

Doktori (PhD) értekezés

**A BIHARDIÓSZEGI REFORMÁTUS
EGYHÁZI ÉLET ÉS SZOKÁSOK A 20. SZÁZAD
KÖZEPÉTŐL NAPJAINKIG**

Tolnai Timea–Katalin

Debreceni Egyetem

BDT

2019

A BIHARDIÓSZEGI REFORMÁTUS EGYHÁZI ÉLET ÉS SZOKÁSOK A 20. SZÁZAD KÖZEPÉTŐL NAPJAINKIG

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a Néprajz tudományágban

Írta: Tolnai Timea-Katalin okleveles szociológus

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi doktori iskolája
(Néprajz doktori programja) keretében

Témavezető: Dr. Bartha Elek

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr. ....
tagok: Dr. ....
Dr. ....

A doktori szigorlat időpontja: 20.....

Az értekezés bírálói:

Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....

A bírálóbizottság:

elnök: Dr. ....
tagok: Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....

A nyilvános vita időpontja: 20.....

NYILATKOZAT

„Én, Tolnai Timea-Katalin teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljesek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.”

Debrecen, 2019

Tolnai Timea-Katalin

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás.....	8
1. BEVEZETŐ	9
2. FOGALMAK MEGHATÁROZÁSA	11
Népi vallásosság	11
Az életfordulós szokásokhoz kapcsolódó fogalmak.....	13
Egyéb, a dolgozatban használt fogalmak.....	16
3. A KUTATÁS MÓDSZEREI.....	17
Adatgyűjtési technikák	17
Résztevő megfigyelés	17
Interjú.....	18
Az egyházi iratok feldolgozása.....	20
Egyéb források.....	21
A kutatás célja.....	21
A kutatás tematikája	21
4. KUTATÁSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	22
Népi vallásosság, református egyházi élet.....	22
Vallásosság, szekularizáció	24
Életfordulós szokások.....	24
Bihardiószeg és a néprajztudomány	31
5. A TÉRSÉG ÉS A FALU BEMUTATÁSA.....	32
Érmellék rövid története	32
Bihardiószeg bemutatása	33
A falu rövid története.....	33
Gazdasága, intézményei	36
Nemzetiségi hovatartozás	38
6. BIHARDIÓSZEG EGYHÁZTÖRTÉNETE	42
Felekezetek Bihardiószegen	42
A reformátusok	42
Római katolikusok.....	43
A baptisták.....	44
A falusi és telepes ortodoxok.....	44
A pünkösdi mozgalom.....	44
Heted napot ünneplő adventista gyülekezet	45
Templom.....	46
A bihardiószegei templom története.....	46
Emléktáblák	52
Egyéb emléktáblák, kopjafák, melyeket a református egyház állíttatott	53

Orgona	55
Használatban levő kegytárgyak	56
Ülésrend	57
Úrvacsora.....	59
Az énekeskönyv.....	59
Harang, harangszó	60
Harangozás rendje	62
A harangozási rend Bihardiószezen	62
Halotti harangozás	63
A Jankai egyházközség.....	64
Iráttár.....	65
Az egyházközség tisztviselői és tisztségviselői.....	66
Lelkészek	66
A lelkipásztor jogai és kötelességei:	66
Papmarasztás, lelkészválasztás	67
A Bihardiószezen szolgált lelkészek, másodlelkészek és segédlelkészek 1893-2017 között	70
A Bihardiószezen szolgált lelkészek rövid életrajza	74
Fias Kálmán	75
Barcsa Sándor	77
Osváth Ernő	78
Kalmár István.....	79
Kicsi József.....	80
Gellért Gyula	81
Bara László	86
Kántorok	88
Presbitérium, gondnok.....	92
A harangozó.....	97
Egyházi szerveződések	98
Az Énekkar	99
A jelenlegi felnőtt énekkar.....	102
Gyermek és ifjúsági énekkar és furulyacsoport.....	103
Citerazenekar	103
A Bihardiószezi Lorántffy Zsuzsanna Nőszövetség.....	103
Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE)	107
Egyházi étkeztetés, szociális szférában való részvétel – Diakónia.....	108
7. BIHARDIÓSZEG VALLÁSI ÉLETE	111
Vallásszocializáció	111

Vallásos képzetek és ismeretek	111
A vallásos törvények.....	111
A vallásos nevelés motivációi	112
Vallásoktatás.....	115
Ima	122
Imaalkalmak, imatípusok.....	124
Vallásgyakorlás.....	126
Istentisztelet rendje	126
Vallásosság változása az istentiszteletek látogatottságának tükrében	129
8. AZ EMBERI ÉLET FORDULÓPONTJAIHOZ KAPCSOLÓDÓ VALLÁSOS SZOKÁSOK 151	
A születés rítusa.....	152
Konfirmáció	162
A konfirmáció bihardiószegei története	162
Házasságkötés.....	170
A házasságkötés Bihardiószegeen	171
Az eljegyzés után.....	174
Vendéghívás	175
Csigacsinálás.....	175
Előkészületek.....	177
Lakodalom napja	178
Kikérés	179
Polgári esküvő	179
Ebéd	180
Menyasszonybúcsúztató	180
Templomi szertartás.....	187
Vacsora	189
Játékok.....	195
Tánc	196
Menyasszonytánc.....	196
Lakodalom utáni nap	198
Temető, temetkezési szokások Bihardiószegeen.....	200
A temető.....	200
Ravatalozók	204
Sírjelek.....	205
Sírfeliratok	207
A temető ünnepei	208
A sírásás	208

A temetők gondozása, hasznosítása.....	210
Temetkezés	212
9. ÖSSZEGZÉS	232
10. AZ ÉRTEKEZÉS ÖSSZEFOGLALÓI	239
Az értekezés magyar nyelvű absztraktja.....	239
Az értekezés angol nyelvű absztraktja (English language abstract of PhD dissertation)	242
11. IDÉZETT FORRÁSMUNKÁK	245
12. MELLÉKLET	261
Képek jegyzéke.....	261

Köszönetnyilvánítás

Köszönetet mondok témavezetőmnek, Prof. Dr. Bartha Eleknek a kutatáshoz és a dolgozat megírásához nyújtott szakmai tanácsaiért, segítő útmutatásáért, az irántam való bizalmáért. Köszönettel tartozom az értekezés előopponenseinek, dr. P. Szalay Emőkének és dr. Pozsony Ferencnek, hogy kritikáikkal és javaslataikkal, gondolatébresztő megjegyzéseikkel segítették a disszertáció végső formájának kialakulását.

Köszönettel tartozom Bara László lelkésznek és Ghitea Angéla kántornőnek, Gellért Gyula leköszönt lelkésznek az önzetlen segítségükért, szolgálatkészségükért, türelmükért, a hosszú beszélgetésekért, a pontatlanságaim kijavításáért. Köszönet illeti a diószegi adatközlőimet, akik időt nem sajnálva szívesen álltak rendelkezésemre, megosztották velem tudásukat, hitüket. Külön köszönet illeti néhai Nagy Katalint és Szűcs Pista bácsit, kiket többször felkerestem, és akikhez bármikor fordulhattam.

Végül, de nem utolsósorban köszönetet mondok a mindig szolgálatkész családomnak, főként férjemnek, Bartalis Botondnak, illetve édesanyámnak, Tolnai Katalinnak, aki a segítségen és támogatáson kívül az interjúalany szerepét is vállalta.

1. BEVEZETŐ

A vallás iránti érdeklődésem az egyetemi évek alatt a vallásszociológia tárgykörén alapult. A disszertáció tárgyához szorosan kötődő szisztematikus terepmunka pedig öt évvel ezelőtt kezdődött a bihariószegi református közösségben, először a vallásosság, vallásgyakorlás vizsgálatával, majd áttérve a vallásos szokásokra is. A dolgozat tematikájának behatárolásában szerepet játszott az a tény is, hogy a diószegi magyar lakosság döntő többsége református vallású.

A kutatott, bihariószegi közösségben nevelkedtem, magam is „bennszülött” voltam, vagyis a kutatott közösség tagja. Hollós Marida írja, hogy sok időnek kell eltelnie a kutatott területen ahhoz, hogy a kutató megértse az ott élők életmódjukat. „(...) még egy év szisztematikus kutatás után is – ha közöttük él, a saját nyelvükön kommunikál velük és amennyire lehet, részt vesz az életükben – még mindig csak a kezdetén van annak, hogy értékelje és megértse az életmódjukat. Csak így érthetjük meg, hogy miről szól egy kultúra, és léphetünk át azon, hogy statikusan és közhelyszerűen gondolkodjunk emberekről.”¹ Éppen ezért az a tény, hogy ebben a közösségben nevelkedtem, úgy érzem, hogy a kutatás folyamán csakis előnyömré vált. Azáltal, hogy itt töltöttem életem nagy részét, vagyis „bennszülött” státuszomnál fogva legtöbbször ismertem a tárgyalt témákat, azok előzményeit, az interjúk során felbukkanó struktúrákat, mint például rokoni, családi kapcsolatok, a közösségben történő események, és adatközlőimről előzetes tudással rendelkeztem. Igyekeztem saját emlékképeimet és tapasztalataimat is bevonni a kutatásba. Ez a bennszülött-szerep sokrétű, összetett észlelést biztosított, mely leegyszerűsítette az ismeretek szerzését és az összefüggések meglátását. Ezenkívül a református közösség ismerete megkönnyítette az alkalmazott módszer és az interjúalanyok kiválasztását is. Mindez azonban fokozott figyelmet is követelt, mivel aki „otthon” van egy bizonyos terepen az természetesnek vél olyan jelenségeket, történéseket, melyet más, idegen fontosnak vélne. Ezt nevezi Eriksen ismerőssel szembeni vakságnak, *homeblindness*-nek². Eriksen szerint addig kell a terepen maradnia a kutatónak, míg már úgy látja a világot, mint az általa kutatott közösség, de meg kell mutasson olyan dolgokat is, melyet az adott közösség sem tud magáról³.

Fél Edit „A saját kultúrájában kutató etnológus” című tanulmányában arról ír, hogy mennyivel adhat többet egy bennszülött kutató. Abból indul ki, hogy miért van előnyösebb helyzetben a magyar kutató egy más etnikumú kutatóval szemben. Három pontban ad választ kérdésére. Elsősorban a közös anyanyelv, történelem, másodsorban magyar nyelven tanult

---

¹ Hollós: (1995) 2000, 22

² Eriksen: 2006, 48

³ Eriksen: 2006, 44, 54–55

szakmája és magyar etnológus-elődök által összegyűjtött információk ismeretével való kutatás, harmadsorban ugyanahhoz a társadalmi réteghez való tartozás, melyet vizsgál.⁴ Erre alapozva kijelenthetem, hogy a közösséghez való tartozásom tényét a diószegieket nem kérdőjelezték meg, leginkább azért nem, mert szüleim még mindig ott élnek, és gyakran látogatok „haza” jómagam is.

Elmondhatom, hogy interjúalanyaim mind nagyon szívesen fogadtak, készségesen válaszoltak minden általam feltett kérdésre, sőt idős adatközlőim tudatában annak, hogy kevés információval rendelkezem a régmúlt történéseiről, sokat segítettek azzal is, hogy maguk hoztak fel olyan témákat, melyek szerves részei lettek a kutatásnak.

Szerettem volna megtudni, hogy a diószegi emberek mit tudnak, gondolnak a hitről, vallásról és az ahhoz kapcsolódó szokásokról, nemcsak a mai időkben, hanem visszaemlékezve a múlt század közepéig, összegyűjtve és leírva azok változásait. A szokások zöme számomra ismeretlen volt, annak ellenére, hogy a faluban nőttem fel és ma is mindössze 32 kilométerre lakom a községtől. Amire elsősorban hangsúlyt fektettem az a hit, annak gyakorlása, és a hozzá köthető szokások megismerése, ezek részletei – így képet kapván a diószegi református közösség múltjáról és jelenéről, mint egészről. Gertz mutat rá a rész és egész összefüggésének fontosságára. Hermeneutikai körnek nevezi Dilthey után⁵, aminek a lényege, hogy a kutató felváltva figyel a részre és az egészre, vagyis olykor az egészet ismeri meg a részletek által, máskor a részletekre figyelve, ezeken keresztül, magyarázza az egészet, s ezáltal egymást magyarázzák⁶. A jelentéktelennek látszó részleteket lényegesnek tartja, ezek azok a részletek, melyeket természetesnek tartunk, s emiatt figyelmen kívül maradnak. Ezek fontosak, úgy az etnográfiaiban és más tudományokban, mint a mindennapi életben⁷. Malinowsky *impodenrabilitások*-nak nevezi és mai napig az antropológia kulcselemei⁸ közt tartják számon.

Heidegger szerint a hermeneutikai kör minden „értelmezésnek, mely hozzájárul a megértéshez, már eleve meg kellett értenie az értelmezendőt.”⁹

„Bennszülött” státuszomnál fogva, adatközlőimről előzetes tudással rendelkeztem, így a beszélgetések során be tudtam helyezni az elhangzottakat egy olyan keretbe, ami segített abban, hogy a részekből kerek egész válhasson.

---

⁴ Fél: 1991, 1-2

⁵ Dilthey: 1990, 61-90

⁶ Geertz: 2001, 200-216

⁷ Geertz: 2001, 245

⁸ Malinowsky: 1922/2003, 20, 24

⁹ Heidegger: 2001, 182

2. FOGALMAK MEGHATÁROZÁSA

Népi vallásosság

A népi vallásosság fogalmának számtalan meghatározása és több irányzata is született. Pócs Éva a Magyar Néprajzi Lexikonban a következőképpen határozta meg: „a hivatalos vallás népi gyakorlata és tudatformái, kiegészülve a parasztság hitében s gyakorlatában fellelhető más eredetű, illetve spontán keletkezésű elvekkkel és gyakorlattal, ezekkel egy rendszerben, azonos funkcióban működve”.¹⁰

Több szerzőnél találkozunk azzal, hogy szembeállítják a népi vallásosságot a doktrinális vallásossággal. Robert Redfield vallásos modelljénél látjuk ezt a szemléletet, mely megkülönbözteti a nagy (*great*) és a kis (*little*) hagyományokat. *Kis* hagyományhoz tartozik a szerző szerint a népi vallásosság, mely a „nem gondolkodó, a kultúrát adottként elfogadó tömegek” vallásossága, míg a *nagy* hagyományhoz a városi vallásosság, vagyis a „kultúrát tudatosan formáló gondolkodó elit”, mellyel az egyházi és a világi elit rendelkezik.¹¹ Ilyen értelemben még sokáig megmaradt a népi vallásosság meghatározásának pejoratív, lekicsinylő jellege. Ezen túllépve Gurevich a kulturális rendszerek keveredésére irányítja a figyelmet,¹² míg Charles Stewart és William Christian a népi vallásosság fogalmának elhagyását javasolják.¹³

A fent említett két szerző, Stewart és Christian hasonlóképpen gondolkodnak a népi vallásosságról, mivel a kis- és nagy hagyományokat egyetlen rendszerként értelmezik. Christian azt állítja, hogy a kis hagyomány olykor a nagy hagyományt is magába foglalva tovább létezik.¹⁴ Stewart megkülönbözteti a doktrinális (*doctrinal religion*), vagyis teológiai tanokat, és a gyakorlati vallásosságot (*local or practical religion*), mely alatt a népi vallásosságot érti.¹⁵ Bevezeti a lokális kereszténység (*local christianity*) más szóval **helyi vallás** fogalmát, mely a doktrinális és a népi vallásosság elemeit ötvözve jelenik meg a közösség vallásosságában.¹⁶

A szétválasztást, a kétszintes modellt bírálja továbbá Leonard Primiano, aki nemcsak cáfolja a kis- és nagyhagyomány közötti különbséget, de megkérdőjelezi a doktrinális vallásosság létét is, mivel ideális vallásosság szerinte nem létezik, hiszen a papok vallása sem egyezik meg a doktrínák által előírt vallással. Azt is állítja, hogy a kishagyomány nem állandó

---

¹⁰ Pócs: 1980, 731-733

¹¹ Redfield: 1965, 41

¹² Gurevich: 1974

¹³ Badone: 1990, 4

¹⁴ Christian: 1981

¹⁵ Stewart: 1991, 8-11

¹⁶ Stewart: 1991

és végleges konstrukció, mivel folytonos változáson megy keresztül, valamint bírálata a két szint bemutatásának hierarchikus viszonyára is irányul, ahol magasabb rendűként van ábrázolva az elit kultúrája.¹⁷ Szétválasztásuk fölösleges (és legtöbbször lehetetlen¹⁸) vállalkozás. Jó példa erre, hogy a diószegi ember számára ugyanolyan fontos része a lakodalomhoz kötődő szokások körében a templomi szertartás, mint pl. a menyasszonytánc, melyeknek végső célja a beépülés a házasok csoportjába.

Magyar kutatók közül többen is követték Charles Stewart és William Christian azon elméletét, mely egységes keretben vizsgálja a doktrinális és a népi vallásosságot. Megemlíthetjük itt Pócs Éva¹⁹ és Hesz Ágnes²⁰ munkásságát, akik főként a moldvai csángók körében végzett kutatásaikban alkalmazták az újabb álláspontot. Hesz Ágnes a következőket írja a *helyi vallásosságnak* nevezett irányról: „vallásosnak tekinthetők mindazok a nem doktrinális elképzelések is, amelyek a hivatalos vallás mellett, azt mintegy kiegészítve működnek, hiszen mindegyikük lényege ugyanaz: az emberi tapasztalást értelmes rendszerbe szervezik, magyarázatot és cselekvési programokat kínálnak”.²¹ Ezt az álláspontot szeretném követni a disszertációmban, a vallásosságot, mint teljes egészet tekintve.

Gunda Béla a következőképpen határozza meg a református vallási néprajz fogalmat, illetve a kutatandó jelenségek körét: „... a református vallási néprajz területe igen tág, olyan széles, mint maga a népélet. (...), a református vallási néprajz kálvinista népünk hagyományos életformáját, magatartását és szellemi arcát vizsgálja, nyomatékkal keresve benne azokat a vonásokat, amelyek hitéhez, egyházához való tartozását fejezik ki, amelyek életében az egyház tanításai révén hagyománnyá váltak, amelyek hite által irányítják ünnepi és hétköznapi életét”.²² Jelen kutatás ezt az igen tág értelemben használt irányvonalat követi, és a fenti szerzők kijelentései alapján mertem vállalkozni arra, hogy nemcsak egyetlen jelenségét vizsgálom a *helyi vallásosságnak*, hanem a bihardiószei református gyülekezet komplex bemutatására törekszik. A bihardiószei református gyülekezet élete nagyrészt az egyház „kebele” alatt működik, egyházorientáltak is mondható, vagyis az egyház erős társadalmi szabályozó erővel bírt, és bír mai napig. Éppen ezért az értekezés témája kiterjed az egyház előjáróira, és az egyházszervezetekre is, mivel a vallást, mint egységes vallási rendszert értelmezem, és ekként vizsgálom, hiszen úgy a lelkészek, kántorok, mint a különböző

---

¹⁷ Primiano: 1995, 38-47

¹⁸ Badone: 1990

¹⁹ Pócs: 2005

²⁰ Hesz: 2008

²¹ Hesz: 2008, 20

²² Gunda: 1985, 24

szervezetek minden időben hatást gyakoroltak a helyi társadalom vallásos életére, ezért helyüket indokoltnak érzem a disszertációban.

Az életfordulás szokásokhoz kapcsolódó fogalmak

Gunda Béla írja, hogy „a református vallási néprajz kutatója kell, hogy foglalkozzon a hitvilág, a szokások minden részletével, az életforma összes megnyilvánulásával, még akkor is, ha nem korlátozódnak a reformátusokra, nem a kálvinizmus talajából fakadtak, de a kálvinista közösség múltjához és jelenéhez hozzátartoznak.”²³ Majd így folytatja: „(...) egy református falu vallási néprajzi vizsgálatánál én azokat a tényezőket állítanám előtérbe, amelyek közvetlenül kapcsolatban vannak vallásunkkal. Gondolok itt elsősorban egyházi ünnepeink templomon kívüli megünneplésére, az ünnepek szokásos ételeire, a viseletben megnyilatkozó különbségekre, a születés, keresztelés, lakodalom és temetés rendjére.”²⁴ Ezekre a gondolatokra támaszkodva kapnak helyet az értekezésben az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó szokások is.

Ezen szokások azért jelentősek, mert ekkor olyan változásokon megy át az egyén, mely során egyik életszakaszból/társadalmi helyzetből átlép egy másik, számára új életszakaszba/társadalmi helyzetbe. Erről a közösség minden tagjának értesülnie kell, e célt szolgálják az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó ünnepi alkalmak, melyek a reformátusoknál a következők: keresztelő, konfirmáció, lakodalom, temetés. Ezek az alkalmak hozzásegítik mind az egyént, mind a közösséget az új állapot elfogadásához. Közösségi alkalmak lévén formalizált szabályaik vannak.

Az életfordulás szokások kutatásában a francia etnológusnak, Arnold van Gennepnek az átmeneti rítusokról szóló elmélete szolgált segítségül, ezt használom vezérfonalként. Elmélete a megjelenés óta tudományos viták középpontjában áll,²⁵ vannak akik kritikával illetik és vannak továbbgondolói, fejlesztői is az elképzelésnek, ami jelzi, hogy helye van az elméletek között. Van Gennep nem csupán az életfordulás szokások váltásainak szabályszerűségeit modellezte, de ezeket mutatta be a legrészletesebben.

Kiindulópontja az, hogy a különböző területekre való belépést bizonyos törvényszerűségeket mutató szertartásos cselekvések kísérik, melyek minden esetben strukturáltak. Ezeket hívja átmeneti rítusnak, és funkciójuk a két különböző terület (pl. kívül/belül, szent/profán) közötti ellentét feloldása, megoldása. Ezt kivetíti a társadalomra, és azt állítja, hogy ugyanolyan, szabályszerűségek fedezhetők fel itt is: „(...) igyekeztem

---

²³ Gunda: 1985, 18

²⁴ Gunda: 1985, 17

²⁵ Jelen dolgozat nem tárgyalja a vita tudománytörténetét

egybegyűjteni mindazokat a szertartásokat, amelyek a valamilyen helyzetből egy másik helyzetbe, illetve a valamilyen (kozmosz vagy társadalmi) világból egy másik világba történő átmenetet kísérik. Az effajta átmenetek fontosságára való tekintettel megalapozottnak tűnik a számomra a rítusokon belül önálló osztályt különíteni el átmeneti rítusok néven, azt pedig tovább osztani: Elvászto rítusok (rites de séparation), Határhelyzeti rítusok (rites de marge) és Befogadó rítusok (rites d'agrégation) alkategóriákra."²⁶ Azt mondja tehát, hogy az életfordulós események sorrendjében mindig van egy kezdeti szakasz, ami a kilépés az előző állapotból (csoportból, státusból), ezt követi egy köztes időszak, melynek jellemzője a kivárás, amely egy rituálékkal teli időszak, és végül a harmadik fázisban történik meg a befogadás az új állapotba (csoportba, státusba). A három rész nem egyenlő eloszlású, nem egyforma arányban fordul elő a különböző eseményeken belül, ahogy a különböző népek szokásrendszerében sem.

A modell egyik nagy érdeme a rugalmassága, mivel nincs minden szakaszra egyformán alkalmazható kategória. A szerző maga is belátja, hogy óvatosan kell kezelni a kategóriák merev alkalmazását, amit a következőképpen fogalmaz meg: „bár a lehető legvilágosabban próbálom csoportosítani e rítusokat, nem titkolhatom, hogy tevékenységekről lévén szó, nem juthatunk olyan merev osztályozáshoz, mint ami például a botanikus számára lehetséges.”²⁷ A szerző törekszik ugyan arra, hogy meghatározza minden egyes életfordulós szokásnál a különböző kategóriák határait, de, mivel minden népcsoport szokáshagyománya más és más, a különböző kultúrákban, különböző korszakban ezek a határok máshol helyezkednek el, ezért a kutató feladata interpretálni az adott kutatási területet, helyzetet, időt, és adaptálni a modellt a saját vizsgálatára. Ezt tette Balázs Lajos is, amikor az életfordulós szokásokról írott monográfiáiban van Gennep modelljét alkalmazva kategorizálta és értelmezte a csíkszentdomokosi hagyományokat.

Az átmeneti rítusok körében időbeni átalakulások is vannak. Jó példa erre a házasság szokáskörében végbemenő változások esetében, az, hogy ma már gyakrabban előfordul az, hogy elhúzódik az eljegyzés és a házasságkötés közötti időszak, sokszor éveken át nem házasodik össze a jegyespár.

Van Gennep a modellezés ismertetése során többnyire törzsi kultúrák szokásai alapján ad példákat, de vonatkoztatható a mai korra is, hiszen számos olyan változás következik be az emberi élet folyamán, amelynek során az egyén szerepe/állapota módosul az adott közösségen, vagy a társadalmon belül. Később ő maga foglalja össze, csiszolja és aktualizálja

---

²⁶ Van Gennep: 2007, 48

²⁷ van Gennep: 1909, 15

elméletét az 1943-ban kiadott *Manuel de folklore français contemporain* című művében, ahol az átmeneti rítusok újszerű formáit is bemutatja (pl. különböző díjak megnyerésének ünnepei), melyek szintén rítusként jellemezhetőek ugyan, bár kevesebb vallási tartalommal rendelkeznek, mint a törzsi társadalmak rítusai.

A modellt többen csiszolták,²⁸ egyik legismertebb Victor Turner munkája, melyben leírja, hogy az emberi élet során a stabil, strukturált állapotból egy liminális szakaszba megy át, és a különböző rítusok után kerül vissza a közösségbe.²⁹

Ezen kívül néhányan használták szokáskutatásról szóló munkáikban,³⁰ melyekre jelen disszertáció nem tér ki. Csupán két szerző munkáját emelem ki, a már fentebb említett Balázs Lajosét, mivel a *Sorsfordulások rítusai a székely-magyaroknál I-III.* című monográfiáiban a három nagy életfordulós szokást e szerint a modell szerint rendszerezi és mutatja be. Ő maga ezt írja munkáiról: „a születés, házasság, halál szokásvilágának szentelt három monográfia egyik alapsajátossága az, hogy a hatalmas folklóranyagot, amit három évtized alatt felgyűjtöttem, Arnold Van Gennep rítuselmélete szerint rendszereztem, értelmeztem, »világítottam át«, ami nem kevés munkát és kihívást jelentett számomra. Már csak azért is, mert korábban (és tudtommal azóta sem) erre egyszemélyes, egy közösséghez kötődő kísérletet nem tett senki”.³¹

Az elmélet azért is használható, mivel minden korban, társadalomban, közösségben alkalmazható, hiszen nagyon rugalmas. A szerző maga is időben és térben távol levő népcsoportok köréből veszi a példákat.

Balázs Lajos kutatásában az életfordulós szokások teljes világképének bemutatását készíti el, amelyben a szokások minden egyes elemét az átmenet egy részeként értelmezi. Ez alapján csoportosítja a már említett három kategóriába az összes szokáselemet, meghatározva azok határait, melyeket maga állított ott, ahol „a rítusok aktusai, lépései minőségi változást hoznak az átmenetel folyamatában.”³² Bemutatja az egyes kategóriákat, számtalan példával illusztrálva annak minden részét, ami által betekintés nyújt a csíkszentdomokosi hagyományokba, garantálva a szokás feltárásának alaposságát.

Kunt Ernő szintén alkalmazza a rítuselméletet *Az utolsó átváltozás* című munkájában. „Házasság és halál, lakodalom és temetés világszerte ismert archetipikus jelképes

---

²⁸ Pl: erre vonatkozóan lásd Verebélyi Kincső tanulmányát (Verebélyi, 2009, http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_33/pages/007_atmetek_ritusok.htm)

²⁹ Turner: 2002

³⁰ Pl: Niedermüller Péter: 1983, Balázs: 1999, 2014, 2015

³¹ Balázs: 2006, 33

³² Balázs: 1999, 23

összekapcsolása nem hiányzik a magyar parasztság halálképéből sem”³³ – írja Kunt. Hasonlóságokat vélt felfedezni a három nagy életfordulós esemény a születés, a házasságkötés és a halálozás átmeneti rítusként való leírásában, és megállapítása szerint szembetűnő tartalmi, formai és szerkezeti hasonlóságokat mutat mindhárom rítus.³⁴ Ezek a hasonlóságok magyar nyelvterületen is számottevőek, ilyen például a lakodalom és a temetés kapcsán a menyasszony és a halott búcsúztatója; a fiatal, házasulandó korban elhunytakat menyasszonyi/vőlegényi ruhában temetik el, mivel úgy gondolják, hogy a túlvilágon megházasodhatnak.³⁵

Az életfordulós szokásokat van Gennep rítuselméletét segítségül hívva, a Balázs Lajos által használt rítuselméleti tagolást alkalmazom a disszertációban. Az egyik ok, amiért ezt a modellt használom az, hogy egységes keretbe fogja az általam vizsgált szokásokat. Nem térek ki minden egyes elemére, melyre Balázs Lajos kitér, csupán azokra, melyeknek vallásos vonatkozásuk is van. Így marad ki a disszertációból szinte mindegyik rítusnál az elvászto rítusok bemutatása, ami a születés kapcsán a várandósság időszaka, a házasságkötési szokáskörből a párválasztás, a halálozással kapcsolatos témakörből pedig a halál előjeleinek a bemutatása.

Egyéb, a dolgozatban használt fogalmak

Végezetül néhány szóban írok a disszertációban használt néhány fogalomról. A szekularizáció és a deszekularizáció fogalmát szociológia minőségében használom. Szekularizáció alatt elvilágiasodást, világivá válást, elvallástalanodást³⁶ értek, míg a deszekularizáció fogalma (Peter Berger meghatározása szerint) a vallás újbóli térnyerését jelenti.³⁷ Ezeket a fogalmakat kontextusba helyezve a disszertáció „Vallásgyakorlás” című fejezetében bővebben kifejtem.

A szocializmus és a kommunizmus kifejezéseket pedig munkámban szinonimaként használom. A rendszerváltást követő évek, mint időszak, csak két korszak határáként, azokat egymástól élesen elkülönítve, csupán rendszerező elvként jelenik meg az értekezésben, mivel fontos társadalmi változások következtek be az ezt követő években.

---

³³ Kunt: 2005, 77

³⁴ Kunt: 2005, 87

³⁵ Kunt: 2005, 87

³⁶ Tomka: 1996

³⁷ Berger: 1999, 1-11

3. A KUTATÁS MÓDSZEREI

Adatgyűjtési technikák

Az adatgyűjtési technikák közül a résztvevő megfigyelés, és az interjú mellett, a református egyház által rendelkezésemre bocsátott dokumentumok (presbiteri-, énekkari-, nőszövetségi jegyzőkönyvek és keresztelési-, konfirmálási- és házasságkötési anyakönyvek), valamint a helyi sajtóban megjelent írások segítettek a munkámat.

A kutatott bihardíószegi közösségben nevelkedtem, ennél fogva otthon voltam a terepen. Éppen ezért a terepmunka, interjúkészítés alkalmazása több alkalommal módosításra szorult, mivel a formalizált adatgyűjtés nem mindig különült el a spontán interakcióktól. Az interjúk, beszélgetések többnyire ismerős személyekkel történtek, akik maguk is érdeklődtek az életemről, vallásos nézeteimről.

A kutatásban nem elhanyagolhatóak azon adatgyűjtési módok (istentiszteleten, ünnepeken, különböző eseményeken való részvétel, spontán beszélgetés), ahol a kutató nem került előtérbe és nem befolyásolta az események alakulását.

Résztvevő megfigyelés

A résztvevő megfigyelést alkalmaztam, mely egy hosszútávú jelenlét a megfigyelt populáció mindennapi életében; a mindennapjaikat, a történéseket, az eseményeket a kutató maga figyeli és tapasztalja meg. A módszer lényege, hogy a kutató az adott kutatási terepen a csoporttag szerepét betöltve, a csoport viszonyait belső résztvevő szemszögén keresztül próbálja érzékelni, ami által saját maga megéli a csoport tagjainak viszonyulásait, azok felfogását, melyek a mindennapi életben vezérlik.³⁸

Letenyei szerint fontos, hogy felfedezőnek tekintsük magunkat, és ha a terepen otthon vagyunk is, ismeretlennek kell tekintenünk, előzetes ismereteinket, tapasztalatainkat félretéve, saját tapasztalatokat, ismereteket, élményeket szereztve, gyűjtve³⁹.

Résztvevő megfigyelés esetén a kutatóval szembeni követelmény a terepen az egyidejű étikus és émikus magatartás, vagyis miközben be kell illeszkednie a kutatónak a helyi társadalomba, belülről kell megélnie az eseményeket, eközben külső szemmel kell értelmeznie minden megélt helyzetet.⁴⁰ Geertz az élményközeli-élménytávoli fogalompárt használja, ahol élményközeli minden olyan fogalom, ami magától értetődő, (ahogy a helyiek egymással kommunikálnak), élménytávoli pedig egy magasabb szint, vagyis ahogy a

---

³⁸ Babbie: 2001, 319-321, Magyarai: 2005, 274-277

³⁹ Letenyei: 2006, 73

⁴⁰ Letenyei: 2006, 78

szakemberek gondolkodnak, kommunikálnak⁴¹. Résztevő megfigyelésem során mindkét megközelítést magaménak éreztem, és e két fogalompár kiegészítette egymást, hiszen bennszülött mivoltom miatt az élményközeliség adott volt, a kapott információk feldolgozása pedig csakis élménytávoli (étikus) módszer használatával jöhetett létre.

Borsányi írja, hogy interjú és megfigyelés esetén is a kutató az alanyokat a megszokott, mindennapi életükön kívül helyezi, kiragadja őket környezetükből, számukra abnormális helyzetet teremtve, ami miatt nélkülözhetetlenné válnak a közvetett megfigyelés általi adatok⁴², ahol a normákat meg tudjuk figyelni a terepen, gyakorlatban.

A résztvevő megfigyelés esetében a személyes és hosszú időn át tartó jelenlét biztosította, amikor is a közösség mindennapjaiban részt vettem, ezáltal figyelve meg a vallásos jelenségeket. Borsányi azt írja, hogy „... az etnográfusoknak rá kellett jönniük: az emberekkel való együttélés olyan mély és sokrétű megismerésre és megértésre ad lehetőséget, amelyet semmilyen más módszerrel nem lehet elérni. Az embereknek ugyanis természetes igényük van arra, hogy bizalmas és őszinte kapcsolatot építsenek ki azzal, aki osztozik az életükben és akinek a jelenléte a meghittség érzetét váltja ki bennük. Nyilvánvalóan másként nyilatkoznak meg előtte, mint idegenek előtt. Ez az általános emberi tulajdonság pontosan ennek felismerése és tudatos felhasználása (kihasználása) alkalmas 'eszköz' lehet az emberek, illetve valamely közösség életének, szokásainak megismeréséhez.”⁴³

A kutatás során megfigyelt vallásos eseményeket, jelenségeket, szokásokat lejegyeztem, és nem csupán egy eset leírására törekedtem, hanem megpróbáltam átfogó képet kapni az esetekből, eseményekről. A terepmunkán a megfigyeléseimet terepnaplóban rögzítettem még „melegében” ahogy Letenyei is írja⁴⁴, mivel ekkor az élmény még friss, így este, az események után írtam le a megfigyelt jelenségeket.

Interjú

A kutatás során nemcsak a jelen történéseit szerettem volna megismerni, hanem a múltat is, főként azért, mert világossá vált számomra, hogy a mai vallásosságot is ezáltal ismerhetem meg igazán. Ehhez szükségesnek tartottam az interjúk elkészítését. A rendszer egészének megértése érdekében végeztem a résztvevő megfigyelést, míg az interjúk során nyert információk (a „részek”) megerősítették vagy elvetették az általam megfigyelteket. Következtetéseim tehát az adatközlőimmel történő beszélgetésekre is alapoznak.

---

⁴¹ Geertz: 2001, 227-245

⁴² Borsányi: 1999, 59-63

⁴³ Borsányi: 1999, 53-54

⁴⁴ Letenyei: 2006, 81

Az interjúk elkészítése során az adatközlők kiválasztása, ahogy kvalitatív kutatásokban is használatos, valószínűségi mintavétellel történt. Elsősorban a szakértői mintavételt⁴⁵ és a hólabda módszert⁴⁶ alkalmaztam, mivel a kutatásomat ezek a mintavételi eljárások segítették elő. A kiválasztásnál a szaturáció elvét is alkalmaztam, tehát addig választottam ki az eseteket, ameddig a kutatás szempontjából redundancia lépett fel, vagyis újabb információt már nem nyertem az interjúk során.

Az adatok a református közösség széles rétegének a tudásába adnak betekintést azáltal, hogy adatközlőimet úgy válogattam meg, hogy általuk minden társadalmi-, gazdasági réteg és korcsoport képviselve legyen, és a XX. század közepétől 2016-ig terjedő évtizedekről összefüggő képet kapjak. A legkorábbi adatokat a legidősebb generációhoz tartozóknak, a nyolcvan évet betöltő adatközlőimnek köszönhetem.

Az interjúkat főként olyan bihardíószegi reformátusokkal készítettem, akik aktív tagjai az egyháznak és információval tudtak szolgálni a témában. Kevés volt az olyan adatközlő, aki nem aktív református, de az interjúalanyok sorába szükségesnek láttam olyan személyek bevételeit is, akik nem olyan aktív tagok, ám nagy tudásuk a múltbeli szokásokról ezt indokoltá tették. A témában kompetens személyeket minden esetben felkerestem. Összesen 44 interjút készítettem: lelkészekkel, kántornóvel, vallástanárnóvel, nőszövetségi elnökökkel, IKE elnöknóvel, főgondnokkal, gondnokokkal, a kommunizmus idején szolgált iskolaigazgatóval, temetkezési vállalkozóval, harangozóval, presbiterekkel, vőfélyekkel, református hívekkel. Az interjúalanyok között a jelenleg is betöltött funkciók mellett voltak olyanok, akik már leköszöntek addigi feladatkörükből.

Főként félig strukturált mélyinterjúkat készítettem, melyek bizonyos mértékig irányított beszélgetések voltak, de teret engedtem a témákat illetően adatközlőimnek is, mivel nagyon sokszor bukkantam ez által olyan információra, melyek fontosak voltak a kutatás szempontjából. Az interjúkérdések összeállításánál felhasználtam Bartha Elek: „Kérdőív a görög katolikus vallásos néphagyományok gyűjtéséhez”⁴⁷ című munkáját, melyet adaptáltam a református szokásokhoz.

Az interjúalanyaimról szinte mindig előzetes tudással rendelkeztem, ezért a legtöbb interjú strukturált interjú, valamint tematikus interjú volt, melyek csupán egy témára fókuszáltak. Ez utóbbit akkor tartottam szükségesnek, amikor az illető adatközlő kompetens volt valamelyik általam bemutatott témában.

---

⁴⁵ Szakértői mintavétel: a kutató saját megítélése és a vizsgálat célja alapján választja ki az interjúalanyokat

⁴⁶ A hólabda-mintavételi módszer: az interjúalanyoktól további, az adott témában kompetens személyek elérhetőségét kérjük, így növelve azok számát, a minta nagyságát

⁴⁷ Bartha: 1998

Adatközlőim mind szívesen álltak rendelkezésemre, előre megbeszélte időpontban találkoztunk, minden esetben közöltem, hogy mi a látogatásom célja, s hogy a beszélgetések hanganyagát felvenném. Mindig előre egyeztettem a témákat is, elmondtam, hogy mi lesz a beszélgetés tárgya, és azt is, hogy miért van rá szükségem. Mindannyian nyitottak voltak, és minden feltett kérdésre válaszoltak, s a beszélgetéseket rögzítettem már a megérkezés pillanatától. Interjúalanyaim közül szinte mindenkit ismertem. A legtöbb interjúban, udvariassági bevezető után rögtön a vallás, s az ahhoz kapcsolódó szokások kérdéseire tértünk át, a beszélgetések hosszasan elnyúltak, és volt olyan adatközlőm is, akit többször felkerestem. Nyilvánvaló volt számomra, hogy a felvételek anyagát diszkréten kezelem, nem élek vissza a bizalmukkal. Az idézett szövegek, melyek adatközlőimtől származnak az akadémiai szabályzatnak megfelelnek⁴⁸.

Kutatásomban kulcsinformátornak tekintem Nagy Katalin tanárnőt, aki mind visszaemlékezéseivel, mind hallott történeteivel, fényképeivel színesítette a kutatást, és mintavételbeli közreműködésével nagyban hozzájárult a kutatás eredményességéhez.

Az egyházi iratok feldolgozása

A kutatáshoz elengedhetetlennek tartottam a református egyházi dokumentumok tanulmányozását is. Elsősorban a Bihardiószegi Református Egyház gyűléseinek jegyzőkönyvére támaszkodtam az 1956-2016 közötti időkről, melynek segítségével képet kapunk a presbitériumnak Bihardiószegen végzett munkájáról, s ennek révén a falvakban történt vallásos cselekményekről, egyházi ügyekről.

Segítségemre voltak még a következő jegyzőkönyvek, anyakönyvek is: Bihardiószegi Református Egyházközség - Konfirmáltak anyakönyve. (1908-1935, 1936-1972, 1973-2016), a Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve. (1922-1958), és a Bihardiószegi Lorántffy Zsuzsánna Nőszövetség jegyzőkönyve (1993-1999 között) is. Utóbbi két jegyzőkönyv csak a fent feltüntetett évszámok között vezetett, majd ezen szervezetek által feljegyzett események is a presbiteri jegyzőkönyvekbe kerültek, így minden évben megtaláljuk az előző évi munkásságuk összefoglalóját. Ezeken kívül az utóbbi tíz évben készült lelkeszi jelentéseket is felhasználtam.

Ezen iratok a református parókia épületében találhatóak. Mindegyikből közlök idézeteket, helyüket évszámmal, hónappal és nappal jelzem egységesen, mivel nagyrészüket oldalszám nélkül vagy hibás számozással lelhető fel.

---

⁴⁸ Lásd: Voigt-Balogh: 1974

Felhasználtam a jelenlegi református kánont, mely „ A Romániai Református Egyház szervezetéről és kormányzásáról” írott törvényeket, jogokat és kötelezettségeket tartalmazza, úgy az egyházi személyzet, mint a hívek számára.

Egyéb források

A helyi sajtóban megjelent újságcikkeket is felhasználtam a kutatás során. A dolgozatban megjelent fényképek egy része családi fotóalbumokból származik, valamint adatközlőim bocsátották rendelkezésemre, ugyanakkor segítségemre voltak a Szabó József digitális archívumából származó fényképek is.

A kutatás célja

A kutatás célja a bihardiószegei református egyház, annak változásai, illetve fejlődésének bemutatása, intézményeinek létrejövetele és azok leírása, valamint a valláshoz kapcsolódó életfordulós szokások összegyűjtése. A kutatás az általános jelenségekre fókuszál, de az egyedi jelenségeket is kiemeli, melyeket fontosnak ítéltem az *egész* megértéséhez. Nem kívántam uniformizálni az eseményeket, a vallási jelenségek sokszínűségét szerettem volna bemutatni, mégis egyneműséget fedeztem fel a szokásokban, ezáltal mint rendszer, mint egész tudtam értelmezni a hallottakat.

A dolgozatban azok a jelenségek kaptak helyet, melyek a vallás és az ünnepek alapját képezik és melyekről a leginkább összefüggő és egységes anyagot tudtam gyűjteni. A vallási szokások egészének részletes, értelmező leírására törekedtem. A kérdések, melyekre választ kerestem, hogy az idők folyamán melyek voltak azok a vallásos változások, amelyeket a bihardiószegei református gyülekezet megélt, és mely tényezők vagy események váltották ki ezeket a változásokat. Szerettem volna megtudni, hogy a diószegei emberek mit tudnak, gondolnak a hitről, vallásról és az ahhoz kapcsolódó szokásokról nemcsak a mai szemmel, hanem visszaemlékezve a múlt század közepéig, összegyűjtve és leírva azok változásait.

Reményeim szerint kutatásommal érdemleges információt adok a népi vallásosság és a szokásrendszer diskurzusaihoz. Kutatásom során a néprajzi ismeretek mellett a vallásszociológia tudományos eredményei is segítségemre voltak.

A kutatás tematikája

A dolgozat, a témákat illetően, három nagyobb részre tagolható. Első részben az egyházhoz, mint intézményhez szorosan kapcsolódó anyagi és szellemi javakról, a református egyház keretén belül működő szervezetekről írok, a második részben a vallásosságról, annak időbeni változásairól, vallásszocializációról, annak családban történő és intézményesített

formáiról, míg a harmadik részben a valláshoz kapcsolódó ünnepi alkalmakat, szokásokat mutatom be, melyek az emberi élet fordulópontjaihoz kapcsolódnak.

4. KUTATÁSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A kutatás kezdetekor célszerűnek láttam megismerni a népi-, és a református vallásosságot, illetve az életfordulós szokásokkal foglalkozó szakirodalmat, melyeket iránymutatóként használtam a disszertáció megírásához. Az etnográfiai-, teológiai-, szociológiai munkák rövid áttekintésének az a célja, hogy vázlatosan bemutassa az eddig elért eredményeket, csakis azokra a publikációkra fókuszálva, amelyek közvetlenül is érintik az általam bemutatott témákat, ennél fogva kutatási előzménynek is tekinthetők. A gazdag és változatos szemszögből megközelítő ismeretanyag mellett szót kell ejteni arról is, hogy milyen hiányosságai, fehér foltjai vannak egyes kutatásterületeknek, főként Romániában, hiszen, míg egy-egy terület (pl. a Székelyföld) jobban kutatott, addig például a Partium, Érmellék kiesik a kutatások fókuszából mind vallási-néprajzi, mind szokáskutatások esetében.

A következőkben tehát áttekintem a dolgozat tematikája szempontjából fontos műveket, azokat, melyek valamilyen támpontot adtak a dolgozat fejezeteiben tárgyalt témák megírásához. A teljesség igénye nélkül nyújtok betekintést a témához kapcsolódó művekbe, nem célozom bemutatni a népi vallásosság romániai kutatástörténetét, mivel azt megtette Balázs Lajos⁴⁹, Keszeg Vilmos⁵⁰, Tánczos Vilmos⁵¹ és mások.

Népi vallásosság, református egyházi élet

„... a református vallási néprajz területe igen tág, olyan széles, mint maga a népélet. Református népünk hagyományvilágához különböző utakon közeledhetünk, ha az elért különböző eredmények legtöbbször nem is hozhatók közös nevezőre.”⁵² – írja Gunda Béla.

1931-ben jelent meg az első jelentős mű a református egyházi néprajz kutatás területén, mely a református, vallásos mentalitást mutatta be. Ez volt Illyés Endre munkája: *A magyar református földmivelő nép lelki élete, különös tekintettel vallásos világára* címmel. A szerző elsősorban az akkori Szatmár, Bereg, Ugyocsa, Szabolcs, Hajdú és Bihar református népét ismerte, kutatta, és saját gyűjtését kiegészítette az egyházi levéltári források dokumentumaival. A műben először a magyar református keresztyén nép vallásos tudatának „belső síkjával”, belső megnyilvánulásaival foglalkozik, azzal, hogyan van jelen a

---

⁴⁹ Balázs: 1991, 2001

⁵⁰ Keszeg: 1995

⁵¹ Tánczos: 2007

⁵² Gunda: 1985, 23

mindennapokban és hogyan vélekedik a Szentháromság fogalmáról vagy a predesztinációról. Ezek a szerző szerint eleve meghatározzák a külső megnyilvánulását is a vallásnak, amivel a következő fejezetben foglalkozik. A továbbiakban az ősvallás nyomait, azok hatását mutatja be a vallásos életben. Itt leírja az ezekhez tartozó babonákat, szokásokat a különböző életfordulós, naptári és a mezőgazdasági munkákhoz kapcsolódó ünnepeket, majd a népi gyógy módokhoz, varázserőhöz, képzetekhez kapcsolódó hiedelmeket. Kutatása során egy egységes képet próbál kialakítani, melynek eredményeként a következőket állapítja meg: „1. A magyar református földművelő nép belsőleg erős, szilárd, öntudatos, külsőleg büszke, arisztokratikus vonásokat mutató egyéniségekből áll; 2. – de a néplelket alkotó egyének lelkületében s így a néplelekben is valami hullámzás, be nem végzettség, az ellentétekben járás szélsősége, új utak keresése is megállapítható.”⁵³

1936-ban jelent meg következő munkája, *A magyar református földművelő ifjúság lelkigondozásának története*, mely elsősorban a gyermek vallásos szocializációs közegeit mutatja be, vagyis a családot, az iskolát és az egyházat, fókuszálva a lelkigondozói-munka közösségi mibenlétére. A mű végén megállapítja, hogy „a magyar református ifjúság az elmúlt századokban részesült lelkigondozásban, mégpedig ún. közösségi, egész csoportjára kiterjedő, egyéni különbségeket figyelembe kevésbé vevő lelkivezetésben, részint külön mint ifjúság (katekizáció, cenzúra), részint mint a gyülekezet egyik csoportja, hívő közösség egyik tagja. E gondozói munka addig erős, hathatós, sikeres volt amíg Istent látta mindennek mindenkben s nem lett „engedetlen a mennyei látás iránt” (Csel. 26: 19). De meggyengült, amint az Élet Urának vezetését emberi bölcsesség kezdte elfoglalni, ama másik igazság szerint: „Mikor nincs mennyei látás, a nép elvadul” (Péld. 29: 18). (...) E lélekre irányuló gond, amíg egyházunk alapfelfogásának megfelelt, a lélek természetének is megfelelt: táplálta, előbbvitte, fegyelmezte, megteljesítette, Istenévé tette az ifjú lelkeket.”⁵⁴

Ki kell emelni Kósa Lászlót, aki *Egyház, társadalom, hagyomány* című könyvében tekintette át a protestáns vallási szokásokat, többek között a református egyházi hagyományokat is. Ír az egyházközség szervezeteiről, intézményeiről, a vallásos élet helyszíneiről és vallásgyakorlatról, mely fejezet tartalmazza az egyházi ünnepekhez és az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó szokásokat is.⁵⁵ *Tartozni valahová* című kötetében pedig tanulmányokat és konferencia- illetve ünnepi előadásokat találunk többek között a református azonosságtudatról is.⁵⁶

---

⁵³ Illyés: 1931, 195

⁵⁴ Illyés: 1936, 132

⁵⁵ Kósa: 1993

⁵⁶ Kósa: 2009

A református hitélet és szokások bemutatásában jelentős tanulmányokat találunk az 1985-ben indult **Vallási Néprajz** kiadványsorozat köteteiben, ahol mind magyarországi, mind romániai kutatások eredményeit is bemutatták a szerzők. Az első kötet *Református néphagyományok* alcímmel jelent meg, míg a hetedik kötet *Gyülekezeti élet és vallási szokások a Küüllői Református Egyházmegyében* alcímmel, és kizárólag református szokásokat tartalmaznak, ahol megtaláljuk a különböző vidékek, falvak hitéletét, szokásait, a vallásos élet színtereit bemutató tanulmányokat, melyeket különböző egyházi jegyzőkönyvek és néprajzi gyűjtések támasztottak alá. A kötetek szerkesztői között szerepel Küllös Imola, Molnár Ambrus, Dankó Imre.

1991-ben jelent meg S. Lackovits Emőke szerkesztésében a *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* című konferenciasorozat első kötete, melyből összesen nyolc kötet született, amiben a népi vallásosság számos területén közöltek tanulmányokat a szerzők.

A romániai folklórkutatás terén pedig a Kriza János Néprajzi Társaság kiadványai fontosak, melyben találunk a népi vallásosságot, szokásokat bemutató tanulmányokat is.

Vallásosság, szekularizáció

Ebben a témakörben elsősorban a szociológusok munkáját szeretném kiemelni. A szekularizáció és a kommunista időszakban bekövetkezett változások témakörében, ki kell hangsúlyozni Tomka Miklós műveit, aki magyarországi kutatások mellett Romániában is kutatott a fent említett témákban,⁵⁷ emellett a kommunista rendszer vallásra gyakorolt hatásával is foglalkozott. Peter Berger is elemzi a Kelet-Európai vallási helyzetet, a kommunizmus hatását és a deszekularizációt.⁵⁸ Hazai kutatók közül Kiss Dénes munkásságát említeném meg, aki több tanulmányt is szentelt a problémakörnek,⁵⁹ valamint Sorin Gog írt tanulmányt a kommunizmus ateizációs politikájának vallásra gyakorolt hatásáról⁶⁰

Életfordulós szokások

A továbbiakban áttekintem az életfordulós szokásokkal kapcsolatos szokás- és hiedelemanyag feldolgozását, fókuszálva azokra a munkákra, melyek közvetlenül érintik az általam is tárgyalt témákat. Itt emelem ki a hazai kutatások eredményeit. Először azokat a munkákat mutatom be, melyek mindhárom általam is bemutatott témát tárgyalják, majd kitérek azokra is, melyek egy-egy témakör alapos vagy a disszertáció szempontjából releváns megközelítését mutatják be.

---

⁵⁷ Tomka: 1992, 1996, 2000, 2005, 2006

⁵⁸ Berger: 1999

⁵⁹ Kiss: 2009, 2010, 2014

⁶⁰ Gog: 2007

Szendrey Ákos és Szendrey Zsigmond:⁶¹ *A magyarság szellemi néprajza*. A magyarság néprajzának negyedik kötetében készítették el a születés, házasság, temetkezés körüli szokások egyik első szisztematikus és igazán részletes leírását. Külön érdeme a műnek a részletessége mellett az, hogy rengeteg újszerű témát érintenek. Az értekezés szempontjából fontos rész a születés körüli szokások bemutatása, melyben részletesen írja le a keresztlő szokásának minden lépését, amely elsőként vezeti be a gyermeket a társadalomba. Meg kell említenem még azt is, hogy leírja az egyházkelés tradícióját is, annak hiedelmeit, szokásait. Szintén részletesen bemutatja a házasságkötéshez kapcsolódó hagyományokat is, a lánykéréstől kezdődően az eljegyzésen keresztül a lakodalomig és annak utómultságait is. Kitér a házasságok endogám voltára is. Végül a kötetet a temetkezési szokáskör szintén részletes leírása zárja.

Bartha Elek írt tanulmányt *Az emberi élet fordulói Bárádon* címmel, melyben foglalkozik a születés, keresztlés, házasságkötés, temetkezés témaköreivel. Dolgozatom szempontjából azért kiemelkedő a tanulmány, mert a bárándi szokások, főként a múlt század elejiek nagy hasonlóságot mutatnak a bihardiószegei szokásokkal.⁶²

Hazai kutatások közül fontosnak tartom megemlíteni Seres András *Barcasági magyar népköltészet és népszokások* című könyvét, mely nagyobb fejezetet szentel az életfordulós szokásoknak *Az emberi élet átmeneti rítusai* címen, melyben ír a születés körüli hiedelmekről, keresztlési-, lakodalmi- és temetési szokásáról. A leíró jellegű munka a 20. század adatait összesíti, leírja az ünnepi szokások megszervezését, lefolyását az ott élő vegyes etnikumú közösségekben.⁶³

A leggazdagabb anyagot az erdélyi kutatások körében Balázs Lajos készítette el, aki szokásmonográfiáiban nagyon részletesen mutatja be a csíkszentdomokosi életfordulós szokásokat, a születés, a házasságkötés és a halál társadalmi és kulturális vetületeit, mindezt három kötetben. A szerző a következőket írja művéről: „Megpróbáltam megérteni az átmenetek folyamatát, az események, rítusok, szokásmozzanatok értékrendjét, a lokális értékek általános magyar vagy egyetemes jelentését, és fordítva, az egyetemes magyar és emberi értékek lokális megnyilvánulásait és megjelenítését. Erre az egyik legszebb példa a kör mágiája a születés, házasság, halál rítusaiban (...). Összegezve, az emberi élet fordulóinak szentelt három monográfia révén én egy szokás dialektus antropológiai (néprajzi) kutatásával próbálkoztam. Egy közösség sajátos értékrendjének elemeit, működésének belső erőit vizsgáltam. Tudatosan vallom a lokális kultúra kutatásának prioritását a nemzeti kultúra

---

⁶¹ Szendrey-Szendrey: 1937

⁶² Bartha: 1985

⁶³ Seres: 1984

megismerése és megértése organikus sorrendjében.”⁶⁴ A három köteten kívül fontos megemlíteni azt kb. 40 tanulmányt, melyek szintén az életfordulós szokásokkal foglalkoznak.

Vasas Samu és Salamon Anikó *Kalotaszegi ünnepek* című könyvében nagyobb fejezetet szentelnek az életfordulós szokásoknak *Az élet fordulóihoz fűződő ünnepek* címen, ahol bemutatják a kalotaszegi, keresztelőt, konfirmációt, lakodalmat, temetést.⁶⁵

Születés, keresztelés

Kiemelten fontos munka a születés szokásának leírásában Kapros Márta *A születés szokásai és hiedelmei az Ipoly mentén* című monográfiája, mely szintén kimerítő részletességgel írja le a születéshez kapcsolódó hagyományokat. Különlegessége a műnek, hogy holisztikusan mutatja be a különböző, nemcsak a születéshez kötődő jelenségeket, hanem azokat is, amelyek a csecsemőkor végéig tartanak. Több mint ötven oldalt szentel a keresztelő szokásának, amit szintén nagy részletességgel mutat be, és minden ezzel kapcsolatos eseményt, szokást, hiedelmet tárgyal a keresztnév adásától a keresztszülőkkel való kapcsolatig. Nemcsak az akkori helyzetet mutatja be, hanem kitér a régmúlt eseményeire is.⁶⁶

A születés szokásköréről meglehetősen kevés kutatás született hazánkban. Kiemelten fontos könyv Gazda Klára *Gyermekvilág Esztelneken* című munkája. Vizsgálata középpontjában a gyermeki létet érintő környezeti hatások állnak, vagyis a gyermek testi, lelki gondozása, játékai, hagyományokba való belenevelése. Részletesen írja le a családtervezést, terhességet, szülés utáni időszakot, ezek hiedelmeit, tradícióit, illetve rövid fejezetet szentel a keresztelésnek is. A felnőttkor küszöbén állók párválasztási szokásaival zárul a mű.⁶⁷

Zakariás Erzsébetnek több tanulmánya foglalkozik az erdővidéki születési hagyományok vizsgálatával: *Az erdővidéki terhes asszony tabui a múltban* (1986-1987),⁶⁸ *A születés körüli néphagyományok Erdővidéken*. Itt számol be a családtervezésről, szülésről, az újszülött első napjairól, az édesanya ellátásáról, a hathetes gyermekágyi időszakról, és az ezek köré szerveződő hiedelmekről, szokásokról Erdővidék négy falujában.⁶⁹ *Vallásosság az emberélet fordulóihoz fűződő szokásokban Erdőfülében* című tanulmányában vázlatosan ír az életfordulós szokások (születés, keresztelés, konfirmáció, házasságkötés, temetés)

⁶⁴

Balázs:

2001,

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_09/pages/013_Az_emberélet_forduloi.htm

⁶⁵ Vasas, Salamon: 1986

⁶⁶ Kapros: 1986

⁶⁷ Gazdag: 1980

⁶⁸ Zakariás: 1986-1987

⁶⁹ Zakariás: 1994

változásáról egy szekularizálódó református faluban, ahol a változások következtében a hagyományokból már kikopott a vallásos tartalom, illetve vesztett vagy módosult annak lényege.⁷⁰

Miklós Jolánta *A születéssel kapcsolatos népszokások Csernátonban és Ikafalván* című könyvében ír a terhességgel kapcsolatos hiedelmekről, a szülésről, a csecsemő és anya első napjairól, azok gondozásáról, a hathetes gyermekágyról, babonákról, keresztelezésről, az egyházkelő szokásáról.⁷¹

Benedek H. Erika *Út az életbe* című művében a csángók születéssel kapcsolatos hagyományai alapján készít világgépelemzést a családtervezéstől a keresztelezésig bezáróan.⁷²

Egy munkacsoport, Pócs Éva irányításával, 1996-1998 között terepmunkát végzett Csíkkarcfalván és Csíkjenőfalván. A kutatások eredményeit a *Két csíki falu néphite a századvégen* című kötetben adták ki, mely tartalmaz egy, a születéssel és két a halállal foglalkozó tanulmányt. Vidák Tünde *A születés* című tanulmánya a születés körüli hagyományokat, rítusokat, hiedelmeket mutatja be. Nagyon fontos a dolgozatomból az a sajátossága a tanulmánynak, hogy ábrázolja a születés körüli szokások időbeni változását, mivel három generáción át mutatja be a témát, így láthatóvá válik az is, hogy milyen mértékben haltak ki, vagy veszítettek jelentőségükből a szokások.⁷³

Konfirmáció

Kevés tanulmány foglalkozik a konfirmáció hagyományával. A kalotaszegi református konfirmáció szokásáról, momentumairól, az arra való felkészülésről, ezeken kívül annak jelrendszeréről, a tér- és szimbólumhasználat formáiról Szacs vay Éva két tanulmányában is írt.⁷⁴

Házasság

A fentebb említetteken túl többen is foglalkoznak a házasságkötéshez kapcsolódó szokásokkal. Horváth István 1971-ben írt *Magyaró zdi toronyalja* című „írói falurajza” (ahogy a szerző fogalmaz) tartalmaz a párválasztással kapcsolatos és lakodalmi, valamint a halálozással kapcsolatos szokásokat Magyaró zdon⁷⁵. Dr. Kós Károly *Hagyomány és anyagi élet. A "lakodalmas nap" vizsgálata Mezőköbölkúton*⁷⁶ című művében mutatja be a házasságkötések évszakok szerinti megoszlását, a lakodalomtartás napját, ezek időbeli

---

⁷⁰ Zakariás: 1997

⁷¹ Miklós: 1978

⁷² Benedek H.: 1998

⁷³ Vidák: 2001

⁷⁴ Szacs vay: 1998, 2006

⁷⁵ Horváth: 1971

⁷⁶ Kós: 1974

változását, a lakodalomtartás és mezei munka viszonyát. Kiemelném még Istók György és Pozsony Ferenc munkáit, akik egy moldvai falu, Klézse lakodalmi szokásait írják le,⁷⁷ és S. Lackovits Emőke tanulmányát a kalotaszentkirályi lakodalomról.⁷⁸

Temetkezés

Leginkább kutatott téma az életfordulós szokások közül a temetkezés. A halálához kötődő hagyományok kutatásának kérdésénél ki kell emelni Pócs Éva munkásságát, aki több művében is foglalkozik ezzel a kérdéskörrel.

Balassa Iván több művet is írt a halálzási szokásokról,⁷⁹ temetőkről. Ezek közül számomra legjelentősebb *A magyar falvak temetői* című könyve, mely bemutatja a temetők elhelyezkedését, településsel való viszonyát, a temetők belső szerkezetét, a társadalmi tagozódást a temetőn belül. Külön fejezeteket szentel a síroknak, ezek történetének, sírjeleknek, díszeknek, sírfeliratoknak. Bemutatja a temetők növényvilágát, azok gondozását. A könyv végén a temetői szokásokat, hiedelmeket mutatja be, majd a magyar parasztemetők általános jellemzésével összegzi művét.⁸⁰

Kunt Ernő munkássága is kiemelkedő a szokáskör bemutatásában. Fontosnak tartom megemlíteni *Az utolsó átváltozás* című könyvét, melyben a megközelítési módszerek és meghatározások leírása után a magyar parasztság hagyományos halálképével, a haldoklóval és a halottal kapcsolatos szokásokkal részletesen foglalkozik.⁸¹

Több művet szentelt a témának Bartha Elek. Marjai Mártonnal együtt a hajdú-bihari temetők sírfeliratainak rendszerezését készítették el⁸². Írt a halottkultusról *Medvesalja falvaiban*⁸³. *Vallásökológia. Szakrális ökoszisztémák szerveződése és működése a népi vallásosságban* című munkájának, középpontjában a természeti, környezeti tényezők hatásainak elemzése áll, illetve az, hogy hogyan hatottak ezek a temetkezési formák a temetők arculatának kialakulásában⁸⁴. *Halotti búcsúztatók a dél-gömöri falvak folklórájában* című kétkötetes műben halottbúcsúztatók szövegvizsgálatát végzi el, reflektálva annak befogadására és jelentéseire⁸⁵. Ezekon kívül a *Vallási terek szellemi öröksége* című művében is egész fejezetet szentel a temetőknek, ahol aprólékosan ír a temetők szerkezetéről,

---

⁷⁷ Istók – Pozsony: 1998

⁷⁸ S. Lackovits: 1982

⁷⁹ Temetkezéssről szóló tanulmányai sorrendben a következők: Gombafa-faragás a háromszéki Bodoson, 1947; A magyar temetők néprajzi kutatása, 1973; A székelyföldi Erdővidék temetői, 1992; Despre cimitirele din Bazinul Baraolt, 1992

⁸⁰ Balassa: 1989

⁸¹ Kunt: 2005

⁸² Marjai –Bartha: 1980, 286

⁸³ Bartha: 1985

⁸⁴ Bartha: 1992

⁸⁵ Bartha: 1995

ünnepeiről, hasznosításáról, a hozzá kapcsolódó hiedelmekről, a temetőben tartandó szertartásokról.⁸⁶

Ujváry Zoltán *Halál és temetés két turóc-völgyi faluban* című tanulmányában bemutatja és elemzi a halállal kapcsolatos rítusokat a halál beálltától a temetésen keresztül a gyász időszakáig⁸⁷.

Hazánkban az első jelentősebb munka K. Kovács László monográfiája a kolozsvári hóstátiak temetkezési szokásairól, mely az egyik legterjedelmesebb temetkezési szokásleírást tartalmazó munka. Három nagyobb téma köré csoportosul: a halál, a temetés és a gyász folyamatát írja le a szerző, melyeket rendszerezve és más, szomszéd népekkel összehasonlítva mutatja be a különböző szokáselemeket.⁸⁸

A sírjelekről, fejfákról számos tanulmány készült több tájegységen is. Először Orbán Balázs hívja fel rájuk a figyelmet, később több szerzővel is találkozunk, akik a témával foglalkoznak. A kalotaszegi fejfákról Bene Lajos⁸⁹ és Vasas Samu,⁹⁰ a szalontai temetők sírjeleiről Viski Károly,⁹¹ a szilágysági⁹² és a székely⁹³ fejfák típusait pedig Kós Károly mutatta be. Imreh Pál, Hoppál Mihály pedig tanulmányukban összefoglalót adnak az erdélyi fejfákról és temetőkről.⁹⁴

Sámuel Aladár a Kis-Küküllő vármegyei reformátusok temetkezési szokásait írja le a haláleset bekövetkeztétől a gyászidőig.⁹⁵ Nagy Ödön Maros megyei reformátusok temetkezéséről ír rövid tanulmányt.⁹⁶ Kalotaszegen Nagy Jenő Magyarvalkón,⁹⁷ Csete Balázs Nyárszón,⁹⁸ Vasas Samu általában Kalotaszegen,⁹⁹ Gergely Katalin pedig Gyergyószentmiklós halottas és temetkezési szokásairól ad képet.¹⁰⁰ Ezen kívül találunk még tanulmányokat a témában: Burus János a Kis-Küküllő mentén, Pipén,¹⁰¹ Zsók Béla a dévai csángók,¹⁰² míg Palkó Attila Magyaró¹⁰³ temetkezési szokásait kutatta.

---

⁸⁶ Bartha: 2006, 162-169

⁸⁷ Ujváry: 1975

⁸⁸ K. Kovács: 1944

⁸⁹ Bene: 1905

⁹⁰ Vasas: 1994

⁹¹ Viski: 1913

⁹² Kós: 1972a, 1974

⁹³ Kós: 1972b

⁹⁴ Imreh – Hoppál: 1977

⁹⁵ Sámuel: 1918

⁹⁶ Nagy: 1992

⁹⁷ Nagy: 1984

⁹⁸ Csete: 1942

⁹⁹ Vasas: 1993

¹⁰⁰ Gergely: 2000

¹⁰¹ Burus: 1994

¹⁰² Zsók: 1994

¹⁰³ Palkó: 1995

Kiemelkedő írás Virág Magdolna 1994-ben megjelent könyve *Temetés a Tövisháton. Haldoklóhoz, halotthoz és temetőhöz kapcsolódó szokások és hiedelmek három szilágysági faluban* címmel jelent meg. Három szilágysági község: Szilágygör, Magyargoroszló és Erked temetkezési szokásait írja le és összehasonlító vizsgálatot végez a falvak között. A szokásokat, rítusokat, hiedelmeket mutatja be a halál beállta előtti időszaktól a temetésen át a gyász időszakáig, ismertette a szokások közösségben betöltött szerepét.¹⁰⁴

Molnár Ambrus a temetkezési szokásokról és az ahhoz kapcsolódó eseményekről közölt tanulmányt,¹⁰⁵ Küllős Imola pedig a Küküllő mentén új szokásnak számító halottak napi világitásról ír a protestánsok körében, melyben összegzi a szokás történetét és tanulságait.¹⁰⁶

A partiumi temetőkről, sírjelekről, halotti szokásokról is születtek tanulmányok. A temetkezési szokásokat, hiedelmeket a Partiumban Kelemen István vizsgálta a Hegyközben.¹⁰⁷ A Dukrét Géza által szerkesztett *Hol sírjaink domborulnak. Partiumi temetők*¹⁰⁸ című füzet pedig 25 tanulmányt tartalmaz a Partium temetőiről, fejfáiról. A könyv az 1997-ben, Biharon, a témában tartott konferencia köteteként jelent meg, mely főként a temetők leírására, bemutatására fókuszál, csak néhány tanulmányban találunk a temetkezési szokásokhoz kapcsolódó írásokat.¹⁰⁹

Terjedelmesebb művet Kovács Rozália írt *Érmihályfalvi temetők* címmel, melyben megtalálható a helyi temetők leírása, ezen kívül részletesen bemutatja a helyi sírkövek fajtáit, sírjeleket, sírfeliratokat, sírverseket. Részletesen ír a csónak alakú fejfákról is. Ezen kívül az érmihályfalvi temetőkben nyugvó neves személyiségek névsorát is ismerteti.¹¹⁰

---

¹⁰⁴ Virág: 1994

¹⁰⁵ Molnár: 1994

¹⁰⁶ Küllős: 1995

¹⁰⁷ Kelemen: 1994

¹⁰⁸ A következő tanulmányokat tartalmazza a kötet: FiErdőközi Zoltán: Árpád-kori sírhantok; Lakóné Hegyi Éva: Régi sírkövek Zilahon; Erdei János: A szilágysomlyói református temetőről; Major Miklós.: Örök pihenőhelyek Szilágynagyfaluban; Péter I. Zoltán: Nagyvárad újkori temetőinek kialakulása; Antal Béla: Biharpüspöki temetők; Juhász Viktor: Körösrévi református nyughelyek; Fazekas Lóránd: A kisbábonyi örök csend otthonában; Székely Antal: Megnyugtató látvány, áhítatot keltő hangulat (Ombod, Szatmárpálfalva); Kiss Kálmán: Ápolt szakrális hely: Képes ismertető a túrterebesi temetőről; Benedek Zoltán; Emberalakú fejfák a börvelyi temetőben; Borbély Gábor: Csónak alakú fejfák az érmelléki református temetőkben; Bokor Irén: Az érmihályfalvi temető és sírjelei; Szuhányi Katalin: A város fölött - az emlékezés magaslatán (Érmihályfalva); Kordics Imre: Az olasz plébániatemplom halotti címerei; Pávai Gyula: Aradi panteon; Deák József: Régi és mai magyar temetők a Dézna völgyében; Raj Rozália-Nagy István: Vajdasági református temetőink; Kordics Imre: Temetkezési szokásainkhoz kapcsolódó jelrendszer; Bokor Irén: Halottas szokások és hiedelmek Szilágyperben; Magyar Etelka: Temetkezési szokások a bánási magyar református falvakban; Koncz László: A szilágysomlyói református temető feltérképezése; Dukrét Géza: Módszertani kérdések temetőink felmérésére.

¹⁰⁹ Dukrét: 1999

¹¹⁰ Kovács: 2006

Bihardiószeg és a néprajztudomány

Az általam kutatott témákkal a községben eddig csak érintőlegesen foglalkoztak, a falu néprajzi, antropológiai és szociológiai szempontból kívül esett a kutatók érdeklődési körén.

A bihardiószegei református egyházi életről elsőként írt monográfiát 1885-ben Molnár János (aki 1877-1893 között bihardiószegei lelkészként szolgált) *A Bihar Diószegi Ev. Ref. Egyház multja és jelene. Egyháztörténeti monographia* címmel, mely a bihardiószegei református egyház születésétől 1885-ig foglalja össze az akkori egyházi állapotokat, úgy mint: az egyházi életet, egyházi tiszti- és tisztségviselők névsorát, az egyházi szervezeteket, az ingó és ingatlan javakat, tan- és nevelésügyet.

A nagyváradai, néprajzosokat összefogó Miron Pompiliu Egyesület által 1972-ben végzett kutatás egyetlen megjelent fejezetét, melyet Dánielisz Endre írt *Bihardiószegei táncalkalmak* címen, a házasságkötésről szóló fejezetben tudtam felhasználni.

2003-ban jelent meg a Dr. Szabó József által szerkesztett *Bihardiószeg fejlődéstörténete* című monográfia, melyben Darabont Sándor tanulmányában röviden bemutatja a református egyház történetét, fókuszálva a templom, az orgona, a harangok, kegytárgyak, egyházi ingatlanok, irattár történetére és az egyházi életre, valamint Heit Lóránd írásában rövid fejezetet szentel a temetkezési szokásoknak.

5. A TÉRSÉG ÉS A FALU BEMUTATÁSA

Érmellék rövid története

„Az Ér nagy, álmos, furcsa árok,
Pocsolyás víz, sás, káka lakják”

Ady Endre

Érmellék Románia északnyugati részén, Bihar és Szatmár megyékben terül el, átnyúlva az ország határán Hajdú-Bihar megyébe. Érmellék az Alföld Tiszántúli nagytájának egyik kistája. Ide tartozik még a Bácska, a Kis- és Nagykunság, a Jászság, a Hajdúság, a Nyírség, a Szamoshát és a Tiszahát kistája is. Áthalad az Érmelléken a Nagyvárad-Szatmárnémeti vasútvonal és az E 671 jelzésű országút.

Az Érmellék a Rézhegység előhegyeinek lába, a nyírségi homokvidék között, a Berettyó és az Ér közötti mély fekvésű sík terület. Északkeleten szinte a Kraszna folyótól kezdődik s délnyugaton a Berettyóig terjed, (légvonalban mintegy 100 kilométeren át). Átmenetet képez a régi Ecsedi-láp és a Nagysárrét mocsaras területei között. Területének nagysága kb. 1600 km², lakosainak száma közel 100.000¹¹¹. Az Ér folyó, melyről nevét kapta a térség a szilágysági dombvidéken, a Szekeres erdőben ered és Szalacs térségében lép Bihar megyébe.

Árpád kora óta magyar lakta vidék, melyre bizonyíték, hogy az Ér folyót Anonymus *Gesta Hungarorum*-ában már megemlíti, mint Omsó-ér.¹¹² Területén 30-35, főleg magyar lakta települést találunk ma is¹¹³, így az Érmellék Románia egyik legnagyobb tömbmagyar területének számít még napjainkban is. Csak a XVI. századtól számolhatunk román lakossággal¹¹⁴. A tatárjárás pusztítása után a magyar király a váradi püspöknek engedélyt adott arra, hogy román cselédséget telepítsen birtokaira.¹¹⁵ Később a betelepítési hullámoknak¹¹⁶ köszönhetően jelent meg a vidék nagyobb számú román lakossága. Trianont követően betelepítések sorozata követte egymást, aminek a célja a partiumi, és ezen belül az érmelléki magyarság asszimilációja volt. Emellett ma már a magyar lakosság csökkenése is jellemző, főként a negatív népszaporulatnak, a vegyes házasságoknak és a migrációnak köszönhetően, így az etnikai arányok sokat változtak.

¹¹¹ Benedek: 1996, 12

¹¹² Anonymus: *Gesta Hungarorum*: 1977, 104: „nekiindulva lefelé jöttek egy Omsó-ér nevű víz mellett és a Szerepmocsárhoz értek”

¹¹³ Kósa-Filep: 1983

¹¹⁴ Kósa-Filep: 1983

¹¹⁵ Szabó József: 2003, 57

¹¹⁶ Először Mária Terézia idejében, majd a Ceaușescu-korszakban történt a két jelentősebb betelepítés

Az emberek főleg mezőgazdasággal, állattenyésztéssel foglalkoztak. Mocsaras, lápos vidék, ahol több, természetes és mesterséges tó a halászatnak is kedvezett.¹¹⁷ Dánielisz Endre írja az Érmellékről, hogy „az erek és víztükrök uralta barátságatlan táj előnyt is jelentett a megtelepedőknek: főleg állatvilágával megélhetést kínált az emberek számára; továbbá megtartó erőt képviselt, hiszen ingoványos, nádrengetegbe vesző útjait csak ők ismerték valójában. Rejtőzésük a túlélést, a megmaradást jelentette.”¹¹⁸

A magasabban fekvő dombosabb területeken meghonosodott a szőlészet és a borászat, ami híressé tette az Érmelléket. Varga Gyula írja, hogy „az érmelléki szőlőkultúra körzete elsősorban a bihari síkság, a Sárrét, a Hajdúság, a Dél-Nyírség, s nem utolsó sorban Debrecen szőlőskertjeit is jelenti, amik rendszerint régi idők óta kapcsolatban álltak az Érmellékkal”.¹¹⁹

Benedek Zoltán természetkutató szerint nincs a vidéknek az Alföld keleti részétől eltérő, sajátos néprajzi és gazdasági hagyománya, „ami mégis összekötötte, lelkileg és szellemileg, egységes érmellékivé tette őket, az a víz, a nádas, a mocsárvilág, és a történelem viharában gyakori egymásrautaltság volt”.¹²⁰

Az Érmellék néprajzát néhányan már kutatták, mégis erről a kistájról a néprajztudomány még keveset tud.¹²¹

Bihardiószeg bemutatása

A falu rövid története

Bihardiószeg, a romániai Bihar megyében, az Érmellék déli részén, (az Ér-patak mellett, annak nyugati oldalán, az érmelléki hegyek nyugati lábainál,) illetve a DN19-es út, és az E 671-es út, valamint a Nagyvárad-Szatmárnémeti vasútvonal mentén fekvő nagyközség. Nagyváradtól északi irányba 32 kilométerre, Székelyhídtól 12 kilométerre fekszik, a 47° 18'-as északi szélesség és 22°-os keleti hosszúság találkozásánál, közvetlen összeköttetése van a román-magyar országhatár Létavértes-Székelyhid határátkelőjével, ami a községtől 10-12 km-re húzódik nyugati irányban. Nagy kiterjedésű (területe 9004,61 ha), rendezett utcákkal rendelkező halmaztelepülés, mely mocsárra épült. Határának nagy többsége síkság, míg a kis része pedig lankás domb.

---

¹¹⁷ Bódi: 2005, 105

¹¹⁸ Dánielisz: 2010,

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_06/pages/011_Bihardiioszegi_tancalkalmak.htm

¹¹⁹ Varga: 1988, 270

¹²⁰ Benedek: 1996, 6

¹²¹ Bódi: 2005, 101

A községet északon Csokaly és Kágya, keleten Szentjobb és Szentimre, délen Biharfélegyháza és Mihai Bravu (régii neve Gyapoly), nyugaton pedig Magyarország határolja.

Nevét a szájhagyomány szerint a dió gyümölcsről kapta, miszerint a mocsárvilágban állt egy diófa, melynek árnyékában egy vándor megpihenhetett, és a diófába vert szegre a kalapját, tarisznyáját akasztotta.¹²² Molnár János szerint a Kandia utcán (román neve Someşului) sok diófa állt, erről kapta először a Diós-zúg, majd a Diószeg nevet¹²³. Kereszturi József a XIV. századból Gyószeg néven említi¹²⁴, és ez alapján Molnár János lehetségesnek tartja, hogy ez a „gyó” alakult át „dió”-vá. Danielisz Endre Diószegen folytatott gyűjtése alkalmával egyik adatközlője a következőt mondta: Diószeg - „diós szín - rígen itt sok olyan fedett színt íptettek, ahun a diót szárították”.¹²⁵ Mások szerint a tatár vagy török pusztítás után az emberek a mocsaras, diófás helyre menekültek, ahol új települést alapítottak.¹²⁶ A tudományos névmagyarázat szerint is egy diófavál benőtt szegre, szögletre utal, melyet a település 1608-ból és 1691-ből származó pecsétjei is alátámasztanak.¹²⁷ A Bihardiószeg nevet 1910-ben kapta¹²⁸, román neve 1925-től Diosig.

Oklevelekben 1278-ban bukkan fel először Gyoziyk néven¹²⁹ Első birtokosa a Gutkeled nemzetség Dobi Dorogi ága volt. Dorog fia, Péter az egyedi monostort megsemmisítette és a köveket felhasználva várat és tornyot építtetett Bihardiószegen. Ez a vár valószínűleg a mai református templom helyén álló akkori vártemplom. Bunyitai Vince szerint „már az egyedi apátságot alapító barátok mint várost találják Diószeget a XI. században”.

A község nevét 1332-1337 között a pápai tizedjegyzékben is megtaláljuk.¹³⁰

A következő birtokosok 1399-től a Zólyomiak voltak, akiknek Zsigmond király adományozta a falut, mivel Dorog örökös nélkül maradt. Házasság útján 1547-ben került Forgács Zsigmond földesúr kezébe, aki feleségül vette Zólyomi Katát. Ez után az Imreffyek, majd ismét a Zólyomiak birtokolták a falut.¹³¹

---

¹²² Szabó: 2003, 5

¹²³ Molnár: 1885, 8

¹²⁴ Molnár János a 8. oldalon hivatkozik Kereszturi József: „Compendaria Descriptio Episcopatus ex Capituli Magnó Varadiensis” című művére, 179 oldal

¹²⁵

Dánielisz:

2010,

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_06/pages/011_Bihar_dioszegi_tancalkalmak.htm

¹²⁶ Szabó: 2003, 5

¹²⁷ Szabó: 2003, 5

¹²⁸ Szabó: 2003, 5

¹²⁹ Benedek: 1996, 282

¹³⁰ Borovszky: 1901, 54

¹³¹ Molnár: 1885, 14-15

Diószeg városa sok fontos történelmi esemény színtere volt. 1551-ben itt tárgyaltak a törökök távoltartásáról Fráter György váradi püspök, Erdély helytartója és Ferdinánd király megbízottjai (Ecsedi Báthori István tárnokmester és Erasmus Teuffel királyi főkapitány), s ez a diószegi egyezség nyomást gyakorolt Izabella királynőre, hogy engedje át a Szapolyaiak országát a Habsburgoknak.

A XVI. században a Forgách és Makó családok kezén volt Diószeg; ez utóbbinak részbirtokát 1563-ban János Zsigmond Varkocs Tamásnak adományozta.¹³²

1604. október 15.-e éjjelén Bocskai István hajdúi megtámadták és legyőzték Belgiojoso császári generális alvezérének, Johann Petz császári generális túlerőben levő, Álmosd és Diószeg között menetelő seregét. Bocskai hajdúi megsemmisítő vereséget mértek a császáriakra a Nyúzó-völgyben, és ezzel a győzelemmel indult az Erdély függetlenségéért és a protestánsok vallásszabadságáért vívott szabadságharc. Báthori Gábor az 1609. április 27-én kelt szabadalomlevélben igen lényeges kiváltságokat adott Diószegnek, tekintettel arra, hogy 1604-ben élelemmel segítették Bocskai seregét.

1611-ben Nagy András hajdúi itt győztek a Forgács-párti végvári hadak felett, amivel megmentették Báthory Gábor trónját.

1658-ban tatár, majd 1660-ban török dúlta fel a falut, ekkor esett el Várad, és került Diószeg is török kézre. Itt egyesült I. Apafi, Thököly és a váradi pasa serege 1681-ben. 1692-ben I. Leopold császár birtokába jutott és a szepesi kamara igazgatása alá került¹³³, s még ebben az évben Hajdersheim Dónátnak adták át, majd halála után, 1697-ben, gróf Generális Grünsfeld Franz Johann nyerte el.

Diószegen a kurucok Bóné András vezetésével fegyvert ragadtak és elfoglalták a császárhű gróf Gronsfeld várkastélyát, 1704. július 19-én¹³⁴.

1703-ban Rákóczy Ferenc kezébe került a település, majd 1719-ben gróf Kuffsteinnek adományozták. 1728-ban gróf Dietrichstein birtokolta, majd házasság által 1784-ben gróf Sternberg Ádámé lett, aki először hasznbérbe adta, majd elcserélte gróf Zichy Ferencz birtokára 1810-ben.¹³⁵ A Zichy család volt az utolsó birtokosa a falunak az uradalom felszámolásáig.

A község egyik nevezetessége gróf Zichy Tivadar kastélya, melyet Grünsfeld tábornok 1701-ben építtetett, gróf Sternbergé, majd gróf Zichy Ferencz konstantinápolyi nagykövete

---

¹³² Borovszky: 1901, 54

¹³³ Molnár: 1885, 15

¹³⁴ Orosz: 2009, 97

¹³⁵ Borovszky: 1901, 54; Molnár: 1885, 15

lett. Az uradalomhoz tartozott a Zichy-féle pince és hordó¹³⁶. Hosszú pereskedés után ma már a falu önkormányzatának tulajdonába került, és 2014-ben EU-s támogatással nagy részét felújították. A kastély adott otthont a vincellériskolának, ma a községi könyvtár és mezőgazdasági-szőlész-borász kiállítást találjuk meg itt.

Diószeg 1920 óta – kisebb megszakítással – Romániához tartozik.

Gazdasága, intézményei

A község elöljárója a rendszerváltás óta magyar nemzetiségű polgármester. Az elemi és általános iskolai oktatás magyar illetve román nyelven folyik. Az iskolaigazgató szintén magyar a rendszerváltás óta, vagyis Bihardiószeg bürokratikus vezetése a magyarok kezében van. Rendőrség is található a községben, a rendőrfőnök és a rendőri tisztséget román nemzetiségű emberek töltik be. 1953-ban önadóból, közmunkával épült fel a kultúrotthon. Az 1972-es esztendőől orvosi rendelő is működik a községben.

A diószegieiek elsősorban földműveléssel, szőlő- és gyümölcsstermesztéssel (főként barack) foglalkoztak. Mikecs László, a falu híres szülőtte írja, hogy „Tudjátok-e, hogy nincs sehol a magyarságnak ilyen gazdag, istenáldotta földje? Vigyázzatok a földjeitekre!”¹³⁷

Gazdasági életét meghatározta elsősorban a kezdeti időkben kialakult s az egyre gyarapodó nagybirtok. A második világháború előtt a földterületek több mint háromnegyed része a nagybirtokos és a középgazdák tulajdona volt. Az 1946-os földreform után 462 hektár került a vagyontalanok és a szegényparaszrok tulajdonába, míg 305 hektárra az Ér-patak lecsapolásával tettek szert (mely szántóvá vált).¹³⁸

A föld művelése, a falubeliek gondolkodásmódja szerint, kötelesség. Az államszocializmus idején a Crișana Tsz által 205 család művelt meg 650 hektár területet, majd a rendszerváltás utáni földosztást követően visszatértek a magángazdálkodásra, illetve több társulás is működik, amelyek szolgáltatásokat biztosítanak a vetés, az aratás, valamint a betakarítás és szállítás terén. A falu mezőgazdasága jól megszervezett és gépesített. A mezőgazdasággal foglalkozó magánszemélyek nagy többsége is egyre inkább kezd átállni a gépesített gazdálkodásra.

A fiatalok és a középgeneráció jó része még a rendszerváltás után is Nagyváradra ingázott, szakmunkás- vagy napszámosként. Ma már egyre kevesebben utaznak nagyváradra munkahelyekre. Ebben szerepet játszik a 2001-től üzemelő cipőgyár, mely számos

---

¹³⁶ Borovszky: 1901, 54

¹³⁷ Mikecs: 1940, 149

¹³⁸ Dánielisz, 1972-ben találta „Diószeg község monográfiájának” 1970-eskéziratában (*Monografia comunei Diosig*)

munkahelyet teremtett a helybelieknek. Az ingázók nagy része ma is gyárakban, hivatalokban dolgozik. A diószegiei kis része a falubeli kis vállalkozásokból él.

Szőlészet, borászat, vincellériskola

Bihardiószeg gazdasági életét nagyban meghatározta a szőlő és gyümölcsös telepítése (leginkább barack) a településtől keletre lévő domboldalakon, ahogy a diószegiei nevezik, a Hegyen. Ennek telepítésére hiteles adatokat nem találunk, Dánielisz Endre leírja, hogy a falubeliek szerint az első szőlőtövek a töröktől származnak. Egyik adatközlője arról is beszámolt, hogy a Diószeg határában levő cserhádi erdőség helyére is 1763-ban szőlőt ültettek¹³⁹.

Az első feljegyzések azonban ennél korábbra teszik a szőlőművelés kezdetét a térségben, mely szerint a XV. századra nyúlik vissza.¹⁴⁰ Diószeg szőlő- és borkultúra fellendüléséhez az utolsó nagybirtokosok, a Zichy grófok járultak nagyban hozzá. Gróf Zichy Ferenc a XIX. század elején tudatára ébredt a borban rejlő lehetőségeknek, ezért birtokán 102 holdas szőlőültetvényt és pincészetet honosított meg. Más vidékekről, külföldről hoztak mesterembereket, jószágigazgatókat, akik a helyi alkalmazottakat tanították és felügyelték. Valószínűleg ez is hatással volt a helyi szőlőművelés és borgazdálkodás hírnevére. 1870-ben vincellériskolát is alapítottak, ami Magyarország első vincellériskolája volt¹⁴¹.

Az iskola két éves oktatást nyújtott, majd 1880 és 1886 között indítottak gyümölcsészeti-szőlészeti oktatást is, mely egy éves időtartamú volt. 1888-ban a minisztérium be akarta zárni az iskolát a filoxeravész miatti érdeklődéshiányra hivatkozva, ami nem sikerült, és 1890 után középfokú intézményként működött tovább. A két világháború között román nyelven folyt az oktatás. 1940-1946 között az intézményt bezárták. Az oktatást 1946-ban kezdték újra, először csak román nyelven, majd 1948-tól magyar nyelven is (megszakításokkal 1948–1953, 1955–1960 között) oktattak szőlészetet, majd 1955-től gyümölcsészetet és kertészetet is. A szakképző intézet 1965-ig működött, ekkor költöztették át végleg Szilágysomlyóra¹⁴².

---

¹³⁹ Dánielisz: 1972: Ezt a történetet egyik adatközlője így mesélte el: „Bocskai fejedelemnek is volt itt birtoka, de az első tőkét nem ő, hanem a törökök ültették. Jóval azután, hogy elkergették őket, a Cserhát erdőséget Bethlen Kata - mert az övé volt - tiszteletből a diószegieieknek adta. Nemes Kovács Márton volt az a személy, akit ezzel megbízott. 1763-ban ősünk a fákat kiirtották, és helyükbe szőlőt ültettek. Ezért tíz évig adó- és dézsma-mentességet kaptak. A dombokat Fay pasa szőlőjének mintájára telepítették. így hagyta meg ezt Bethlen Kata. Mindezt egy régi írásból magam olvastam, mert valamikor hegybíró voltam. Fay pasa leszármazottja a Fajzi család itt Diószegen. Az én családom, a Nagy család is leszármazott.”)

¹⁴⁰ Balassa: 1989, 52-53

¹⁴¹ Borbély: 1993, 177-180

¹⁴² Szabó: 2017, <https://muvelodes.net/m/szoleszet-boraszat-regen-es-ma>

A kommunizmus ideje alatt Diószegen is nagyüzemi termelés folyt a Vinalcool vállalat által, ahol vermut készült, illetve bor palackozásával is foglalkoztak. Az üzem a rendszerváltás után bezárt.¹⁴³ Az 1990-es társadalmi-politikai fordulattal a szocialista szövetkezeti termelési viszonyok megszűntetése, és a tulajdonok visszaszolgáltatása után visszaszorult a szőlészet, borászat. „A nagyüzemi szőlőparcellák nem megfelelő sorszerkezete, a kisbirtokosok gépparkjának akut hiánya, a tapasztalatlanság az ültetvények feldarabolásához vezetett, területük szántófölddé vagy legelővé alakult.”¹⁴⁴ – írja Szabó József, aki a téma szakértője a községben. Ma ismét fellendülőben van a diószegi borászat.

Nemzetiségi hovatartozás

A legutóbbi, 2011-es népszámlálás eredményei alapján 6816 lakosa van Bihardiószegnek (ebből 6529 Bihardiószeg és 287 a községhez tartozó Jankafalva). Három nemzetiség él együtt a településen, mely a következőképpen oszlik meg: magyarok száma 3338, románok száma 1758, cigányok száma 1545, és 175 lakosról nincs információ.¹⁴⁵

Az etnikai elkülönülés egyben területi elkülönülést is jelent, melyet jól ábrázol a megoszlásukat bemutató térkép is:

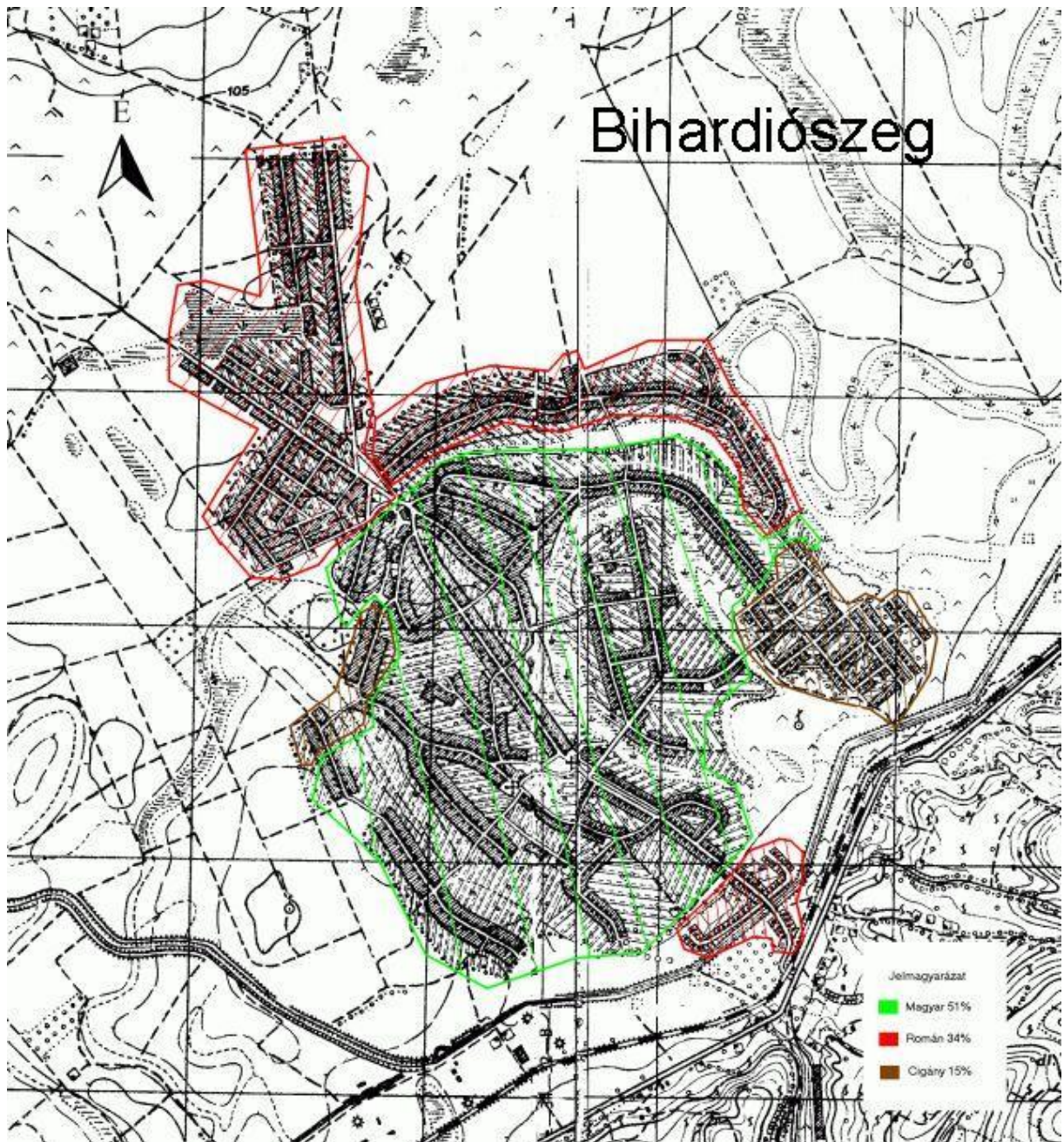
---

¹⁴³Dánielisz:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_06/pages/011_Bihardi_orszegi_tancalkalmak.htm

¹⁴⁴ Szabó: 2017, <https://muvelodes.net/m/szoleszet-boraszat-regen-es-ma>

¹⁴⁵ 2011-es népszámlálási adatok: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>

Bihardiószeg etnikai megoszlása

A magyarok képezik a település többségi lakosságát, és a község központi részén helyezkednek el lakóházaik. A románság a falu nyugati-, míg a cigányság az északi részén lakik, különálló közösségekben. Az utóbbi évtizedek során azonban egyre nagyobb arányban keveredett a népesség a vegyes házasságoknak és a lakásvásárlásnak¹⁴⁶ köszönhetően, bár a köztudatban ezek az etnikai határok ma is fellelhetők.

A következő táblázatban jól látható a három nemzet számának alakulása az 1880-as évektől a 2011-es népszámlálásig. Ma már elenyésző azoknak a száma, akik nem e három nemzetiség egyike közé tartozik.

¹⁴⁶ Ma már nem él az a szokás, ami néhány évvel ezelőtt, hogy magyar lakos csak magyarnak ad el házat, hogy más etnikum nem költözzön közéjük.

Év	Magyarok	Románok	Cigányok	Összesen
1880	4741	484	–	5225
1890	5280	365	–	5645
1900	5494	507	–	6001
1910	6206	59	–	6265
1920	4944	755	–	5699
1930	5393	1423	161	6977
1941	5850	921	1	6772
1943	6042	854	68?	6964
1966	4521	2076	286	6883
1977	4367	2172	300	6839
1992	3481	1863	875	6219
2002	3603	1888	864	6362
2011	3338	1758	1545	6816

Bihardiószeg etnikai megoszlása. Forrás: Varga E. Árpád: 1999. 314–315, és a 2011-es népszámlálás eredménye: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>

A ma élő három nemzetiség közül az első volt a magyar.

A romáságot két csoportra oszthatjuk, a falusi és a telepes romáságra. 1692-ben a törökök kiűzése után Lichtenstein herceg, az új birtokos Erdély különböző vidékeiről hozott zselléreket, akik között románok is voltak, és így szivárogtak be, mint munkások, cselédséget vállalók. Ide házasodtak és itt megtelepedtek a XVIII. század elején.¹⁴⁷ Ezt a telepítési hullámot Mária Terézia folytatta. Ők képezik a falusi romáságot.

Az 1921-es agrárreform értelmében 1924. és 1938. között a román állam által kezdeményezett betelepítés következtében több román család kapott letelepedési engedélyt és földet Diószegen. Ekkor alakult meg az a több utcából álló falurész, melyet Telepnek (románul Colonia) neveznek ma is.¹⁴⁸ Ez volt a romáság második betelepítési hulláma, amely eredetileg egy komplex románosítási folyamat keretében valósult meg a partiumi magyar falvakban. A két román közösségnek külön templomai, temetői vannak.

Vándorló, átutazó, vagy sátoros cigánycsoportok több alkalommal is feltűntek Diószeg határában az elmúlt évszázadok során.¹⁴⁹ Molnár János már 1763-ból megemlíti az „új magyarokat”, vagyis a cigányokat.¹⁵⁰ Diószegi letelepedésükről 1880-tól beszélhetünk, először a falu délnyugati részében, majd innen költöztek át a Hegyaljai temető alá, az Ér folyó nyugati partjára, létrehozva a Cigánysort. 1978 után, az egykori uradalmi cselédség utódainak elköltözésével átvették azok házait, ezzel teret hódítva és elfoglalva a teljes Malomszigetnek nevezett falurészt. Ma a Szigetet teljes egészében cigányság lakja. A falubeliek *szigeti*

¹⁴⁷ Molnár: 1885, 11

¹⁴⁸ Szabó: 2003, 59

¹⁴⁹ Szabó: 2003, 60

¹⁵⁰ Molnár: 1885, 61

cigányoknak hívják őket. Ez egyben megkülönböztetési megnevezés is, ugyanis a cigánység újabb telepe 1948 körül alakult ki a Dögtér elnevezésű hely környékén, ahonnan az 1970-es években költöztek be lassan a falu Ótemetője körül megüresedett lakóházakba.¹⁵¹

A szigeti cigányok létszáma jóval nagyobb, mint a temető környékieké. Életkörülményeik nyomorúságosak, magas az írástudatlanság körükben. Főként magyar cigánynak vallják magukat.

---

¹⁵¹ Szabó: 2003, 60

6. BIHARDIÓSZEG EGYHÁZTÖRTÉNETE

Felekezetek Bihardiószezen

Bihardiószeget a vallási sokszínűség jellemzi, hiszen a községben hat egyházközösség és nyolc templom illetve imaház található.

A következő táblázat bemutatja a felekezeti megoszlást 1869-2011 között. A népszámlálási adatokat áttekintve szembevetendő, hogy hiányoznak a kommunista rezsim éveinek felekezeti megoszlását kimutató adatai.

Év	Összesen	Ortodox	Görög katolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Izraelita	Baptista	Püünkösdista	Adventista	Egyéb összesen
1869	5774	363	140	436	4584	11	240	.	.	.	-
1880	5458	403	150	371	4295	15	224	.	.	.	-
1890	5681	344	212	378	4467	9	245	.	.	.	26
1900	6013	418	309	414	4551	11	301	.	.	.	9
1910	6269	561	254	464	4728	11	178	.	.	.	73 ^(a)
1930	7063	1131	347	503	4679	2	196	166	.	-	205
1941	6781	622	299	672	4655	2	213	316	.	.	318
1992	6237	1573	46	645	3383	1*	-	134	300	123	589
2011	6816	1385	62	750	3596	-	-	110	341	303	266

1. táblázat: Varga E. Árpád: 1999. 314–315 kiegészítve a 2002-es és 2011-es népszámlálás eredményeivel

A felekezeti hovatartozás jelenleg tehát a következőképpen oszlik meg: 3596 fő református, 1385 ortodox, 750 személy római katolikus, 341 személy püünkösdista, 303 személy adventista, 62 személy görög katolikus és 266 személy egyéb vallású. A felekezeti hovatartozás Bihardiószezen nemzetiségekhez köthető, melynek értelmében a magyarok református, a római katolikus és a baptista egyházhoz tartoznak, a románok ortodoxok és püünkösdiak, míg a cigányok egy része a Heted napot ünneplő adventista gyülekezet, valamint a református egyház tagjai, ám nagy részük nem tartozik semmilyen egyházhoz.

A reformátusok

A 3-as számú táblázatból kitűnik, hogy a falu többségében református. „Mily irányból hatolt be az Érmellékre a reformáció áldott szelleme, talán a szomszéd Szilágyból, vagy Váradon át Erdélyből vette-é át a megtisztított tudományt”¹⁵², írja Molnár János, és hozzáteszi, hogy valószínű, hogy az elsők között volt a reformációt „bevett” települések között, mivel az egyik szomszédos város, Székelyhid az elsők között volt. Valószínűsíthető ez az állítás, mivel abban az időpontban (a XVI. század közepére teszi ezt az időpontot)

¹⁵² Molnár: 1885, 43

Székelyhíd és Diószeg egy birtoktestet képezett¹⁵³, illetve 1586. november 24-én Nagyváradon tartott partikuláris gyűlésen, mint „Diószegi egyházmegye” már meg van említve¹⁵⁴. Erre enged következtetni az a tény is, hogy már 1609-ben az akkori földesúr megépíttette a templomot¹⁵⁵.

Tehát a vidék a XVI. század második felében kálvinistává vált, Debrecen vonzáskörébe tartozott, így felekezeti megoszlása ennek megfelelően alakult. Az utolsó, 2011-es népszámlálás alkalmával 3596 diószegi vallotta magát reformátusnak. Ebbe beletartozik Jankafalva és Kisjanka lakossága is, mivel közigazgatásilag Diószeghez tartoznak. A reformátusok nagy többsége magyar nemzetiségű, románok között szinte nem találunk reformátust, a cigányok között találunk reformátusokat, azonban vallásukat ma már egyáltalán nem gyakorolják, csupán a keresztség felvétele a cél.

A református egyház, és közigazgatása jól megszervezett egységbe fogja híveit. Érdekességként megemlítendő, hogy Zólyomy Dávid indította el Diószegen 1630-ban a református egyházban máig élő légációt.¹⁵⁶

Római katolikusok

Bihardiószeg legrégebbi vallása a római katolikus. Amikor a református vallás elterjedt a faluban, a római katolikus vallás visszaszorult, csupán 1725-ben szervezték újjá az uradalmi cselédségből az akkori gróf Dietrickstein család uralma alatt¹⁵⁷. Egyházzá pedig 1757-ben válik. Felekezeti kápolnájuk 1930-ig a Zichy kastélyban volt. 1936-ban épült fel templomuk Fiedler István szatmár–nagyváradai püspök idejében és támogatásával¹⁵⁸, amely a község központjában, a református templomhoz közel, a mögött helyezkedik el. Közvetlenül mellette található a plébánia, mely a mindenkori római katolikus pap lakhelye.

A római katolikusok száma Bihardiószegen a 2011-es népszámlálási adatok alapján 750 főre tehető (szintén beletartozik a jankafalvi és a kisjankai lakosság). Többségük magyar nemzetiségű, elenyészőnek mondható a cigány lakosság körében, a románok között pedig szinte egyet sem találunk. A római katolikusok két helyre is temetkeznek. Saját temetővel rendelkeznek a Hegyaljai református temető mellett, illetve a szintén református Ótemetőben, a sírok mellett találunk egy elkülönített parcellát a római katolikusok számára.

---

¹⁵³ Bunyitay: 1880, 6-7

¹⁵⁴ Czánó Dávid nagyfalusi (Szilágyság) lelkész ügyében említik

¹⁵⁵ Molnár: 1885, 43-46

¹⁵⁶ Darabont: 2003, 90

¹⁵⁷ Molnár: 1885, 12

¹⁵⁸ Szabó: 2003, 93

A baptisták

Diószegen első, ám sikertelen térítés 1883-ban volt, amikor Kornya Mihály, baptista hittérítő a faluban járt. 1888-tól van jelen a baptista egyház a faluban, ekkor Végh Mihály már sikeres térítői munkát végzett. Aktív tevékenysége eredményeként Diószeg baptista misszióálmóssá és körzeti központtá vált. A gyülekezet 1893-ban építette fel első, kisebbik imaházát. Ezt kinőve egy nagyobb imaházat építettek az eredeti elé, melyet 1906-ban szenteltek fel, mely akkor Kelet-Európa legnagyobb imaháza volt. A kommunizmus határt szabott a baptista egyház fejlődésének, így az elöregedés, a megyén belüli migráció és az elhalálozások emelkedése következtében gyülekezetük létszáma megcsappant¹⁵⁹. Ma 110 tagot számlál közösségük. Nem rendelkeznek önálló temetővel, a reformátusok temetőiben vásárolnak sírhelyeket elhunyt hozzátartozóiknak.

A falusi és telepes ortodoxok

A református után számban a legnépesebb vallásos közösséget az ortodoxok alkotják, számuk 1385. A románok 78%-a ortodox, más nemzetiségű elenyésző számban van csak közöttük. A falusi és a telepes ortodoxok külön templomokkal, plébániákkal, valamint különálló temetkezési helyekkel rendelkeznek.

A diószegi románok vallási téren a görög katolikusok befolyása alatt álltak. A helybeli románságnak és a görögöknek közös vallási vezetőik lehettek kezdetben. 1781-ben, az akkor még görög katolikusként számon tartott románok kérvényt nyújtottak be a vármegyéhez egy fa imaház felépítésére.¹⁶⁰ Ugyanezeket a híveket, azaz hatvan háznyi románságot, 1785-ben már az ortodox anyaegyház írja össze. A 19. században újra megjelenik a görög katolicizmus Diószegen, de ekkor már az ortodoxok önálló anyaegyházzal és filiarendszerrel rendelkeznek. Az első anyakönyvük 1801-ből való. A falusi ortodoxok templomukat 1830-ban építették¹⁶¹, míg a telepen 1935-ben létesült. Molnár János adatai alapján 1885-ben még csak 299 lelket számolt gyülekezetük.

A pünkösdi mozgalom

Fiatalközösségük néhány évtizede van jelen Diószegen és nagyon dinamikusan fejlődik. 341 tagja van a gyülekezetnek, a román nemzetiségűek fennmaradó 22%-a adja. Főként a telepes románság körében terjedt el. Rendelkeznek imaházzal, ahol a szertartásaikat rendszeresen tartják. Temetővel nem rendelkeznek, híveik többnyire a telepes ortodox temetőben temetkeznek.

---

¹⁵⁹ Szabó: 2003, 94-95

¹⁶⁰ Szabó: 2003, 58

¹⁶¹ Szabó: 2003, 58

Heted napot ünneplő adventista gyülekezet

A Heted napot ünneplő adventista gyülekezet az 1940-es évek elején alakult meg 8-10 személy részvételével. Eleinte különböző bérelt helyiségekben tartották bibliaóráikat, majd 1965-ben egyik nőtagjuk felajánlotta lakásának egyik helyiségét a bibliaórák megtartására. Elsősorban a cigányság körében terjedt el. Belső viszályok miatt 1993-ban a gyülekezet két részre szakadt. Nagyobb csoportjuk 1995-ben egy, a Szigeten vásárolt házba költözött, melyet újjáépítettek és 2003-ban szenteltek fel.¹⁶² A másik imaház a Tószér utcán található. Temetkezni leginkább a reformátusok temetőiben szoktak. Diószegen szombatistáknak is nevezik őket, híveik száma 303 személy az utolsó népszámlálási adatok alapján.

---

¹⁶² Darabont: 2003, 96

Templom

„A templom az imádat háza, a lélek nagy és mély érzéseinek otthona.”

Illyés Endre: 1931, 34

A templom a vallásos kultusz legfontosabb színtere¹⁶³, a vallásos élet központja, melynek az egyházközség életében szerteágazó szerepköre van¹⁶⁴. Bihardiószezen a templom az a hely, ahová az emberek istentiszteleti szándékkal járnak, így elsődleges funkciója a hitélet szolgálata, vagyis a liturgikus funkció. Emellett paraliturgikus szerepet is betölt, mivel más vallásos alkalmaknak is teret nyújt, hiszen az emberi élet nagy eseményei a templomhoz kapcsolódnak: itt keresztelnek, konfirmálnak, esketnek, a 70-es évek végéig innen temettek, a templomkert korábban valószínűleg temetkezési helyül is szolgált¹⁶⁵, a régi időkben a hittanórák is itt zajlottak, illetve a közgyűléseknek is helyet ad a templom. Ezekon kívül még profán funkcióval is rendelkezik, ilyen volt például a borlovaggá avatás Bihardiószezen, ami néhány alkalommal szintén a templomban történt. Vagyis a templom nemcsak szakrális centrumot jelentő építmény, hanem vallási-társadalmi intézmény is¹⁶⁶. A templom magáncélra való használatára még nem volt példa.

A bihardiószezi templom története

A bihardiószezi református templom a község központjában helyezkedik el. 1609-ben építtette Zerdahelyi Imrefffi János, Bihardiószeze egyik részbirtokosa¹⁶⁷. Ebben a korban szokás volt a templomépíttető nevét valamilyen formában megörökíteni¹⁶⁸, Bihardiószezen ezt bizonyította az északi falon elhelyezett márványtábla, melynek szövegét¹⁶⁹ lemásolták, hogy megmentse az. Hogy a templom előtt volt-e más építmény, arról feljegyzések nincsenek, de valószínű, hogy létezett valamilyen kisebb épület a mai templom helyén vagy annak közelében¹⁷⁰.

Más forrás szerint Varkocs György és édesanyja Telegdy Júlia, szintén bihardiószezi részbirtokosok, 1604-ben a református egyháznak adták a romos udvarházukat templomépítés céljából. Valószínűnek tartják, hogy emiatt él az a tudat a diószezi emberekben, hogy a templomot a régi diószezi vár köveiből építették¹⁷¹.

---

¹⁶³ Kósa: 1990, 463

¹⁶⁴ Bartha: 2006, 107

¹⁶⁵ Molnár: 1885,

¹⁶⁶ Bartha: 2006, 108

¹⁶⁷ Molnár: 1885, 116

¹⁶⁸ Kósa: 1990, 463

¹⁶⁹ A következő szöveg volt olvasható az 1800-as években még a templomban: „Anno 1609. Hoc templum extruxit ad gloriam Dei sempiternem spectab. ac. Magnificus Dominus Johannes Imrefffi de Zerdahely”. Amikor 1864-ben a templomot javították, e felirat részére egy négyszögletű bemélyedést alakítottak ki a templom északi falán. Molnár: 1885, 117

¹⁷⁰ Molnár: 1885, 117

¹⁷¹ Darabont: 2003, 84

1660-1661-ben a dúló török csapatok a templomot is felperzselték, majd 1666-ban Károlyi László szatmári kapitány dúlása¹⁷² is nyomot hagyott rajta, ami után Mehemet aga 1667-ben Nagyváradon kelt levelében¹⁷³ engedélyezte Diószeg városának a templom helyreállítását.

Az 1700-as években több ízben is javították a templomot, melyek sorrendben a következők voltak: 1702-ben, majd 1725-ben mind a templom, mind a torony javításra szorult¹⁷⁴, majd 1740-ben zsindelezték a templomot, főként adakozásból befolyt pénzből. 1743. július 7.-én villám csapott a templom tornyába, mely károkat szenvedett, így még abban az évben, főként a város költségén új tetőt építettek. 1769-ben ismét javították a tornyot és téglából párkányt építettek. 1775-ben ismét zsindelezték a tetőt. 1781-ben a templomot kemény tölgyfa deszkával bekerítették. 1789-ben javították a templom mennyezetét és falait, tetejét ismét zsindelezték. 1795-ben a templom északi részét alapjától kezdve újrabeépítették, nyugati részét pedig egy kiugróval bővítették ki, mely egyharmaddal megnövelte a belső részt, így ez lett a mai újtemplomi részt. 1796-ban készültek a templomi székek, úrasztala és a karzat. 1797-ben a templom külső falait vakolták, 1798-ban újabb templomi székek, legények karzata és a katedra készült el.¹⁷⁵

Az 1800-as évek munkálatai a következők voltak:

1804-ben a toronyórát javították, majd 1806-ban a templom kerítésének tetejét zsindelezték.

1808-ban építették a templom portikusait. 1818-ban a torony tetejét leszedték és újból zsindelezték, falait pedig teljes egészében lemeszelték, öt új gombot¹⁷⁶ kapott a főtorony és a négy kis torony egyaránt, ezen kívül új őrfát, új vitorlát állítottak. Református templomokra jellemzően csillagot – ami betlehemi csillag, Kálvin-csillag – illetve kakast –

---

¹⁷² Darabont, 2003, 84

¹⁷³ „A fővezér Józsiágába, Diószeg városába, én Mehemet Aga, Mutavelli, Fővezér szolgálója, Diószeg városának könyörgésére, elpusztult szent. Egyházokat megengedem csináltatni, úgy, hogy sem én, sem utánam következő Mutavellik, sem Pasák, sem Kadiák, őket meg ne háborítsák, nem elpusztult szent. Egyházunkat mennél jobban megcsinálják, és szebben.” Az egyházi levéltári iratok közt található ez a levél, és Molnár János jegyezte le (Molnár:1885, 117-118)

¹⁷⁴ Orosz: 2009, 98

¹⁷⁵ Molnár: 1885, 118-121

¹⁷⁶ „A nagy gomb július hó 20-dikán, sok szomszéd községből meghívott és az itt helyben lakó nézőknek örvendezése, az iskolás gyermekeknek, hármóniás éneklése között, – minek utánna elébb az Isten házában könyörgés tartatott volna, – felvetődött estveli 6 és 7 órák között, a mikor a solemnitásnak berekesztésére egy néhány mozsár-ágyuk süttetvén el, egy azok közül a puskapornak erje által széjjel szakasztatott és annak egy darabja, egy oda, valami 30 vagy 40 lépésnyire álló diószegi lakosnak, Nagy Imre nevezetűnek egyik lábszárát ketté törte. Így tetszett Mindenható Istennek ezen közönséges örömnapot is, ezen minden érzékeny szívbe sajnálkozást és kedvetlenséget okozó szerencsétlen történettel megeleveníteni”. Molnár János: 1885, 123

ami az éberség jele, és emlékeztet arra, hogy Péter háromszor tagadta meg Jézust – találunk a torony tetején¹⁷⁷. Bihardiószegen ekkor, 1818-ban cserélték a kakast csillagra.

1823-ban a katedrát kívül-belül sárga széles rojttal szegett zöld posztóval vonták be. 1826-ban a templom kerítéséhez új cölöpöket állítottak. 1831-ben ismét zsindelezték a templomot. 1834. október 15.-én egy földrengés miatt az újtemplomi rész és a főhajó közötti rész egészen a földtől a mennyezetig megrepedt és levált a főhajóról, illetve a templom falát több repedés borította. A csillag leesett, mivel az azt tartó vitorla kettétört. A templomot, az öt ért károk után renoválták.¹⁷⁸ 1857-ben a templom körül veréce kerítést készítenek. 1859-ben a templom portikuszait kijavították.

1864-ben a templomon és a tornyon nagymértékű módosítás, javítás történt Kassay Ignác, akkori lelkész javaslatára. A presbiteri döntés így szólt: „A torony fala könyöklő helyett ablakokkal láttassék el, egyszersmind két öl magassággal emeltessék fel; a torony bádoggal fedtessék: a templom délkeleti részében levő fakarzat helyett másik, téglából építtessék, - a téglából álló szószék helyett – mely a templom közepén áll – új szószék, politúros fából, a templom keleti oldalára, a falbani bejárással, csigalépcsőzettel, ugyszintén új politúros úr asztala, politúros kerítő rácsozattal készíttessék, – a templom famennyezete stukkatur boltívvvel cseréltessék fel; a templom közepén álló s mennyezetet tartó nagy kőoszop. Amennyiben lehetséges – eltávolíttassék s templomház fedele pléhvel boríttassék, olajos piros festékkel bevonassék. A toronyra s templom házára villámhárító rudak állíttassanak.”¹⁷⁹ Ekkor levették az addigi 4 fiatornyot is.¹⁸⁰ Ezzel nyerte el a templom a mai, végleges formáját. 1878-ban a templomot kívül-belül vakolták, festették, a tetőt javították és piros festékkel borították be. 1882-ben a templomot körbe kerítették „ujjnyi vastag vassodronyokkal összekötött akácfa czuláppokkal – a földszinen minden két czuláp közé sukkoz deszkával foglalvatván össze”¹⁸¹.

1900-ban vaskerítéssel vették körül a templomot.

---

¹⁷⁷ Kósa: 1990, 466

¹⁷⁸ Molnár: 1885, 121-124

¹⁷⁹ Molnár: 1885, 128

¹⁸⁰ Darabont: 2003, 84

¹⁸¹ Molnár: 1885, 130

1. kép: A református templom 1940-ben

A második világháború idején, 1944 októberében a templomot két lövedék érte, mely az új templom északi falrészét részben lerombolta, valamint húsz padot megsemmisített. Ekkor semmisült meg az egyik portikusban az egyházközségi levéltár anyaga. A templomot 1945-1950 között renoválták, majd 1952-ben tették be az új padokat.

1955-ben az „egyik egyháztanácsi gyűlésen felmerült az a kérdés, hogy jó volna bevezetni a villanyáramot a templomba. Papp István kántor megígérte, hogy február elején rendez az énekkarral egy ünnepélyt, és a begyűlt perselypénzt a villany bevezetésére adományozzák. Mindenkit elfogott a vállalkozási vágy, így február 6-án este egy hatalmas műsorral léptek fel. A perselypénz 464 lej és 35 bani volt. A nagy sikerre való tekintettel egy újabb ünnepségre került sor, s a begyűlt 338 lejt újra a villany-bevezetési alapra ajándékozták. A tagok a villanyáram bevezetéséhez szükséges munkálatokból bőven kivették részüket. Lelkesen vállalták a fal kiverését a vezetékek számára. Az énekkar ezen munkájával lehetővé vált, hogy 1955. december 17-én már öt esküvőt tartsanak villanyfénynél. Míg a férfítagek a bevezetésnél szorgoskodtak, addig a lányok gyűjteni jártak a lelkészekkel. Mire kigyúlt a fény a templomban, akkorára a pénz nagyobb része is összegyűlt”¹⁸².

1957-ben egy nagyobb zivatar kárt tett a templomtoronyban. A bádogfedél nagy része leszakadt, melyre rendkívüli adományokat gyűjtöttek és a károkat kijavították¹⁸³.

1971-ben a gyülekezet óhajára a padosorok közé PVC műanyag parketta színű szőnyeget vásároltak.

¹⁸² Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve: 1922-1958, 1955-ös bejegyzés

¹⁸³ Presbíteri jegyzőkönyv: 1958. január 17.

1975-ben kezdődött el a templom nagymértékű renoválása, amit 4 év alatt akartak megvalósítani, (mivel 1979-ben a templom 370 éves fennállásának évfordulóját ünnepelte) főként gyülekezeti adományból¹⁸⁴. Ennek tiszteletére elkezdték előbb a külső, majd a belső részét renoválni a templomnak: a régi vakolatot letisztították, újra vakolták, amivel a Nagy utcai rész elnyerte új arculatát¹⁸⁵. A teljes tetőzetét, csatornáját javították (a megrongálódott cserepeket kicserélték bádogtetőre) és festették ezüst színűre. A toronnyal ellentétes oldalon levő portikusz fedélszerkezetét kijavították, kicserélték az elkorhadt gerendákat, bekötőléceket¹⁸⁶. 1979-ben a templombelsőt is újították, így még ez évben befejeződött a teljes helyreállítás¹⁸⁷.

1985-ben a toronyóra megállt¹⁸⁸, és a következő évben javították meg¹⁸⁹.

1990-ben években a templom belső falait faburkolattal látták el.

1999 tavaszán a templom alatti rossz talajszerkezet miatt megrokkant az orgonát tartó, déli fekvésű, nyolc darab – keresztdonga boltozattal összekötött – oszlop által tartott téglakar. Szétszedték az orgonát és lebontották a karzatot¹⁹⁰. 2000-2001-ben vasbetonból újraöntötték, visszakerült a felújított orgona is¹⁹¹, majd 2001 őszére a karzat alatti padokat is visszatették¹⁹².

2003-ben kicserélték a villanyhálózatot¹⁹³, majd az orgona felőli karzat padozatát¹⁹⁴, később a torony felőlieket is kicserélték¹⁹⁵.

2004-ben megtörtént a templom belső felújítása¹⁹⁶, majd 2006-ban a templom két portikuszát tették rendbe, a bádogtetőt lefestették¹⁹⁷, ezzel a templom külső felújítását befejezték¹⁹⁸.

---

¹⁸⁴ Teljes család 100 lejt, fél család 50 lejt, nyugdíjas 25 lejt kellett kötelező módon adományozni a templom renoválására. Presbiteri jegyzőkönyv: 1976. január 4.

¹⁸⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 1976. január 4.

¹⁸⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 1977. december 4.

¹⁸⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 1979. december 2.

¹⁸⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 1985. december 15.

¹⁸⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1987. január 11.

¹⁹⁰ Szilágyi Jolán: Visszaemlékezés Gellért Gyula tiszteletes úr nyugdíjba vonulásának alkalmából mondott búcsúbeszéd, 2014. március

¹⁹¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 2000. december 17.

¹⁹² Szilágyi Jolán: Visszaemlékezés Gellért Gyula tiszteletes úr nyugdíjba vonulásának alkalmából mondott búcsúbeszéd, 2014. március

¹⁹³ Presbiteri jegyzőkönyv: 2003. április 13.

¹⁹⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 2003. június 29.

¹⁹⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 2003. szeptember 28.

¹⁹⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 2004. november 28.

¹⁹⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 2006. május 14.

¹⁹⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 2006. október 31.

2. kép: A református templom ma

A jelenlegi tiszteletes, Bara László szolgálata alatt 2015-2016-ban bevezették a fűtést a templomba¹⁹⁹ és ugyanebben az évben kicserélték a templom nyílászáróit. A presbiterek és az egyháztagek sokat segítettek a munkálatokban²⁰⁰.

A templom belső tere

Bihardiószegen, mint a református templomokban, a gyülekezet a lelkésszel együtt egy közösséget alkot, így ennek szellemében a hívek istentiszteletek alkalmával látják a lelkészt és egymást is²⁰¹. Központi helyet foglal el a szószék és az úrasztal. A szószék az úrasztal mögött, a fölött kiemelt helyen van, így a hívek a prédikációt a templom bármely pontjáról jól követhetik. Az úrasztal található középen, mely az egyház fontos szertartásainak, cselekményeinek színhelye. Az úrasztalát körüljárható korlát veszi körbe. A korláton helyezik el a keresztelési tálcát és kancsót. A szószék alatt, két oldalon helyezkedik el két papi szék. A jobb oldali papi széket a mindenkori lelkész használja, míg a bal oldalt a

---

¹⁹⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 2016. január 19.

²⁰⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 2016. december 11.

²⁰¹ Bartha: 2006, 87

vendégek/vendéglelkészek. A szószékkel szemben az első padosorok a presbitérium számára épültek, ezt nevezik bírák székének.

Mivel a templom építésekor a református vallás kisebbségi, üldözött vallásnak számított, (1781-es türelmi rendelet után élhettek ismét szabadon jogaikkal a reformátusok) ezért korlátozások, megszorítások voltak velük szemben, mint például a szabad vallásgyakorlást és templomépítést korlátozó intézkedések betartása. Ilyen korlátozás volt a templom alapterületének meghatározott volta, ami miatt karzat építése volt szükséges²⁰², amely megnövelte a helyek számát. A bal oldali karzaton építették meg az orgonát, mely kísérte a gyülekezetet az éneklésben, s mint ilyen nélkülözhetetlen szerepet játszik.

Padok a szószékkel szemben és annak jobb és bal oldalán találhatóak, és mind a szószék irányába néznek.

A templombelsőt kézimunkák, az úrasztalát mindig a Nőszövetség által elrendezett virágok díszítik. 1994 óta az egyházmegyei gyűlések is itt zajlanak.

A templom belső részének tisztán tartását, díszítését a Nőszövetség vállalta, s önként végzik el ezt a munkát. Az ő feladatuk a templomkert gondozása is, melybe, nagyobb ünnepek előtt a presbitérium néhány tagja is besegít.

Emléktáblák

Több emléktábla található a templomban, illetve kopjafa a templom kertjében, mellyel a község történelmére emlékeznek. Ezek avatásuk időrendi sorrendjében a következők:

1994. szeptember 25-én leplezték le Diószegi Kis István (1635-1698) püspöknek fehér márványból készült emléktábláját, mely a szószéktől jobbra helyezkedik el a templom belső, keleti falán.

Ugyanez év október 20-án Bocskai István (1557-1606) fejedelem és vitézei által kivívott győztes Diószeg-Álmosdi csata elméjére készítettek fehér márványtáblát²⁰³, mely az előbbi tábla fölött helyezkedik el.

1996-ban az I. és II. világháborúban elesett hősöknek készítettek emlékművet, melyet még abban az évben avattak²⁰⁴.

1999-ben kopjafát avattak az 1848-49-es szabadságharcban hősi halált halt honvédek, tisztek és kivégzett főtisztek (tábornokok) emlékére.

---

²⁰² Mályusz: 1939, 25-27

²⁰³ Presbitéri jegyzőkönyv: 1994. november 13

²⁰⁴ Presbitéri jegyzőkönyv: 1996. október 6.

2001. október 14.-én a Bocskai szabadságharc első győzelme, a diószeg-álmosdi csata 397. évfordulója alkalmából állítottak és avattak kopjafát a templomkertben²⁰⁵.

2004. október 17.-én Bocskai István fejedelem tiszteletére bronz mellszobrot avattak a templomkertben²⁰⁶.

2006-ban márványtáblát készítettek és avattak Gróf Széchenyi Istvánnak.

2009. november 29.-én a templom 400 éves évfordulójára egy gránit emléktáblát helyeztek a templom külső falára.²⁰⁷ A felirat a következő:

ISTEN ÉS A TEMPLOMÉPÍTŐ
ŐSEINK IRÁNTI HÁLÁBÓL,
EZEN EMLÉKTÁBLÁT
ÁLLÍTTATTA A
BIHARDIÓSZEGI
REFORMÁTUS GYÜLEKEZET,
TEMPLOMUNK FELÉPÍTÉSÉNEK
400. ÉVFORDULÓJÁRA.
1609-2009

Ugyanekkor Kálvin János születésének 500. éves emlékére egy emléktáblát helyeztek a templom külső falára²⁰⁸.

2011. március 20.-án lármafát²⁰⁹ állítottak a gyermekáldást elfogadó magyar édesanyák és a megszületendő gyermekeik tiszteletére²¹⁰. A faragott lármafa egy nőt ábrázol, ölében gyermekével, tulipános díszítéssel, a következő vésett szöveggel: „Ne ölj meg”.

2014-ben II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem és Bóné András kuruc ezredes emléktáblájának elkészítése és avatása történt.

Egyéb emléktáblák, kopjafák, melyeket a református egyház állíttatott

1997-ben Mikecs László (1917-1944) diószeg nagy szülőtte, a tragikusan rövid életű tudós, csángókutató születésének 80. évfordulójára szülőházára márványtáblát tetettek²¹¹. A „Csángók”-ról írt kiváló könyve 1941-ben jelent meg Budapesten. Az oroszországi Taganrog hadifogolytáborban vesztette életét 1944 decemberében.

2003. augusztus. 31.-én Báró Vitézváry Simonyi József huszárezredes (óbester) domborművét avatták a RMDSZ-szel és a katolikus egyházzal közösen²¹², mely a római katolikus templom udvarán található.

²⁰⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 2001. október 7.

²⁰⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 2004. november 28.

²⁰⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 2009. október 27.

²⁰⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 2009. október 27.

²⁰⁹ Lármafát, más néven, látófát a magaslatokon helyezték el és funkciója a hadiveszély jelzése volt

²¹⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 2011. március 27.

²¹¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1997. január 5.

²¹² Presbiteri jegyzőkönyv: 2003. szeptember 28.

2004. október 17.-én a diószegi-álmosdi csata 400 éves évfordulójára a Nyúzóvölgyben emléksziklát avattak, melynek felirata: 1604. X. 15.²¹³

2014-ben a Hegyaljai temetőben felállították és felavatták Csellei Károly, 1848-1949-es szabadságharcban szolgált honvédtiszt obeliszkjét²¹⁴.

Kossuth-mellszobor

Megtaláljuk a templom kertjében, a templomtól jobbra, a kerítésen kívül Kossuth Lajos mellszobrát. Előtte a régiek mindig kalapot emelve haladtak el, mondta egyik adatközlőm. A Bihardiószegen levő Kossuth-szobor a világon az ötödik, míg Partiumban az első Kossuth-szobor²¹⁵. A szobrot Gerenday Antal és fia, Béla, akadémiai szobrászok cége készítette, mely munkát pályázat által nyertek meg.²¹⁶ Először 1896. október 24.-én avatták fel a 75 cm magasságú mellszobrot, mely talapzatával együtt 2,5 méter. A szoboravatásra meghívták Kossuth Ferencet is. Ekkor a kertben, a főbejárattól jobbra helyezték el. 1932-ben a szobrot menekíteni kellett, ekkor a templom orgonájába rejtve maradt épen. 1941-ben újra kitették, ekkor már a ma elfoglalt helyére, szintén a templomkertbe, balra, a kerítésből kimetszett területen. Ekkor a talapzatot is magasították, amivel elérte a jelenlegi majdnem négy méteres magasságát. 1946 őszén ismét menekíteni kellett a szobrot, ekkor Kisjankára vitte saját házába az akkori kántor Pap István és Domokos Barnabás. Először a kántor istállójának hídlásán, majd a padláson volt elrejtve a szobor²¹⁷, később, 1988-ban pedig László Béla, diószegi állatorvos vette meg e házat, és saját, diószegi házában rejtette el.

Pap Pista bácsi volt kántor, ők rejtették el a Kossuth-szobrot. Először el volt téve az orgonába, amikor jött a háború, amikor visszajött a román impérium, akkor tették el ugye Kossuthot, és 45 után elvitték hozzá, és a padláson tartották, és '89 után mikor jött a forradalom, akkor elvettük, mert a presbiterek tudták, hogy ott van, hogy megmentsék az utókornak. Mi takarítottuk meg. (Sz. K.)

1992-ben elhatározta a lelkész a presbitériummal karöltve, hogy restauráltatják a szobrot²¹⁸, ami meg is történt később Székelyudvarhelyen 1999. szeptember 4 – 2000. március 6-a között, valamint pénzt gyűjtöttek a szobor talapzatának megjavítására.²¹⁹ 1994-ben féltve a szobrot, a templomba egy ideiglenes talapzatra tették fel. Itt állt a 2002. szeptember 15-én tartott avatóig²²⁰, mely Kossuth Lajos születésének 200. évfordulója alkalmából történt meg.

²¹³ Presbiteri jegyzőkönyv: 2004. november 28.

²¹⁴ Presbiteri jegyzőkönyv> 2014. január 26.

²¹⁵ Ádámfy: 1981, 37-38

²¹⁶ Dukrét: 2013, 47

²¹⁷ Dukrét: 2013, 47

²¹⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 1992. április 5.

²¹⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1992. június 28.

²²⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 2002 szeptember 8.

Orgona

A bihariószegi orgona azok közé tartozik, mely eredeti állapotában van most is (szerkezete, sípanyaga, játszóasztala, fúvója). Ungi Márton (1820-1862) lelkész, majd esperes szolgálata alatt építették 1851-ben, azóta kíséri és élénkíti az énekeket. 1850. január 26.-án a városi főbíró Kis István „szót kívánván adni több kebeleken titkosan áradozó vágyaknak”²²¹ egy felhívásban, melyben adakozásra kérte fel az egyháztagekat egy orgona építésére. Ezt február 2-án az egyháztanács jóváhagyta, és február 25-én kiadták a munkát Besnyő Ferenc nagyváradi orgonaépítőnek, aki még abban az évben elkészítette az orgonát, de feljegyzések szerint ez nem volt megfelelő, mivel még az év decemberében újból felkérték Besnyő Ferencet az orgona javítására. Valószínű, hogy ez a javítás nem történt meg, mivel 1853. december 2-án Várady Sándor javította, hangját magasabbra vette, illetve billentyűzetén is módosított, mivel a gyülekezet hangja elnyomta az orgonaszót éneklés közben²²².

Még 10 év sem telt el, és 1862-ben az orgonát ismét javították.

Az első világháborúban elvitték a homlokzati ón sípokat, amiket csak 1924-ben helyettesítettek cinklemezből készült sípokkal, melyet Wegenstein Lipót és Fiai, temesvári orgonaépítő cég vállalt el, Antal Gyula és Kaufmann Mihály orgonajavítók dolgoztak rajta. A játszóasztalon olvasható, miszerint Kertész Nagy Gábor és neje, Boljtor Juliánna a saját költségén adományozta az egyháznak²²³.

A második világháborúban szintén sérült az orgona. Az orgonajavítás szükségességét Papp István, akkori kántor indítványozta 1956-ban²²⁴, majd ezt követően Osváth Ernő esperes elrendelte, hogy az orgona további javítását szakember végezze²²⁵, így 1959-ben Szabó Gyula László (diószegi származású) nagyváradi orgonaépítő javította az orgonát, melynek költségét a presbitérium vállalta.

1986-ban Kicsi József tiszteletes előterjesztette egy új orgona vásárlását, mivel nagyon rossz állapotban volt, sőt, mikor új volt (130 éve) akkor is rossz állapotban volt²²⁶. Új orgonát nem építettek ugyan, de a következő évben, 1987-ben sikerült az orgonát megjavítani²²⁷.

A következő javítás 2000-2001-ben történt, amikor a karzatot is lebontották, mivel oszlopai megsüllyedtek, és fennállt a veszélye annak, hogy az orgona megsemmisül, így azt is lebontották, majd a karzat helyreállítása után az orgonát is újjáépítették. A játszóasztal

---

²²¹ Azért titkosan, mert az egyházkerületnek még ezekben az időkben is az orgonával szembeni álláspontja az volt, hogy az orgona nem a mi kultuszunkba való. Molnár: 1885, 125

²²² Molnár: 1885, 126

²²³ Orosz: 2009, 102

²²⁴ Presbitéri jegyzőkönyv: 1956. november 18.

²²⁵ Presbitéri jegyzőkönyv: 1958. január 20.

²²⁶ Presbitéri jegyzőkönyv: 1986. január 5.

²²⁷ Presbitéri jegyzőkönyv: 1987. december 13.

billentyűzetén visszaállították az eredeti faborítást, mellyel 1851-ben épült az orgona²²⁸. A javítást Molnár József végezte. 2001. november 18-án megtartották a felújított orgona avató ünnepségét az orgona építésének 150 éves évfordulója alkalmából²²⁹.

Használatban levő kegytárgyak

A használatban lévő kegytárgyakról, azok milyenségéről nem született semmilyen egységes előírás a református egyház részéről, így olyan edények váltak klenódiummokká, melyeket a hívek „templomi használatra szépnek, értékesnek és méltónak véltek”.²³⁰

Bihardiószezen az úrasztali edények a következők: tányér, kehely (pohár), boroskancsó, keresztelőkancsó és az alatta levő tál. Ezen kívül minden bejáratnál el van helyezve egy persely, melybe önkéntes pénzzadományait teszik a hívek.

Az úrvacsorai bort egy kehelyből és egy ún. ananászserlegből szolgálják fel. Az ananászserleget ifj. Seres István (1611-1660) kolozsvári ötvösmester készítette. Megmunkálása: aranyozott ezüst, kalapált, hólyagosított, cizellált, öntött, szemcsézett. Talpa kerek, lába csonkakúp alakú, a nádusz egy csokor voluta, a kupa ananászgyümölcs alakú. A talp kerülete szemcsés alapra domborított, lekerekített szirmokkal díszített. A láb talpzatát hólyagok közé beillesztett finom, szemcsés háromszögek díszítik. A talpon az ötvösmester kezdőbetűi SI. Méretei: M 240 mm, FÁ 80 mm, AÁ 94 mm, S 390 g.

A másik kelyhet Stephanus Büttösi debreceni ötvösmester készítette 1777-ben. Megmunkálása: ezüst, részben aranyozva, vert, hólyagosított, öntött, cizellált, vésett. Leírása: a kerek talp feltűrt, akantuszlevelekkel körülvevő pajzsdíszek, a hímzéses láb csonkakúp alakú, a nádusz egy csokor volutából áll, a karélyos kupa hólyagokkal díszített. A szájon az alábbi felirat olvasható: E Pohárt a DIOSZEGI Ref(ormata): Sz(ent): Ekk(lesi)a Számára készítették N(emzetes): SZŰCS KATA ASZ(SZONY) SZŰCS ANDRÁS ÚR HITESTársa és SZALAI JÁNOSNÉ Tiszteletes VINCZE FER(ENCZ) és SZANISZLÓ GyÖRGY Úr Predikátorságokban 1777dik Esz(tendő)ben”. Méretei: M 260 mm, FÁ 95 mm, AÁ 135 mm, S 550 g.²³¹

Az úrvacsorai kenyeret egy erdélyi műhelyben készült aranyozott ezüst, vert, vésett patenán szolgálják fel. A patena kerek alakú, felirata: IENEI BERNÁT IÁNOS CZINÁLTATTA EST a TÁNYÉRT AZ DIOSEGI ECLESIAHOS”. A medalionban az 1671-es év látható. Méretei: Á 155 mm, S 97 g. Az úrvacsorai bort két, a XVII sz. második felében készült csőrös ónkannában tárolják a szertartás alatt. Mindkettő öntött, esztergályozott, az

²²⁸ Orosz: 2009, 103

²²⁹ Presbíteri jegyzőkönyv: 2001. október 7.

²³⁰ P. Szalay: 2013, 604

²³¹ Darabont: 2003, 87

egyik vésett is. Talpuk domború, a test henger alakú, a zsanér ívelt lemezhez hasonló, az egyik gombja szőlőfürt alakú, a másiké egy korongból áll. Méreteik: az egyiké M 340 mm, FÁ 125 mm, AÁ 140 mm, a másiké M 310 mm, FÁ 118 mm, AÁ 120 mm. Van még egy harmadik kis csőrös kanna, de ezt nem használják²³².

A kereszteléskor használt kancsó és tányér felirata: „Özv. Szele Györgyné szül. Kapitány Erzsébet. 1863”.

Ülésrend

A templom rendjének leglátványosabb megnyilvánulása a tradicionális templomi ülésrend²³³. A reformátusoknál a templomban elfoglalt helyek rendjét a társadalmi szokások és az egyházi szabályok alakították ki és formálták át²³⁴. Az istentiszteleteken, és az egyéb, templomban zajló eseményeken, ünnepeken régebbi időkben szinte az egész falu népe részt vett, így ezek nagyon jól demonstrálták magának a közösségnek a társadalmi rendjét is. Hagyományos rendnek számít nem és kor szerinti elkülönülés, illetve a társadalom hierarchikus rendje, rétegzettsége szerinti elkülönülés is.²³⁵ Külön foglaltak helyet a település elöljárói, a kiemelkedő családok, a lelkipásztor és a tisztségviselők családtagjai²³⁶, vagyis a templomi ülésrend mindig az adott falu társadalmának a tükörképe volt²³⁷.

Bihardiószezen a hagyományos templomi ülésrend él még napjainkban is. Egyik legősibb alapelv a nem és korosztály szerinti elkülönülés, mely szerint a szószékhez képest a jobb oldalon, a torony felőli karzat alatt ülnek a férfiak, míg baloldalon, az orgona felőli karzat alatt, illetve az újtemplomi részben a szószékkal szembeni padosorokban az asszonyok és lányok foglalnak helyet. Jobb oldali karzaton ülnek a kisfiúk és a legények, a bal oldali karzaton pedig a már katonaságból leszerelt ifjak ültek régebbi időkben, illetve manapság a fiatal lányok és az énekkar (az orgona ezen a karzaton van). Régi időkben a sátoros ünnepek alkalmával olyan nagy volt a templomba járók száma, hogy nem volt elég a templomi férőhely, így padokat vittek be, melyeket a bal oldali padosorok elé helyeztek, és itt foglaltak helyet ilyenkor a kislányok.

Az újtemplomi rész előtt, az úrasztalával és szószékkal szemben van a bírák széke, melyben a presbiterek szoknak ülni úrvacsora osztáskor (máskor a saját, családi helyükön), a konfirmándusok a konfirmálás előtti időszakban és konfirmáláskor, illetve újabban kereszteléskor a szülők, keresztszülők.

---

²³² Sășianu: 1986, 13, 21, 23, 65

²³³ Bartha: 2006, 110

²³⁴ Kósa: 1990, 465

²³⁵ Tárkány-Szűcs Ernőt idézi S. Lackovits: 1997, 346

²³⁶ Kósa: 1990, 465

²³⁷ Barabás: 1963, 186

Fontos a társadalmi rendek szerinti elkülönülés is. 1828-tól „a székek közül a három első az előkelő hivatalbeli személyek feleségei, és ház népe számára”²³⁸ rendeltetett. Ez a rend a mai napig él, miszerint az úrasztala mellett, baloldalon az első padban ül a tiszteletes asszony (ha többen vannak, akkor egymás mellett az első padsorban). Az utána következő padsorokba ültek a tanerők.

A lelkész gyermekei konfirmációig a korosztályuknak megfelelő helyen ültek. A lánygyermek konfirmáció után leginkább az édesanyja mellett foglalt helyet.

Ünnepi istentiszteletek alkalmával, a felnőtt énekkar a bírák székében ül, és az úrasztalához vonulva (előtte vagy mögötte) adják elő a műsorukat. A furulyások és más ünnepi műsorral készülők pedig a jobb oldali padsorok előtt foglalnak helyet, és szintén az úrasztala előtt lépnek fel.

A család legtöbbször együtt ment a templomba, de megtörtént az is, hogy külön mentek a felnőttek és a gyerekek.

Nem kellett a szülővel menni, mondták, hogy eriggyél majd mi megyünk, csak a vót benne, hogy tudni kellett, hogy miről beszél a pap. Mink, a gyermekik a nagy karba ülhettünk, oszt ugyi az emberek ott ütek lent oszt nem látták, hogy mi ott ülünk vagy nem, oszt azír kérdezte apám mindig, hogy miről beszült a pap. (Sz. I.)

Istentisztelet előtt, érkezéskor a férfiak a templom előtt az utcán, a nők pedig a templom kertjében beszélgetnek, az idősebbek, akik betegesebbek és az állás már megterhelő számukra, azok bemennek a templomba.

Négy bejárata van a templomnak. A lelkész a főbejáraton megy be, mindig ő érkezik utoljára, és becsukja maga mögött az ajtót. Ezt használják még a férfiak, a legények és a kisfiúk is. A nők közül a lelkész felesége vonul be utoljára a főbejáraton, közvetlenül a lelkész előtt. A nők, lányok pedig a hátsó, illetve az újtemplomi bejáratot használják, attól függően, hogy melyik részében foglalnak helyet a templomnak. Kereszteléskor a szószék melletti bejáratot használja a keresztelni vágyó család.

A helyek családon belül öröklődtek, a családtagok egymás mellé ültek, és amikor az egyik idősebb családtag elhunyt, annak helyét átvette a korban utána következő családtag, vagyis egy új állapot maga után vonta az annak megfelelő ülőhelyet. Ezekhez a helyekhez a többség ma is ragaszkodik, de azt is tartják, hogy mindenkinek van egy megszokott helye, oda ül.

Mikor gyerekek voltunk nem szívesen ültünk oda be, mert ahogy szembe vagyunk a szószékkal, a fal felől a legelső sor, az volt a mi családunknak a helye, és utoljára Anyu már nem nagyon járt templomba és mi mindig ott kellett üljünk Anyuval mikor

---

²³⁸ Molnár: 1885, 57

jártunk, aztán jött K. R. mama és slussz, ennyien voltunk a családukból, a többiek más családhoz kerültek, de mi ehhez ragaszkodtunk, és J. tanárnő mindig hátul ül a templomban, mert azt mondja, hogy az ő családjának ott volt a helye. Vagy E. K. mindig csak utánam következő padba ül, hiába mondom neki, hogy jöjjön oda. Nem, mert az nem az ő helye. (N. K.)

Napjainkban is ez a több évszázados ülésrend van érvényben, bár már Molnár János 1885-ben is leírja, hogy az ő idejében is ettől már néha eltértek. Ez ma is megtörténik, és aki az ülésrendet nem tartja be, azt megszólják.

„A rendszerváltás után egy ilyen fellendülés volt, mert C. B. néni se tudta, hogy hol találjon magának helyet, és beült a bírák székjibe s akkor megszólították, hogy oda nem lehet. S akkor került, ahogy van a bírák széke után az az átjáró, oda az első padba ült be, az lett ott a helye, oda járt majd mindig.” (Sz. G.)

„(...) régen elmentem karácsonykor meg óvkor a templomba és bevonul H. G. és beültek az én padomba, és tudod „cine ca mine” (ki vagyok én), gondoltam, de örülne az én anyám, ha látná, hogy P. A.-nak a leszármazottai – ezek voltak a cselédek Kisjankán – ott ülnek a mi padunkba. Aztán már többet nem ült oda. Gondolom rájött arra, hogy ez őt nem illeti. Na most ez egy olyan dolog, hogy jó, van, hogy mindenki egyenlő, meg hogy próbáljunk erre törekedni, de ez például énbennem is bennem van, hogy az a miénk és oda ne üljön senki, hagyják ki. Most is meg szoktam kérdezni, hogy ül valaki az első padba? (N. K.)

A családi állapotban történt változás magával hozta az új státuszhoz tartozó ülőhelyhez való jogot is. Így, ha egy lány férjhez ment, mindig a házastársa családjának nőtagjai mellé ült.

Ott ültünk, én anyósommal, meg K. nénivel mentem, hát akkor már hogy menjek a régi helyemre. Bementem azokkal, felmentem, én azóta ülök ott a kar alatt. Hát mán ott váljak el a templomba. (S. P.)

Napjainkra már a templomi ülésrend szigorú szabályai Bihardiószegen is fellazultak.

Úrvacsora

Úrvacsora osztáskor is meghatározott a sorrend. Először a férfiak, majd a nők járulnak az Úr asztalához. A férfiak közül elsőként a gondnok és a presbiterek a bírák székéből felállva vonulnak, majd őket követik padsorok szerinti sorrendben a többi férfi a jobb oldali részből, majd a karzatban ülő legények. A nők közül a sort a tiszteletes asszony kezdi, majd szintén padsorok szerint haladva, előbb a karzat alatt ülők, majd őket követik az újtemplomi részben ülő nők, lányok. A kántornő a kórusban levő nőekkel együtt a karzattól lejön és velük együtt vesz úrvacsorát. Úrvacsora osztása alatt végig szól az orgona, és kíséri az énekszót, és csak akkor szünetel, amikor a kántor úrvacsorát vesz. Az úrvacsorát a mindenkori lelkész fejezi be.

Az énekesköny

A református egyházban a gyülekezeti éneklés elengedhetetlen része az istentiszteletnek. A gyülekezeti éneklés a reformációtól datálható, Kálvin volt az, aki

indítványozta a zsoltárok éneklését, és a 16-18. században több költői zsoltárfordítás is született. A magyar zsoltároskönyvek közül a legszínvonalasabbat Szenci Molnár Albert készítette a 17. században²³⁹. Az idők folyamán az énekeskönyv anyaga bővült, változott. A háborúk miatt az egymástól elválasztott református egyházak különböző énekeskönyvek kiadására kényszerültek, így ahány ország annyi féle énekeskönyvvel lehetett találkozni. Ezért igényelték a magyar reformátusok – kik különböző országokba szakadtan éltek – a közös énekeskönyvet, melyből ugyanazzal a ritmussal, dallammal énekelhetnék az énekeket az egymástól távol lakó hívek is. Így született egy új énekeskönyv, mely valamennyi magyar egyháztest énekeskönyvére épült. Mind a 150 zsoltár megtalálható benne. Egyes énekek a hagyományhoz való ragaszkodás miatt több változatban is megtalálhatók. A 437-488 közötti énekek népszerűségük miatt kerültek be az énekeskönyvbe. A végén kánonok találhatók, amelyek egy vagy több szólamra énekelhetők.²⁴⁰

Évszázadokon át megszokott volt Bihardiószegen, hogy a templomban az énekeket nem a kottának megfelelő tempóban énekelték, hanem szinte minden hangot elnyújtottak. A mindenkori kántor megpróbálta ugyan a dallam gyorsítását, de főként az idősebbek jól megrezegették a hangjukat, így aztán lemaradtak a kántor dallamvezetéséről. 1996-ban a mi egyházunk is a zenei reform útjára lépett. Nemcsak a benne található énekanyag része új, hanem az az éneklési mód is, amely a 19. és 20. századi mélypont után visszatért a gyülekezeti éneklés eredeti tempójához szépségéhez, dinamizmusához. „Szelíd, de határozott következetességgel ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy az Énekeskönyv minden éneke úgy szólaljon meg, ahogyan le van jegyezve”, írja a presbiteri jegyzőkönyv.²⁴¹

Harang, harangszó

„A harang szép csengése, sulya és ára szintén dicsekedése tárgya hiveinknek. A harang első szavára leveszi, vagy csak megbillenti kalapját a református ember.”

Illyés Endre, 1931, 35

A bihariószegi egyházközségnek három harangja van a templomban, egy a Diakóniánál, kettő pedig a két ravatalozóban.

A jelenleg is megtalálható harangok közül a legrégebbi harang a nagyharang, melyet Egerben öntöttek 1742-ben a község és magán adakozók jóvoltából, többségben polgári adakozóktól, csekély részben a nemességtől²⁴². Ennek súlya 931 kg. Ez a harang 1746-ban meghasadt, az újraöntését Szegedi György, nagyváradi öntő vállalta. Az újra öntetett

²³⁹ Kósa: 1990, 468

²⁴⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 2009. április 26.

²⁴¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 2009. április 26.

²⁴² Molnár: 1885, 119

nagyharang súlya 12 mázsa és 12 font²⁴³. Még ebben az évben az úján öntött nagyharang koronája elromlott, helyette újat készítettek. Ez a harang még ma is megvan.

A korábbi harangok az 1600-as évek végén az 1700-as évek elején történt nagymértékű pusztulás alatt megsemmisültek. Ekkor három harangja volt a templomnak: a nagyharangon kívül volt még egy közepes harang 1741-ből²⁴⁴, és egyet Jankafalváról kaptak 1663-ban, melyet megelőzően Székelyhídról zálogba kaptak egy harangot, amit később vissza kellett adjanak.²⁴⁵

Kun István saját költségén megöntette a negyedik harangot 1843-ban, amit Kunharang néven említenek.²⁴⁶

Az 1848-49-es szabadságharc és első világháború idején a hadsereg számára összegyűjtötték és elvitték a harangokat, ágyút öntöttek belőlük. Több helyen a hívek önként ajánlották fel a harangokat²⁴⁷. Bihardiószegen 1917-ben a nagyharang kivételével mindegyik harangot elvitték. A köztudatban az él, hogy ezt azért nem tudták elvinni, mert leitatták a végrehajtókat. 1923-ban az énekkar gyűjtést indított a háborúba elvitt harangok pótlására. A kapott összegből a gyülekezet egy kis harangot öntetett. Ezen kívül K. Nagy Sándor a háborúban elesett fia emlékére egy közepes méretű harangot öntetett, melyet az egyháznak adományozott. A harangavatást 1923. október 7.-én tartották²⁴⁸. 1944-ben az államosításkor a nagyharangot is el akarták vinni és be akarták olvasztani (mint mindegyik 12 mázsa feletti harangot), de a presbitérium megmentette azzal az indokkal, hogy a harang súlya 12 régi, vagyis osztrák mázsa, ami egyenértékű 6 új mázsával, és levenni is csak úgy lehetne, ha a tornyot megbontják.²⁴⁹

Ez a három harang található jelenleg is a templomban. Feliratuk a következő:

A nagyharang felirata felül: Per Georgium Szegedi M. Váradini 1746” és alul: „In Honorem et Glor. S.S. Trinit. et usum Sacr. propr. suis sumptibus, Eccl. Refor. Diosigenis Jussit Me Fundi A. O. 1746”.

A középső harang felirata: „Isten dicsőségére készítette 1923-ban K. Nagy Sándor és neje Kiss Terézia a harctéren elesett Sándor fiúk emlékére. Öntötte König Frigyes. Aradon 1923”.

---

²⁴³ Molnár: 1885, 118-119

²⁴⁴ Darabont: 2003, 84

²⁴⁵ Molnár: 1885, 118

²⁴⁶ Neki egy személyes kriptája van a hegyaljai temetőben, amelyet a református egyház készített.

²⁴⁷ Szilvási: 1985, 242, Bartha: 2006, 127

²⁴⁸ Énekkari jegyzőkönyv

²⁴⁹ Presbitéri jegyzőkönyv, 1944. január 16.

A kis harang felirata: „Isten dicsőségére készítették közadakozásból a B.Diószegi Ref. Egyház hívei 1923. Öntötte König Frigyes Aradon 1923”.

1991-ben kezdeményezték ugyan a harang villamosítását²⁵⁰, ami a mai napig nem történt meg, főként azért, mert szebbnek találják a kézzel húzott harang hangját.

A templomban levő harangokon kívül még hármat találunk, mely a református egyház birtokában van. 1995-ben a két ravatalozóba vásároltak egy-egy 10 kg-os lélekharangot²⁵¹, és 2011-ben a svájci gachnangi gyülekezet egy 50 kg-os harangot ajándékozott a Diakóniai Központnak²⁵². Ehhez még ez évben egy nyolc méter magas harangláb is építettek, mely egy vasbeton talpú, négyoszlopos, nyitott oldalú, bádoglemezzel fedett faépítmény, csúcsán gömb és csillag található²⁵³. A következő feliratot olvashatjuk rajta: „A szeretet épít.” A haranglábát Gellért Huba műépítész, Gellért Gyula, leköszönt érmelléki esperes fia tervezte. Még ez évben elkészült a harangláb, így november 20-án a harangot felavatták²⁵⁴. A harang minden hónap első csütörtökén megrendezendő diakóniai napokon szólal meg, istentiszteletre szólítván a híveket.

Harangozás rendje

A harang használata szorosan kötődik a helyi vallásgyakorláshoz. Reformátusoknál a harangok legáltalánosabb funkciója a szakrális funkció, vagyis az istentiszteleti alkalmakról való tájékoztatás, mely jelzi azt, hogy közeledik az istentisztelet kezdete, illetve maga a szertartás kezdése. Ide tartoznak még az egyéb vallási élethez tartozó események jelzései, esketésekhez, halálesethez, temetéshez kapcsolódó jelzések²⁵⁵, emlékharangozás illetve különböző események hírüladása. Ezen kívül jelzi a vallási élet napi időkereteit²⁵⁶.

A harangozási rend Bihardiószezen

Téli és nyári időszámításban külön harangozási rend van. **Hétköznapokon:** 8, 12, 15 és 20 órakor történtek nyáron, és 8, 12, 14 órakor télen. Az esti harangozást néhány éve kivették. A hétköznapi harangozások a középső, K. haranggal történnek és 5 perces időtartamúak.

Vasárnap és ünnepnapokon 9,30-kor harangoznak istentiszteletre hívásra, ez a gyűlő harangszó, és 10-kor istentisztelet kezdésekor, 12, 14 (télen) vagy 15 (nyáron), és 20 órakor. Még az ötvenes években a vasárnap délutáni harangozások alkalmazkodtak az istentiszteletek

²⁵⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 1991. április 28.

²⁵¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1995. augusztus 27.

²⁵² Presbiteri jegyzőkönyv: 2011. március 27.

²⁵³ D. Mészáros, 2011, <http://ermellek.blogspot.ro/2011/11/isten-hangszerei-bihardioszezen.html>

²⁵⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 2011. december 11.

²⁵⁵ Kósa: 1990, 465

²⁵⁶ Bartha: 2006, 27

kezdetéhez, és a következő volt az időpontjuk: november-február között 18 órakor, március, április, szeptember, október hónapokban 19 órakor, május-augusztus között 20 órakor.²⁵⁷

Bűnbánati héten délután harangoznak 17,30 és 18 órakor télen, vagy 18,30 és 19 órakor nyáron, ekkor este már nem harangoznak.

Időtartamukat tekintve a hétköznapi harangozás 5 perc, bűnbánati vagy hétköznapi esti istentiszteletre valamint a vasárnap és ünnepnap délelőtt és délutáni istentiszteletre hívó második együttes harangozás időtartama 6 perc. A fent említett harangozások esetében is mind a három harangot összehúzzák.

A déli harangszót csak 1843-ban vezették be.

Halotti harangozás

A halotti harangozás első eleme a halál hírüladása volt, ami a haláleset utáni reggelen történt először. Ezt hívják Diószegen hírharangnak, ami a nagyharang csendítéséből, (vagy kondításból – mindkét variációt használják) áll. Ezt követi az összehúzás, melyben mindhárom harang egyszerre szólal meg. Ezzel a halott nemét tudatják. Ha a halott férfi, akkor három csendítés után húzzák össze a három harangot (3x3 perc), ha nő a halott, akkor kétszer csendítenek (2x3 perc), majd ezt követi a három harang összehúzása. 10 év alatti gyermekeknek három illetve két csendítés a kis haranggal, majd ebben az esetben is a 3 három harang összehúzásával fejezik be. A harang összehúzása minden esetben 6 perc. Harangoznak halottnak reggel 8 órakor, délben és 14 órakor télen, 15 órakor nyáron, és ezt a temetés napjáig ismétlik. Ekkor már a csendítés elmarad, csak a három haranggal harangoznak. Ezek a harangozások mindig a napi aktuális harangozást követően szólalnak meg.

A temetés napján ugyancsak reggel, délben, és a temetés kezdetekor meghúzzák a harangot nagyharanggal, amit gyűlőnek neveznek (a temetésre való gyülekezés), majd 30-40 perc múlva a 3 haranggal harangoznak, jelezve, hogy viszik a halottat a sírhoz.

Időtartamukat tekintve a halottnak szóló és bejelentő harangszó 5-8 perc, temetések alkalmával a gyűlő harangszó 5 perc, a temetést kísérő harangszó a helyzetnek megfelelő időtartamú²⁵⁸, és kisebb megszakításokkal szól a temetés ideje alatt²⁵⁹.

A szertartás megkezdése előtt a kápolnában harangoznak (legtöbbször a temetkezési vállalkozó, ritkábban a temetőcsősz). Ezt hívják lélekharangnak, és a pap érkezésekor húzzák meg.

---

²⁵⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 1958. március 23.

²⁵⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 1975. febr. 23

²⁵⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1967. okt. 15

Emlékharangozást tartanak rég elhunyt családtagoknak, melyet szintén a három haranggal húznak, és 6 perc az időtartama.

Emlékharangot húznak még fontosabb események alkalmával, melyek a következők:

- februárban a doni áldozatok emlékére
- május második vasárnapján a II. világháborúban elesettek emlékére
- augusztus 29-én – a mohácsi csatában elesettek emlékére
- október 6-án – a 1848-as tábornokok emlékére
- október 23-án – megemlékezés 1956-ról²⁶⁰

Szakrális funkcióján túl **profán funkciói** is voltak a harangnak, mégpedig a népi jeladási rendszer egyik alapeleme volt sokáig²⁶¹. Harangszóval jelezték, ha a faluban tűz ütött ki, Bihardiószegen is ebben az esetben félreverik a harangot, és a toronybeli zászlóval jelzik az irányt, hogy merre van a tűz.

A Jankai egyházközség

Szót kell ejteni a jankafalvi egyházközségről is, mivel Jankafalva 1696-tól Bihardiószeg szóránygyülekezete, 1994-től leányegyházközsége lett, majd 1997-ben megtörtént a gyülekezet anyásítása is. Bihardiószegtől délre, három kilométer távolságra található Jankafalva.

A XVII. század végén a Jankafalvi református templom és vele együtt az önálló anyaegyházközség is a törökdúlások miatt elpusztult. Jankafalva 1696-tól Bihardiószeg szóránygyülekezete, azóta nem rendelkezett megfelelő kultikus helyiséggel, ahol istentiszteleteket, ünnepeket tarthattak volna, és három évszázadon át templom és gyülekezeti ház nélkül is fennmaradtak. 1994-ben a Bihardiószegi Református Egyház leányegyházközsége lett az akkor 180 lelket számláló Jankafalva. A gyülekezet öregjei és kicsinyei a diószegi templomba nem tudtak bejárni, ezért az istentiszteleteket a jankai iskola osztálytermében tartotta a bihardiószegi lelkész.

1994-ben Pap József és felesége Pap Irén, nagyjankai lakosok 1020 négyzetméter földterületet – mely az egykori református templom helye volt a falu közepén – a nagyjankai református leányegyházközségnek ajándékozták.²⁶² Erre a helyre kezdték el építeni az új templomot.

A templom építésének költségeit több helyről gyűjtötte össze Gellért Gyula, érmelléki esperes: 1993-ban a nagyjankai szóránygyülekezet a Svájci Evangéliumi Egyháztól

---

²⁶⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 2012. június 10.

²⁶¹ Hoppál: 1970.

²⁶² Presbiteri jegyzőkönyv: 1994. július 24.

templomépítésre 700 frankot kapott²⁶³ 1994-ben pedig HEKS (Hilfswerk der Evangelischen Kirchen Schweiz – Svájci Evangéliumi Egyház segélyszervezete) segílyt kér: 2000 svájci frankot²⁶⁴.

1996-ban elkészítették a templom alapját, 1997-ben felépítették a talapzatot és a falakat.

Még ebben az évben anyásították a Jankafalvi Leányegyházközséget. Az anyásítás okai: „a Jankafalvi leányegyházközségnek mindenképp önálló lelkészre lenne szüksége, aki ott lakik a gyülekezetben. A gyülekezettel hetente, kéthetente történő kapcsolattartás – még a legjobb igehirdetői és vallásoktatói munka esetén is – elégtelen. Különösen ebben a szociális gondokkal küzdő gyülekezetben. Itt éhezik az Igét, várják a törődést, a segítséget, a vigasztalást. Az anyásítás másik oka a 10 ha földvisszaigénylése. Az egyházközségi közgyűlés 1997-ben kimondta az anyásítást. Az anyásítás mind lelki, mind anyagi tekintetben pozitív hatással lenne a gyülekezet életére.”²⁶⁵ – írja a presbiteri jegyzőkönyv.

2002-ben a magyar kormány 305.000.000 lejt adott a jankai templom építésére²⁶⁶, amit még ebben az évben felépítettek, és augusztus 18-án fel is szenteltek²⁶⁷.

Irattár

Az első presbiteri jegyzőkönyvek (1763-1829) elvesztek²⁶⁸, a további jegyzőkönyvek egészen 1956-ig a nagyvárad levéltárban találhatóak, az 1956-os évtől pedig a parókián. Sajnos ezek sem teljeseek, mivel egy lelkész leköszönése után nem vezettek jegyzőkönyvet addig, míg új lelkész nem töltötte be az állást. A régi lelkész leköszönése és az új lelkész megérkezése közötti időben ideiglenesen a környékről érkezett lelkészek szolgáltak, akik jegyzőkönyvet nem vezettek.

Az anyakönyvek első példányai (1736-1866), illetve másodpéldányai (1860-1895, hiányoznak évek) a nagyvárad levéltárban, míg a 20. század közepéig részben a községházán, az azt követők pedig a parókián találhatóak. Az 1736 előtti anyakönyvek már Molnár János idejében sem voltak meg.

---

²⁶³ Presbiteri jegyzőkönyv: 1993. október 3.

²⁶⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 1994. március 6.

²⁶⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 1997. december 17

²⁶⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 2002. június 16

²⁶⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 2002. december 8

²⁶⁸ Molnár: 1885

Az egyházközség tisztviselői és tisztségviselői

Az egyházközségi tisztviselők az egyház alkalmazottai, ők a lelkipásztor, kántor, diakónus, harangozó, könyvelő és más beosztottak. Velük ellentétben, az egyházközség tisztségviselői nem egyházi alkalmazottak. Ide tartoznak: a főgondnok, gondnokok, presbiterek, egyházfik, szeretetmunkások és egyéb tisztséget betöltők.

Lelkészek

Egy református közösségben a lelkész a hívek vallási-, szellemi vezetője, aki különleges és kiemelt státusszal bírnak ma is, melyről így ír Bartha Elek: „a közösségeken belül évszázadokon át működtek a hitélet helyi specialistái. A pap hivatásának gyakorlásához nemcsak a vallási élettel közvetlenül összefüggő dolgok tartoztak, de a legtöbb helyen a hívek szellemi vezetője, lelki életének gondozója, ügyes-bajos dolgainak intézése során segítője, az erkölcs legfőbb számon kérője is volt egy személyben.”²⁶⁹

Kósa László a következőképpen írt a lelkészek mintaközvetítő szerepéről: „a protestáns lelkészek századokon át voltak gyülekezeteik szellemi vezetői és irányítói, nemcsak hitbuzgalmi, hanem általános világnézeti, sőt politikai tekintetben is. (...) A lelkész cselekedetei, mindenekelőtt erkölcsi magatartása, nemkülönben a családjáé, elsősorban a feleségéé, példaként szolgáltak a híveknek.”²⁷⁰

Bihardiószegen a lelkész részéről szükséges, hogy minden idejét az egyházra áldozza. Szolgálatának célja – Isten kegyelméből – a gyülekezet lelki és anyagi építése.²⁷¹ Fontos feladata, hogy képezze magát, hogy Isten igéjét minél hívebben tudja közölni a gyülekezettel.²⁷²

A lelkipásztor jogai és kötelességei:

A református kánonjog alapján a lelkipásztor elsődleges feladata az egyház hivatalos liturgiája szerint elvégzett istentisztelet megtartása, Isten igéjének hirdetése, ezen kívül gyülekezeti-, presbiteri-, nőszövetségi- és ifjúsági bibliaórák tartása, a református egyház hitvallását tiszteletben tartva, a krisztusi szeretetet erősítve.²⁷³ A lelkész az egyházközség szellemi és anyagi életének vezetője.

Kötelességei a következők:

- a sákramentumok-, a konfirmáció-, az esketés, a temetés kiszolgáltatása;

---

²⁶⁹ Bartha: 2006, 30

²⁷⁰ Kósa: 1993, 20

²⁷¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1992. január 5.

²⁷² Presbiteri jegyzőkönyv: 2002. június 16.

²⁷³ A Romániai Református Egyház szervezetéről és kormányzásáról: 2006, 6-8

- a gyermekek és ifjúság körében a vallásoktatás és a konfirmációra való felkészítés, hitbeli és erkölcsi nevelésük, végzi és irányítja a hitoktatást;
- ifjúsági és felnőtt egyházi szövetségek létrehozása, ápolása, felügyelete, valamint a tisztviselők és alkalmazottak tevékenységét ellenőrzi;
- a hívek lelki gondozása, családlátogatás, beteglátogatás;
- vallásos jellegű rendezvények, ünnepek, szeretetvendégségek tartása. Felkarolja az egyházépítő és egyháztársadalmi munkák minden ágát;
- egyházi ügyvitel.

A lelkipásztornak magánéleti kötelezettségei is vannak, mégpedig lelkipásztori hivatásának mindenben megfelelő életet kell élnie, pásztori szeretetet kell tanúsítania a gyülekezet tagjai iránt. A lelkészek legtöbbször feleségüket *ároni familiából* választották.²⁷⁴

A hívek fontosnak tartották a lelkipásztor tulajdonságait is. A papok marasztásánál és választásánál egyaránt szerepet játszottak a belső tulajdonságok mellett a külső tulajdonságok is. Fontos volt a férfias, jó megjelenés, mely magas termettel párosul, erős hang, magabiztosság.²⁷⁵ „A méltóságérzés kivánalma fejeződik ki a lelkész személyének megválasztásában. A szép szál ember, az öblös hangú, szép bajuszú, erős, barna, turáni típus tetszik igazán a népnek.”²⁷⁶ – írja 1931-ben Illyés Endre is.

Adatközlőim így nyilatkoznak erről:

„Többek között így esett a választásuk Fia Kálmán tiszteletesre, aki ugyan nem a legszebb szavú volt a jelöltek között, de szép férfi volt, és őt hívták meg Diószegre, mert hogy menjenek az asszonyok elé egy csúnya pappal. A tiszteletes úr aztán az 1950-es évek végéig volt a falu első papja. Mellette jöttek-mentek a segédlelkészek. (...) Különbösen ez a külsőség később is sokat számított, s ezt tudták a presbiterek. Így nyilvánult meg akkor is, amikor segédlelkésznek Capfalvy József fiatal tiszteletes került néhány hónapra a gyülekezetbe. Soha annyi asszony és lány nem járt templomba, mint azokban a hónapokban. .” (N. K.)

Papmarasztás, lelkészválasztás

A keresztyén egyházak jellemzője a szabadválasztás joga, és az egyház minden felnőtt tagja gyakorolhatta ezt a jogot. A református egyházban már a kezdetektől az az elv uralkodott, hogy a lelkészt a gyülekezet hívja meg.²⁷⁷ Ekkor, a reformáció korában vált szokássá a lelkipásztorok elhívása és elbocsátása, vagyis a papmarasztás. Ennek gyökere a

²⁷⁴ Kósa: 1990, 455

²⁷⁵ A Magyar Néprajz VII. kötetében találjuk Kis János szuperintendens írását, melyet 1846-ban írt pályájára visszaemlékezve: „Ki szerencsés evangélikus prédikátor akart lenni, annak már a természettől is némelly olyan ajándékokat szükséges nyernie, melyeket a nevelés ki nem pótolhat. Megkívántatik tőle, hogy ép teste, alkalmas termete, erős melle, s tiszta és érthető hangja, erős idegrendszere, legalább középszerűségig élénk emlékező tehetsége s képzelődése, józan ítélő tehetsége s nagyon heves szenvedélyektől ment szíve legyen. De természet szerint a tudományos kimívelésnek is kisebb vagy nagyobb mértékben ezekhez kell járulni, s mennél nagyobb mértékben járul hozzájuk, annál inkább lehet szerencsét reményelni” Kis: 1845-1846, I. 235 in. Kósa: 1990, 456

²⁷⁶ Illyés E., 1931: 36

²⁷⁷ Molnár: 1996, 14

középkor-végi háborús időszakok miatti lelkészhiányból eredeztethető. Eszerint a lelkész egy évre szegődött el, amint azt a debreceni zsinat 1567-ben kimondta: "*Ne hagyja el senki a maga egyházát, szolgálatának törvényes határideje előtt, ha betöltötte esztendei pályáját, vagy határidejét, annak a széniornak tudtával, jóakarásával vagy engedélyével távozzék és változtassa helyét, akinek alatta van.*"²⁷⁸ A szolgálati év elteltével a gyülekezet határozott arról, hogy marasztja-e az illető papot, vagy sem, illetve a lelkész is dönthetett arról, hogy marad-e, és annak feltételeiről. Ezen kívül elmondták, hogy hogyan vélekednek szolgálatáról a hívek és mit várnak el tőle.

A 16-17. században a lelkész a lelkészhiány miatt még élhetett a papmarasztásból származó előnyökkel, a jobb javadalmazással, esetleg egy nagyobb, gazdagabb gyülekezetre való csere lehetőségével.²⁷⁹ Maga a meghívás és annak elfogadása történhetett szóban vagy levélben is. A papi hivatalt elfogadni vagy elhagyni csak az esperes beleegyezésével volt lehetséges.

Bihardiószegen mindig a decemberi gyűlés alkalmával történt a papmarasztalás. Az adventi időszakban elkezdődtek a korteskedések egyik vagy másik egyházi hivatalnok javára vagy épp ellene. Ehhez a városi előjárásnak volt joga, és a véleményüket a nótárius tolmácsolta. A legkorábbi feljegyzést 1758-ból találta Molnár János a városi jegyzőkönyvben. Ez az esemény lakomával volt egybekötve, amit a választott pap adott, mivel a hívek ezt megkövetelték tőle (1813-as feljegyzés), bár ebben a feljegyzésben arról is szó esik, hogy az egyháznak ez nem kötelessége, adhat a pap lakomát, de nem tarozik vele.²⁸⁰

Az ellenreformációnak köszönhetően a betöltendő papi állások száma csökkent, így ezután már nem a lelkész döntött arról, hogy marad-e vagy sem, hanem a helyi világi testület.²⁸¹ Ennek következtében a papmarasztás szokása folyamatos változást hozott az egyházközségek életébe, és nagyon sok esetben igazságtalan üldözés támadt ebből a szabadelvűnek látszó szokásból,²⁸² csaknem mindenhol zsarnokságba fordult, hiszen ezt a jogát a gyülekezet mégsem gyakorolhatta szabadon, jogai jelentős korlát közé szorultak, mivel úgy az egyházi, mint a világi előjárók²⁸³ beleegyezésére volt szükség ahhoz, hogy a lelkészt marasztalják. Főként a 18-19. században ezen világi vagy egyházi előjáróság hatalmaskodásának az eszköze volt a lekipásztor, mivel az egyházközségek, s főként a patrónusok használták arra, hogy elbocsássák a nekik nem tetsző lelkészeket. Molnár János

---

²⁷⁸ Kiss: 1881, 579

²⁷⁹ Illyés: 1936, 110-116.

²⁸⁰ Molnár: 1885, 87

²⁸¹ Kósa: 1990, 455

²⁸² Kanyaró: 1903, 216

²⁸³ A korlátozás egyik oka a nemesi patrónusi jogokból származó előny

írja, hogy: „ *E szabadosság szörnyszülötte lett az egyházi életben az a folyton folyvást megújuló csere-berélése az egyházi belhivatalnokoknak, mely „papmarasztalás” címen annyira ismertessé s gyakorlattá vált, s mely a hallgatók némelyike részéről annyi akadékoskodásnak, bosszúnak, roszakaratnak sokszor félreértésből származó ellenszenvnek s gyűlöletnek lőn kutfejévé a papi és tanítói kar iránt, - míg másfelől önértetes lelkész és tanító tekintélyének, magának az egyház belnyugalmának és jóllétének vala megőző betűje. – Igaz, hogy „egész gyülekezetnek joga van lelkészt választani, vagy letenni: ezen tétel helyes, csak hogy keresztyéni módon kell azt használni”.*²⁸⁴

A papmarasztást a visszaélések miatt Mária Terézia, a Helytartótanács javaslatára 1778. június 28-án a királyi rendelettel betiltotta,²⁸⁵ melyet a küüllővári zsinaton hirdettek ki. Ez után lelkészválasztás jogát elviekben átvette az egyházmegye, és a jelöltek közül az általa legalkalmasabbnak vélt papot helyezte ki a betöltendő állásra,²⁸⁶ viszont a papmarasztás szokása még sokáig élt tovább egészen a 19. század közepéig, és csak lassanként szűnt meg.

1813-ban az egyházkerület is megtiltotta, hogy a papmarasztalás a városházánál történjen.²⁸⁷ Annak ellenére, hogy rengeteg visszaélés történt a választások alkalmával, az egyházkerület tudtával, a papmarasztalást nem merték eltörölni, és azt sem merték kijelenteni, hogy a marasztalás élethosszig tart, így 1815-ben kimondták, hogy „a papot marasztalni kell, vagy (ha arra nem méltó, nem elküldeni, hanem) ellenkező esetben az egyházmegyéhez kell ellene panaszt emelni”. 1818-ban kimondták, hogy a papmarasztalás el nem töröltetik, de ok nélkül nem lehet elbocsátani egy prédikátort sem. 1831-ben az esperes meghagyja, hogy ezzel a szokással az egyház hagyjon fel, „mert a bíraskodás őt nem illeti”. Azonban az egyház nem igazán adott az esperesi szóra, így ha néhány évig szünetelt is ez a szokás, valamilyen más néven (üdvözlés, eklézsia szíves hajlandóságának kinyilvánítása) mégiscsak jelen volt.²⁸⁸

Még 1835-ben is a bihari egyházmegye kérte az egyházkerületet a papmarasztás eltörlésére: „*Mivel azon ok, mely a XVI. században alkalmas egyházi tanítók kevés száma miatt az eklézsiaikat a pap nélkül maradás félelme folytán arra bírta, hogy papjaikat évről-évre marasztják, most már a papok elégséges száma mellett különösen az 1822. év óta rendbe szedett erősebb egyházi igazgatás után elenyésztetett a papmarasztás, melyek a papok becsületének és szükséges tekintetének kisebbitésére, vallásunk gyalázatára és az egyházi rendtartásnak mások előtt megítéltetésére gyakoroltak, törölje el annyival inkább, mert ezen szokás gyakorlása által még a kisebb egyházak legeggyűbb előljárói is az egyházmegye*

---

²⁸⁴ Molnár: 1885, 83

²⁸⁵ Bíró-Bucsay-Tóth- Varga: 1940, 209-210

²⁸⁶ Illyés: 1936, 110-116, Illyés: 1932, 179-182, 213-218.

²⁸⁷ Molnár: 1885, 87

²⁸⁸ Molnár: 1885, 87

*gyűléseinek nagy kisebbitésével felülemelik magokat, azt mondván, hogy az ő ítéletüket az egyházmegye meg nem semmisítheti.*²⁸⁹

Bihardiószezen a marasztások megszüntetése után az első papválasztás 1862-ben volt, amikor a nép elállt a szavazás elvétől, és a presbitérium mellett ugyanannyi, a nép által választandó községi tag közösen választotta meg ezek után a lelkészt. A következő választáskor már az egész nép szavazhatott. Molnár János idejében Bihardiószezen még ez volt érvényben²⁹⁰, bár 1881-ben a debreceni zsinaton véglegesen eltörölték a papmarasztást. A lelkészválasztási törvény ekkor kimondta, hogy az esperes elnökletével, az egyházmegye és a helyi presbitérium jelöljön 3-5 lelkészt a meghirdetendő állásra.²⁹¹

„Még a 20. század elején is a presbiterek elmentek Debrecenbe, ott heteken át hallgatták a papjelölteket, s csak akkor határoztak, ha megegyeztek egymás közt. Fontos volt, hogy szép szavú legyen, és lehetőleg szép férfi.” (N. K.)

Ma három úton történhet a lelkészek választása: pályázati úton való állásmeghirdetéssel, meghívásos alapon, illetve püspöki kinevezéssel, melyet a 2007. évi 1. jogszabály „A lelkipásztorok képzéséről és alkalmazásáról” szóló cikkelye tartalmaz részletesen.

A Bihardiószezen szolgált lelkészek, másodlelkészek és segédlelkészek 1893-2017 között

A falu nagysága miatt szinte minden időben két lelkész illetve egy lelkész és egy segédlelkész szolgált. Molnár János leírta az 1893-ig szolgáló lelkészek életrajzeit monográfiájában, ahol 1600-1668-ig 8 lelkészt számol (néhol hiányosságokkal), majd 1668-tól 1885-ig, a monográfia megírásáig 21 Nagy utcai, 21 Tószert utcai lelkészt és 17 káplánt²⁹² jegyzett fel,²⁹³ életrajzukat röviden lejegyezte, ezért jelen dolgozat csak az utána következő lelkészekről számol be. Ő maga 1893-ig szolgált. Az utána következő lelkészeket, másod- illetve segédlelkészeket a keresztelési anyakönyvek és presbitériumi jegyzőkönyvek alapján sorakoztattam fel időrendben egészen 2017-ig. Mindegyik lelkész neve után zárójelben a diószegi szolgálatának ideje található. Néhol sajnos hiányosságokat találhatunk, mivel mindegyik segédlelkész szolgálati idejét nem sikerült maradéktalanul felderíteni. Közben szót ejtek a lelkészi-, másodlelkészi- és segédlelkészi tisztségek változásáról is a község életében.

---

²⁸⁹ Barcsa: 1906-1908, I, 55

²⁹⁰ Molnár: 1885, 87

²⁹¹ Barcsa: 1906-1908, III, 165

²⁹² 1760-tól a debreceni kollégium utolsó éves diákjai káplánokként rendszeresen szolgáltak

Bihardiószezen

²⁹³ Molnár: 1885, 193-222

Molnár János 1893-ig szolgált Bihardiószezen. Őt követte **Papp Gusztáv** (1893-1905. 10.) rendes lelkész, kinek szolgálata alatt segédlelkész volt **Bereczky László** (1900 – 1902. 09.) és **ifj. Bodor Pál** (1902. 11. – 1906. 04.). A következő lelkész **Veress István** (1906. 01. – 1913. 11.), kinek segédlelkészei voltak: **Sarka Béla** (1906. 07. - 1910. 05.), **Demjén István** (1910 júniusában), **Kézy Ignác** (1910. 07. – 1911. 04.), **Hajdú Árpád** (1911. 05. – 1913. 11.). Majd **Fias Kálmán** (1913. 11. – 1951. 12.) szolgált 38 éven át Bihardiószezen. Szolgálata alatt segéd- illetve másodlelkész volt **Vadon Andor** (1913. 12. – 1917. 06.), **Czapfalvy József** (1929. 07. – 1929. 09.), **Bokor Sándor** (1930. 08. – 1932. 01.), **Diószegi Károly** (1937. 11. – 1938. 01.), **Szentes György** (1938. 11. – 1939. 01.), **Magyary Vincze** (1939. 01. – 1941. 08.), **Ferenczy Ernő** (1941. 09. – 1943. 04.), **Váry László** (1943. 08. – 1946. 02.), **Barcsa Sándor** (1947. 07. – 1951. 12.). A lelkész nyugdíjazása után **Barcsa Sándor** (1952. – 1955. 07.) másodlelkész vette át a rendes lelkészi szolgálatot és **Tóth Lajos** (1952. 01. – 1955. 07.) lett a második lelkész.

1955-ben Barcsa Sándor és Tóth Lajos tiszteletesek elhelyezésüket kérték Diószegről, amibe a püspök beleegyezését adta. A püspök és esperes döntése alapján, helyet cseréltek: Barcsa tiszteletes úr **Kalmár István** bályoki, Tóth pedig **Osváth Ernő** berettyószéplaki lelkésszel. Bemutatkozó istentiszteletüket, Kalmár és Osváth lelkész, pünkösöd második napján tartották. A lelkészek beiktatása 1955. szeptember 4.-én meg is lett tartva.²⁹⁴ Osváth Ernő (1955. 08. – 1974. 11.) volt az első lelkész, Kalmár István (1955. 08. – 1958. 07.) pedig a második lelkész.

Kalmár István 1958. július 24-én lemondott, a presbitérium (esperesi kérésre) másodlelkészi állást megszüntette és helyette segédlelkészi állást szervezett,²⁹⁵ ami után többet nem volt másodlelkészi állás Diószegen. Kimondták azt is, hogy csak nőtlen segédlelkészt fogadnak, aki fizetést, bútorozott szobát és világítást kap. Berendezték a második parókia első szobáját erre a célra.²⁹⁶ Kalmár István, aki Osváth tiszteletes apósa volt, az első parókian maradt (Osváth kérésére) egészen az 1961. február. 10-én bekövetkezett haláláig.²⁹⁷

A következő segédlelkész **Kovács Károly** (1960. 03. – 1963. 07.). A távozása utáni évben, 1964-ben tisztviselői állást akartak szervezni a betöltetlen segédlelkészi állás helyett, ahogyan az szokás volt lelkészhiány esetén, de a presbitérium nem egyezett bele.²⁹⁸ A

---

²⁹⁴ A Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve: 1922-1958, 66-67

²⁹⁵ Presbitéri jegyzőkönyv: 1958. augusztus 3.

²⁹⁶ Presbitéri jegyzőkönyv: 1958. augusztus 3.

²⁹⁷ Presbitéri jegyzőkönyv: 1961. február 11.

²⁹⁸ Presbitéri jegyzőkönyv: 1964. május 19.

kommunizmus ideje alatt több alkalommal volt példa arra, hogy egyedül szolgált a mindenkori lelkész.

„Az esperes 1969. május 30-án végzett egyházvizsgálata során kijelentette Osváth előtt, hogy a diószegi egyházközség lelkészi munkái meghaladják egy ember erejét. Hosszú éveken át az a kényszerű helyzet állt fenn, hogy lelkészhiány miatt a püspök Diószegnek nem tudott segédlelkészt adni. Most azonban személy van reá, hogy Diószeg is kaphat segédlelkészt. Tiszteletes Kovács Károly segédlelkész 1963. novemberében Hegyközcstár község rendes lelkészi állásába történt távozásakor a diószegi ref. egyházközség segédlelkészi állása nem szűnt meg, - hanem azóta, immár 6. éve üresedésben van. Ezért presbitérium felkéri lelkészelnököt, hogy a ntú Esperestől kapott tájékoztatás alapján intézzon kérést fű Püspök urunkhoz segédlelkész kirendelése végett”.²⁹⁹ Az intézkedés után másfél évvel Bihardiószeg segédlelkészt kapott **Vékony Mihály** nagyvárad-réti segédlelkész személyében (1970. aug. 10 – 1970. okt.)³⁰⁰, majd ugyanez év novemberétől **Gavrucza Tibort** (1970. 11. – 1971. 04.) nevezik ki.³⁰¹ Távozása után **Kosztá Endre** (1971. 10. – 1972. 02.) lett a segédlelkész,³⁰² majd kinevezték **Szabó Attilát** (1972. 10. – 1976. 09, megszakításokkal) segédlelkészi szolgálatra.³⁰³ Távozása után Koszta Endre még néhány hónapig betöltötte a segédlelkészi állást (1974. 09 – 1974. 12.).

Osváth Ernő távozása után **Katona János** (1974. 12. – 1975. 01.) volt a beszolgáló lelkész, majd 1975-ben érkezett **Kicsi József** (1975. 02. – 1989. 11.), akit Főtiszteletű Papp László püspök ajánlott megválasztásra a bihardiószegei egyházközségnek. A presbitérium és az egyházközség lelkészválasztó közgyűlésének határozata szerint, valamint a nagyváradi református egyházmegeye esperesi hivatalának felterjesztése értelmében, a bihardiószegei egyházközség meghívás útján egyhangúlag megválasztott rendes lelkipásztorának jelentette ki.³⁰⁴

Közben visszahelyezték Szabó Attila esperesi titkárt, aki óradíjas segédlelkész volt január 11-étől. Pár hét alatt a lelkésznek már panasa volt rá, mivel nem jelent meg temetésen és délutáni istentiszteleten, családjának betegségére hivatkozva. (A segédlelkésznek nem ez volt az első mulasztása, viselkedésére már korábban is volt panasz³⁰⁵). Február 9-ig nem is

²⁹⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1969. június 15.

³⁰⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 1970. augusztus 12.

³⁰¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1970. november 5.

³⁰² Presbiteri jegyzőkönyv: 1971. november 28.

³⁰³ Presbiteri jegyzőkönyv: 1972. szeptember 17.

³⁰⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 1975. február 23.

³⁰⁵ Presbitérium elmondja, hogy, a hívek között zúgolódás van amiatt, hogy Szabó Attila segédlelkészt ritkán látják szolgálatban. Felsőszólaló elmondja, hogy éles és goromba szavakkal támadják, amiért ezt a tényt szó nélkül eltűrik. Presbiteriek egyöntetűen adnak kifejezést annak az aggodalmuknak, h ilyen körülmények között nem igazolhatják a segédlelkész egész normás fizetését. Lelkészelnök elmondja, hogy lelkészhiány van, ezért az

jelentkezett szolgálati helyén, nem is mutatta be a püspöki kinevezési végzését, valamint szolgálati beosztását önkényesen igyekezett megállapítani, figyelemre nem méltatva az egyház Statutumának erre vonatkozó rendelkezését, mely szerint a „segédlelkész azt a munkát köteles teljesíteni, amelyet számára a lelkész jelöl ki”. Valamint köteles minden vasárnap egy istentiszteletet tartani és a többi felmerülő szolgálatot elvégezni, melynek alapján szolgálatai szerint kaphatja fizetésének 40 illetve 50 százalékát. Mivel a segédlelkészt állandó hivatala és lakhelye Nagyváradhoz kötötte, ezért emberségre hivatkozva a lelkipásztor javasolta, hogy egy vasárnap két szolgálatot végezzen, és ezt tudja be, mint két vasárnapi szolgálatot, vagy más hétközben elvégzett szolgálat legyen átértékelve vasárnapi szolgálatnak.³⁰⁶

1976. október 1-től Szabó Attilát kinevezték Poklostelki lelkipásztornak, helyére **Körösi László** került, aki november 15-től foglalta el állását. Folyó évben végezte el tanulmányait és kibocsátást nyert a segédlelkészi szolgálatra.³⁰⁷ Távozása után Kicsi József nem kért új segédlelkészt, mert az elmúlt évben két olyat akartak kiküldeni hozzá hivatalba, aki nem felelt meg.³⁰⁸ 1977. október 15-én lépett szolgálatba **Báthori Gyula**, (szolgálati kirendelése október 24-én érkezett meg, így ettől a dátumtól vették hivatalosan tudomásul szolgálati kinevezését). Még ez év december 1-én elment az adorjáni gyülekezetbe.³⁰⁹ 1978. február 1-től **Pályi Kiss Zsigmondot** segédlelkészi szolgálatra rendelte ki a Nagyvárad Református Egyházkerület, akit április 1-jén már el is helyeznek Diószegről.³¹⁰

Kicsi József tiszteletes távozása után beszolgált **Kardos Sándor** (1989. 11. – 1990. 3.), majd a megüresedett állásra 6 pályázó érkezett: Dénes Károly nagyszántói pap, Koszta Endre albisi pap, Gellért Gyula szentjobbi pap, Nagy István értarcsai pap, Gonda Attila érszentkirályi pap. A bihardiószegi gondnok javasolta, hogy a presbitérium 3 pályázót fogadjon el a megnevezettek közül bemutatkozó szolgálatra. A gondnok javasolta Gellért Gyulát, az esperes (az Esperesi hivatal részéről) Koszta Endrét, a Püspökség részéről Dénes

---

is nagy segítség, ha a segédlelkész ennyit van itt. A segédlelkész még félnormás titkári munkát is kell vállaljon az esperes mellett, felesége tanárnő és 2 kisgyermekük is van. Osváth elmondja, hogy milyen egyéb teendői vannak még egy lelkésznek (tanulás, készülés, irodai munka, temetés, esketés). A panaszok azért is szólnak, mert több alkalommal nem jelent meg a vasárnapi istentiszteleteken. Osváth elmondja, hogy azért, mert Érselinden teljesített szolgálatot. Presbiterek kérik, hogy ezentúl felváltva menjenek Selindre. Presbitérium kéri, hogy szombat és vasárnap legyen ott a segédlelkész, ha el kell mennie, akkor azt az esperes igazolja Presbiteri jegyzőkönyv: 1972. november 19.

³⁰⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 1975. február 23.

³⁰⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 1976. november 28.

³⁰⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 1977. december 4.: Első volt Ábrahám B. Ferenc volt érkávási lelkipásztor ellen, kit sorozatos hűtlen pénzkezelés miatt függesztettek fel lekipásztori szolgálata alól, azzal a kitételrel, hogy lelkészi szolgálatot végezhet, de pénzügyekkel nem foglalkozhat. Második Gönczi Gábor, aki légációja ideje alatt a gyülekezet látta, hogy a prédikációt olvassa, de azt is rosszul. Nem egy év leforgása alatt 4 helyen volt segédlelkész és mindenhol azért kellett menjen, mert nem jelent meg szolgálni, temetés alatt aludt, míg a halotti gyülekezet a temetőben várt, vagy kiírta a templom ajtajára, hogy az istentisztelet betegség miatt elmarad és ez idő alatt moziba ment.

³⁰⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1977. december 4.

³¹⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 1978. április 16.

Károlyt. Meghallgatták a papokat: 1990. január 28-án Dénes Károlyt, február 4-én Koszta Endrét, február 11-én Gellért Gyulát³¹¹. 1990. február 25-re tüzték ki a lelkészválasztást, titkos szavazással³¹², ami után **Gellért Gyula** (1990. 03. – 2014. 03.) szolgált Bihardiószezen. Kinevezése után egy évvel tanulmányútra ment Svájcba, ami alatt beszolgált **Kelemen István** (1990. 11. – 1991. 06.). A rendszerváltás utáni időkben nem volt lehetőség segédlelkészt kérni, majd hosszú évek után erősödött meg annyira az egyházkerület, hogy nagyobb gyülekezetekbe kihelyeztek egy-egy segédlelkészt. 1994-ben segédlelkészt kért a lelkész, mivel nagyon sok volt a munka: diószegi és két szórványgyülekezet pásztorálása, sok temetés, rendszeresen (szerda este) tartott felnőtt bibliaóra, ifjúsági bibliaóra és önképzőkörök (péntek este), felnőtt és ifjúsági énekkar szolgálata, iskolai vallásoktatás, szombat délelőtti konfirmációra való előkészítés és gyermek-istentiszteletek tartása. Sajnos a családlátogatásra, betegek látogatására már nem jutott idő.³¹³ Ekkor lesz segédlelkész **Hella Ferenc** (1994 októbere), majd **Darabont Tibor** (1995. 10. – 1996. 04.), őt követte **Szücs Imre** (1996. 10. – 1997. 12.), kinek távozása után évekig nem volt segédlelkész Diószegen. 2001-ben helyezték ki **Hover Zsoltot** (2001. 11. – 2002. 08), majd **Bara László** (2002. 10. – 2003. 08.) jelenlegi lelkész volt egy évig segédlelkész, akit **Oroszi Kálmán** (2003. 09. - 2005), **Uri Imre** (2008) és **Jako Sándor** (2008-2012) követett.

Gellért Gyula 2014 márciusában nyugdíjba ment. A közösségben **Forró Csaba** csokalyi lelképásztor szolgált az új lelkész megválasztásáig. A presbitérium titkos szavazás útján eldöntötte a választás módját, aminek eredménye a meghívás útján történő választás.³¹⁴ A presbitérium titkos szavazás útján **Bara László** nagykágyai tiszteletest hívta meg, aki május 11-én tartotta bemutatkozó istentiszteletét 9.30-tól, melyet előzőleg kétszer hirdettek ki.³¹⁵ A lelkészválasztást május 25-én tartották.³¹⁶ Bihardiószezen jelenleg is Bara László lelkész szolgál, a segédlelkész pedig **Jako Sándor** (jankai lelképásztor, Diószegen negyed normás segédlelkész).

A Bihardiószezen szolgált lelkészek rövid életrajza

A Molnár János után szolgáló lelkészek életrajzának felderítésekor megpróbáltam hivatalos egyházi dokumentumokra támaszkodni. Személyes lelkészi dossziéit – mely lelkészi önéletrajzot is tartalmaz – sajnos nem találtam minden lelkészről, mivel a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Levéltárának katalógusai hiányosak. Az írásos források mellett,

³¹¹ Presbitéri jegyzőkönyv:1990. január 18.

³¹² Presbitéri jegyzőkönyv:1990. február 16.

³¹³ Presbitéri jegyzőkönyv:1994. március 6.

³¹⁴ Presbitéri jegyzőkönyv:2014. április 8.

³¹⁵ Presbitéri jegyzőkönyv:2014. április 22.

³¹⁶ Presbitéri jegyzőkönyv:2014. május 25.

azokat kiegészítve, személyesebbé téve, a falubeliek emlékezetére támaszkodhattam. Kevés emlék maradt fenn a köztudatban, ami fennmaradt az is leginkább a lelkészek főbb tulajdonságainak, cselekedeteinek felsorakoztatásából állt, illetve a prédikációk minősítéséről adtak információt. Kevésnek bizonyult ez a forrás, így nem sikerült maradéktalanul eleget tenni a kitűzött célnak, a múlt század elején szolgált lelkészekről pedig semmi információt nem sikerült gyűjteni. Teljesebb életrajzot csupán néhány lelkésztől jegyeztem le, és néhányról csak részleteket sikerült felderíteni, melyek a kollektív emlékezetben megmaradtak, így dokumentálható adatok híján adatközlőimtől lejegyzett életrajzi foszlányokat idézek, melyek a diószegi emberek szemével mutatják be a lelkészeket. Általánosságban az a meglátásom, hogy a falubeliek a papi hivatásra napjainkban is „szent” hivatásként tekintenek, ami együtt jár a példamutató, fedhetetlen étellel³¹⁷. Így az emberek részéről van egy bizonyos elvárás, ami a papok életmódját és viselkedését érinti, és a falubeliek nem hagyják szó nélkül azt, ha valamelyik lelkész nem a tízparancsolat szerint él, minden vétket felrónak nekik, sokáig él a közösség tudatában minden általuk negatívnak, nem paphoz méltónak vélt cselekedet. A bemutatást azzal a lelkéssel kezdem, akiről adatközlőim is információkkal tudtak szolgálni, így Papp Gusztáv és Veress István rendes lelkészekről nem írok. Az adatok, pontos dátumok a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Levéltárában talált személyes dossziékból és az általuk kiadott *Tiszántúli református lelkész-önéletrajzok 1942-1944* című könyvből származnak.

Fias Kálmán

Fias Kálmán 1913. 11. 09 – 1951. 12. 29 között szolgált Bihardiószezen.

Önéletrajza a következőket tartalmazza:

„Született Túrkevén, 1885. február 9.-én. A gimnáziumot Mezőtúron 1905-ben végezte. Az első lelkész képesítőt 1909-ben, a másodikat 1911-ben Debreczenben tette le. Segédlelkész volt 1909-ben Tiszafüreden, 1910-ben Tiszaszentimrén, majd 1911-ben Karczagon. Ez év június 30-tól Bucsatelepen mint helyettes lelkész működik, 1913. november 9-ig, amikor Bihardiószezi lelkészi állását elfoglalta. Az ő idejében szerezte vissza az egyház a háborúba elvitt 2 harangot. 1915. feb. 23-án kötött házasságot Kerekes Gizella karczagi úrleánnyal. 1917-ben született Zoltán nevű fia, 1919-ben Emma nevű leánya. Háború utáni években sokáig egyedül végezte a terhes szolgálatot.”³¹⁸

---

³¹⁷ Több tanulmányt találunk, mely beszámol arról, hogy a papok „a vallásos ember transzcendens mintaképét testesíti meg” Kinda: 2005; a görög katolikus egyházban lásd: Bartha: 1990: 425-442, Telenkó: 2002, 209-216

³¹⁸ Szabadi: 2016, 189

Adatközlőim elmondása szerint ő volt az utolsó lelkész, aki választás útján került a községbe.

„Az illetékesek elutaztak Debrecenbe és napokon át hallgatták a jelöltek prédikációit, hogy aztán határozzanak. 1913-ban is így történt. A sok prédikáció után két jelöltre esett a választásuk, de nehezen tudtak dönteni. Az egyik szép szavú fiatalember volt, de nem volt elég jóképű. A másik is jól beszélt, ahogy ők jellemezték „kurtán-furcsán” de igen szép ember volt. Így aztán őt, Fias Kálmánt hívták meg lelkésznek, mert hát hogy menjenek haza az asszonyok elé, ha nem jóképű papot választanak. Ő lett a lelkész, aki több mint 50 éven át szolgált a gyülekezetet, akivel meg voltak elégedve, meg szokták ma már furcsának mondható szokásait, s aki tevékenyen vett részt nemcsak a gyülekezet, hanem az egész falu gazdasági és társadalmi életében is.” (N. K.)

A köztudatban az maradt fenn, hogy a hívek nagyon szerették, népszerű volt ő is és a felesége is.

Szerették a tiszteletes urat, nem tartott kilométeres prédikációkat, kurtán-furcsán elintézte, ez tetszett az embereknek. Ha keresztelekora a gyermek sírt egyszerűen azt mondta, hogy vigyék ki addig, amíg lecsillapították. Az emberekkel megtalálta a hangot és később, amikor már a mostani 70 éveseknek volt a hitoktatója, vallásánára és ott a parókiára jártunk, akkor is a gyerekekkel úgy tudott bánni, hogy nagyon szerettünk járni. (...) A felesége Kerekes Gizella, földbirtokos lánya volt, aki tudta, hogyan kell egy papnénak viselkedni. Meglátogatta a családokat, a gyermekágyas asszonyokat, teadélutánokat rendezett, mondhatjuk, hogy egyházában élt. (Sz. I.)

A tiszteletes nénit is nagyon szerettük. Mivel ők magyarországiak voltak, nem volt hova menjenek, átköltöztették őket a kántori lakba és ott a hátsó osztályban osztály működött, én voltam többek között az osztályfőnök, és nagyon szerették a tiszteletes néniket. Még oda költöztettek egy máshonnan ide került nyugdíjas papi családot is, Kádár tiszteleteséket, és a gyerekek olyan szeretettel vették körül. Voltak az udvaron barackfák, és megmondtam, hogy hozzá ne merjenek nyúlni a barackhoz. Egyszer mondja a tiszteletes asszony, hogy nagyon tanácskoznak a gyermekek, mert oda lett a fáról a barack, de mondd meg nekik, hogy én szedtem le. Megvolt ez a kapcsolat és később is megvolt ezekkel a nyugdíjas papokkal a kapcsolat, így aztán ők itt rekedtek. (N. K.)

Akinek a szolgálatával nagyon meg voltak elégedve a diószegiei, és ragaszkodtak hozzá minden gyarlósága ellenére, az Fias Kálmán. Neki szőlőbirtoka volt a hegyen (...) Szerette a bort, azok, akik templomba járók voltak és minden papnak a szolgálatát, a lélekemelő jelenlétét, a hitélet építését maga így vagy úgy végezte, ... volt, amikor kezdtek harangozni és még az árokba volt, olyan részeg volt. Jött, olyan prédikációt mondott, hogy ott mindenki telítődött azzal. A temetésekénél 1-2 mondatot ha mondtunk valakiről, ő felépítette a mondandóját, mert tulajdonképpen hol van közönsége a papnak? A temetésen. Oda nem hívnak senkit, hanem a lélek indít. (S. L.)

Bihardiószegen temették el, feleségével együtt, a Hegyaljai temetőben.

(...) itt halt meg a tiszteletes úr, ide temették és akkor beletemették a Kun- kriptába. És amikor a tiszteletes asszony meghalt, akkor mellette ásták a sírját a Kertész Farkas és a Kun kriptá között, és oda letették először a tiszteletes urat és a temetéskor pedig a tiszteletes asszonyt. (N. K.)

A tiszteletes halála utána az özvegy a kántorlakban lakott haláláig.

Felesége Gizike, ő ott lakott a kántori lakba. Őt ütötte el M. a motorbiciklivel az átjárónál az óvoda és a paplak között. (S. L.)

Barcsa Sándor

Barcsa Sándor 1947. 07. – 1955. 07. 27 között szolgált Bihardiószezen.

Önéletrajza, mely az egyházi levéltárban található, a következő:

„Alulírott: Barcsa Sándor bihardiószezi ref. lelkész született 1907. július hó 2. Biharudvariban /Magyarország/ Még 6 éves korban elkerült szüleivel Siterbe /Șișterea, raionul: Sălard. Reg: Bihor/ ott nőtt fel és így állampolgársága is román. Nemzetisége viszont: magyar. Apa: Barcsa Mihály előbb tanító, majd levizsgázva a Theológián lelkész lett a már említett Siterben. Nagy apa közép paraszt volt, így apámrol örököltem 6 hold földet, de ez magyar országon lévén én soha nem használtam. Jelenleg is magyar állam tulajdona és használatban van. Apám elhalt 1945-ben és Anyám így maga maradva Hajduszoboszlón telepedett le özvegyen és szegényen, mert az Ő családjának nem volt vagyona, viszont az apámét Ő is átengedte a demokratikus magyar államnak és lemondott a haszonélvezetről is. Anyám Tanítói családból származik. Megnősültem 1931-ben Turda /Aranyostordáról/ Kolozsvár melletti városból. Elvéve feleségül Takáts József Tordai cementgyári tisztviselő és Nagy Izabella leányát Takáts Saroltát. A család vagyontalan volt. Feleségen szülei nem voltak politikai párt tagok. Mi a feleséggel a Magyar Népi Szövetségnek vagyunk a tagjai. Egy gyermekünk van Sándor, ki az UTM. Tagja a diószegiszőlészeti iskola növendékje. Született 1932. aug. 10-én Turda városában.

Katona nem voltam, elemi iskoláimat Siterben végeztem 1913-tól 1918-ig, gimnáziumot Nagyváradon, Zilahon és a szilágysomlyói állami liceumban 1918-tól, 1926-ig. Egyetemi tanulmányokat Kolozsváron a theológián 1926-tól, 1930. június 1-ig végeztem. Fő foglalkozásom lelkész, mely munkában máig eltöltöttem Albison mint segédlelkész 1930. Szept. 29-től, 1931. Nov. 21-ig, 1932. Szept. 14-ig voltam. Innen áthelyeztek Nagykárolyba 1932. Szept. 15-től 1933. Junius 30-ig., majd helyettes lelkésznek kineveztek Poklostelekre 1933. Jul. 1-től 1934. Junius 30-ig. Poklostelekről Vedresábrány egyházközség megválasztott rendes lelkészének 1934. Aug. 1-től, 1947. Junius 30-ig Végh József esperes ajánlatára. Innen Vári László bihardiószezi lelkész ajánlatára ő véle cserélve jelenlegi állásomat Bihardiószezen elfoglaltam és ebbe a Minisztérium részéről is megerősítettem 1948. okt. 16-án. Összes lelkészi működésem eddig tehát 21 esztendő. Más állásban és más munkával nem foglalkoztam. A magyar nyelven kívül gyengén beszélem a román nyelvet. A M.N.Sz.-nek 1945 óta vagyok tagja. A múltban a Magyar Pártnak voltam tagja, de nem aktiváltam. Szakszervezetnek jelenleg tagja nem vagyok. A Román Népköztársaságra esküt tettem 1948.

februárjában. Vagyonunk sem nekem, sem feleségemnek nincs. Üzletünk társas viszonyunk sem kül. Sem belföldi cégnél nem volt és nincs. Részvényeink és részvénytársaságnál érdekeltségünk nem volt és nincs. Katona nem voltam, így katonai behívásban mozgósításban nem részesültem. Perem nem volt senkivel. Külföldön nem voltam. 1944-ben szept. 1-től 1945. márc. 1-ig Pesten tartózkodtam, mivel feleségemet súlyos betegen oda fel kellett szállítsam, hol őt megoperálták, de visszjönni már csak március 1-én tudtam. Politikai tevékenységet Pesti tartózkodásunk alatt ki nem fejtettünk és semmiben részt nem vettünk.

Magyarországon tartózkodik Lajos öcsém, aki katona a jelenlegi Demokratikus Magyar Köztársaságban, annak megalakulása óta. Egy másik öcsém, Mihály Berettyóújfaluban a községi Néptanácsnak tisztviselője, Gábor öcsém Kecskemét városában mechanikus. Tudomásom szerint mindhárman tagjai a Magyar Demokratikus Pártnak.

Alulírottak a lelkészi theológián kívül más végzettségem nincsen. Irodalmi munkát nem végeztem. Közéleti szolgálatom a M. N. Sz.-nél, mint vezető tag 1948. 1949 években. 1950-ben pedig megalakult Béke Bizottágnak elnöke és mint ilyen akitívál jelenleg is.

Bihardiószeg, 1951. Junius 6”

1947. július 1 – 1955. Augusztus 24. között szolgált Bihardiószegen. 1947-től segédlelkészként szolgált Fias Kálmán mellett, majd Fias nyugdíjazása után 1952-ben rendes lelkész lett.

Barcsa nagyon felelős lelkületű, életű ember volt. Felesége is nagyon kedves, figyelmes ősz fejjel jöttek ide vissza Diószegre. (S. L.)

A lelkész vezette a leány-énekkart, majd Papp István kántorral közösen egy vegyeskart indítottak.

1955-ben Tóth Lajos tisztelettel együtt elhelyezésüket kérték Diószegről,³¹⁹ ahonnan Bályokra került, majd 1964. szeptember 30-án nyugdíjazták, és mint nyugalmazott lelképásztor visszatért Bihardiószegre.³²⁰ Itt halt meg és a Hegyaljai temetőben temették el.

Osváth Ernő

Osváth Ernő 1955. 09. 04 – 1974. 11. 15 között szolgált Bihardiószegen, ahova Berettyószéplakról helyezték át. Megoszlottak a vélemények a tiszteletes tevékenységéről, adatközlőim nagy része nem szerette prédikációit, sokkal népszerűbbek voltak a vele együtt szolgáló segédlelkészek Kalmár István és Kovács Károly.

Osváth Ernő bácsit nagyon szerettem, az egy nagyon tudós ember volt. (N. K.)

³¹⁹ A Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve: 1922-1958, 66-67

³²⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 1969. január 6.

Osváthot nem nagyon szerették, mert nagyon sokat filozofált. Volt egy fia aki nálamnál egy évvel fiatalabb volt, 42-es születésű volt. Már akkor ugye nagyobb volt, bent volt Váradon, már érettségizett. Azt mondja Osváth, hogy fiam mit szólsz a prédikációmhoz? Azt mondja, hát apa megmondom őszintén nagyon jó filozófus lett volna belőled, de nagyon gyenge pap vagy. Az apósa, Kalmár tiszteletes jobb volt, de ez gyenge volt, nem szerették. (Sz. I.)

Ahogy volt Osváth aki nagyon gyenge volt annak idején, segédlelkész Kovács Károly, az konfirmáltatott minket, az egy jó pap volt, csak a főpap nem hagyta kibontakozni, Kovács Károlyt azt jobb lett volna meghagyni, Osváth egy nagyon gyenge pap volt Diószegen, s ez nagyon sokat számít a gyülekezetnek, mert elvadítja úgymond az embereket a templomból ha gyenge, álmosan prédikált, nem egy gyarkolatias pap volt. (J. L.)

A paraszt emberek nem szerették, itt hiába filozofált, itt sok paraszt ember talán nem is tudta követni, lezajlott az istentisztelet és ennyi volt templomba. (...) Koros lett úgy egyre unalmasabb volt. Nagyon kedves volt a felesége, igazi tiszteletes asszony volt. (K. L.)

Az Énekkari és a presbiteri jegyzőkönyvek szerint tevékeny lelkész volt, kinek szolgálata alatt bevezették a villanyt a templomba.

Kalmár István

Másodlelkészként szolgált Osváth Ernő mellett (aki a leánya, Ilona férje volt) 1955. 08. – 1958. 07. között.

Önéletrajzi írásában a következőt találjuk:

„Született Érsemjénben, Bihar vm. 1885. év dec. 26-án. Atyja Ignác kántortanító, 1899-től debreceni tanító, anyja Filep Ágnes. Középiskoláit a budapesti ref. főgymnasiumban kezdte 1896-évben és a III. osztálytól a debreceni Kollégiumban végezte. Ott szerzett lelkészi oklevelet 1910-ben. Lelkesszé szentelték 1912-ben Debrecenben. Theologiai abszolutoriummal 1908. Júl. 5-től rendes lelkésszé választásáig segédlelkész Érmihályfalván.

1911. jún. 12-én házasságot kötött Érmihályfalván Szathmári Sándor ottani lelkész s neje, Hegedűs Sára leányával, Margittal, aki született 1891. dec. 20-án Margittán.

Gyermekeik: 1912. ápr. 1-én Katalin, született Érmihályfalván. Házasságra lépett 1931. Dec. 28-án Debrecenben Nagy Sándor mezőszasi lelkésszel, kitől 1939-ben törvényesen elvált. Fiók Sándor, született 1932. Okt. 1. Mezőszason. gymnasiumi érettségi s tanítói oklevéllel 1940. Óta állami népisk. Tanítónő Érmihályfalván.

1914. okt. 15. Margit. Ksz. Résős Albert kir. mérnök és neje Szathmári Erzsébet. Gymnasiumi érettségi s tanítói oklevéllel 1940. óta áll. népisk. tanítónő Bályokon. Szül. akv. VI.k.26.18.

1916. nov. 6. Ilona. Ksz. Szathmári Sándor pü.fogalmazó, Máramarossziget, akkor, mint zászlós, olasz fogságban, Kalmár Ilona Debrecen. VI.k. 31. 19. Házasságot kötött 1938.

Aug. 18-án Osváth Ernő akkor nagyváradi, 1942 óta hídalmási, Kolozs vm., lelkésszel. VIII.k. 25.4. Fiok Zoltán, született Nagyváradon 1940. Márc. 15-én.

1918. okt. 20. István, született Debrecenben. Mint okl. gazda m. kir. vármegyei gazdasági gyakornok Marosvásárhelyen 1942. jun. 1.

Lelkészi tisztségei:

1. Margittai köri dékán 1912 – 1921.
2. Margittai köri számvevő 1912 – 1921.
3. Orsz. Lelkész-nyugdíjintézeti pénzkezelő 1913 – 1919.
4. Egyházmegyei l. főjegyző 1921 – 1932.
5. Egyházmegyei tanácsbíró 1933 –
6. Egyházmegyei számvevő 1940 –
7. Egyházkerületi pót-képviselő 1923 – 1927.
8. Egyházkerületi képviselő 1927 –

*Bályok, 1942 évi augusztus hó 31-én.*³²¹

Kicsi József

1929. március 10-én született Erzsébetvárosban. Édesapja Kicsi József lelkipásztor, édesanyja Szakáts Aranka. Felesége Szalántzy Erzsébet grófi családból származott Tordáról, és Kolozsváron házasodtak össze 1954. Február 11-én. Gyermeke György-Péter, Kolozsváron született 1956. június 7-én.

A középiskolát Lugoson végezte, melyet 1947-ben fejezett be, majd teológia képezést szerzett 1953-ban, 1954-ben szentelték lelkésszé. Segédlelkész volt Zilahon, Sztálinvárosban, Karánszebesen, helyettes lelkész Csermőn, Szapárfalván, Tasnádszarvodon, ismét segédlelkész Börvelyen, Szatmáron, helyettesített Turterebesen, majd rendes lelkész volt gyantán 1969-től. 1975. február 1-től szolgált Bihardiószegen, ahová meghívás útján került Gyantáról.

Kicsi Jóskának azt mondták, hogy lúkupec. Ha mondták neki, hogy vinni kell Bányára ennyi meg ennyi barackot, egyből azt mondta, hogy mikor? Ha éjjel egykor kellett indulni, akkor indult neki. Neki volt autója. És gúnyolódtak vele. Őt úgy tették el láb alól. Őt beadták besúgónak. T. Sz. S. bácsi mondta meg, mert ű vót a gondnok, mondta, hogy jött egy ember hozzá és mikor az jött akkor neki mindig ki kellett menni az irodából. Kicsi Jóska elfogadta, de nem jelentett. Tehát csak megőrizte azt, és senkinek rosszat nem tesztek. Mikor szökdöstek nagyon akkor szökött átal a fia is Magyarba. És ahogy átszökött, úgy elévették. Azért kínozták meg. Elmondta T. Sz. S. bácsinak, és ő évekkkel később egy presbitergyűlésen elmondta, hogy mikor haza jött Váradról akkor mondta, hogy engem nem tudom mivel, de valamivel megittattak (a

³²¹ Szabadi: 2016, 185-186

papot). Én, azóta nem érzem jól magamat. Valamit adtak neki és abba halt meg. Kolozsváron a Házsongárdi temetőben temették el mert neki a felesége grófi származású volt. Kb. 6 hónapra rá halt meg (miután megittatták vele), addig szolgált. Mikor a fia átszökött akkor annyit mondtam, hogy tiszteletes úr gratulálok. Annyit mondott, hogy hallgass, mert tudta, hogy űtet figyelik. (Sz. I)

Azt hallottam, hogy mikor Kicsi Jósának a fia kiszökött a kisebbik. Megverték, állítólag abba halt bele, de ezt csak hallottam, nem tudom állítani. Nem volt az párttag, az inkább nem beszélt se nekem, vagyis a népnek, se másfele nem beszélt, ő semleges volt. Egyedüli bűne az lehet, hogy a fia átszökött. Mert az inkább vicceket mondott, jópofa volt. Szerettük csak nem volt igazán pap, hanem inkább az úgy szeretett menni. Most ezt mindig a szemére dobják azt az egy temetést, érett a barack itten sok kajszai barackfa volt a parókián, meg nagyon jól fizetett a kajszin, azt kapkodták, most is szeretik, de akkor is szerették. Le volt szedve a sok barack, és jöttek, hogy el kell temetni valakit. Azt mondja, most nem temetjük, el kell vigyem a barackot, majd következő nap eltemetjük. Én azt hiszem csak eltemette, a barack maradt, de ezt sokáig, még mai napig is emlegetik. (K. L.)

Kicsi Jóska is kalmárkodott rendszeren, mert ő fuvarozott, de akkor nem is volt, ki csinálja ezeket a fuvarokat, Nagybányára, meg ide-oda. Két fia volt, az egyik K. G.-vel együtt mentek el krumplit kapálni, és aztán átment, Ausztriába ment, és most azt hiszem, Ausztráliában van. (S. L.)

Aktív és tevékeny lelkész volt, hiszen szolgálata idején a templom külső-belső renoválása történt meg, amit a kommunizmus szegényes és nehéz éveiben igen nagy feladat volt kivitelezni, neki mégis sikerült. Erről az információról a presbiteri jegyzőkönyvek számolnak be, adatközlőim közül senki nem emlékezett erre.

1989. november 15-én hunyt el, Kolozsváron a Házsongárdi temetőben nyugszik.

Gellért Gyula

„Kevés az olyan ember, aki ennyi mindent tett a közösségért, mint Ő, amin nem csak a református gyülekezet értendő, hanem az egész Diószeg is. Gellért Gyula tiszteletes életútját, szolgálatát Diószegen szobrok, emléktáblák, kopjafák, zászlók, épületek jelzik, kísérik. Ő alkotó ember. Soha nem ül a babérajain, állandóan azon töpreng, hogy mi legyen a következő tennivaló. Határozott, ötletgazdag, igazáért, magyarságáért, tenni akarásáért bárkivel – aki ebben gátolta, hátráltatta – szembeszállt, sokszor magára maradt.

24 év diószegi szolgálata alatt tiszteletes urunk gyakran meglepett bennünket, ötleteivel, amit kétkedve fogadtunk, fejcsóválva értetlenkedtünk. De ő mindig végig megy az úton, amit kijelöl magának. Mi a gyülekezet csak a megvalósult tettek, a konkrét formát öltött épületek, szobrok, emléktáblák koszorúzásán, zászlók avatásán veszünk részt.

Hosszú, sokszor elkésérítően hosszú idő telt el mire az elképzelése, terve megvalósult. Sokan nem is gondolnánk, hogy ahhoz, hogy egy ötlet megvalósuljon, itt álljon az utókor számára, mennyi utánajárás, engedélyeztetés, kilincselés szükséges. De őt nem lehet

*kétkedéssel megállítani, ha valamibe belefog, akkor a lelkesedése, lendülete magával ragad minden kétkedőt és lassan jön a segítség is: a presbitérium, a polgármesteri hivatal, a helyi és a megyei RMDSZ, a Nőszövetség, az énekkar és a gyülekezet részéről. (...)*³²² Ezekkel a szavakkal kezdődött 2014. március 15-én a nyugdíjba vonuló Gellért Gyula búcsúztatója.

Gellért Gyula tiszteletes úr 1949. március 19-én született a Szatmár megyei Egri községben. Mikolában nőtt fel, itt végezte elemi és általános iskoláit, míg a középiskolát Szatmárnémetiben. Ott is érettségizett 1966-ban. Édesapja Gellért Sándor, magyar szakos tanár és író volt, édesanyja Magoss Juliánna, tanítónő. Három testvére van. Felesége Varga Enikő, könyvelő.

1966-1968 között Vaskósziklásan geológiai technikumot végzett, ami után több mint három évig dolgozott Borsán (Máramaros) mint geológus. Máramaros megyében a 70 kg-os súlycsoportban megyei cselgáncsbajnok volt.

Katonaságot végzett a hegyivadászoknál, ahol hegyi vadászrezdet alapítottak.

Ezt követően még 3 évet dolgozott Borsán, majd 1973-78 között a Kolozsvári Egységes Protestáns Teológián végezte el a teológia szakot. Egy évig szolgált Aradon, mint segédlelkész, majd 12 évig Szentjobbon volt lelkész. Ott született két gyermeke, Édua-Gyöngyvér és Huba. A politikai változás után 1990. április 1-től bihardíószegi lelkész lett, mely tisztséget pályázat útján nyerte meg, és 24 évet szolgált a gyülekezetben. Első évi szolgálata után egy évig Svájcban tanult vendégdiákként, a zürichi teológián.

1994. augusztus. 30-tól az Érmelléki Egyházkerület esperese lett, mely szolgálatot három cikluson át, 16 esztendeig végezte. Visszahozta Nagyváradról az egyházmegye könyvtárát és levéltárát. 10 évig egyházkerületi levéltáros volt, 10 évig az Érmelléki Református Diakóniai Alapítvány (ÉRDA) elnöki tisztségét töltötte be, 20 évig zsinati tag, 16 évig tagja volt a Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesületének és 16 évig (3 ciklusban) az Érmelléki Református Egyházmegye esperese volt. 6 évig pedig a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium iskolaszékének elnöke volt.

Évente részt vett a határmenti lelkésztalálkozók megszervezésében, mely a két Bihar megyei egyházmegye (Bihar és Érmellék) és három határon túli egyházmegye között zajlott.

Saját bevallása szerint a legbüszkébb az emeletes szentjobbi parókia és a jankafalvi új templom felépítésére, valamint Bocskai István és a vitéz hajdúk győztes csatájának megrendezéseire. Több előadást tartott itthon és külföldön, több tanulmányt is írt: A honfoglaló magyarokról; A finnek reformációjáról; A finn evangélikus egyházról; 1568-ban a

---

³²² Szilágyi: 2014, 14-15

tordai országgyűlésen törvénybe iktatott vallásszabadságról; Heltai Gáspár és Károlyi Gáspár életéről és életművéről; A magyar bibliafordításokról; Bocskai Istvánról, a hajdúkról és győztes szabadságharcukról; Bóné András kuruc ezredesről; Vay Ádám kuruc tábornagyról, főmarsalról; Apáczai Csere János életéről és munkásságáról; Misztótfalusi Kis Miklósról; A presbiter szolgálatáról; A levéltárak nélkülözhetetlenségéről; Az első és második világháborúról; A családról és az irodalomról; A környezetvédelemről; Egyházközségek/gyülekezetek történetéről; Sass Kálmán mártírlelkésről; A szektákról. Karácsony Sándorról, a nagy pedagógusról, nyomtatásban több mint tíz tanulmánya jelent meg.

A tiszteletes úr diószegi szolgálatának eredményei:

1990:

- a templombelső lambériázása;
- betonkerítés készítése az Ótemetőben.

1994

- a Bihardiószegi Lorántffy Zsuzsanna Nőszövetség zászlajának avatása;
- diószegi Kis István püspök emléktáblájának készítése és avatása;
- Bocskai István és a hajdúk győztes csatájának emlékére készített márványtábla avatása;
- a hegyaljai ravatalozó felépítése és avatása.

1996

- Jankafalván a templom alap készítése és avatása;
- Világháborús (I. és II.) emlékmű készítése és avatása;
- az Ótemető ravatalozójának felépítése és avatása.

1999

- Jankafalván harangszentelés;
- kopjafaavatás az 1848-49-es szabadságharcban hősi halált halt honvédek, tisztek és kivégzett főtisztek (tábornokok) emlékére.

2000

- a templombelső karzatának újjáépítése és a felújított orgona avatása.

2001

- kopjafaállítás a Bocskai szabadságharc emlékére.

2002

- Jankafalván, az új templom felépítése és avatása;
- Kossuth Lajos szobrának újraavatása a helyi, megyei és országos RMDSZ-szel együtt;
- új iroda és vendégszoba építése és avatása a parókia végén.

2003

- Jankafalván Bocskai István emlékoszlopának avatása;
  - Simonyi József ezredes (óbester) emléktáblájának avatása a Pro Patria Alapítvánnyal együtt.
- 2004
- Bocskai István bronz szobrának avatása;
  - Bihardiószeg-Nyúzóvölgy, emlékszikla avatás a Nyúzóvölgyben, a győztes csata emlékére (1604. október 15);
  - a Kismarjáról hazahozott gyülekezeti zászló újraavatása;
  - a templom belső-felújítása.
- 2006
- templom külső tatarozása és a toronyfestése;
  - márványtábla készítése és avatása Gróf Széchenyi Istvánnak, Jakab László főgondnokkal az élen;
  - első Nyúzóvölgyi vallási-művelődési-történeti népzenei megrendezésének megszervezése.
- 2007
- Bocskai zászló (piros hímzett) készítése és avatása;
  - a tószéri iskola visszaszerzése.
- 2009
- Hajdúház/gyülekezeti ház építése és avatása;
  - gránit emléktábla készítése és avatása templomunk felépítésének 400 éves jubileumán;
  - Kálvin János emléktábla avatása a 400 éves műemléktemplomon;
  - a Bihardiószegi Hajdúvitézek hímzett zöld selyem zászlójának készítése és avatása;
  - gróf Széchenyi István Huszárszázad létrehozása.
- 2010
- gróf Széchenyi István Huszárszázad fehér hímzett selyem zászlójának készítése és avatása;
  - Asók István Terem kialakítása;
  - a Tépei Református gyülekezettel való testvérkapcsolat létrehozása;
  - fiatal lelkészekkel az élen új egyházmegyei lapot indított Református Érmellék címmel.
- 2011
- Borlovagrend – Borlovagok avatása a templomban;
  - lármafa készítése és avatása a gyermekáldást elfogadó magyar édesanyák és a megszületendő kisdedek tiszteletére;
  - Diószegi Kis István tanácsterem avatása a parókián;
  - harangláb építése a Diakóniai központ udvarán;
  - harangavatás svájci adományból;
  - a 160 éves orgona avatása;
  - az egyház szőlőhegyén a présház és a pince felújítása, valamint szőlőtelepítés és egy gyümölcsös létrehozása Jakab László főgondnokkal az élen.

2012

- hagyományőrző citerazenekar megalapítása;
- a Bihardiószegi Bóné András Kurucezred zöld hímzett zászlajának elkészítése és avatása;
- Bóné András Kurucezred létrehozása és eskütétele.

2013

- I. Hagyományőrző szüret megszervezése és ünnepség a szőlőhegyen;
- az Ótemető ravatalozója „*ernyőjének*” (ahogy a helyiek nevezik a ravatalozó teraszának tetejét) felépítése és átadása.

2014

- a Bihardiószegi Bóné András Kurucezred Huszárszázad égszínkéék hímzett selyem zászlajának elkészítése és avatása;
- II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelmünk és Bóné András kuruc ezredesünk emléktáblájának elkészítése és avatása;
- Csellei Károly, 1848-49-es honvéd tiszt obeliszkjének felállítása és avatása;
- a Bihardiószegi Bóné András Kurucezred Huszárszázadának eskütétele;
- Hajdú – Kuruc – Huszár Múzeum avatása a Hajdúházban;
- Bocskai-Bóné emlékkert avatása a kántorlak hátsó udvarán.

Minden évben megünnepelték a magyar nemzet jeles napjait, évfordulóit, nevezetes történelmi eseményeit. Rendszeresen megemlékeztek a Magyar Kultúra Napjáról, rendszeresen ígét hirdetett a diakóniai napokon, bibliaórát tartott a csigatészta készítőknél, részt vett a kóruspróbákon, élő kapcsolatot tartva így a hívekkel. Szívügyének tekintette az anyák napi ünnepségeket, iskolai évnyitó-évváró istentiszteleteket, az ifjúság vallásos nevelését, kis- és nagykonfirmációját, az IKE működését, karácsonyfa állítást, csomagosztást, halottaink tiszteletben tartását, temetők karbantartását, imahetek megszervezését.

Diószegi tevékenysége mellett esperesi szolgálatában (1994-2010), majd ezt követően is, jelen volt az Érmelléki Református egyházmegye minden jeles eseményén: zászlókat, templomot, emléktáblákat, emlékműveket, szobrokat avatott és hirdette az ígét.

Magyar művelődési-, kulturális tevékenységeiért és hagyományőrző szolgálataiért Fényes Elek- és Ezüst Fenyő díjjal tüntették ki. 2009. február 18-án Bihardiószeg díszpolgárává választották. 2011-ben az Érmelléki Református Egyházmegyében végzett odaadó munkájáért Pro Ecclesia díjjal jutalmazták.

Büszkén vallja nagy példaképével, Karácsony Sándorral együtt: „Minden imádságomnak egyetlenegy tárgya van tulajdonképpen: arra kérem Istent, kapcsolja be szegény kis életemet szüntelenül szent tervei hálózatába, engedje meg, hogy az ő szívével

érezek, az ő szemével lássam az ő világát, az ő gondolatai szerint gondolkozzam, az ő akaratát akarjam, az ő országát építsem, az Ő dicsőségét szolgáljam.”³²³

Bara László

A jelenleg is szolgáló lelkész, Bara László, 2014 júniusától szolgál Bihardiószezen. A 2017 januárjában készült interjú alapján írtam meg rövid életrajzát, többször idézve az interjúból.

1976-ban született a Szilágy megyei Szilágyzoványon. Itt nőtt fel, elemi és általános iskoláit itt végezte, majd a középiskolát Szilágysomlyón a Simion Bărnuțiu Elméleti Líceumban, matematika-fizika szakon.

„A reáltantárgyakkal erősen küzdöttem, nem nekem való volt ez, de a humán tantárgyakat nagyon szerettem, Magyar irodalmat is, jó tanárom is volt, és akkor én már ott az elején eldöntöttem azt, hogy nem fogok reál utakon járni, hanem valamilyen humán beállítottságú dolgot keresek magamnak és lassan kiforrt bennem, hogy én teológiára szeretnék menni. Ebben nagyon nagy segítségemre volt az otthoni gyülekezeti közösségünk, tehát egy nagyon erős és jó református gyülekezetnek a tagja voltam, jó lelkipásztorok keze alatt nőttem fel, ügyesen foglalkoztak az ifjúsággal. A családban hagyomány is volt a lelkészség, ugyanis unokabátyám is lelkipásztor, unokatestvéreim is lelkipásztorok, így kaptam én is kedvet hozzá, így ismerkedtem meg jobban ezzel a dologgal, mélyültem el a hitnek az útján, és döntöttem el, hogy teológiára megyek.”

Kolozsváron, a Protestáns Teológiai Intézetben végzett. Az egyetemi évek alatt ismerte meg és vette feleségül Andreát, aki egészségügyi szakon szerzett diplomát.

Tanulmányai befejeztével az egyházkerület irányítása alatt az újonnan végzett lelkészeket gyülekezetekbe helyezték ki, ami abban az időben úgy működött, hogy ahol épp szükség és igény volt lelkipásztorra, oda helyezték a frissen végzeteket lelkészek, segédlelkészek. Így csöppent Diószegre, Gellért tiszteletes úr mellé, segédlelkészek, 2002-ben.

„Erre mindig úgy emlékszem vissza, hogy szerintem az életemnek az egyik legszebb és a legkönnyebb időszaka volt, mert nekem azon kívül, hogy prédikálnom kellett semmi gondom nem volt, a gyülekezeti gondoknak nagy részét Gellért tiszteletes úr megoldotta. Nekem a szolgálatomat kellett végeznem. Én jó kapcsolatban voltam vele, sok mindent tanultam is tőle, amit ma is kamatoztatok, vagy használok. (...) Itt született meg első gyermekünk, Zoltán.”

Egy év után 2003-ban megürült a nagykágyai gyülekezet, a lelkipásztor betegség miatt nyugdíjba vonult. Gellért tiszteletes, mint esperes, Bara Lászlót küldte helyettes lelkészek, addig, amíg valaki elfoglalja az állást.

---

³²³ Szilágyi: 2014, 14-15

„Ennek a helyettesítésnek az lett az eredménye, hogy lett egy ilyen szerelem első látásra, a gyülekezet és köztem, megszerettek engem, én megszerettem őket, és lett egy házasság ebből is. Nagyon-nagyon szerettem azt a kis települést, aztán meghívott a gyülekezet, örömmel el is fogadtuk ezt a meghívást.”

Még nem volt választható lelkipásztor, hiszen segédlelkész volt, de püspöki kinevezéssel elfoglalhatta a helyet.

„Nem egyszerű helyzet volt, egy elég romos, leépült gyülekezet várt bennünket. Az épületek tönkre voltak menve, és ami a legrosszabb volt, a gyülekezeti élet teljesen padlón volt úgymond, templomba nagyon kevesen jártak, presbitérium részben feloszlott részben nem működtek együtt a lelkésszel. Tehát egy elég szomorú és nehéz helyzet fogadott bennünket. A lakás is lakhatatlan volt, lassan rendbe tudtuk tenni, hogy beköltözzünk, de aztán annál szebb évek következtek, megtaláltuk a hangot az emberekkel és 11 év szolgálat alatt úgy gondolom, hogy amit lehetett azt megtettünk. Egy szépen rendbetett kis gyülekezet maradt utánunk, úgy épületeiben, mint gyülekezeti tagoknak a közösségében, mert templomba járó emberek lettek és nagyon szépen kezdtek el gyülekezetben élni.”

Itt született második gyermeke, Boglárka.

2014-ben Gellért Gyula nyugdíjba vonult és a megüresedett lelkészi állásra a diószegi presbitérium küldöttséget delegált több lelkészhez is vizitációba. Váratlan látogatást tettek Bara tiszteletesnél is, nemcsak a prédikálási készséget nézték, hanem szétnézték a gyülekezetek házatáján is.

„Mi ezt a meghívást elfogadtuk, és akkor beleálltunk ebbe a nagy munkába, ami itt van Diószegen, ez sem egyszerű, mint annak idején volt Kágyán, itt sokkal több az előnyünk abból a szempontból, hogy a tiszteletes úr hagyott nekünk értékes dolgokat. Itt diószegen vannak megvalósítások, ezeket kell még továbbépíteni vagy fejleszteni, ez a mi feladatunk, és ezt a nagy gyülekezeti közösséget egy kicsit jobban Isten felé fordítani meg a templom felé, mert ez egy nagyon nagy kihívás itt Diószegen. Talán elmondhatom azt, hogy valamilyen szinten már változott a helyzet, picit többen járnak templomba, picit többen csatlakoztak a gyülekezeti élethez, de még mindig mérhetetlenül elégedetlen vagyok, nem vagyok megelégedve azzal, ami van, mert ez a magyar közösség én szerintem nem csak erre képes, többre is.”

Diószegre visszakerülve megszületett a harmadik gyermekük, Ábel.

Amiket tovább szeretne vinni előde munkájából azok a következők:

„Több minden van, amit én nem tudok úgy csinálni, mint ő, de úgy látom, hogy érték, az egyik dolog ugye, a hagyományörzés terén nyújtott megvalósításai, amit ő nagyon komolyan csinált, szívvel lélekkel. (...) Véleményem szerint ez nagyon nagy érték Diószeg életben, akár a Bocskai hagyományok megőrzése, vagy továbbvitele akár a huszár hagyományoknak az ápolása Széchenyivel kapcsolatban, lényeg az, hogy én is szeretnék megtenni mindent, hogy ezek a dolgok megmaradjanak, épüljenek, gyarapodjanak, nem biztos, hogy abba a formába tudom csinálni, ahogy ő csinálta, de ezt mindenképpen, mint örökséget ápolom és igyekszem továbbvinni. Gyülekezeti munkával kapcsolatban más nyomvonalat követek én, mint amit követett ő, ez természetes, én úgy gondolom, hogy mindannyiunknak megvannak a módszerei, amivel próbáljuk a gyülekezeti tagokat, vagy a gyerekeket, vagy az ifjúságot megfogni, megtartani, magunkhoz édesgetni, de ebben is voltak neki olyan megvalósításai, amit

érdemes követni, a nőszövetség terén, a kórusnak az ifjúsági vagy a felnőttkórusnak a megalapítása is az ő munkájának köszönhető, vagy az idősekkel való foglalkozás, a szociális konyhának a gondolata, amit ő beindított, aztán most újraformáljuk ezt az ötletet. Ezek mind olyan értékek, amik az ő idejében megszülettek, mint egyházi szolgálat, nem biztos, hogy be lettek fejezve vagy a tökéletességig ki lettek munkálva, de ezeket tovább kell vinni és fejleszteni, tehát ez, úgy gondolom, ezt az örökséget igyekszünk ápolni és ehhez tesszük hozzá, még azt, amit mi találunk ki.”

Eddigi rövid szolgálata alatt már sok beruházást történt. A templom nyílászáróit kicserélték, és padfűtést vezettek be. A parókia hátulján levő, 4 szobából álló és múzeumnak kinevezett, új épületet kibővítették: hozzáépítettek konyhát, fürdőszobákat és ebédlőt, valamint tetőt cseréltek, és új nyílászárókat kapott az épület. Ez lett az új lelkészlakás, a régi épület pedig egyelőre megmarad gyülekezeti munkára. A diakóniai központot is felújították.

Ápolja az eddigi testvér-gyülekezeti kapcsolatokat, valamint újakat épített a holland elburgi gyülekezettel, valamint a pocsaji református közösséggel. A legfontosabb feladatának mégis a lelkiekben való építkezést tartja, ezért megkezdte a családlátogatást, illetve az ifjúsági életet még dinamikusabbá akarja tenni.

Kántorok

A kántor az egyházközség egyik tisztviselője, aki segíti a lelkész munkáját a liturgiai szolgálatában. Amennyiben a kántor vallása református, hivatalból tanácskozási jogú tagja is lesz a presbitériumnak. A kántori állás pályázat vagy meghívás útján tölthető be. Kötelességei közé tartoznak az istentiszteleti alkalmakon való gyülekezeti éneklés vezetése, egyházi énekek tanítása konfirmáció előkészítő órákon és vallásórán, illetve az énekkar vezetése és tanítása egyaránt. Ezen kívül az egyház tulajdonában levő hangszerek állapotának a felügyelete is az ő feladatai közé tartozik, írja a 2006. évi 1. jogszabály „a Romániai Református Egyház szervezetéről és kormányzásáról” című írása.

Az 1900-as évek közepéig kántortanítók voltak Bihardiószezen, mivel a kántori és a tanítói állás össze volt kötve: Szántó Béla, Asók István, és az utolsó, Sasszet Győző. 1948-ban az iskolákat államosították, ami után szétvált a kántori és a tanítói állás.

Szántó Béla 1927-ig volt kántortanító Bihardiószezen. Nevéhez fűződik az 1922-ben alakult Református Egyházi Énekkar megújítása. Az 1927 szeptemberében az üresen maradt kántori állást **Asók István** vette át, és 20 éven át töltötte be a kántortanítói tisztséget a községben. Vezette és felvirágoztatta az énekkart. 1940. szeptember 4-én a román határőr és magyar honvédek közötti utcai csata miatt Asók, aki polgárőr parancsnok is volt, el kellett menekülnön. Ezzel kapcsolatban egy történet kötődik a nevéhez, melyet egyik idős adatközlőm így mesélt el:

Asók '44-45-ben a háború után átment Magyarba. Alatta égett a talaj. Ezekről a bunkerekről, amit itt csináltak a 30-as évek végén a magyarok ellen azokat a bunkereket rajzban leadta mindet, tehát kémkedett. Ha megfogták volna azonnal agyonlőtték volna, és ű átment Magyarba. (...) Mikor megvolt a második bécsi döntés, hogy Erdélyt vissza kell adni egyetlen puska lövés nélkül, mert a románok nem akarták és szépen megfogták a románoknak a kezét és mondták, hogy tessék írjátok alá, ha nem, megy az egész Erdély. Aláírta és akkor ki kellett a románoknak vonulni. Volt egy bizonyos határidő szabva és ahogy vonultak kifelé nemzetőröket kellett felállítani minden községbe meg városban is, akik a rendre és a fegyelemre vigyáztak és a Szűcs Zsiga apjának volt egy bátyja, Szűcs Lajos, aki nemzetőr volt és ott sétált a község háza előtt le meg fel, és egy Drágici nevű a padlásról lelőtte. Nem tudták rábizonyítani, így nem lett semmi baja. Az ócska temetőbe mikor volt a temetés a magyar határőrök a ferenci pikéten bent voltak, addig volt nekik szabad jönni. meghallották, hogy mi van és bejöttek a temetésre. Mikor a temetésnek vége volt, húzták a sírt befele, Asók kántor rákezdte a himnuszra. A katonák, akik ott voltak mind vigyázzba álltak, tiszteltek. És befűjték. Egy Lazár nevű hadnagy volt akkor Diószegen, aki a helységi parancsnok volt akkor, de ez lopott egy Rosenberg nevű zsidótól, tartozott nem tudom mennyi pénzzel és bement hozzá éjszaka rabolni. A zsidó meglátta, de nem mert neki szólni, mert annál fegyver volt, agyon is lőtte volna. Mikor szóltak a hadnagynak az ment Asókhoz és minden áron agyon akarta lünni. De nem ű hanem a katonákkal akarta agyonlővetni. A kántorlakkal (Szűcs Sanyi háza) szembe levő árokba lefektette a katonákat, betötte a puskát és azonnal lűjék agyon Asókat. Megtudták az emberek, hogy mit akar és Sarkadi Laci bácsi lóhátra ült és utána futott a magyar katonáknak, hogy vitéz urak jöjjenek vissza, mert agyon akarják lőnni a kántor urat. Azok kerékpárral voltak, visszafordultak és jöttek befele Potyínál. A katonák, ahogy térdeltek ott az árokba, az egyik meglátta, hogy jönnek be a katonák a messzelátón és kiáltotta a hadnagynak, hogy domnul locotenent vin ungarii! (hadnagy úr, jönnek a magyarok!) A hadnagy kiszaladt, mert birkózott Asókkal, igen ám, de Asók birkózóbajnok volt valamikor és nem bírta vele, hanem az bírt űvele és kiszaladt, mikor meglátta azonnal tüzet vezényelt. Persze hatáskörön kívül voltak még, a golyó addig nem ment el, az út közepin összeborogatták a biciklit és beugráltak a házakon meg az árokba és szípen hídtól hídig mentek mindig előre. Ezek meg innen egy-egy lövőst adtak le, és volt egy szakaszvezető köztük az valahogy bement a házakhoz és jött előre mindig egy katonával, ezt már a többit apámtól tudom, és a lelkészi hivatal a kertről feljött apámék meg Fias ott álltak a kőláb háta mögött, mert akkor a parókianál egy hatalmas téglából kirakott kőláb volt, onnan figyelték, hogy mi történik. Észrevették, hogy jön be a magyar szakaszvezető egy katonával. Csak ennyit tett, hogy hallgassanak. Oda megy, elővette a messzelátóját oszt ű nízte onnan. Aszongya egyszer a katonának: add csak ide a karabélyodat (mer űnála csak egy pisztoly volt). Odaadta, odatette a karabélyt a kerítés tetejére, célzott, lűtt egyet, már egy pár perc múlva szaladtak a román katonák amerre tudtak, mert a hadnagy úr összerogyott. Gyomorlövőst kapott. Azt még túlélte volna, de nincs mit csinálni, Diószegen csak Lengyel doktor volt, ű ehhez nem ért, hanem át kell vinni Létára. Viszem, mondta Rosemberg, akitől lopott. A legrosszabb lovát fogta be, és úgy tették fel a szekerre, hogy a fejét a sarogjára, és a szekér, ahogy rázta, így pattogott a feje. Mire Létára értek már meghalt. Apám ezt onnan látta, hogy Gábor meg Sanyikám, mint gyermekik mentek temetni, mert kellett az iskolából akkor vinni és Asók kántor kijelölte űket mert jó hangúak voltak, és a gyermekiket megfogta a pap, Fias, és volt egy pince az udvaron és a gyermekiket oda zárta be. Apám meg feljött a gyermekikér, és mondta a pap, hogy maradjék nyugodtan, mert a gyermekek be vannak zárva a pincébe. Ők meg onnan látták az egészet a kőláb mellől. Emiatt a szegény szakaszvezetőt hadbíróság elé idézték a magyarok. És Szűcs Sanyi bácsi mondta, hogy a sorsa ismeretlen, azért, hogy

a román titkosszolgálat nehogy tudjon ellene tenni valamit. Még azt is mondták, hogy azonnal kivezényelték a frontra és ott elesett. Ez az Asók kántor vagy a zsidó megmondta, hogy útet kirabolta. A románok már kivonulóba voltak, mikor meghallották, hogy mi történt követelték, hogy a holttestet adják ki. Nem tudták, mert Létán volt. A kivonuló csapatnak volt egy őrnagy parancsnoka és a temető előtt felállította az ágyúkat, hogy Diószeget széjjellövi, ha nem adják ki a holttestet. A román faluban volt egy Nagy Martin nevű pap, másképpen Nagy Márton, magyarországról került ide Trianon után. Az szépen kiment egyházi ruhába, persze az szent volt a románoknak. Vitték a parancsnokhoz és az azt mondta, hogy nagyon megkéri, hogy ne essen bántódása a falunak, mert az emberek nem hibásak. Azt mondta, hogy ez egy túlkapás volt úgy az egyik, mint a másik fél ríszirúl, mert azok még nem kaptak parancsot, hogy bejöjjenek a ferencirúl, ezek meg nem kaptak parancsot arra, hogy rájuk lújenek. Így Diószeg megúsza ezt az esetet. A románok Gajgó Sanyi bácsit küldték be – férfiszabó volt és sánta – a bíróhoz, hogy ha nem adják ki a holttestet összelövetik a falut. Azír ment ki a román pap. (Sz. I.)

Ezután 1947-ben Asók elköltözött Bihardiószegről. Helyét **Sasszet Győző** vette át, aki 1947-1948 között volt kántortanító, és 1947 decemberében újakezdte az énekkar vezetését. Az államosítás után állami tanító lett, mint kántor már nem dolgozott tovább.

Papp István volt az első, aki csupán kántori tisztséget töltött be Bihardiószezen. 1950. január. 1-én lett orgonista-kántor, háromnegyed normában. Vezette a férfi énekkart, majd 1952-ben létrehoztak Barcsa Sándor lelkésszel együtt egy vegyes énekkart, Bihardiószeg történelmében először. Nevéhez fűződik a Kossuth-mellszobor elrejtése 1945 után, és egészen az 1989-es forradalomig a padlásán őrizte, megmentvén azt az utókor számára (bővebben lásd a Templom c. fejezetben). 1976-ban államtitkársági rendeletre, miszerint csak negyed, fél és egész normás állások lehetnek, orgonista-kántor háromnegyed állását egésszé alakították, mivel 25 évi szolgálat után méltánytalannak tartották a félnormát.³²⁴

Papp István 1980-ban már betegsége miatt szeretett volna nyugdíjba menni, 1981. január 1-től megszavazták a nyugdíjazását,³²⁵ de kántor híján még négy évig töltötte be ezt a tisztséget. Voltak közben próbálkozások, Kovács Lajos presbitert, jó hangú énekkari tagot, akkori temetőgondnokot szerették volna a kántori állásra felvenni, de mivel nem érezte magát elég képzettnek, az orgonán való játszást nem sajátította el, így visszamondta a jövőbeli kántorságot³²⁶, pedig mind a lelkész, mind a presbitérium támogatta. 1984-ben Miklósi Réka jelentkezett kántori szolgálatra, de a presbitérium aggályait fejezte ki amiatt, hogy temetéseken a női hang nem olyan erős, mint a férfi, így a jelentkezést elutasították.³²⁷

³²⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 1976. január 4.

³²⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 1980. április 27.

³²⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 1981. november 29.

³²⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 1984. február 26.

Papp István 1984. december 31-én véglegesen nyugdíjba vonult, megvált szolgálatától.³²⁸ Ekkor pályázatot hirdettek a kántori állásra, melyet 1985. január 1-től lehetett betölteni. **Kosztá Imre** értarcsai kántor jelentkezett erre, a presbitérium meghallgatta és meglepedéssel töltötte el őket úgy orgonajátéka, mint éneklése. Ajánlották, hogy a gyülekezet is hallgassa meg. A közgyűlés egyöntetű elismerő megnyilatkozása alapján határozatilag mondta ki Koszta Imre orgonista-kántor megválasztását 1985. január 1-től.³²⁹ Az új kántornak lakás kellett, erre a célra legmegfelelőbb hely a II parokiális épület első része volt, ami egyházi tulajdonban van és a volt lelkipásztorok özvegyei laktak ott az elmúlt években. Ő volt az első kántor, aki ott lakott.

Koszta Imre vezette a felnőtt énekkart. Adatközlőim szerint Kicsi József tiszteletest több alkalommal helyettesített főleg délutáni istentiszteletek alkalmával, és jobban bevonta magát az egyház életébe, mint azt kántori tisztsége igényelte volna.

(...) a Bibliából sokat tudott Koszta, egyes részeit nagyon jól tudta, avval élt. (Sz. G.)

(...) mikor ment kántorizálni, Kicsi tiszteletes nem tudott menni vagy nem tudom mi volt, és Koszta olvasott fel, vasárnap délután. De hát reverendát nem vehetett, szószékre nem mehetett. De beleélte magát ebbe, mert aztán átmentek a baptistákhoz, ott is prédikálni akart, de ott nem engedték. (Sz. J.)

Koszta lett a kántor, arra Kicsi tiszteletes mindent ráhagyott, énekelni is jól tudott, mindent rá hagyott és ő ment piacolni. (Sz. K.)

1991-ig volt kántor, ekkor kérte lemondását. Ezekután Zsisku Józsefet és B. Kovács Lajost kérték fel a kántori szolgálat végzésére.³³⁰

1992. január 1-től **Törő Gyulát** alkalmazták kántorként. Biztosították számára is a kántori lakást és 20 ár földet. A presbitérium ekkor behatárolta a kántori munkakört, melynek értelmében a kántor a saját és egyháza érdekében köteles minden délelőtt 8-12 óráig az irodában szolgálni, illetve az egyház dolgait a lelkésszel, a tisztviselővel és a gondnokkal intézni. Természetesen ezen kívül a lelkésszel együtt köteles volt minden egyházi, kántori szolgálatot teljesíteni a gyülekezetben, a kis- és nagyjankai szórványokban és az iskolákban is.³³¹ Vezette az ifjúsági és a felnőtt-énekkart is. 1994-ben Törő Gyula felmondott, mert kevesellte a fizetést, de a vasárnapi és hétköznapi istentiszteleteken (a két Jankát kivéve) folytatta szolgálatát az új kántor érkezéséig.³³²

Törő Gyula felmondása után 1994-ben **Füzesi Árpád** vette át a kántori szolgálatot.

---

³²⁸ Presbitéri jegyzőkönyv: 1984. augusztus 19.

³²⁹ Presbitéri jegyzőkönyv: 1984. szeptember 9.

³³⁰ Presbitéri jegyzőkönyv: 1991. október 20.

³³¹ Presbitéri jegyzőkönyv: 1992. január 5.

³³² Presbitéri jegyzőkönyv: 1994. november 13.

Egy öreg bácsi volt a kántor, Füzesi Árpád régen baptista volt, utána szombatista lett, ő ingyen orgonált. Volt egy másik öreg bácsi, Kocsis Laci bácsi, ő énekelt és a másik orgonált, egymás mellett ott fent ültek. (G. A.)

2000 óta **Ghitea Angéla** a kántor Bihardiószezen. A Sulyok István Református Főiskolán végzett tanítóképző-kántor szakon.

Füzesi Árpai bácsi, az a baptista bácsi, aki orgonált, aki volt előttem, meghallotta, hogy járok kántorképzőbe és lecsapott rám, hogy gyakoroljam csak a korálokat, hogy minél hamarabb orgonáljak. Mi még nem tartottunk ott az egyetemen, hogy 4 szólamra tudjak játszani, de ő siettetett, és akkor telt az idő, mondta, hogy már jöjjenek orgonálni, örültek nekem és így már vártak engem. Elvégeztem a kántorképzőt, addigra úgy, ahogy már tudtam orgonálni is.

2001-től a felnőtt és ifjúsági énekkar vezetője, és ő hozta létre a furulyacsoportot. Minden egyházi ünnepségre előadással készül, amire felkészíti az énekkarokat, furulyacsoportokat. A káté- és vallásórákon énekeket tanít. Ezen kívül részt vesz minden, az egyház által szervezett rendezvényen. A kántornő nagyon népszerű a faluban.

Most Angéla nagyon jó, hogy korban is jó, de Isten adta tehetség is, ezt nem lehet megvenni sem, meg tanulni sem. (D. K.)

Presbitérium, gondnok

A presbitérium a református egyházközségek lelkipásztorokból és egyháztagokból álló vezető bizottsága, melynek vezetője a lelkész és a presbiterek közül választott főgondnok vagy gondnok, tagjai a presbiterek. A presbitériumok megjelenése előtt az egyházi ügyekben főként a városi tanácsok, falusi bírók jártak el.³³³

Az egyházközségben a presbiterek közül egyházközségi főgondnokot és gondnokot választanak. Az egyház anyagi ügyeinek vezetésére hamar odaállították a lelkész mellé a gondnokokat.

Az első presbitérium, mint az egyházi ügyek vezetésére szolgáló különálló egyházi testület, csak a 18. század közepe után alakult. Bihardiószezen 1744 körül az egyházi hatóság a két fél (községi) tanácsból állt, melynek gyűléseibe a lelkészeket is meghívták. Ez a városi testület intézte az egyházi és iskolai ügyeket egyaránt. Tagjai nemesek és polgárok voltak (8-8 tag), a lelkész aláírása ekkor még az iratokon sem szerepelt. 1767-ben alakult az első presbitérium Bihardiószezen, melynek tagjai szintén 8 nemes és 8 polgár, a város előljárói, kik a nép által választottak ki. Befolyást gyakorolt az egyházközség belső életére, feladatuk közé tartozott az egyház anyagi ügyeinek intézése, egyházfegyelem, iskolák ellenőrzése. Ez 1772-ig tartott, ezután maguk választottak, és egészítették ki magukat, a presbitérium csak

---

³³³ Szathmári: 2002, http://srta.hu/wp-content/uploads/2015/06/A_presbiterekr%C5%911_%C3%A9s_a_presbit%C3%A9riumokr%C3%B3l_r%C3%B6viden.pdf

„átizent a nemes tanácshoz, miszerint e végre jelöljön ki a maga kebeléből egyeseket, mint p. o. 1776-ban is cselekedte”.³³⁴

1791-től alapelveként tekintettek a papok és a világiak egyenlő jogaira az egyház kormányzásában, és kötelezték volna a presbitériumok létrehozását³³⁵, azonban a király ezt nem hagyta jóvá, így az ezeket a tételeket tartalmazó kánonok nem emelkedtek törvényerőre.

1818-ban az egyházmegye indítványozta, hogy ne csak előjárók legyenek presbitereknek választhatók, Diószeg ennek ellenére megmaradt a régi szokásnál. 1822-ben az egyházkerület rendeletére „hittel szolgáló”³³⁶ presbiterek választatnak, már a hívek közül is, így alakult meg egy 12 tagú presbitérium, egy nemessel és egy jobbággal közöttük. A választást a régi presbitérium hajtotta végre, és egy évre szólta a hivatali idejük. Egy év elteltével (esperesi vizitáció rendeletére) magukat állandónak, „holtig tartónak” nyilvánították. Ezzel az aránnyal azonban nem volt megelégedve az egyházi vezetőség, ezért 1823-ban meghagyták, hogy tagjainak egy negyede a népből kell álljon, melyhez képest 2 közjobbágy és 1 nemest választottak be. 1847-ig ismét maguk egészítették ki a presbitériumot, majd 1848-tól a presbitérium kéri, hogy nép által választassék. Így alakult meg egy 17 tagú presbitérium, melynek tagjai a főbíró, jegyző, gondnok hivatalból, a többiek pedig a nép által választottak ki (köztük a kántorral és a tanítóval). 1860-ban a szabad választás jogát kiterjesztették az egész népre. Az 1881-1882-es debreceni zsinati törvény már rögzítette a világiak részvételét az egyházi kormányzatban. Ennek értelmében az egyháztanácsot újra kellett választani, és ún. egyházközségi közgyűlést szerveztek meg. A presbiterek lemondtak, majd újra megalakult, a nép által választott presbitérium rendes tagokkal (két lelkész, a gondnok és 27 tag, így összesen 30 tagból álló egyháztanács), póttagokkal (összesen 23-an), és az egyházközségi közgyűlés (25 tag).³³⁷ Ekkor már nem élethosszig választottak, hanem „(...) 12 évre választatnak, azonban 3 évenként a tagok egy-negyed része választás alá jő. Az első három választás alkalmával a kilépők sorshúzás által alapítattnak meg, ezután pedig azok lépnek ki, a kik a 2 évet betöltötték; de a kilépők újból megválaszthatók”.³³⁸ Ez után már az egyházközség belügyeivel a község által választott presbitérium foglalkozott.³³⁹

³³⁴ Molnár: 1885, 48

³³⁵ 1790/91. évi XXVI. törvénycikk a vallás ügyéről: <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=4900>

³³⁶ Molnár: 1885, 48

³³⁷ Molnár János leírja ezek névsorát, lebontva tizedekre is. Molnár: 1885, 50

³³⁸ 1881/2 „Zsinati törvények” 7.1.25 §

³³⁹ Szathmári:

2002,

http://srta.hu/wp-content/uploads/2015/06/A_presbiterekr%C5%911_%C3%A9s_a_presbit%C3%A9riumokr%C3%B3l_r%C3%B6viden.pdf

Bihardiószezen 1758-1849 között két gondnok volt, egy a nemességnek, egy pedig a népnek. Ez után rövid ideig egy, majd 1855-ben ismét két gondnokot (egy kórházi gondnok és egy főgondnok) választottak meg, és csupán egy évig volt érvényben. Először az előjáróság, majd a presbitérium választotta ki a gondnokot, majd 1862-től a nép, nyilvános szavazással a templomban. Az első népszavazás általi gondnok Törő János volt. A nép kezéből 1866-ban ismét a presbitérium kezébe került a döntés joga egészen 1883-ig, amikor a zsinati törvény értelmében az egyházközségi közgyűlés választott.³⁴⁰ Aláírási joggal rendelkezik, fő feladatai, hogy felügyelje az egyház ingó- és ingatlan javait, felelős a számadás és a költségvetés elvégzéséért, ezek betartásáért.

A kommunizmus alatt az ateizmus nemcsak a hitéletre, hanem a presbiteri és gondnoki munkára is hatással volt, azok tevékenységeit visszaszorította. Már a választás sem volt egyszerű, mivel a jelöltek névsorát el kellett juttatni a község házára, ahol eldöntötték, még választás előtt, hogy ki töltheti be ezt a tisztséget.³⁴¹

Ezekben az években a presbiteri- és gondnokválasztás a következőképpen történt. Minden mandátum 4 évre szólt, de legtöbbször két évente történ a választás és mindig csak a presbiterek felét választották újra. Teljes tisztújítás abban az esetben történt, amikor kimaradt egy választás. Presbitereket és gondnokot egyszerre választottak. A választást a megelőző két vasárnap szószékről hirdette ki a lelkész. 4 tagú bizottság vezette le a választást. A presbiteri választás lefolyása a következő volt: a lelkész felolvasta a jelölő listáról egy jelölt nevét, a választókat megkérdezte, hogy elfogadják-e. Közfelkiáltással megválasztották. A lelkész ez után megkérdezte, hogy van-e valaki a jelölt ellen. Ez a szavazási eljárás minden jelöltre pontosan a leírt módon ment végbe. Ekkor választottak 32 presbitert és 10 pótpresbitert. Ez után a választást levezető bizottság a gyülekezet kívánságára átalakult jelölő bizottsággá és a már meglévő gondnokjelölt mellé még választott kettőt. A gondnok Gy. Szabó Sándor lett. Ezután a presbiterek letették az esküt: „Lelkésznök az úrasztala elé szólítja az újonnan megválasztott presbitereket. Előfohász és igeolvasás után felolvassa a leteendő állami és egyházi eskü szövegeit. Rövid beszéd után nyilatkozatra szólítja fel az új presbitereket, mely szerint megértették-e és vállalják-e az esküben foglalt kötelességeiket és a vele járó felelősséget. Mivel mindnyájan igennel válaszoltak, lelkész előmondása után, - saját nevüket sorban egyenként elmondva – letették mind az állami, mind az egyházi hivatali esküt”.³⁴²A

---

³⁴⁰ Molnár: 1885, 105-107

³⁴¹ Darabont: 2003, 88

³⁴² Presbiteri jegyzőkönyv: 1970. december 27.

lelkész javaslatára a következő presbiteri gyűlés folyamán választottak maguk közül pénzügyi, építető és temető bizottságot is.³⁴³

1958-tól a jelölő bizottság javaslatára a gondnok választása titkosan, a presbitereké nyilvánosan történt. Ekkor 34 presbitert és 16 pótpresbitert választottak.³⁴⁴ 1962-ben 33 presbitert, 10 pótpresbitert,³⁴⁵ 1966-ban már csak 32 presbitert és 8 pótpresbitert választottak.³⁴⁶

1969-ben esperesi utasításra a presbitériumnak a maga kebeléből kellett választani egy 5 tagú Gazdasági Bizottságot, melynek tagjai az elnökséggel karöltve anyagi ügyekben döntöttek, ellenőrzést végeztek – a presbitérium utólagos jóváhagyásával fenntartásával. E bizottságnak hivatalból tagjai a lelkész-elnök és az egyházgondnok.³⁴⁷

A gondnok 1958-1975 között Csordás Sándor,³⁴⁸ 1975-1987 között Marczin Sándor,³⁴⁹ majd 1987-1992 között T. Szűcs Sándor³⁵⁰ volt.

1987-ben történt utoljára presbiterválasztás közfelkiáltással és karfelemeléssel.³⁵¹

A presbitérium ma az egyházközség szervezeti, lelki és erkölcsi életét kormányzó és felügyelő testülete. Számukat az Egyházmegyei Közgyűlés határozza meg 6 évenként, és 4-36 között ingadozhat. Pótpresbitereket is választanak. Ezen kívül a presbitériumnak hivatalból tagja a lelkipásztor, és tanácskozási jogú tagja minden pótpresbiter, a kántor, a vallástanár, az IKE elnöke, a nőszövetség elnöke is. A presbitérium legalább negyedévenként ülésezik, melyek nyilvánosak, és megtartásukért a lelkipásztor, és a főgondnok felelős. A presbiteri gyűlés elnöke szintén a lelkipásztor és a főgondnok.³⁵² Érvényes határozatot a presbitérium tagjainak fele hozhat, mely kézfelemeléssel, titkos szavazással vagy név szerinti szavazással mehet végbe. Gyűléseikről jegyzőkönyvet készítenek, amelyet az elnökség, a jegyző és két presbiter hitelesít.

A presbitérium főbb feladatai ma:³⁵³

- hétköznapi, ünnepi istentiszteleten és egyéb vallásos alkalmon felügyeli annak rendjét;
- lelkigondozás, szeretetszolgálat, egyházfegyelem;
- belmissziós tevékenységek felügyelete és támogatása;

³⁴³ Presbiteri jegyzőkönyv: 1956. február 12.

³⁴⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 1958. március 16.

³⁴⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 1962. január 21.

³⁴⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 1966. június 5.

³⁴⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 1969. március 30.

³⁴⁸ Presbiteri jegyzőkönyvek: 1958. március 16, 1969. március 30, 1962. január 21, 1966. június 5, 1970. december 6.

³⁴⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1975. április 6, 1979. április 22.

³⁵⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 1987. február 8.

³⁵¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1987. február 8.

³⁵² A Romániai Református Egyház szervezetéről és kormányzásáról, 2006. évi 1. jogszabály, 18-19

³⁵³ A Romániai Református Egyház szervezetéről és kormányzásáról, 2006. évi 1. jogszabály, 20-23

- az egyházközség törvényben biztosított szabadságának védelme, esetleges sérelmek jelentése;
- egyházszervezés;
- egyházközségi szolgálatok megszervezése;
- döntést hoz az egyházközség kezelésére bízott javak elfogadásáról;
- ingó és ingatlan javak használata, egyházi ingatlanok karban tartása;
- határoz az egyházközség vagyonának ügyében;
- évenkénti költségvetés készítése, egyházfenntartói járulékok, közterhek megállapítása és begyűjtése és pénzkezelés;
- temetőről való gondoskodás;
- adminisztráció, iratkezelés;
- minden utcának van presbitere, akik a hírek továbbadásáért felelnek.

A rendszerváltás után 1992-ben volt a következő tisztújítás, ekkor már szavazólapokkal választottak. A választásra jogosultak azok, akiknek lejárt a mandátumuk, illetve bárki a gyülekezet választójogosult tagjai közül. Először megválasztják a 7 tagú ügyintéző bizottságot, melyben 3 presbiter, 3 nem presbiter és a lelkész szerepel, majd az 5 tagú számláló bizottságot. A közgyűlésen³⁵⁴ kiosztják a pecsételt szavazólapokat a választójogosult egyháztagoknak. Jelölés után összegyűjtik, megszámlálják és összegzik a jelöltek névsorát, majd a templom előtti hirdető táblára a névsort kifüggesztik. Két hét múlva a következő közgyűlésen választják ki a névsorból a presbitereket (a kapott szavazatokat összesítik és a legtöbb szavazatot kapott személyek kerülnek be, annyian, ahány személyből állhat az adott presbitériumi közösség). Ezek után a lelkész elmondta, hogy a jelöltek közül ki vállalta a tisztséget. Gondnok ekkor Oláh Endre lett.³⁵⁵ 1994-ben a főgondnok Kocsis László mellé földügyi- (Kádár Imre, Bancsik Barna, Kalmár János) karbantartási- (id. Darabont Sándor) és építési- (Kupás Sándor) gondnokokat is választottak.³⁵⁶ 2003-tól főgondnok volt: id. Darabont Sándor, gondnok Szávó Pál.³⁵⁷ A 2006-ban tartandó presbiterválasztáskor már csak 30 presbitert választottak.³⁵⁸ Ekkor a főgondnok Jakab László, gondnokok: Füzesi József, Petrucz József voltak.³⁵⁹

---

³⁵⁴ Az Egyházközségi Közgyűlés az egyházközség legfőbb határozathozó testülete és az egyházközség összes választójogosult tagja alkotja, melynek elnöksége a presbitérium elnöksége, jegyzője pedig a presbitérium jegyzője. A választói közgyűléseken kívül, legalább évenként egyszer Egyházközségi Közgyűlést kell tartani, amely megvitatja az egyházközség életéről, feladatairól, a presbitérium, különféle gyülekezeti, missziói szervezetek életéről, a diakóniai munkák helyzetéről és a katekézisiről szóló jelentéseket. Az Egyházközségi Közgyűlés összehívása a közgyűlést megelőző két vasárnap szószéki meghirdetés által történik és a megjelentek számától függetlenül határozatképes. A közgyűlés rendjére, a határozathozatalban való részvétel kötelező voltára, a felosztatásra, a jegyzőkönyvre vonatkozólag a presbiteri gyűlésekre nézve megállapított szabályok kötelezőek. A választói közgyűlés határozathozatalára a választási szabályzatok érvényesek. Más kérdésekben a közgyűlés viszonylagos szótöbbséggel határoz. A Romániai Református Egyház szervezetéről és kormányzásáról, 2006. évi 1. jogszabály, 24-25

³⁵⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 1992. december 6.

³⁵⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 1994. augusztus 10.

³⁵⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 2003. szeptember 2.

³⁵⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 2006. szeptember 10

³⁵⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 2006. október 31.

2012-ben már csak 28 presbitert és 4 pópresbitert választottak meg,³⁶⁰ majd 2015-ben a létszámot 24-re csökkentették, 4 pópresbiterrel,³⁶¹ számuk a mai napig ennyi. Ekkor a jelölő közgyűlés szabályzata szerint jelölhetők voltak azon egyháztagok, akik 25 életévüket betöltötték, járulékot fizettek, úrvacsorával éltek.³⁶² Ekkor lett főgondnok Jakab László, és gondnokok: Kiss Géza, Kun Barna.³⁶³

A harangozó

A harangozó fizetség ellenében a harang kezelése mellett különböző egyházi feladatokat is ellát. Bihardiószezen az 1950-es évek végéig a harangozói javadalom a temetőföld használata volt.³⁶⁴ 1960-ban vezették be, hogy a harangozói állás fizetéssel is járt. Ekkor a feladatai közé tartozott a napi négy harangozás, mindennapi istentiszteleten való részvétel, ilyenkor az orgona fűjtatása³⁶⁵, illetve a templom és az imaterem takarítása³⁶⁶.

Jelenleg a harangozó-gondozó munkaideje 8-12 óra között van, ekkor az egyháznál kell szolgáljon. Feladatkörébe tartoznak a harangozás mellett a következő tevékenységek:

- bűnbánati istentisztelet előtti gyűlő harangozása;
- a templombelső és a templomkert állandó tisztán tartása;
- a templomban évente 3 alkalommal nagytakarítás elvégzése. A templom és környéke virágainak gondozása. A virágok megvásárlása – az egyház pénzén – elültetése és locsolása;
- a templom és a parókia elől télen minden reggel a havat elseperni. Ha a havat a koránkelő ingázók letaposták, a síkos, havas jeget feltörni, illetve ha kell szórni sóval vagy fűrészpórral;
- a parókia irodáját minden reggel kiséperni, hetente kétszer – csütörtök és szombat reggel – felmosni, havonta egyszer ablakot pucolni, a port mindig letörölni. A hideg beálltával minden reggel az irodában tüzet rakni, valamint minden szombat reggel a vallásteremben is;
- a parókia előtti kis virágoskertet hetente, illetve rendszeresen rendben tartani;

---

³⁶⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 2012. szeptember 9.

³⁶¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 2015. szeptember 6.

³⁶² Presbiteri jegyzőkönyv: 2015. szeptember 20.

³⁶³ Presbiteri jegyzőkönyv: 2015. november 4.

³⁶⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 1958. augusztus 3

³⁶⁵ A fűjtatásról az egyik adatközlőm így számolt be: Sokan ott álltak, ebbe az oldalba ahol az orgona van, sokan szerettek fűjtatni, mert akkor nem motor hajtotta a levegőt az orgonába, hanem fűjtatni kellett. Ott ahol megy a sípokhoz a levegő, meg mikor lenyomja a billentyűt megnyitja a levegőt akkor a levegő mikor megfújja a síp ad egy hangot, a korlátba van egy toll és azt mindig nézni kellett, mikor érte a felét akkor nem fűjtattam tovább mert tele volt az a tartály. Arra kellett vigyázni, nem tudom miből volt, de kellett rá vigyázni. Csak egy nagy hosszú fa állt ki, és akkor a harangozó, neki volt a kötelessége minden koron azt fűjtatni, de míg ő beharangozott a templomba. Addig itt ezt a fűjtatót egy ilyen kislegény fűjtatott, míg a harangozó előkerült akkor az mikor jött ez vissza ment a helyére, a harangozó odaállt és fűjtatott, meg ha már jött a prédikáció az a 25 perces kb. akkor leszállt onnan, mert fel kellett lépni egy olyan jó fél méter magas volt amin állt, és ott fűjtatott ott volt ez a fűjtató meg van mai napig is, és akkor előre ment, hát Nyiri bácsi volt a harangozó mikor én kislegény voltam, a szánta Nyiri, velencén lakott a családjával. Mikor odajött mindig odakönyökölt fent a karzatba arra a beton karzatra és ő onnan látta a világot és onnan hallgatta, nem ült le sose, az ott hallgatta, mikor már a következőt kellett énekelni, akkor szépen visszament hátra az orgonához, ő tudta a kötelességét és kezdett fűjtatni. (K.L.)

³⁶⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 1960. május 29.

- a parókia udvarán levő virágskertet hetente rendben tartani, nyáron a gazt lekaszálni, ősszel a rózsabokrokat lemetszeni és télire beföldelni;
- ha az egyháznál munka – vásárlás, szállítás, javítás, építés (ravatalozó, imaház, parókia, stb. – folyik, mint fizetéssel alkalmazott köteles besegíteni;
- adott esetben a presbiteri meghívókat kézbesíteni;
- a perselyt minden istentisztelet után behozni;
- a presbitérium hetente egy szabadnapot biztosít szombat és vasárnap kivételével, melyet a hét bármely napján kivehet.³⁶⁷

Egyházi szerveződések

„Új parancsot adok nektek: Szeressétek egymást! Amint én szerettelek benneteket, úgy szeressétek ti is egymást.

Arról tudják meg rólatok, hogy a tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt.”

János: 13,35

A protestáns vallások mind világot-igenlő és közösségi vallások, ami miatt a civil társadalmi életben szervesen részt vesznek, és ezekre alapozva a következő megállapításokat teszi Tomka ezekről az egyházakról: (1) azon túl, hogy területi-lakóhelyi gyülekezetekbe, egyházközségbe szerveződik, (2) elkötelezettebb tagjai csoportokat, mozgalmakat alkotnak, (3) a keresztyén tanítás szellemében a társadalomért felelősséget vállal.³⁶⁸

A vallás az egyik legmeghatározóbb közösségszervező intézmény³⁶⁹. Romániában az egyházak fontos társadalmi szerepre tettek szert, az egyház és a civil társadalom területei közötti viszony átrendeződésével. Állandó és aktív szereplőivé váltak számos, korábban szekularizált társadalmi szférának, mint az oktatás, szociális és kulturális szféra, politika, stb.³⁷⁰. Ezen szerepvállalások legtöbbször civil szervezetek keretében jönnek létre, és legtöbbször a polgári társadalmak működését nem befolyásolják³⁷¹.

Bihardiószegen egy jól működő egyházi közösséget találunk, mely mindig építi önmagát. Domináns az egyház kulturális és szociális szférában való részvétele, vallásos indíttatással különféle mozgalmak, szervezetek működnek, karitatív, oktató, gondozó, kulturális munkát végezve. Megjelentek az egyházi zenével kapcsolatos tevékenységek. Ezek a civil szervezetek, szerveződések segítik az egyház működését, képviselik azt különböző rendezvényeken.

Ezen szerveződések egy része már az 1900-as évek elejétől működött úgy, mint az énekkar és a nőszövetség, de a rendszerváltás után bontakozott ki igazán a tevékenységük,

³⁶⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 1992. június 28.

³⁶⁸ Tomka: 2006, 179

³⁶⁹ Bartha: 1998, 499

³⁷⁰ Kiss: 2009,

³⁷¹ Kiss: 2014, 7

ezután voltak a legaktívabbak, illetve a legtöbbjük ezután jött létre úgy, mint a fiatalságot összefogó gyermek és ifjúsági kórus és furulyacsoport, az Ifjúsági Keresztyén Egyesület, valamint az idősebbeket célzó Bihardiószegi hagyományörző citerazenekar.

Az egyház ugyan nem szociális intézmény, de a kereszténység alapja az arra rászorulókat, szükségét szenvedők támogatása, vagyis a diakónia. Ennek szellemében hozták létre a Diakóniai központot.

Ezek történetét, működését, tevékenységeiket szeretném röviden bemutatni.

*Az Énekkar*³⁷²

A bihardiószegi énekkar már a régebbi időkben működött, írja a Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve, bár pontos dátumot nem találunk erre vonatkozóan (adatközlőim szerint az 1800-as évek végére tehető ez az időpont), és arra sem, hogy mikor szűnhetett meg. 1922 decemberének második felében alakult újjá, Református Egyházi Énekkar néven – bár legtöbbször csak Dalárdaként említették –, azért, hogy „a templomi istentiszteletet szebbé, lélekemelőbbé tegye”.³⁷³ Az énekkar ekkor 35 tagból állt, vezetője pedig Szántó Béla református tanító volt. Repertoárjukon szerepeltek egyházi, temetési énekek, illetve világi dalok egyaránt. Énekórákat hetente háromszor (hétfő, szerda, szombat) tartottak. Egyházas profiljukat tükrözte az is, hogy gyűlést kezdeményeztek egy új harangra, mellyel a háborúba elvitt harangok egyikét pótolni tudták. Az énekkar a templomi szolgálatokon kívül a magyarság javát és fennmaradását támogató tevékenységek, (pl. szüreti bálók) rendezését is segítette. A szüreti bált a szőlőszedés befejezése után rendezték és rendezik mai napig. A bál jövedelméből fedezték a költségeket, és ha maradt némi bevétel, azt a patronáló szervezet, a református egyház kapta.

1927 szeptemberében megüresedett a kántori állás, amit Asók István biharfélegyházai kántortanító töltött be, akinek kántortanítói teendői közé az énekkar vezetése is hozzátartozott. Ekkor alapító és pártoló tagokat kerestek az énekkar szervezéséhez; céljuk a pénzgyűjtés volt egy harmónium vásárlására, amivel megkönnyíthették az énekek tanulását. Be is lépett 7 alapító és 92 pártoló tag.

A karvezető kidolgozta a bihardiószegi református énekkar alapszabályzatát, mely a következőket foglalta magába:

- „a testület neve: Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar;

---

³⁷² Az énekkar történetének bemutatását „A Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve:1922-1958” és az adatközlők visszaemlékezéseire alapoztam

³⁷³ A Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve:1922-1958

- a testület célja a vallásos élet fejlődése és az önművelődés, nyilvános helyeken, templomban, temetésen és ünnepélyeken való szereplés, részvétel;
- a testület áll: alapító, pártfogó és működő tagokból;
- működő tagja az énekkarnak csak feddhetetlen életű, vallásos érzéstől áthatott és legalább 23 évet betöltött egyén lehet, kivételesen felvehető ennél fiatalabb egyének is, ha énekbeli tehetségük megfelelő és erkölcsi magatartásuk kifogás alá nem esik;
- az újonnan jelentkező tagok, mint póttagok vétetnek fel, három hónapi póttagság után lesznek rendes tagok;
- az énekkar az elhunyt tagnak, feleségének vagy szüleinek temetésére az év bármely szakaszában tisztelettel kivonul és szerepel. Más esetekben az énekkar csak meghívásra lép fel;
- az énekkar tagjai közé felvehető más felekezethez tartozó egyén is, ha személyi és erkölcsi szempontból kifogástalan.³⁷⁴

Az 1937-1939-es években a hatóság betiltotta az énekórákat, ugyanis katonai erődítményeket építettek a községben, melyek szállást biztosítottak a katonáknak és munkásoknak, ezáltal ellenőrizhetővé váltak a faluban történő vallásos összejövetelek. 1938-39-ben a szüreti bálakat sem tarthatták meg, mivel nem kaptak rá engedélyt, hiszen ezen katonai erődítmények építése a katonai térparancsnok közigazgatása alá tartoztak. Emiatt nagy anyagi kárt szenvedtek, mivel már évek óta a szüreti bál bevétele volt a kiadásaik forrása, ekkor pedig a temetésekből és a meglévő pénzekből és azok kamatjaiból kellett fedezniük ezeket.

1940. szeptember 4-én a román határőrök és magyar honvédek között történt csatározások következtében Asók István karmester menekülésre kényszerült, mivel polgárőr parancsnok volt, így 1940-41 között az énekkar sem működött. 1942-ben rövid időre újraindult, aminek a közelgő háború ismét véget vetett, mivel 1944. október 15-én elérte Bihardiószeget a háború.

Asók kántorról tudtam, hallottam róla bátyáméktól. Asók '44-45-ben a háború után átment Magyarba. Alatta égett a talaj. Ezekről amit itt csináltak a '30-as évek végén a magyarok ellen azokat a bunkereket rajzban leadta mindet, tehát kémkedett. Ha megfogták volna azonnal agyonlőtték volna, és ű átment. (Sz. I.)

Asók István 1947-ben távozott Bihardiószegről, helyette Sasszet karnagyot választották meg kántortanítónak, így 1947 végétől ismét szolgálatba lépett az Énekkar.

1948-as az iskolareform eredményeképpen a felekezeti iskolákat államosították és a tanítók állami alkalmazottakká váltak. Sasszet Győző is állami tanítóvá vált, az egyházzal való kapcsolata megszakadt, ami miatt az énekkart sem vezette tovább, így az 1950 végéig nem működött. Ez év végén az egyháztanácsi gyűlésen elhatározott, hogy az Énekkart újra

³⁷⁴ A Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve:1922-1958, 13. old.

kellene indítani. Papp István, akkori kántor a régi énekkari tagokat összehívta, amely alkalomra harminc tag gyűlt össze, de ekkor szembesültek azzal, hogy semmijük sem maradt. „A harmónium az államosítással állami tulajdonba került, míg a kottákat az iskola takarítónője tűzgyújtásra használta fel”.³⁷⁵ Az énekkar fennmaradása csak a tagok és a karmester lelkesedésének volt köszönhető.

1952 őszén Barcsa Sándor lelkipásztor és Papp István egy vegyeskart is indítottak³⁷⁶, amire azért volt szükség, mivel a férfiak közül egyre kevesebben vettek részt az énekórákon.

3. kép: Az énekkar 1954-ben. A képen közepén Papp István kántor

1956 végén már nagyon kevés női tagja volt az énekkarnak, mivel nagy részük férjhez ment, utánpótlás pedig kevés volt. Az 1957-es év elejét tagok toborzásával töltötték, kevés sikerrel. Papp István feltette azt a kérdést, hogy vajon nem lehetne-e összehozni a férfi énekkart. Meghívták a régi tagokat a következő tanestre, ami eredményesnek volt mondható, hiszen a meghívott 42 tagból 38 megjelent.

Az énekkar további működéséről nincsenek pontos adatok, ami 1958-1985 közötti időket illeti. 1985-ben Koszta Imre kántor vezetésével újjáalakult az énekkar. 1991-ben a kántor felmondott és 1992-től Törő Gyula kántor vette át a felnőtt énekkar vezetését. 1990-

³⁷⁵ A Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve:1922-1958,

³⁷⁶ Volt abban az időben egy lénykar is, mely a lelkipásztor vezetése alatt működött. Erről a leánykarról írásbeli feljegyzés nem található, adatközlőim pedig nem tudtak róla információval szolgálni

ben megalakult az Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE), ekkor alakult meg először az ifjúsági énekkar az IKE tagjaiból, melyet három éven keresztül Szabó József, majd Törő Gyula kántor vezetett. Az énekkar harmincöt tagból állt, de hamar megszűnt, mivel a csapat tagjai más településekre mentek iskolába.

4. kép: A kórus 1993-ban a református templom előtt. A képen bal oldalon Gellért Gyula tiszteletes, középen Törő Gyula kántor

A jelenlegi felnőtt énekkar

2001 februárjában Gellért Gyula tiszteletes javaslatára jött létre a jelenlegi vegyes énekkar Ghitea Angéla kántornő vezetésével, melyek húsz tagja volt. Rendszeresen, heti egy alkalommal próbálnak. Bihardiószenen a kórusnak fontos közösségformáló szerepe van a gyülekezet életében, ők az egyház alappillére, minden sátoros-, egyházi-, valamint nemzeti ünnepen, rendezvényen, imahetekken, emlékmű- és kopjafaavatáson, koszorúzáson zenei szolgálattal teszik szebbé az ünnepi alkalmat.

A helyi rendezvényeken kívül rendszeresen részt vesznek megyén belüli, megyén kívüli, illetve határon túli egyházi és világi rendezvényeken, más gyülekezetekben megrendezett kórustalálkozókon.

Nemcsak egyházi énekeket tanulnak, hanem népdalokat is, aminek eredményeként több népdaltalálkozón is felléptek (Érmihályfalván, Székelyhídon).

Más települések kórusait szívesen fogadják: a nagykárolyi gyülekezet ifjúsági- és felnőtt kórusát, az érmihályfalvi, az álmosdi énekkarokat, illetve Bihardiószenen is megrendezik az egyházi felnőtt kórustalálkozót.

2006-tól a felnőtt énekkar neve Asók István Református Énekkar.

Gyermek és ifjúsági énekkar és furulyacsoport

2001-ben, amikor a felnőtt kórus megalakult, létrejött egy ifjúsági kórus és furulyacsoport is, melynek tagjai bihardíószegi gyerekek voltak. A cél az volt, hogy a felnőtt énekkar a gyülekezetből nőjön ki, szolgálatával építse azt. Mindkét csoport vezetője a kántornő, Ghitea Angéla. Az első csoportot az akkori konfirmandusok, vagyis 6-7- osztályos tanulók alkották, kb. 12 személy. Kezdetben csak egy csoport volt, és ahogy nőttek, középiskolába más településekre mentek tanulni, így idővel lemorzsolódtak és a csoport megszűnt. A kántornő azonban mindig gondoskodott utánpótlásról és idővel kinőtt egy olyan csoport, akiknek tagjai között középiskolások is vannak, és hozzájuk alkalmazkodva hétfégenként próbálnak.

Az idő elteltével egyre nagyobb volt az érdeklődés a furulya iránt, így jelenleg három csoportot foglalkoztatnak: egy kezdő csoport (főként elemi osztályosok), egy középső csoport, melyben furulyáznak és énekelnek is haladó szinten a gyerekek (általános és középiskolások) és egy nagy csoport, amely az ifjúsági kórust alkotja (melyben ötödikes kortól egyetemistáig járnak a tagok) és három szólamban furulyáznak. A gyerekek nagy része református, de vannak katolikusok is köztük. A próbákat szombaton az IKE-termében tartják.

A felnőtt kórusral felváltva vagy avval együtt, rendszeresen részt vesznek minden már fennebb említett alkalmakon, rendezvényeken.

Citerazenekar

2012-ben alakult meg a Bihardiószegi hagyományőrző citerazenekar Sallai Béla vezetésével, mely nyolc tagot számlál, akik egyben kórustagok is. Főként helyi és megyén belüli fellépéseik vannak. Szintén egyházi és világi rendezvényeken vesznek részt.

A Bihardiószegi Lorántffy Zsuzsánna Nőszövetség

A Bihardiószegi Nőszövetség 1929 júniusában alakult meg Fias Kálmánné, született Kerekes Gizella, az akkori lelkész feleség³⁷⁷ védnöksége alatt. A Nőszövetség elnöknőjének Ari Józsefnét, alelnöknőnek pedig P. Nagy Józsefnét választották. Később a Nőszövetség elnöknője Fias Kálmánné lett.

Minden csütörtök este vallásos estét tartottak a nagyiskolában, mely alkalmakon mindig szép számmal voltak jelen az asszonyok. Havonta egy-két alkalommal teadélutánokat (nyáron), teaestéket (télen) szerveztek, ahol a bibliakörös lányok egy órányi vallásos

---

³⁷⁷ Fias Kálmán lelkész és Czapfalvy József segédlelkész

műsorszámmal léptek fel: verseket szavaltak, énekeltek, rövid jeleneteket adtak elő. Az asszonyok a tea mellé kekszet vagy kalácsot sütöttek. Egy-egy tányér húst, tésztákat, süteményeket, tortákat is készítettek. Az ünnepség után a süteményeket, tortákat árulták, így a teadélutánokon és estéken bevételhez jutottak, amit a szegények, az elhagyatottak gondozására és a vasárnapi iskolások karácsonyi csomagjainak az elkészítésére fordítottak.

Az 1935 és 1940-es évektől az 50-es évekig Fazekas Margit volt a Nőszövetség elnöknője (a református leányiskola tanítónője és a vasárnapi iskola vezetője is volt). 1941-ben a Nőszövetség létszáma 46 személy volt.

Egy Bibliakör is megalakult, melynek minden konfirmált lány tagja lehetett. Vasárnaponként istentisztelet után a lelkész hivatal udvarán levő teremben gyűltek össze. Ilyenkor felolvastak a Bibliából és az olvasott rész bővített magyarázatára, énekek tanulására került sor, valamint megbeszélték a vallásos ünnepekkel és a konferenciákra való felkészülésekkel kapcsolatos teendőket.

Több nőszövetségi konferencián is részt vettek. Ezek után az '50-es években megszűnt a Nőszövetség (hogyan mikor, arról pontos dátumot nem tudtam meg).

A rendszerváltás után Gellért Gyula tiszteletes javaslatára ismét létrehozzák a Nőszövetséget,³⁷⁸ így 1990. május 6-án – anyák napján – hosszú szünet után újra megalakult a Bihardiószegi Református Nőszövetség. A tagok száma ekkor 57 volt, bár a Nőszövetség tagjának tekinti mindazokat, akik konfirmáltak, egyetértenek a Nőszövetség célkitűzéseivel, részt vesznek a szövetség munkájában és anyagilag támogatják azt. Pártoló tagok lehetnek férfiak is és azon más felekezeti nők, akik anyagilag támogatják a Nőszövetséget. A nevük ettől kezdve Bihardiószegi Lorántffy Zsuzsanna Nőszövetség, az elnök pedig Jakab Jolán, alelnök Balázs Valéria volt.

Vannak a Nőszövetségnek pártoló tagjai is, akik rendszeres vagy egyszeri adományaikkal támogatták a Nőszövetség működését, tanácsaikkal, javaslataikkal elősegítik munkájukat.

Elsődleges céljaik és feladataik közé tartoztak a jótékonyági munkák, szeretetszolgálatok és az ünnepek szervezésében való részvétel.

Minden hónap első vasárnapján – istentisztelet után – megbeszélést tartanak, szükség esetén pedig gyűlést.³⁷⁹

---

³⁷⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 1990. április 8.

³⁷⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1992. június 28.

A Nőszövetség részére zászló is készült, melynek anyaga fehér selyem, mérete: 150x80-90 cm. Az egyik oldalán Lorántffy Zsuzsanna címere van, a következő felirattal: „Lorántffy Zsuzsanna Nőszövetség Bihardiószeg”, a másik oldalon egy ige a Galáciabeli gyülekezethez írott levélből: „Szeretettel szolgáljatok egymásnak!” Gal. 5,13/c. Az ige alatt kisebb betűkkel a következő írást találjuk: „ A Nőszövetség megalakulásának 65-ik évfordulójára készült 1994 június havában.”

1995-ben Jakab Jolán lemondott, az elnökséget Balázs Valéria vette át, az alelnökök özv. Tolnay Jolán és Guller Margit voltak.³⁸⁰ Ugyanebben az évben kiterjesztették a missziói munkát: betegeket és idős embereket látogattak.³⁸¹

2001-től Márton Erzsébet-Mónika volt az elnök, Tolnay Jolán és Szőnyi Eszter az alelnökök, míg a tiszteletbeli elnöknő Gellért Enikő nagytiszteletű asszony. 2004-ben a meglévők mellé két új alelnököt választottak: Szűcs Sándornét és Hegedűs Árpádnét.

2005-től az elnök Jakab Juliánna, tiszteletbeli elnök Gellért Enikő, alelnökök Domokos Klára, Szőnyi Eszter, Szűcs Sándorné és Hegedűs Árpádné voltak.

2013-tól a Nőszövetség elnöke Domokos Klára és jelenleg 64 tagot számlál a Nőszövetség.

Céljaik, feladataik és tevékenységeik nagyon sokrétűek. Fontosnak tartják hitéletük állandó erősítését. Tevékenységeiket négy fő csoportba lehet sorolni: jótékonyági munkák, szeretetszolgálat, egyház körüli teendők illetve csigatészta készítése.

Jótékonyági munkák: újbóli megalakulásuk után már az első félévben 45 szeretetsomagot osztottak ki a nagy- és szegény családok részére (cukor, liszt, tejpor, margarin, húskonzerv). Feladatul tűzték ki, hogy a jövőben a gyülekezet minden árváját segítségben részesítik.³⁸² Segítik a nagycsaládokat azzal, hogy ruhaadományokban részesítik őket, illetve csomagot készítettek számukra. Segítik az elesett idős asszonyokat is.

Szeretetszolgálatokat végeznek, magányosokat vigasztalnak, idős egyháztagokat látogattak betegeket gondoznak.

Anyagi helyzetük gyarapításának érdekében a téli időszakban, keddi napokon csigatészta készítenek, és azt értékesítik. Minden alkalommal 15-20 személy vesz részt, amihez a lisztet és a tojást a nőszövetségi tagok viszik. Eközben bibliaórát tartanak igelovással, magyarázattal, imádsággal, zsoltárokat, dicséreteket énekelnek.³⁸³ Minden

³⁸⁰ Nőszövetségi Jegyzőkönyv: 1995. november 8.

³⁸¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1995. december 17.

³⁸² Presbiteri jegyzőkönyv: 1993. augusztus 1.

³⁸³ Gellért, 2011, <http://ermellek.blogspot.ro/2011/03/diakonia-bihardioszegi-reformatus.html>

alkalom szeretetvendégséggel ér véget, mely tea és sütemény kínálásából, fogyasztásából áll. A csigatésztát a parókián értékesítik a mindenkori tiszteletes felesége segítségével, és a befolyt összegből fedezik a kiadásaitak valamint az egyház részére adományozzák az ebből a pénzből vásárolt javakat.

Segítik az egyházi munkát, mivel a templommal kapcsolatos teendők sora meglehetősen változatos. Ide tartozik a templombelső takarítása, függönyök mosása, az Úr asztalán levő terítők mosása-vasalása, a templomkert takarítása nemcsak ünnepek előtt, hanem amikor szükséges. A templom Úr asztalára fehér alapra madeirahímzéssel terítőket készítettek, amiket azóta rendszeresen mosnak, vasalnak. A ravatalozók ajtajára fekete szövetet vettek, amiből drapériát, valamint fekete zászlókat varrtak. Az éveken keresztül megrendezett Diószeg-Álmosd csata imitációjára használt ruhákat mosták, vasalták. Az egyház gyümölcsöskertjében és szőlősében is vállalnak minden szükséges munkát.

A vendéglelkészeket imahét alkalmával vendégül látják.

Kereszteléskor a megkeresztelt gyermekeknek ajándékot adnak: egy fényképalbumot és egy zsebkendőt, a következő hímzéssel: „Isten gyermeke lettem”.

Rendszeresen készítenek adventi koszorút, mellyel az Úr asztalát díszítik, és többszáz ajándékcsomagot készítenek karácsonyra a gyermekeknek az egyház költségén, illetve adományokból. 2009-től, a 80. életévét betöltött egyháztagnak is kapnak csomagot karácsonykor, aminek beszerzését és kiszállítását szintén a Nőszövetség vállalta. Az első években csak azok részére készült csomag, akik erre rászorultak (kb. 30 személy), ma már minden 80. életévét betöltött egyháztagnak készítenek, amivel kb. 80 főre bővült a lista.

Megcsináljuk az időseknek a csomagot. Azok az öregek nem a csomagot várják, hanem állj szóba velük egy negyed órára. Olyan szívszaggató mikor elmész hozzájuk. Úgyhogy elmegyünk, és mondják, hogy ülünk le. Most vagy két évbe a menyem, vitt el bennünket kocsival, tavaly vállalta M. S., ő hordott, és ünnep másodnapján haza megyünk a templomból és kivisszük mindenkinek. Nem az a lényeg, hogy széthordjuk a csomagot hanem, hogy ülünk le 5 percre. B. I. néni nem engedett volna el bennünket. Sz. B. néni 96 éves, ő az egyedüli '20-as asszony. (D. K.)

1999-ben és 2013-ban kézimunka kiállítást szerveztek, ahol népi motívumokkal hímzett terítőket állítottak ki. Ezen kívül kalocsai mintájú terítőket hímeztek az asszonyok és értékesítették azokat.

Segítenek a gyerekek számára rendezett bibliahét megszervezésében, ekkor vállalják azt, hogy minden nap sütnék-főznek a résztvevő 70-80 gyerek részére. A főzésre a Nőszövetség adja a hozzávalókat. Fánkkal, lángossal vagy szendviccsel kínálják a gyerekeket, illetve teát vagy hűsítőt készítenek.

Minden évben részt vesznek a nőszövetségi találkozók, melynek helyszíne évről-évre változik. Részt vesznek különböző kirándulásokon, nyugdíjas találkozók, melyeket az egyház szervez itthon és külföldön (főként Magyarországon). Ezekon kívül részt vesznek minden eseményen, rendezvényen, ünnepségen, melyek az egyházban zajlanak, és segédkeznek ezek szervezésében is. Minden egyházmegyei nőszövetségi gyűlésen részt vesznek.

Adományokkal is segítenek, hiszen az orgona felújítására is nagyobb összeget adományoztak. 2001-ben a Diakóniai Központ vízhálózatának beszerelésére adományoztak, valamint edényeket vásároltak a konyhájába. Hozzájárultak a Bocskai zászló költségeihez. 2009-ben elkészítették a Bihardiószegi Hajdúvitézek zászlaját, majd 2010-ben pedig a Bihardiószegi Gróf Széchenyi István Huszárszázad zászlaját is.

Minden évben megkoszorúzzák Kossuth Lajos mellszobrát, az 1848-49-es kopjafát, az I. és II. világháborúban elesettek emlékművét, Bocskai István mellszobrát és a hajdú vitézek kopjafáját.

Tevékenységeik szeretetvendégséggel, imádsággal és egyházi énekléssel zárulnak. „A Nőszövetség áldott munkája az egyház lelki, szellemi és anyagi életén látható, érezhető (...) Eddigi szolgálatunkat Isten segítségével végeztük”,³⁸⁴ írja Jakab Juliánna, volt Nőszövetségi elnök.

Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE)

1990. április 15-én húsvét vasárnapján Gellért Gyula tiszteletes javaslatára, jött létre Bihardiószegen a Keresztyén Ifjúsági Egyesületet. Első elnöke Gellért Gyula, és azért is szorgalmazta az IKE létrehozatalát, mert fontosnak tartotta, hogy a gyülekezet minden áldozatot meghozzon az ifjúság vallásos neveléséért.³⁸⁵ Első elnöke Szabó József, majd tőle vette át a vezetést Füzesi Irma. Kisebb-nagyobb megszakításokkal működött, változó létszámmal. 2006-ban Gazdag Orsolya Xénia vette át az IKE vezetését, és ekkor kezdett igazán eredményesen működni.

Legfőbb tevékenységük a gyerekprogramok szervezése, de részt vesznek minden más egyházi szervezésű eseményen is.

Saját szervezésű programjaik a következők:

- farsangi bál, tavaszköszöntő;

---

³⁸⁴ Jakab Lászlóné: A Bihardiószegi Református Nőszövetség története
<http://ermellek.blogspot.ro/2010/08/bihardioszegi-reformatus-noszovetseg.html>

³⁸⁵ Presbíteri jegyzőkönyv: 1991. augusztus 18.

- gyermeknapot szerveztek aszfaltrajzversennyel és ügyességi vetélkedővel;
- minden évben kirándulásokat szerveznek, melyen kb. 50 gyerek vesz részt;
- nyáron angol tábort, kuruc-hetet, sporthetet szerveztek;
- „Ki mit tud?” egyházmegyei vetélkedőt szervezték helyi szinten;
- megyei sakk és malomjáték rendezése;
- december 5-én házhoz járt az IKE Mikulása, 23-án pedig betlehemessel látogatták meg a családokat néhány évben, illetve megrendezték az *Előkarácsonyt*, mely meghitt családi hangulatú műsor volt;
- rendszeresen működtet könyvtárat, színjátszó kört és a kisebbeknek angoltanfolyamot
- működtették a Mazsola színjátszó kört.

Ezen kívül részt vesznek:

- nemzetközi cserkész táborban;
- segítettek a vakációs bibliahét, illetve a Diószeg-Álmosdi győztes csata emlékének megszervezésében és lebonyolításában;
- bibliaismereti vetélkedőkön, egyháztörténeti vetélkedőkön, szavalóversenyeken részt vettek.

A gyermekprogramokon kívül a Nőszövetség és a presbitérium munkáját is segítik. Emellett részt vesznek minden, az egyház által szervezett ünnepségen, imahetekken, csendes napokon is. 2015-ben elnökváltás történt, jelenleg Bara László lelkész és Ghitea Angéla kántornő az elnökök.

Egyházi étkeztetés, szociális szférában való részvétel – Diakónia

A mai Diakóniai-központ épülete, mely a Halom utcában található, az államszocializmus idején is végig egyházi tulajdonban volt.³⁸⁶ Az épület először leányiskolának, majd állami iskolának adott otthont. A Diószegi Református Gyülekezet, az Érmelléki Egyházmegye kérésére az épületet 1999-ben az érmelléki Református Diakóniai Alapítvány (ÉRDA) rendelkezésére bocsátotta. Itt alakították ki az egyházmegye Diakóniai Központját. Az épület az ÉRDA székhelye, és diakóniai jellegű szolgáltatásokat nyújt az Érmelléki Egyházmegyéhez tartozó 37 egyházközség rászorultjainak. Az ÉRDA az 1999-2003 időszakban külföldi adományokból 2000 eurót fordított az épület felújítására. 2001-ben Gellért Gyula lelkész szorgalmazta egy diakóniai bizottság létrehozását.³⁸⁷ 2004 elején az ÉRDA támogatási kérést adott be a COE-Aalten alapítványhoz a diakóniai központ további bővítésére, azaz egy diakóniai konyha kialakítására és felszerelésére, elsősorban a diószegi rászorultak támogatása céljából, így Gergely Annamária az egyházmegye diakónusa segítségével elindították a Bihardiószegi Konyhaprojektet.³⁸⁸

³⁸⁶ Presbitéri jegyzőkönyv: 1995. január 15.

³⁸⁷ Presbitéri jegyzőkönyv: 2001. június 10.

³⁸⁸ Presbitéri jegyzőkönyv: 2004. március 14.

2004. március 13.-án támogatási szerződést írtak alá, melyben a COE-Aalten vállalta a konyha kialakításának és felszerelésének költségeit 20.000 euro értékben. Az ÉRDA feladata volt az idősek szociális felmérése, szociális gondozóprogram beindítása, míg a Bihardiószegei Egyházközség feladata a 20.000 euróból a diakóniai központban konyha és ebédlő kialakítása 2004. novemberi határidővel, majd a továbbiakban a rászorultak étkeztetése.

A konyhaprojekt megvalósítására diakóniai munkacsoport alakult: Gellért Gyula esperes, Darabont Sándor projektvezető, Sávó Pál, Pál Julianna, Szűcs Jolán, Szűcs Ilona, Márton Mónika presbiterek, Kupás Gizella szakácsnő, és az ÉRDA részéről Gergely Annamária egyházmegyei diakónus önkéntes munkában vettek részt a megvalósításban.

Megkezdték az idős rászorultak felkutatását, felkérték a presbitereket, hogy vegyék számba a nehézsorsúakat, és fokozatosan elkezdődött látogatásuk és a szociális felmérés a presbiterek és Kupás Gizella közreműködésével. Többször és rendszeresen látogatták és az ÉRDA adományából segítették őket Sass Sándor és Papp Éva segítségével.

2004. december 23-án ünnepi diakóniai napot szerveztek, melynek programja: ünnepi istentisztelet, diakóniai ebéd. A diakóniai programban szereplő 7 idős rászoruló és 4 diószegi gyermek kapott ebédet. Az ebéd a félig kész konyhában készült.

Az egyházi konyha 2005. július 6-án kezdte rendszeres működését. Heti két alkalommal, hétfőn és csütörtökön főztek a szakácsnők, Kupás Gizella és Szűcs Jolán, akik önkéntes szolgálatot vállaltak. A napi menü megtervezése a szakácsnők érdeme volt. Működése alatt évente kb. 100 alkalommal mintegy 2700 ebédet készítettek, melynek nagyobb részét Sass Sándor, adminisztrátor és diakónus, biciklivel szállította házhoz, illetve az idősek otthonaiba azok részére, akik nem tudtak elmenni a Diakóniához.³⁸⁹ Általában 25 igénylő volt egy-egy alkalommal. Ezen kívül Sas Sándor az idős egyháztagoknak gyógyszert és élelmiszert vásárolt.³⁹⁰

Az ebéd senkinek sem volt teljesen díjmentes, minden ebédigénylő jövedelemtől függően hozzájárult az ebéd előállításához.³⁹¹ A konyhát az egyházközség működtette ugyan, de sok önkéntes adakozó is volt minden évben, főként tűzifát, zöldségeket, gyümölcsöket, főzéshez szükséges alap-élelmiszereket, savanyúságot, édességeket, kenyeret adtak.³⁹²

Minden hónap első csütörtökén 11 órától diakóniai délelőttöt szerveztek az idős emberek számára. Ezen alkalmakkor Jako Sándor Zsigmond lelkész igehirdetéses istentiszteletet tartott, sátoros ünnepek alkalmával pedig úrvacsorát osztott. Ez után

³⁸⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 2009. április 26.

³⁹⁰ Gellért, 2011, <http://ermellek.blogspot.ro/2011/03/diakonia-bihardioszegei-reformatus.html>

³⁹¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 2005. január 16.

³⁹² Gellért, 2011, <http://ermellek.blogspot.ro/2011/03/diakonia-bihardioszegei-reformatus.html>

beszélgettek a megjelent 25-30 idős személlyel, szeretetvendégséget tartottak, teát, kalácsot szolgáltak fel, mely a diószegi parókia adománya volt, illetve meleg ebéddel várták az időseket, sőt vércukorszintet és vérnyomást mértek az ottlevőknek. A diakóniai délelőtt minden idős számára nyitott volt. Szükség esetén Jako tiszteletes autóval szállította a jární nehezen tudó szépkorúakat. A konyha a legtöbb idős ember számára az egyetlen hely volt, ahol közösségben hallhatta Isten szavát és erőt meríthetett mindennapi életébe.

2010-ben létrehoztak egy kenyérprojektet is, melyben 4 család heti 2 db. 7 család (vagy ha nem volt elegendő család, akkor egyedül élő idős) heti 1 db. kenyeret kapott február-április időszakban a svájci Gafnang-i gyülekezet jóvoltából³⁹³.

Mivel a svájci támogatás áprilisban megszűnt, s bár próbáltak saját és egyházi támogatással tovább működni, azonban erre nem volt elegendő fedezet (sem hivatalos engedélyek) így 2014-ben a szociális konyhát ideiglenesen megszüntették. Szükséges volt a korszerűsítés, akkreditálás, hivatalos működés, amire a holland elburgi gyülekezet adta a támogatást.³⁹⁴

2015-ben holland vendégek érkeztek, megtekintették az addig elkészült Diakóniai konyhát és házat. Ők adományoztak 14500 eurót a konyha felújítására. A diószegi gyülekezet tisztelete és hálája jeléül egy kulcsot adott az épülethez, annak jelképeként, hogy a holland gyülekezet küldöttsége minden körülmények között, bármikor használhatja az épületet.³⁹⁵

2015-re elkészült az Uniós szabványoknak megfelelő konyha,³⁹⁶ a tetőszerkezet megerősítették, új villanyvezetékekkel, új fűtésrendszerrel látták el az épületet.

Jelenleg van egy működőképes konyha, három vendégszoba és egy kb. 80 férőhelyes nagy terem, mely istentiszteletek, vallásos és világi rendezvények, találkozók, továbbképzések, közösségi programok helyszínéül szolgál.

---

³⁹³ Presbiteri jegyzőkönyv: 2011. május 8.

³⁹⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 2014. szeptember 29.

³⁹⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 2015. szeptember 6.

³⁹⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 2015. november 4.

7. BIHARDIÓSZEG VALLÁSI ÉLETE

*Vallásszocializáció*³⁹⁷

Vallásos képzetek és ismeretek

Minden vallás rendelkezik hozzájuk tartozó ismeretekkel és képzetrendszerrel, és nem törvényszerű, hogy ezek teológiai szempontból is megállják helyüket. Megszerezhetőek ezen ismeretek közvetlen módon (hitoktatással), illetve közvetett módon (istentiszteleten való részvétel alkalmával, vallásgyakorlással).³⁹⁸ Mai, modern társadalmunkban a régi, hagyományos tanulás mellett egyre több eszköz áll rendelkezésre, és információs csatornák tárháza teszi lehetővé az ismeretszerzést.

A vallásos törvények

Mielőtt rátérnék a vallásszocializációra, szeretném ismertetni azokat a jogokat és kötelezettségeket, melyeket a református egyház támaszt a hívekkel szemben, mivel ezek meghatározóak lehetnek a vallásszocializációra nézve, ugyanis ezek a törvények utasításokkal látják el az egyháztagokat arra nézve, hogy hogyan kell hinni, illetve élni egy hívő reformátusnak. Ezen jogok és köteleességek leírása véleményem szerint azért fontos, mert meghatározzák a közösség normarendszerét, hiszen társadalmi érintkezést szabályozó előírásokat tartalmaz, és ezen törvények be nem tartása (főként a régebbi időben) különböző szankciókat vont maga után.

„Az egyháztagok jogai és köteleességei:

Egyházunk megkeresztelt tagjai kétéves konfirmációi előkészítő oktatás után legkorábban 14 évesen konfirmálnak. Konfirmált ifjaink úrvacsoravételre jogosultak.

Az egyháztagok jogai:

a) egyházközségi választói és választhatósági jog minden olyan konfirmált és 18. életévét betöltött egyháztagot megillet, aki az egyházi közteherviselésben részt vesz, kivéve, ha a Kánon a továbbiakban másképp nem rendelkezik;

b) bármely egyházi szolgálat igénybe vétele;

c) az egyházi életben felmerülő sérelmek esetében az egyházi hatóságok védelmének igénybe vétele.

Az egyháztagok köteleességei:

d) erkölcsileg tiszta, az evangélium szellemétől áthatott, józan, mértékletes élet;

---

³⁹⁷ A témával kapcsolatban megjelent tanulmánya a disszertáció szerzőjének: Tolnai-Szücs: 2018, 365-

³⁹⁸ Bartha: 2006, 22

e) a vasárnapok és ünnepnapok megtartása, nyilvános istentiszteleten való részvétel, az úrvacsorával való élés, keresztelési, konfirmálási, esketési, temetési szolgálatok igénybe vétele;

f) a gyermekek oktatásáról, vallásos neveléséről, neveltetéséről és konfirmáltatásáról való gondoskodás;

g) a közterhek viselése;

h) az egyházi törvények és rendeletek betartása;

i) az egyházi szolgálatban való részvétel.”³⁹⁹

Meglátásom szerint ezek az egyház által szabott törvények Bihardiószezen olyan kötelezettségek, melyek a közösség mindent tagjára kötelező érvényűek, és eszerint értékelik a különböző emberi cselekedeteket is, azonban (főleg manapság) nem mindig tartják be ezeket a szabályokat.

A vallásos nevelés motivációi

Az egyén saját társadalmi, közösségi modelljét alapul véve formálja saját világnézetét, melyek mintául szolgálnak ahhoz, hogy hogyan viselkedjen, hogyan értelmezze a különböző élethelyzeteket.⁴⁰⁰ A vallásosság „sajátos értékek hordozója, világhoz való attitűdöt, életstílust jelent, és vallásos tudást igényel”.⁴⁰¹ A vallás más intézményekkel, intézményrendszerekkel együttesen képezi a kultúra egészét,⁴⁰² és ezen belül is annak normarendszere, fontos eleme a közösség működésének, meghatározza, szabályozza azt. A vallásszocializáció hitre való nevelést jelent, ami egy élethosszig tartó aktív és passzív tanulási folyamat, és nem kizárólagosan ugyan,⁴⁰³ de jelentősen meghatározza az egyén vallásosságát, ezáltal mentalitását és életvitelét is. Ennek átadása az utódok számára pedig kötelessége a hívőnek.

A paraszti társadalmakban a nevelés összekapcsolódik a mindennapi élettel.⁴⁰⁴ A gyermek a szülőket, nagyszülőket utánozva tanulja meg a valláshoz kapcsolódó magatartási formákat,⁴⁰⁵ szokásokat, gesztusokat (pl. a kezek összekulcsolását). Ezeket a tevékenységeket a gyermek megfigyeli, majd reprodukálja azt. Ezt követi a vallásos ismeretek, imák megtanítása (Esti ima, Miatyánk, Hiszek egy). A gyermek kis korától kezdve részt vett az istentiszteleten a családdal együtt.

Férjhez mentem, a férjem 8 évig egyházi volt, nem csak ünnepnapokon jártunk, hanem ha úgy adódott, hogy szabadabbak voltunk akkor minden vasárnap templomba

---

³⁹⁹ Kánon, 4-5

⁴⁰⁰ Somlai: 1997, 70

⁴⁰¹ Horváth-Szabó: 2007, 140

⁴⁰² Radcliffe-Brown 2004. 43.

⁴⁰³ Radcliffe-Brown: 2004, 43

⁴⁰⁴ Vitányi, Sági, Lipp: 1982, 27-28

⁴⁰⁵ Korherr: 2000, 105–111.

voltunk. Úgyhogy én már hurcoltam a gyermekeimet egész kicsi koruktól. Ott nőttek fel, azt lehet mondani, az egyház körül. (Sz. G.)

Balogh István írja a vallásszocializáció kapcsán, hogy „a hagyományos kultúrát – főleg annak spirituális részét a hiedelemvilág, erkölcs, magatartás szabályait – is az anyák őrizték tovább. Az én gyermekkoromban még e hagyományos paraszti kultúrát – bár elenyészőben volt – az isteni fogalmat, az akkor még kötelező imádkozást, az illő és tisztességes viselkedés és magatartás kötelező szabályait az anyák vésték a gyermek fejébe, részben szóval, részben példamutatással, de mindennapi gyakorlattal is. A szülői ház, a szűkebb rokonság, főleg a keresztszülők hagyományozó szerepe nem mellőzhető, de tanították egymást az együtt járó korcsoportok, a gyermekek, a suhancok, a serdülő, majd eladó leányajásokkal és a legénycsoportok.”⁴⁰⁶

A vallásos nevelés elsődleges szocializációs közege a család, másodlagos a közösség: az egyház és az iskola. Mindegyik szférában kötött és kötetlen módon adódnak át az ismeretek, de a család az a szocializációs közeg, melyben a legfontosabb normák, értékek és attitűdök átadódnak.

A családban történő vallásszocializáció

A gyermekkorban szerzett vallásos ismereteket Bihardiószegen részben a szülők, nagyszülők adják át a gyerekeknek. A nagyszülők vallásossága más volt, eltér korunk gyakorlatától, mivel az ők hívő életüket az akkori kántortanítók, lelkészek alapozták meg, alakították és formálták vallásórák, bibliakörök keretén belül, és ehhez társult az otthoni hitre való nevelés is. Abban az időben azonban otthon is nagy gondot fordítottak a hitoktatásra, hiszen az apa vagy az anya vette kezébe a Bibliát és az egybegyűlt családnak olvasott fel belőle. 1885-ben Molnár János örömmel írta le, hogy az ő idejében is voltak családok, ahol ez a szokás megmaradt.⁴⁰⁷ Azt vallották, hogy tudatában kell lenni saját értékeinknek, fel kell fedeznünk a múltban és jelenben levő értékeket, hogy legyen mit átvinni a jövőbe a következő nemzedéknek. A kisebb gyermekek példaképe még mindig a szülő, tehát úgy tanulnak meg beépülni és az egyház „élő köveivé” válni.⁴⁰⁸

A kutatás tapasztalata, hogy igen eltérő volt a különböző társadalmi osztályhoz tartozó otthoni vallásszocializáció. Értelmiségi családokban otthon kaptak ilyen jellegű nevelést, a szülők, nagyszülők beszélgettek otthon a gyermekekkel Istenről, imádkozni tanították őket, míg a paraszti családokban jellemzően csak az imákat tanították meg a gyerekeknek, különösebb figyelmet nem tulajdonítottak a vallásos ismeretek átadására. Abban a korban még az ismeretek átadása szóban történt, ami egyrészt annak volt köszönhető, hogy főként a paraszti családokat analfabetizmus jellemezte.

---

⁴⁰⁶ Balogh: 1985, 26-27

⁴⁰⁷ Molnár: 1885, 61

⁴⁰⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 2009. április 26.

Régen, mikor fiatalok voltunk, gyermekik vótunk megtanultuk az imádságokat és akkor este el kellett mondani. (Sz. J.)

Szülőktől, nagyszülőktől tanulták meg az imákat, főleg azokat, melyeket az istentiszteletek alkalmával nem hallhattak (pl. esti ima).

Mamámtól tanultunk imádkozni, még egész kicsi koromba. (...) Imádkozni ő tanított. A Miatyánkot, azt kicsi korba fújtuk úgy szerettem már templomba mikor mentünk és én is tudtam. (K. L.)

Az imák tanulásával a vallásos ismeretek is bővülnek, és nagy hatással vannak a gyermek vallásos tudatának kialakulására is.

Fontosnak tartották azt is, hogy a gyerek rendszeresen részt vegyen az istentiszteleti alkalmakon, és bár együtt voltak templomban, nem egy helyen ültek, ezért, otthon kikérdezték a gyerekeket, a hallottakról, megbizonyosodva arról, hogy valóban a templomban töltötte az időt:

Minden iskolai évbe mikor vakáció volt, vakáció volt, de templomba menni kellett. Nem kellett a szülővel menni, mondták, hogy eriggyél majd mi megyünk, csak a vót benne, hogy tudni kellett, hogy miről beszél a pap. Akkor még az vót a szokás, hogy az orgona felőli részen nem ülhetek csak leszerelt fiúk, a 18 alattiak mind erről az óvoda felől a nagy karba, csak ott ülhetünk, oszt ugyi az emberek ott ültek lent oszt nem látták, hogy mi ott ülünk vagy nem. (...) Aztán apám megcsinálta azt, mert tudta, hogy milyen a gyermek, elcsavargott vagy elment, és azt mondta, „na miről beszült a pap?” ha tudtam belőle valamit mondani, akkor minden rendbe volt, nem volt belőle probléma. Nem vert meg érte, de észre kellett vegyem, hogy nem mehettem akkor úgy játszani, korcsolyázni télen. (Sz. I.)

A mai nagyszülők még a népi vallásosságban szocializálódtak. A következő generáció már a kommunizmusban szocializálódott, már nem voltak írástudatlanok, így a vallásos szocializációjuk is másképp alakult, mint az ő szüleiknek. Ezek a változások a vallást, vallásosságot is átalakították. Sokan a rendszer miatt félték átadni gyermekeiknek a hitbeli ismereteket, sokan még imádkozni sem tanították meg őket, így az istenfélő nevelést ekkor már inkább a lelkész és a kántor végezte el.

A szülőktől nem sok mindent tanultunk, abszolút nem is vezettek rá minket a vallásra, mert nem volt szabad, hogy nehogy valahol a gyermek elszólja magát, hogy én ezt tudom, ezt tanultam, inkább nem is mondták. Én, amit tudok, imádságokat, azt Osváth tiszteletessel tanultuk. (Sz. G.)

Állami szinten volt a kommunizmus ideje alatt korlátozva a vallás, főleg az értelmiség életéből maradt ki, így annak ellenére, hogy az ő szüleik részesültek ilyen nevelésben, a saját életükből ez már kimaradt. Szinte csak a parasztságról volt elmondható, hogy gyakorolták a vallást, de az imádságokon kívül más csak csekély mértékben tartozott az ő szocializációjukhoz, így az utódoknak csak ezt tudták továbbítani. Nagyon sokan számoltak be erről, és ezen belül arról is, hogy az ismeretek átadása nem képezte az életük részét, mivel

avval ők sem rendelkeztek annak ellenére, hogy rendszeres templomba járók voltak. Ez vezetett oda, hogy a vallásos ismeretek megszerzése nem tartozott hozzá szorosan a vallásos élethez. Több olyan magát istenfélőnek tartó református számolt be arról, hogy alapvető vallási ismereteik hiányoztak (pl. ünnepekhez kapcsolódó történetek, mit miért ünneplünk, stb.). Sőt, mostani parasztcsaládból származó nagyszülők szerint a mai fiatalabb generáció jóval több vallásos ismerettel rendelkezik, mint ők annak idején, ami nagyrészt az iskolában megszerzett vallásóráknak köszönhető.

Az unokámék, meg a mostani gyerekek jobban tudnak vallásról, Istenről, mint mi abban az időben. Amennyit tanultunk a kátén, annyit tudtunk, de ott se volt semmi, csak fel volt adva ettől-eddig, meg énekeket tanultunk, meg felkérdeztek, de semmi mást nem tanultunk. (Sz. K.)

Azt lehet mondani, hogy a vallásszocializáció lassan kikerült a családból, és egyre inkább az iskola vette át ennek a szerepét. Magukat vallásosnak valló családok körében még ma is természetes, hogy a gyerekeiknek átadják a hitük ismereteit, főként az imákat, de egyre kevesebb az ilyen szülő, nagyszülő. A vallásos ismereteket, az imákat a gyerekek nagy része az óvodában vagy az iskolai hitoktatóktól sajátítja el.

Nem minden magyar gyerek részesül otthon vallásos nevelésben. Mikor régen elsőben feljöttek annyira örültek, hogy imádságot tanultak. Nem minden gyereknek természetes, hogy otthonról már az Úr imájával jön el, vagy reggeli imával, vagy esti imát ő már ismeri. Nem. Én azt mondanám, talán minden osztályba esetleg 10% ha tud imádságot. Sajnos. Ezeknek a gyerekeknek azok a szülők a generációja, akik nem tanultak egykor vallást, nem jártak templomba, nem volt kötelező esetleg konfirmáltak, vagy többségébe a szülők konfirmáltak, de nagyon kevés szülő vagy nagyszülő aki otthon imádkozni tanítja a gyereket. (N. I.)

Vallásoktatás

Másodlagos szocializációs közeg az iskola. Vallásszocializáció esetében ez az iskolai illetve egyházi vallásórákat és a konfirmációra való előkészítést jelenti.

Iskolai vallásoktatás

Tomka Miklós írja, hogy a vallás „egyfelől a kultúra tárháza, az emberi történelem része, kódrendszer, ismeretanyag, másfelől: egy meghatározott közösség jellegzetes világértelmezése, értékrendje, hite, intézményi rendje. Az első fele közkinccs, a másik fele a hívők közösségének – nem csak magán, de – belügye. Az első felével nem foglalkozni, azt nem tanítani: menthetetlen, lelkiismeretlen mulasztás. Így ennek bármilyen iskolai oktatás részét kell alkotnia. Tehát az állami oktatásügy felelős azért, hogy a műveltségnek ezt a részét is – mint az irodalmat, történelmet vagy a természettudományokat is – a tananyag tartalmazza, az iskola tanítsa. Ezt az ismeretanyagot az oktatásügynek profán szakmai kritériumok szerint rendeznie, összegeznie kell, ehhez egyebek mellett oktatókat kell képezni, tudományos és

egyetemi bázist kell teremteni. Ha ezt elmulasztja, akkor hűtlen a kultúra megőrzésére és továbbadására – illetve mindezek intézményes biztosítására – kapott társadalmi megbízatáshoz. Áthárítania sem lehet ezt a feladatot. Ezt semmilyen speciális közösség vagy intézmény nem láthatja el, hiszen ösztársadalmi igényről van szó, aminek ellátását szakmai és nem hitbéli kritériumoknak kell irányítania.”⁴⁰⁹

A 19-20. században már gyakori volt az iskolákban a hittan tanítása, ami minimális vallásos ismerettel ruházta fel a parasztságot.⁴¹⁰ 1948-ban a felekezeti iskolákat államosították, amikor is életbe lépett az iskolareform. Ekkor megszűnt minden fajta, vallással kapcsolatos tevékenység az iskolákban, és csak a rendszerváltás után került a tanrendbe vissza a hitoktatás, mint tantárgy. 1990-ben „erkölcsi-vallási nevelés” címmel illesztették be a tanrendbe, választható tantárgyként az általános és középiskolákba. Jegyet nem kaptak a diákok, csak minősítést, így a tanulmányi eredményt nem befolyásolta, és először kéthetente, majd a második évharmadtól heti egy órában tanították. 1991-ben az Alkotmány kimondta, hogy: „az állam biztosítja a vallásos oktatás szabadságát, minden egyes vallásfelekezet sajátos követelményei szerint. Az állami iskolákban a vallásos oktatást a törvény útján szervezik meg és garantálják.”⁴¹¹

Az 1993-1994-es tanévtől a tantárgy neve „vallás” lett és a minősítést felváltotta a jegyadás, 1995-től pedig a líceumokban és a szakiskolákban már választható tantárggyá vált.⁴¹²

Az egyházak tiltakozására reagálva az 1998-1999-es tanévtől a hittan kötelező tantárggyá vált a középiskolákban és szakiskolákban is, és mindenki megválaszthatta, hogy melyik felekezet vallásóráján akar részt venni. A következő tanévben már a szülő írásban kérhette a hittanórától való mentesítését a gyermekének, és az átlagát e nélkül számolták ki,⁴¹³ majd 2001-től a hittant nem tanuló diákok más tárgyat kellett felvegyenek helyette.

2007-ben kezdődött egy vita arról, hogy hagyják-e ki a hittant a líceumok tantervéből, és két év huzavona után, 2009-től kihagyták.

Az iskolai vallásoktatásnak a rendszerváltás után is mindenkor voltak ellenzői, támadói, akik a tantervből, valamilyen okkal, megpróbálták eltávolítani, de az ortodox egyház mindig megakadályozta ezt, egészen 2014-ig. Ekkor Remus Cernea – felvállaltan ateista

---

⁴⁰⁹ Tomka: 1992, 21

⁴¹⁰ Bartha: 2006, 22

⁴¹¹ Alkotmány 32. szakasz, 7. bekezdés, http://www.mtaki.hu/docs/cd2/Romania/Roman_alkotmany_1991hu.htm, megnyitva: 2014. május 8.

⁴¹² Az 1995/84. számú Tanügyi Törvény: http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/84_1995.php, megnyitva: 2014. május 8.

⁴¹³ Az erre vonatkozó törvény: <http://www.legex.ro/Legea-151-1999-18224.aspx>, megnyitva: 2014. május 8.

zöldpárti agrárdemokrata parlamenti képviselő – törvénymódosító javaslattal élt, miszerint töröljék a vallásórát a kötelező tárgyak köréből, azzal az indokkal, hogy sérti a lelkiismereti szabadságot az, hogy azoknak a szülőknek kell kérvényezniük, akik a vallásórákon való részvétel alól akarják iskolás gyermekeiket mentesíteni.⁴¹⁴ 2015-ben pedig az alkotmánybíróság is kimondta, hogy az alkotmánnyal ellentétes az oktatási törvénynek ez a cikkelye, így a 2015-2016-os évtől érvénybe léptették, hogy ezután már nem kötelező a vallásoktatás, s csak azok részesülhetnek benne, akiknek a szülei kérvénnyel fordultak az iskola vezetőségéhez. Választható tárgy lett a hittan, és csak minősítést kapnak a gyerekek, jegyet nem, így az nem befolyásolja a tanulmányi eredményt. Az új törvény azonban szinte semmilyen hatással nem volt az iskolai vallásórákra, hiszen a szülők tömegesen igényelték az órákat,⁴¹⁵ ami bizonyítja, hogy Romániában fontos a vallásos értékrend, és ennek biztosítéka az intézményesített hitoktatás. Az iskolai vallásoktatás kérésére az okok között szerepeltek a következők: a szülők vallásossága, vallásánarral való együttérzés, a munkahelyének biztosítása, az a tény, hogy a gyermek majd jókat tanul vallásórán.⁴¹⁶

Iskolai vallásoktatás Bihardiószezen

A XVIII. század közepétől találunk feljegyzéseket az iskolai ügyekről, mivel akkor kezdtek el jegyzőkönyveket vezetni.⁴¹⁷ A fiúiskolákban ekkor még csak egy rektor tanította a diákokat, később, 1757-ben, szaporodván a gyermekek száma, már három deák fiút adott segédkezni az egyház a rektor mellé. 1786-ban már a rektor mellett alfitanító is dolgozott, mivel a deákok nem végeztek kifogástalan munkát. Ennek ellenére továbbra is tanítottak. 1816-ban már három tanítói állással rendelkezett a diószegi (fiú) iskola. 1855-ben ismét kettőre csökkent a tanítók száma egészen 1869-ig, amikor visszaállították a harmadik fitanítót is.⁴¹⁸

---

⁴¹⁴ Erdélyi Riport, 2015. 02. 26, <http://erdelyiriport.ro/tarsadalom/hitoktatás-kotelezobol-valaszthatova>

⁴¹⁵ Az iskolások 88%-a vett részt a következő tanévben a vallásórákon, mondta Sorin Cîmpeanu akkori oktatási miniszter

⁴¹⁶ Keresztény Szó, 2015. 05. 13 <http://www.magyarurir.hu/kitekinto/megszuntetnek-kotelezo-vallasoktatasi-romaniai-iskolokban>, Erdélyi Riport, 2015. 02. 26, <http://erdelyiriport.ro/tarsadalom/hitoktatás-kotelezobol-valaszthatova>

⁴¹⁷ Molnár: 1885, 229

⁴¹⁸ 1855 körül „a párticula megszűntével a rektor válláról a tehernek egy tetemes része leesett: a három tanítónak, s velük a három fiúiskolának száma kettőre redukáltatott, vagy szállítatott le. – De az 1868-dikévi új tanügyi törvények újabb kívánalmakkal állottak elő az egyházunk iskolai ügyét illetően is, melyek értelmében még három iskolát kell vala fölállítanunk. – E nagyfontosságú ügyben népgyűlés tartatott. A népgyűlésnek két dolog közt kellett választani: vagy felállítani ön erején a még törvény kívánt iskolákat ez által újabb, de édes terhet venni vállaira; vagy feladni iskolái felekezeti jellegét, - tehát közvetlen az egyház védő szárnyai alól, az állami felügyelet alá bocsátani át iskoláit. Azonban az előbbi, - hivatkozva a hívek most is túlterhelt állapotára – el nem vállalta, az utóbbit pedig határozottan vissza utasította a népgyűlés, s csak annyi történt, hogy 1869-ben visszaállították a harmadik fitanítóságot s az V-ik és VI-ik osztályu fiúiskola, - mely ezuttal először létesítettett – a kántor tanítása alá bízott.” Molnár, 1885, 231

A leányiskolák helyzete nehezebb volt, ugyanis eleinte egy-egy háznál gyűltek össze a lányok tanulni (ahol a gazda megengedte), melyek nem tanítóval ellátott iskolák voltak, csupán hozzáértő asszonyok tanítottak. 1745-ben állították be oktatónak az első kántort, ugyanis ekkor terjesztette ki az egyház a tanítást a lányokra is. Ez a leányiskola legtöbbször a kántori hivattal volt egybekötve, eleinte a Nagy utcán, majd 1823-tól a Tószér utcán levő kántorlakban. 1794-ben pedig a Halom utcán is létrehoztak egy leányiskolát.

5. kép: Iskolai csoportkép 1935-ből Asók István kántortanítóval

Ezek az egyházi iskolák megmaradtak egészen az 1948 őszi életbe lépett iskolareformig, amikor is a felekezeti iskolákat államosították és a kántortanító állami tanító lett, nem dolgozott tovább kántorként.

A rendszerváltás után a kormány kötelező tantárgyként írta elő a vallásórákat, képzett vallásanárok azonban még nem voltak ekkor, így Bihardiószezen az iskolai vallásórákat az akkori lelkész, Gellért Gyula tartotta. Nagyváradon 1990 őszi indult először képzés látogatás nélküli formában, majd 1991-ben nappali képzés indult, az akkor frissen alakult Sulyok István Református Főiskolán három párosított szakkal: vallásos tanár-szociális munka, vallásos tanár-német irodalom és nyelv, illetve vallásos tanár-jogtudomány.⁴¹⁹ Vallásos tanár-szociális munka szakon végeztek a később Bihardiószezen tanító vallásos tanárok, és át is vették a lelkész helyét az iskolában. Először Bordás Mária, majd a jelenleg is tanító Nagy Ilona folytatta az iskolai oktatást. Nagy Ilona 15 éve tanít az iskolában, ezen kívül besegített a már nyugdíjba vonult Gellért tiszteletesnek is a szombati vallásos órák és káté megtartásában.

⁴¹⁹ Bővebben lásd: Szűcs – Tolnai: 2016, 39-41, Szűcs – Tolnai: 2016, 592-597

Ma az iskolai vallásórák külön, minden felekezet számára elérhetőek. A román gyerekeknek ortodox, a magyar gyerekeknek pedig református és katolikus vallásoktatásra van lehetőségük. Mivel református többségű falu, ezért minden osztálynak külön vallásórát tartanak 0-8 osztályosoknak heti egy órában. A katolikus gyerekek is járnak a református órákra (mivel nagyon kevésen vannak, ezért elemi osztályban az 1-4, illetve az általános iskolában 5-8 osztályosok 1-1 összevont csoportban tanulnak,) mivel a katolikus vallásóra időpontja a tanórák után van, míg a református be van építve az órarendbe. Az adventista, baptista és a megkereszteletlen gyerekek szintén a református vallásoktatáson vesznek részt.

Katolikusok hozzám járnak, hiába van külön csoportjuk péntek délután, napközben órák közzé esik a vallás, és nem mehetnek el, de nem is szeretnének elmenni. Szeretik a vallásórákat. Tulajdonképpen ugyanazt tanítjuk, mert a történetek megegyeznek, ami eltér jobban, 7. osztálytól dogmatikai rész van 8.-ba egyháztörténelem van. De nem csinálnak belőle gondot. Szívesen sokszor mondják, tanárnő felelünk mi is, vagy tessék már beírni a jegyünket, mert általában már órán megtanulják a leckét, mire elmagyarázom, átismételjük, újramondom vagy felolvasok bizonyos verseket, történeteket, ami kapcsolódik a leckéhez és szeretik. Mindenkit én tanítok. Direkt a roma szülők is kérték, hogy református órát akarnak. Nem számít, ha a gyerek se megkeresztelve nincs, vagy be van merítkezve ... azt mondták, hogy a vallástanárnő nem tanít nekik rosszat, járjanak vallásórára, tanuljanak valami jót. (N. I.)

Tankönyvek erre a célra egyik osztály számára sem készültek. Egyetlen évben adtak ki könyvet az elemi iskolások számára, de a következő évben bevonták őket, így főleg fénymásolatokból tanulnak a gyerekek. Általános iskolások már a Szentírásból tanulnak.

A vallástanárnő elmondása szerint ma már nagyon kevés gyerek részesül vallásos nevelésben otthon. A magyar családokban is kicsi ez az arány, cigány családoknál pedig egyáltalán nem jellemző, ezek a gyerekek nem ismerik sem a vallásos történeteket sem pedig az imádságokat.

Kevés, nagyon kevés gyerek mondja, aki imádkozik nagyszülőkkel, hogy neki a nagymamája tanította meg. (...) Az 1-4 is nagyon jó osztály, mindent jó tanítani. Roma osztályokba nehezebb, azért pl. ott is a 7-dik, 8-at meg lehet fogni, mert vannak olyan részek, ami nagyon érdekli őket. Mikor a tíz parancsolatot végigmagyarázzuk, vagy egyháztörténeti részek jönnek be, szájtátva hallgatják. (N. I.)

Vallásszocializáció esetében a vallásos értékrend, vallásos élet megléte, de annak hiánya is átvehető.⁴²⁰ Ha a vallásos nevelés elmarad, ha nincs „belenevelve” a gyerekekbe, megrendül a hit:

Én olyan helyre vittem el szívesen a gyerekeket is, ahonnan egy kicsit épülhetett. Mi Moldovában minden kolostort végigjártunk, és részt vettünk olyan istentiszteleteken, ortodox miséken, amikor esőért könyörögtek, viszont a gyerek már akkorára annyira megváltozott, hogy mikor jöttünk vissza (nagy szárazság volt akkor) és a Békás-szoroson jöttünk, akkor zuhogott az eső. Mondták, hogy na, látjátok volt foganatja

⁴²⁰ Horváth-Szabó: 2007. 141.

annak, hogy esőért imádkoztak, mert megjött az eső. Az egyik gyerek megjegyezte, hogy biztosan hallotta a rádióban a meteorológiától, hogy eső lesz és ezért rendezték pont akkorára a misét. (N. K.)

Manapság egyre gyakoribb, hogy az imákkal is az óvodában vagy az iskolában találkozunk először a gyermek. Az iskola előtt nagyon sokat számít az óvoda vallásos életre való nevelése, hiszen ez (óvónőtől függően) már ekkor megkezdődhet. Ezekben a gyerekekben már ekkor rögzülnek az étkezések előtti és utáni imák, az ünnepekhez tartozó történetek, a tízparancsolat.

Erről akkor lehet megbizonyosodni, mikor látjuk, hogy az iskolában is mikor az uzsonnáját előveszi a gyermek, előtte összekulcsolja a kezét és imádkozik. (...) Van óvónéni, aki templomba jár, nőszövetségi tag. És meglátjuk, hogy foglalkoznak vele, mert ők már imádkoznak evés előtt, ők már mondják, hogy ne mondd ki, mert csúnya, tudod, hogy tanította óvónéni, hogy benne van a 10 parancsolatban, hogy nem szabad csúnyákat mondani. Van, amit már említett nekik az óvónéni is, és rémlik, vagy én mondom valamit, hogy karácsony és akkor kezdik, hogy óvónéni is elmesélte már nekünk, de, mondom, én másképp fogom elmondani, nem mesélni fogok. Tehát tudják, ha már hallottak róla. Nagyon jó, ha már az óvónéni is már ilyen indíttatású, számít nagyon sokat. Viszont van olyan óvónéni, aki a saját lányának azt mondja, hogy ne jöjjön vallásórára. Ilyen eset is van. (N. I.)

Az előkészítő (nulladik) osztályos gyerekek játékos formában tanulnak:

A kicsik a leghálásabbak, oda megy legnagyobb örömmel az ember. Ők nulladikosok, de olyan, hogy óvoda és iskola, tanulunk is, mert van munkaasztalunk, munkapadunk, de van szőnyeges szoba játékokkal és játszunk, ők ezt nagyon élvezik. Vannak direkt gyerekjátékok, játékos énekek, amit eljátszunk, de a szobájuk amúgy úgy van berendezve, hogy rendes játékokkal, és ők építhetnek, vagy vonatozik, vagy kisautóval játszik, de nagyon sok mozgásos énekiünk van, úgy hogy ők észre se veszi, közbe mozgunk, meg játszunk, meg öleljük a babát, meg hempergünk a hempergőn, de közbe énekiünk vagy mondunk verseket, amiket meg kell tanulni. Benne van a tananyagba, és a gyerek észre se veszi, csak arra döbben rá, hogy óra végén tanult egy verset, vagy egy imádságot vagy egy éneket. Nagyon jó dolog, és ők nagyon hálásak, onnan mindig puszival jövök el. Jaj, alig vártuk tanító nénit, óvó nénit – mikor hogy szólítanak. (N. I.)

Vallásórán megtanulják a református vallásban fontosnak tartott imákat. Elemi osztályban a reggeli és esti imát, illetve az étkezés előtti és utáni imákat. Általános iskolában tanulják meg az Úr imáját és az Apostoli hitvallást (bár legtöbbször már sokkal hamarabb tudják őket, mivel már hamarabb is hallják ezeket az imákat). Az, hogy ezeket az imákat használják-e, ismét csak attól függ leginkább, hogy a gyerekekkel imádkozik-e a szülő, nagyszülő, vagy sem, mert az kevésnek bizonyul, ha csak a vallástanárnő buzdítja otthoni imára őket.

Arra is találtam esetet, amikor a szülő akadályozta a gyermek ilyen irányú nevelését még azzal is, hogy nem engedte vallásórára.

És volt olyan gyerek, aki elmondta, hogy tanárnéni, tetszik imádkozni azért, hogy édesanyám elengedjen, mert nem engednek el a szombati vallásórára, pedig én úgy vágyom. Mondtam, hogy imádkozom, és meglátjuk, és sikerül és talán egyszer vagy kétszer elengedték és utána csak folyamatosan nem jött. Azt mondta az édesanyja, mindennap mész iskolába, pihenj, nézzed a mesét. Ez most nem általános, de vannak ilyen esetek is.

A vallástanárnő fő feladatának azt érzi, hogy hitet ébresszen a gyerekekben:

Én nem azt kell nézzem, hogy a gyerek mennyire tudja az adott történetet, hanem, hogy nekem az a lényeg amit én nem látok, hogy tudtam benne hitet ébreszteni vagy nem tudtam. Ez az én fő feladatomban, misszióm, hosszú éveken át, 8 éven át, mert egy-egy gyerek 8-9 évet van a kezeim közt és nekem ez a legfontosabb, hogy jut-e hitre a gyerek az évek folyamán, vagy nem jelentett neki semmit az amit én minden héten elmondtam. (...) Ezek a szülők, pont az a periódus, nagyon kevés az, talán a mostani nulladikosok szüleje, akinek volt vallásoktatás, ők lehet, hogy másabbak, vagy jövőre, akik fognak jönni, mert ezelőtt 20 évvel, '90-től kezdődött. (N. I.)

Egyház által szervezett vallás- és kátéórák

A korábbi évszázadokban gyakori volt az is, hogy a teljes vallásóra idejét a káté tanításával töltötték.⁴²¹ Molnár János az 1800-as évek végén leírja, hogy a vallásos ismeretek effajta terjesztése ilyen módon már gyermekkorban megkezdődött. Iskolán kívüli hittanóra már ekkor is volt. Káté magyarázat vasárnaponként folyt, de kevesen jártak rá. Egyrészt a templomban folyó hitoktatás 1763-tól nemcsak a lányoknak, hanem az „új magyaroknak”, vagyis a cigányoknak is kötelező volt (felső politikai parancs folytán – írja Molnár J.). 1815-ben az egyház kötelezte a leánytanítókat, hogy vasárnaponként délután a legényeket, esti istentisztelet után pedig a lányokat tanítsák vallásra.⁴²² Biblia magyarázatot 1817-től heti két alkalommal tartottak „ujbóri communiótól József napig”, majd adventtől húshagyó keddig, istentiszteletek után. Erre már nagyobb számú hallgatóság gyűlt össze.⁴²³

A gyerekeknek a kommunizmus alatt is tartottak vallásórákat és kátét is, rendszerint vasárnaponként, mely alkalmak nagyon népszerűek voltak a gyerekek körében.

Mi örömmel jártunk vallásórára, Fias Kálmán nekünk villanyt fejlesztett, imádtuk, hogy megfogtuk egymás kezét és akkor az elsőt és az utolsót megrázta, a többin meg csak keresztülment az áram. (...) Akkor ez volt a fénypontja, mondtuk, hogy akkor tiszteletes úr most üssön meg az áram bennünket. Hát nagyon szerettük. (N. K.)

Tanítottak imákat, meg, ha konfirmáltunk is, mindent megtanított a tiszteletes úr, csak lopva kellett járjunk. Megtanultuk, mert mindent megtanultunk, sőt mikor G. konfirmált, akkor a tiszteletes, már ott voltunk, hogy a másik héten konfirmálnak, mondom tanulatok már imádságokat az úrvacsora osztás előtt, meg templomba bemenetel, kimenetel, azt mondja G., hogy még nem s amit én tudtam azt lediktáltam neki, és szinte a fél konfirmandus csapat azt tanulta meg, ami G.-nek volt, mert nem kaptak. (...) A szülőktől nem sok mindent, abszolút nem is vezettek rá minket a

⁴²¹ Illyés: 1941, 73

⁴²² Molnár: 1885, 61

⁴²³ Molnár: 1885, 62

vallásra, mert nem volt szabad, hogy ne hogy valahol a gyermek elszólja magát, hogy én ezt tudom, ezt tanultam, inkább nem is mondták. Én, amit tudok, imádságokat, azt Osvát tiszteletessel tanultuk. (Sz. G.)

A konfirmációi oktatást a mindenkori lelkész végezte. Abban az esetben, amikor két lelkész szolgált a településen, mindig a második, illetve segédlelkész feladatai közé tartozott ennek megtartása.

A vallásórákat a rendszerváltás után a lelkész, később a vallástanárnő tartotta, mivel a lelkész esperesi kötelezettségei miatt munkaköre kibővült, így igény volt a vallástanárnő segítségére. Jelenleg a lelkész tartja a vallásórákat és a konfirmáció-előkészítő órákat is. Ma szombatonként tartanak káté órát mindkét konfirmandus csoportnak, és vallásórát is az I-V osztályos gyerekeknek, a lelkész vezetésével. Az egy órás alkalmak részét képezi egy 15 perces énekóra, melyet a kántornő tart. Ezek az Asók István teremben vannak megtartva.

Ma az egyház által tartott vallásórák célja többek között az, hogy a gyerekeket és ifjakat időben felkészítse a gyülekezeti életre. Fontosnak tartják, hogy a szülők, nagyszülők, keresztszülők, felelősséggel neveljék és neveltessék gyermekeiket, (amint arról fogadást is tettek Isten színe előtt a keresztelés alkalmával), úgy, mint azt is, hogy a gyermekeket vallásórára kell küldeni, hogy ez alkalom által maradandó értékek részeseivé váljanak. Az ifjúság a jövő gyülekezete, ezért mindent megtesznek azért, hogy biblikus és hitvallásos nevelésben részesüljenek.⁴²⁴

Ima

P. Madar Ilona írja, hogy „a vallás megélésének legfontosabb tiszte az imádkozás. Az imádkozás az az alkalom, amikor az ember a transzcendens erővel kapcsolatot teremt, hálát ad, segítséget kér. Imában köszönjük meg a velünk közölt jókat, és kérünk további áldást szeretteinkre, életünkre, munkánkra és javainkra. Az istenfélő földműves ember hite — ebből eredően imaélete — általában mély. Ennek oka lehet a természeti erőknek való kiszolgáltatottsága is.”⁴²⁵

Az ima, imádkozás az Istennel való kapcsolat, kommunikáció eszköze, mely a hívő ember vallási kötelezettsége, és a keresztyén élet alapfeltétele. A reformátusokra nem jellemző, hogy nagyobb közösségben együtt imádkoznak, a közös ima inkább családon belül lehet jellemző.⁴²⁶

---

⁴²⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 2009. április 26.

⁴²⁵ P. Madar: 1991, 121

⁴²⁶ P. Madar: 1991, 123

Több ima-meghatározással is találkozunk: Heiler szerint az ima az ember szabad, spontán és élő kapcsolata Istennel.⁴²⁷ Marcel Mauss azt írja az imádságról, hogy „orális vallási szertartás, amely közvetlenül a szakrális dolgokra irányul”.⁴²⁸ Gill szerint egy szöveg, az emberi szakrális/spirituális kommunikáció speciális szavainak az összessége,⁴²⁹ amiben hangsúly az imádkozó személy történelmi, kulturális, társadalmi és pszichikai adottságain van.⁴³⁰ Tánczos Vilmos az imát, mint ritualizált szöveget határozza meg.⁴³¹

Az imádkozás fontosságára az istentisztelet ideje alatt a lelkész is felhívja a figyelmet, de adatközlőim elmondása szerint az imádkozást inkább szükségletnek érzik, mintsem kötelességnek, és információval szolgál az egyén érzésvilágáról.

A bihardiószegiek imakészletben két típust különböztethetünk meg: a kötött imákat és a kötetlen, saját költésű imákat.⁴³²

Hogy milyen körülmények között mondják az imákat, az igen változó. Vannak, akik teljes figyelmüket az imának szentelik, míg mások a mindennapi tevékenységeiket meg nem zavarva mondják az imákat, és az imamondást nem mindig kíséri koncentráció (pl. televíziózás, munka, stb.)

Az alapvető imák megtanulásával kapcsolódik be a gyermek egy közösség vallásos életébe.⁴³³ Amikor egy gyermek egy imát tanul, akkor nem csak az ima szövegét sajátítja el, hanem annak formai jegyeit, gesztusait is, mint az összekulcsolt kéz. Az imák elsajátítása közben megismerik a különböző természetfeletti lényeket (Isten, Jézus, Sátán stb.), azok jó és ártó szándékait, ami által megismerkednek a különböző tettek pozitív illetve negatív szankcióival. Így a különböző társadalmi értékek és normák már gyermekkorban átadódnak. Megtanulják, hogy a legnagyobb véték, amit egy ember elkövethet embertársa ellen, az a gyilkosság. Ezen kívül a lopás, házasságtörés, fizikai bántalmazás, alkoholizmus.

Az imák elsajátítása közben az imába vetett hitet is átveszik, megtanulják, és bíznak abban, hogy segélykérő imájuk meghallgatásra talál, ami által a gondok is megoldódnak vagy csak enyhülnek.

Nem vagyok túlbuzgó, de hidd el én rájöttem arra, hogy sokszor mikor probléma is volt, úgy imádkoztam, elgondolkoztam, hogy jaj, Istenem segítsél és még tán könnyebben átvészelted a problémát, bármit. (Sz. I.)

---

⁴²⁷ Heiler: 1932, 16

⁴²⁸ Mauss: 1971, 160

⁴²⁹ Gill: 1987./11. 489

⁴³⁰ Gill: 1987./11. 490.

⁴³¹ Tánczos: 2001, 240.

⁴³² Tánczos: 2001, 249

⁴³³ Tánczos: 2001, 242

Az adatközlőim arra is rávilágítanak, hogy az ima nem mindig talál meghallgatásra, és ha a kérés nem teljesül, akkor úgy gondolják, hogy más terve volt Istennek.

Az ima meghallgatásába vetett hit már a gyerekeknél is éppúgy jelen van, mint a felnőtteknél. Céljuk általában a félelem csökkentése, mérsékelése, és segélykérések igénylése, mivel úgy gondolják, hogy az ima elmondása befolyásolja a mindennapi életet, annak történéseit.⁴³⁴

(...) ha mondom a gyerekeknek azt, például egy történet kapcsán, hogy megtapasztaltad Isten gyógyító erejét? Igen megtapasztaltam. Mikor hol? És akkor mondja, tényleg nem is mentiünk el a fogorvos nénihez, hanem csak imádkoztam és elmúlt a fogfájásom, lefeküdtem imádkoztam, elaludtam, és tudom, hogy Isten gyógyított meg. Itt jön a visszajelzés, ahol a gyerek biztos benne, hogy az imája meghallgattatott. Vannak ellenkező példák, mert az van az életbe is, mert Isten különböző dolgokkal próbára tesz bennünket, de a gyerekeknél ez fontos, hogy ők érezzék, lássák azt, hogy Isten tudja, mit csinálnak, hogy miről van szó vagy mit éreznek. (N. I.)

Imaalkalmak, imatípusok

A vallásnak, vallásosságnak a mindennapokban is jelentős szerepe van.⁴³⁵ A napi vallásgyakorláshoz a paraszti társadalomban szorosan hozzátartozott az imádkozás. Ezek hagyományosan reggel, délben és este történtek,⁴³⁶ illetve ehhez kapcsolódtak még az étkezések előtti és utáni imák és egyéb, a napi rutinhoz és különböző élethelyzethez, krízishelyzethez kötődő imák.⁴³⁷ Jellemüket tekintve lehetnek rövid segítségkérő (mindennapi teendőkhöz kapcsolódó), köszönő-hálaadó (az eredményesen befejezett nap után), valamint önvizsgáló-gyónó jellegűek is.⁴³⁸ Az ima szorosan kapcsolódik a mindennapi gondokhoz.⁴³⁹

Az imákat gondolatban, vagy hangosan, szóban mondják. A felnőttekre jellemző a gondolatban való imádkozás, míg a gyermekek hangosan mondták el az imát, ezzel is bizonyítva a szülőknek, nagyszülőknek, hogy imádkoztak.

Imaalkalmak:

Jelentős különbségek tapasztalhatóak a diószegi református hívőknél abból a szempontból, hogy mikor, mennyit és milyen imádságokat mondanak. Reggeli és esti imáknak azon imákat tekintem, amelyeket rendszeresen, naponta végeznek, élethelyzettől függetlenül.⁴⁴⁰

⁴³⁴ Heiler: 1932, 16–17; Tánczos: 2001, 235.

⁴³⁵ Pozsony: 2002, 141

⁴³⁶ Bartha: 2006, 51

⁴³⁷ Bartha: 2006, 23

⁴³⁸ Kósa: 1990, 476

⁴³⁹ Bartha: 2006, 67

⁴⁴⁰ Bartha: 2006, 68

A rendszeresen imádkozóknál is a leginkább az esti ima fontossága mutatkozik meg, ez a legjellemzőbb a diószegi református hívőkre. Ez a lefekvéshez kötődik, legtöbbször az ágyon fekvéskor vagy ülve, leginkább csukott szemmel imádkoznak, bár találkoztam olyannal is, aki a televízió nézése közben imádkozott. Többségük az esti imát mondták el és a Miatyánkot ilyenkor. Ezekon kívül az ima végén saját gondolataikat is szavakba foglalják, amik jellegüket tekintve hálaadó, (amivel hálát adnak az Istennek a napi jócselekedetért), illetve segélykérő imák (a velük történő rossz dolgok jóra fordulását kérő imák, könyörgések), melyeknek konkrét céljuk van, a mindennapi élethelyzetekhez fűződnek, valamely eseményhez vagy időszakhoz kötődnek. Ezek legtöbbször rövidre fogott imák.

Régen az nem történt meg, hogy egy parasztember ne imádkozzon, ha lefeküdt. Hazajött a munkából, elvégezte a dolgát, tisztálkodott, lefeküdt és imádkozott. tehát az ő testi erejét, lelki erejét akarta ébren tartani. A lélek karbantartása. (S. L.)

Nem tudtam elaludni addig, míg legalább azt az esteli imádságot meg a Miatyánkat nem mondtam el. Nem hangosan, hanem magamba. És a gyermekik is mind. Sokszor bementem a szobába, rájok níztem, a fiam fekiüdt az ágyba, mán aludt, de a kis keze így maradt (keresztbe kulcsolva, imádkozva). Na, mondtam ez vagy elaludt imádság közben, vagy elmondta és úgy maradt a keze. (Sz. I.)

Valahogy mink is este imádkozunk, de úgy, hogy reggel, meg mikor esziünk, akkor nem. Este igen, akkor az ember mikor lefekszik, akkor elimádkozza magába, vagy addig nem nízem a tévét, de reggel nem. (Sz. K.)

Fontossági sorrendben a következő a reggeli ima.

Reggel nem kényyszerítettek, mert felkeltünk oszt a szülők elébb kimentek, mint mink. De attúl én még imádkoztam, és még most is. (Sz. I.)

Nincs benne az emberbe, hogy reggel imádkozzanak, inkább este. Este mikor lefekszik az ember. (Sz. K.)

A reggeli ima nem jellemző a diószegi reformátusokra, csak nagyon kevés esettel találkoztam az interjúk során, hogy az illető, vagy valamelyik családtagja reggel is imádkozik. Elmondásuk szerint ez régebb is így volt, nagyon kevés embernek tartozott hozzá szorososan a mindennapi életéhez a reggeli ima, és ezt a napi időbeosztással indokolták. Aki imádkozik reggel, arra is jellemző az, hogy a mindennapi rutin cselekvések alatt, a napközbeni teendők közben mondják el gondolatban a reggeli imát.

... ha nem mikor reggel felkelek, de úgy a menetbe beleteszem az imát (S. P.).

Leginkább a Miatyánkot mondják reggel. Ehhez néha társul az esti imához hasonlóan az ima végén a saját szavaival végzett rövid fohász, mely jellegét tekintve szintén hálaadó vagy segélykérő.

Szinte egyáltalán nem mondható elterjedtnek az étkezésekhez kapcsolódó ima. Egyetlen adatközlőm számolt be arról, hogy étkezések előtt és után imádkozik, de ezt nem a családban tanulta, hanem az egyházi rendezvényeken való részvétel által sajátította el. A

kutatás tapasztalata, hogy Bihardiószegen a régebbi időkben sem volt a reformátusok körében szokás ekkor imádkozni még a vallásosnak mondott családokban sem.

A mindennapi tevékenységek határozzák meg az imák idejét, vagyis az ébredés, étkezések, lefekvés (a napi munka előtti, illetve utáni imára sem találtam egy példát sem).

Csak arra tanítottak, hogy reggel-este imádkozzunk, nappal nem írtünk rá, muszáj vót dőgozni. (S. P.)

Vallásgyakorlás⁴⁴¹

Istentisztelet rendje

„Vallásos buzgóságnak egyik külső előmozdítója az isteni tisztelet, vagyis a híveknek az a végre kijelölt közhelyeken – a templomban – együttes éneklése és imádkozza, az ezekkel együtt járó prédikációval és sákrámentumok kiszolgáltatásával,“⁴⁴² írja Molnár János. Az istentiszteleteken korábban szinte az egész közösség részt vett. „A mi népünk szeret templomba járni. A templom központja nemcsak a vallásos, hanem bizonyos tekintetben a társadalmi életnek is“⁴⁴³ – írja Illyés Endre, református lelkész 1931-ben.

Az istentiszteleten való jelenlét segíti leginkább a vallási összetartozást,⁴⁴⁴ és mivel a vallásgyakorlás külsődleges, egyben mérhető, ellenőrizhető jegyét a templomi istentiszteletek látogatása jelentette, így szinte mindegyik egyházi jegyzőkönyv gazdag tárházat adja a templomba járási szokásokról szóló feljegyzéseknek.

A kezdetekben minden nap volt istentiszteletet napi két alkalommal. A hétköznap délutáni istentiszteleteken a lelkész helyett „*deákok imádkoztak*”. Mindez addig tartott, míg egy alkalommal az egyik deáknak a lábát egy részeg harangozó megfogta és „*a templom komoly szentségét megsértő jelenet következett be*“.⁴⁴⁵ Ezek után a hétköznap délutáni istentiszteleteket is a lelkészek végezték. Ezek azonban egy idő után megszűntek, mivel a hívek nem vettek részt rajtuk (hogy mindegyik mikor került sor, az nincs feljegyezve), így ezután csak vasárnap és ünnepnapokon tartottak kétszer istentiszteletet.

1880-ban vezették be, hogy nyáron délelőtt 8 órakor és délután 3 órakor, míg télen délelőtt 9-kor és délután 2-kor kezdődjön az istentisztelet, mivel később „a téli ködös idő

---

⁴⁴¹ A fejezet egy korábbi változata önálló tanulmány formájában is megjelent: Tolnai-Györbíró: 2018, 175-181

⁴⁴² Molnár: 1885, 56

⁴⁴³ Illyés E.: 1931, 33

⁴⁴⁴ Kósa: 1990, 466

⁴⁴⁵ Molnár: 1885, 56

miatt nem lehet, mert ilyenkor az énekeket olvasni nem lehet”.⁴⁴⁶ Hétköznapokon, nyáron reggel 7 és délután 3-, télen reggel 8 és délután 2 órától tartottak istentiszteletet.

1958-ban megpróbálták a vasárnap délutáni istentiszteletet későbbi időpontra tenni, az estéli órákra, évszakonként az alkonyati időbe,⁴⁴⁷ de még év vége előtt visszatértek a 3 órától tartandó istentiszteletekre.⁴⁴⁸ Ugyanakkor a lelkész, Osváth Ernő kezdeményezte, hogy a vasárnap délutáni istentisztelet akkor se maradjon el, amikor gyásztistentiszteletet tartanak,⁴⁴⁹ azonban ezt később sem tudták megvalósítani, mivel Gellért Gyula, a 2014-ben leköszönt lelkész is arról számolt be, hogy ilyen esetekben mindig elmarat a délutáni istentisztelet.

Az istentiszteletek tartására vonatkozó rend erős lelkészi befolyás alatt állt ugyan, de azt rendszeresen formálta a gyülekezet igénye is.⁴⁵⁰ Jó példa erre az istentiszteletek számának csökkenése időről-időre. 1976-ban csökkent a hétköznap reggel tartandó istentiszteletek száma, mivel csak 1 személy látogatta (addig 2 volt, de 1 meghalt). Hétfő, szerda és szombat maradt az a három nap, amikor áhítatott tartottak. Szerdát azért javasolták, mert piaccal egybekötve nagyobb volt a látogatottság, szombaton pedig gyerekágy után az anyák ekkor vettek részt először az istentiszteleten. Ez nem érintette a bűnbánati heteken tartandó minden reggeli istentiszteleteket.⁴⁵¹ Még a rendszerváltás előtt a hétköznap délelőtti istentiszteleteket teljesen megszüntették, mivel nem volt rá igény.

Reggeli templom volt, jöttek a piacra (a háború előtt meg éppen volt templom reggel), ott volt a piac a templom mellett, ahol most a blokk (tömbház) van. Ez az istentisztelet kb. fél órát tartott, csak egy rövid istentisztelet, imádság, ének és ennyi. Anyósom is jött a piacról nyáron, hamar elárultak és mentek be. Egész Kicsi József idejében így volt, de mikor a piacot felszámolták és elkezdték a blokkokat építeni az után már nem nagyon volt. (Sz. K.)

Reggel 8 órakor harangoztak és istentiszteletet tartottak minden reggel. Hogy két öregasszony volt vagy három, nem számított, elmondták a Miatyánkot és aztán jöttek haza. (S. L.)

A vasárnap délutáni istentiszteletek látogatottsága is egyre gyérült, ezért 2004-től a délutáni alkalmakkor verseket mondtak, éneket tanultak és nőtársasági illetve belmissziós ügyeket tárgyaltak,⁴⁵² majd 2010-től a délutáni istentiszteleteket, a bűnbánati heteket télen az Asók István teremben tartották.⁴⁵³

---

⁴⁴⁶ Molnár, 1885, 56

⁴⁴⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 1958. január 20.

⁴⁴⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 1958. augusztus 3.

⁴⁴⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1958. január 20

⁴⁵⁰ Kósa: 1990, 466

⁴⁵¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1976. január 4.

⁴⁵² Presbiteri jegyzőkönyv: 2004. augusztus 22.

⁴⁵³ Presbiteri jegyzőkönyv: 2010. december 19.

2011-ben bevezették, hogy istentisztelet előtt a gyülekezet éneket tanuljon, aminek a kivitelezésére a lelkész a kántornót kérte fel. Nyáron kezdték, amikor még nem volt hideg a templomban és késő ősszel hagyták abba.⁴⁵⁴

Jelenleg a délelőtti istentisztelet 10 órakor, a délutáni pedig nyáron délután 6, télen pedig 5 órától kezdődnek, de legtöbbször látogatottság hiányában nincs vasárnap délutáni istentisztelet.

Az idők folyamán az egyházi ünnepek templomban való megtartásában is változások következtek be. 1829 esztendőig az ünnepek három napig, ettől kezdve két napig tartottak,⁴⁵⁵ melyek a mai napig is így vannak. Az úrvacsoravétel előtti istentiszteletet a református egyház liturgiai szabályai szerint bűnbánati hét előzi meg, vagyis az azt megelőző délutánokon istentiszteleteket tartanak. Ezen alkalmak száma nem központilag szabályozott, vagyis mindig az adott gyülekezet presbitériuma dönt róla. Az idők folyamán a bűnbánati hetek is rövidebbek lettek adatközlőim szerint, ami azt jelenti, hogy az egy hetes istentiszteletek mára két napossá rövidültek, vagyis a csütörtöki és pénteki napokra korlátozódott. Ennek szintén az istentiszteleti látogatottság iránti érdektelenség az oka.

Meg mondjuk az volna a rendes menet, hogy úrvacsoraoosztások előtt is, a bűnbánati hétre járjon az ember, s azt se tudják megoldani a tiszteletesek, már csak csütörtöktől hátrafele vannak a bűnbánati estek, mert nincs, aki menjen. (Sz. G.)

Ezekén kívül imaheteket tartanak évente egy alkalommal 1990-től, amikor egy héten át délutáni istentiszteletet tartanak.

Az istentiszteleteket a mindenkori első vagy második lelkész, illetve a segédlelkész tartja. Kivételt képeznek a minden évben megtartott imahetek, amikor az istentiszteleteken vendéglelkész szolgál. A presbiteri jegyzőkönyv szerint „a Főt. Püspök Úr beleegyezik abba, hogy ha a pap nem tudja valami miatt az istentisztelet megtartani, helyettesítheti az orgonista kántor a pap által megadott imádság és prédikáció felolvasásával, kivételt képez a sákrámentumok kiszolgáltatása, esketés, temetés”.⁴⁵⁶ Adatközlőim szerint erre volt is néhány alkalommal példa, amikor Kicsi József tiszteletes helyett Koszta Imre kántor tartott istentiszteletet.

Meg délután tartott ima nem tudom mi volt, vagy mikor ment kántorizálni, ő nem tudott menni vagy nem tudom mi volt, és Koszta olvasott fel, vasárnap délután. De hát reverendát nem vehetett, szószerkre nem mehetett. De beleélte esetleg magát ebbe, mert aztán átmentek a baptistákhoz, ott is prédikálni akart, de ott nem engedték. Igen, mert a Bibliából sokat tudott Koszta. (K. L.)

---

⁴⁵⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 2011. május 8.

⁴⁵⁵ Molnár, 1885, 61

⁴⁵⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 1958. augusztus 3.

Vallásosság változása az istentiszteletek látogatottságának tükrében

A kommunizmus kezdetéig

„Elődeink hitbeli buzgósága, vallásos melegsége, Isten háza iránti szerelme s egyházas jelleme sokszor követendő mintaképen említetik ma, sok tekintetben elhidegült, elegyházatlanult, s anyagi irányú korunkban”,⁴⁵⁷ írja Molnár János 1885-ben és hozzáteszi, hogy már az 1800-as évek közepén halványulni látszott az addig viruló vallásos élet Bihardiószegen, az azelőtti időkhöz képest. A vallásosság jele szerinte a templomba járás, illetve az úrvacsora vétele. Az egyház ezt figyelemmel is kísérte, és ha úgy találták, hogy nem elég buzgók a hívek, akkor kisebb-nagyobb büntetést róttak ki a templom látogatását hanyagoló hívekre, melyek szigorú szabályok voltak. 1763-ban határozatot is hozott az Egyháztanács: „a templomot nem gyakorlók, s az úrvacsorával élni nem akarók sem magok sem gyermekeik tisztességesen el ne temettessenek.... S hogy kik az ilyenek? Saját tizedében megbízatik ki kötelessége szerint tartozik szorgalmasan és ha bizonyosan olyanokat tapasztaland, azokat nevek szerint és a szent Ecclesiának bejelenteni”.⁴⁵⁸ A 19. század elején még az iskolás lányokat is kötelezték a templomlátogatásra. Később már nem volt kötelező, viszont Molnár leírta, hogy ő igenis kötelezte a lányokat, mivel úgy találta, hogy így „korán buzgóvá tehetni, mint a minővé anélküle lenne”. Ennek ellenére ő úgy látta, hogy csökkent a templom látogatottsága a korábbi időkhöz képest, és nem segített ezen az sem, hogy a követendő példaadás elmaradt, mivel a bírák székei legtöbbször üresek maradtak. Az ünnepek megtartásának elmulasztása a 18. században még csak szórványos, azonban 1844-re tömeges volt. A községháza vasárnapi ügyintézője, az uradalom heti béreinek vasárnapi kiosztása, a vasárnapi piacok, a templom körüli két kocsmá jelenléte mind közrejátszott abban, hogy 1885-re lecsökkent a templomlátogatás aránya. Molnár följegyezte az akkori templomba járók számát, mely a következőképpen alakult: hétköznap 1-3 férfi és 10-30 nő, vásár- és ünnepnapokon délelőtt 50-200 férfi és 100-300 nő, délután 2-5 férfi, 8-25 nő, ünnepeken férfi: 30-80, nő: 150-200. Úrvacsorát vett (főleg ünnepekkor volt jellemző): 50-200 férfi, 150-250 nő.⁴⁵⁹

Az istentiszteletek fontosságát jelezte még a 19. században, hogy megzavarásuk komoly szankciókat vont maguk után. Molnár pontosan leírta, hogy mik zavarták akkoriban az istentiszteletet, és melyek voltak azok az intézkedések, melyeket az istentiszteletek csendes lefolyásáért tettek: 1814-ben „mint minden nemesebb érzést megbotránkoztató dolog panaszoltatik az egyháztanács előtt, hogy egyik vasárnap délutánján, – az alatt, míg a nép

⁴⁵⁷ Molnár: 1885, 55

⁴⁵⁸ Egyh.tan. gyűlési j. k. I. k. 10 l. idézi: Molnár: 1885, 64

⁴⁵⁹ Molnár: 1885, 64-65

isteni tiszteletre gyülekezett, - hordták és húzták le szekereikről a kövicset a gátra bizonyos emberek”.⁴⁶⁰

1845-ben vasárnapok ünnepnapokká váltak, és 1882-től a hivatali ügyintézéseket beszüntették, boltokat, italmérő helyeket bezárták, minden olyan tevékenység, mely megzavarta az istentiszteletet, betiltottak. Ezt a rendeletet csak néhány hétig tartották, utána csak a templommal szemben levő „főpálinka-mérő” maradt zárva vasárnap, „de azért helyisége telisden telin nem az ajtón, hanem a nyitott ablakon át áramlik ki a bent dorbézolók lármája, s az épület előtt, az utcán mentek végbe különösebbnél különösebb idilli jelenetek, a többnyire összecsoportosult ivók társaságában”.

1967 előtt a templom mellett volt a sertésvásár. A templom közelében volt még a „háromágú csapszék”, ahol szintén „éktelen beszédek, lármázások szoktak végbe menni isteni tisztelet idején, s mert az ifjúság ott szokta bevárni a templom kezdetét”. Ezt el akarták távolítani, a fentebbi okok miatt, de nem sikerült, mert az uradalomnak jövedelmező volt. Szemben a templommal a „fő pálinkamérés”, a templom előtt boltsor, mellette szerdánként vásár a maga zajával, sőt a templomhoz közel egy gőzmalom is volt, ami sokszor vasárnap is zakatolt.⁴⁶¹ Ezekről ír Molnár, és hozzáteszi, hogy saját tapasztalat az, amit leír. Szerinte nem határozatra, hanem tette van szükség, mivel ahhoz, hogy ismét virágozzon az egyház, elsősorban arra volna szükség, hogy a hívek templomba járjanak és együtt imádkozzanak, illetve az istentiszteletet ne zavarja meg semmi.

Az 1900-as évek elejéről nem találunk pontos adatokat a templomlátogatottságról, de az adatközlőim így számolnak be az akkori istentiszteletekről:

Az igazi egyházi élet a 20-as és a 40-es évek, amikor az egyház fogta össze lényegében a magyarságot, és amikor az egyház gyakorolta a védnökséget az egyházi iskolák fölött. (N. K.)

Ny. M. néninek van fényképje, az apukája hogy tartja a zászlót. Nem hogy teli a templom, hanem dugig, oda már nem fért volna senki, azt mutatja az a fénykép. Sanyi bácsi fogja a gyönyörű magyar zászlót, '40-be, az elején, ahogy magyarok lettünk. (S. P.)

Gyerekkoromban nagyon sokan jártak templomba, a háború után nagyon vallásosak voltak az emberek. Ünnepnapokon mindig tele volt a templom egészen, még lócákat kellett két oldalra vinni, hogy férjünk. Az én apám is presbiter volt, és akkor a gyermekeket kötelezték, akkor még a gyermekek szófogadóbbak is voltak, hatott rájuk is a papnak a beszéde és jobban mentek. Mi nemcsak ünnepnapon mentünk, persze nem mentünk minden vasárnap, bár mikor konfirmáltunk, előtte minden vasárnap mentünk. A szülők is jártak. Télen jobban tudtak menni, mert akkor már előkészítették szombaton a vasárnapra való dolgokat és jobban el tudtak menni templomba. Nyáron kevesebben jártak, mert akkor munkaidő volt, mikor hogy sikerült, akkor úgy jártak,

⁴⁶⁰ Egyháztanács gyűlésének jegyzőkönyve: I. k. 201. I., lejegyezte Molnár: 1885

⁴⁶¹ Molnár: 1885, 61

mikor eső volt, nem lehetett dolgozni. Nyáron viszont, ha vasárnap is, nem mentek a mezőre dolgozni, akkor meg az otthoniakat kellett dolgozni egy kicsit (Sz. J.)

Vallásosság és vallásgyakorlás a kommunizmus alatt

A kommunizmus kezdetéig a vallás a mindennapi élet szerves része volt, magától értetődő, hisz mindenki beleszületett. Meghatározta az ember életét, szokásait, magatartását, erkölcsiségét. Akkor is voltak erősebben és kevésbé erősen vallásos emberek,⁴⁶² és ennek az egyik kifejezése a templomba járás volt. Egészen a kommunizmus kezdetéig semmi nem korlátozta a vallásgyakorlást. A kommunizmus időszaka viszont mélypont volt vallásgyakorlás szempontjából. 1946-ban a kommunista párt átvette a hatalmat, amivel megkezdődött a vallásüldözés. 1948-tól pedig megindult egy hitellenes áramlat, mely az egyházi hatalom elleni harcban teljesedett ki. Felszámolták a görög-katolikus egyházat, a különböző egyházak javait pedig agrárreform útján tulajdonították el. Egyházi szervezeteket tüntettek el, az egyházi iskolákat államosították, a protestáns lelkészek állami alkalmazottakká váltak, a vallásos oktatást teljesen felszámolták, mindezt a vallásos identitás megsemmisítése érdekében.⁴⁶³

Mikecs László, Bihardiószeg szülőtte így írt 1940-ben kiadott művében erről az időszakról: „(...) *Csak a templomban jöhetünk össze, ott se hallhatunk mindig ilyen prédikációt. Tudja, Domokos bácsi, hogy nem engedélyeznek semmit, felelte a segédlelkész, se dalárdát, se gazdakört, semmilyen kört*”.⁴⁶⁴ „*Az érszegieknek (bihardiószegiekre gondol Mikecs – szerzői kiegészítés) közösségi életet most nem enged a román. Gazdakör, dalárda, parókiakönyvtár becsukva és betiltva, elkallódva élnek a közösségi életet az utcán, lócákon, a szőlőkben, vasútállomáson. (...) A mi parasztjaink polgárok, jöttem rá, a nagyapám használja is ezt a szót, - csak valami parasztos, idevaló színezetben: parasztpolgárok. Általában még a régi grófi birtok és az általános leszegényedés mellett is van elég földjük, hogy jómódban élhessenek – s a gondtalan jómódú élet a polgárság elengedhetetlen feltétele. – Vannak hagyományaik is, például valami közös megítélő szellem.*”⁴⁶⁵

A vallás térnyerésének visszaszorulására használt általános fogalom a szekularizáció, mely azt a folyamatot jelenti, melynek során a vallás veszít társadalmi jelentőségéből.⁴⁶⁶ A kutatók részéről nem övezi egyetértés a szekularizációról alkotott elméleteket, és nagyrészt megdőlni látszik, mivel bebizonyosodott, hogy a modernizáció előrehaladtával közel sem

---

⁴⁶² Tomka: 2000, 3

⁴⁶³ Nastasa: 2009, 162

⁴⁶⁴ Mikecs: 1940, 149

⁴⁶⁵ Mikecs: 1940, 150

⁴⁶⁶ Wilson: 1976

csökkent a vallásosság mértéke több fejlett országban,⁴⁶⁷ amire nagyon jó példa az Amerikai Egyesült Államokban, illetve Japánba virágzó vallásosság. Igen sajátos volt Romániában ez a szekularizáció, mivel az akkori kommunista rendszer programjának egyik fő pontjává vált, hiszen a vallás teljes visszaszorítása volt a cél, egy ateista világkép kialakítása.⁴⁶⁸

Mivel Romániában a kommunista időszakban teljesen kimaradtak a vallással foglalkozó kutatások, ezért az ezzel a témával foglalkozók leginkább az állami hatóságok által kiadott demográfiai adatokra támaszkodnak. Ezen kiadványok szerint a kommunista időszakban a templomba járás aránya csökkent. Az ateizmus volt a kommunista párt hitvallása, melyet erőszakkal terjesztettek a párttagok, amivel egy szekularizált nemzetet akartak létrehozni. Emiatt kétséges, hogy azok az adatok, melyek az állami tisztviselőktől származnak, hiteles információkkal szolgálnak az akkori vallásosságról.⁴⁶⁹ A lakosság ateistává változtatása egy volt a kommunista párt céljai közül és annak igazolására, hogy ez sikeresen megvalósult, ezeket a statisztikákat is úgy módosították, hogy a céljuknak megfeleljen, csakis azért, hogy bizonyítsák, hogy a kommunizmus alapító atyjai jól gondolták, mikor a vallásosság megszűnését jósták.⁴⁷⁰

Némi igazságot azért hordozott magában, ugyanis adatközlőim is beszámoltak arról, hogy a templomok látogatottsága milyen mértékben megcsappant ez alatt az idő alatt. Ám ez lassú folyamat volt, hiszen az istentiszteleteken való részvételt még az 1950-es években is kötelezőnek tekintették, a diószegi reformátusok nagy része járt templomba; adatközlőim szerint akkor is voltak templomot kerülők, de nem ilyen mértékben, mint ma. Pontos feljegyzéseket nem találunk arra vonatkozóan milyen templomlátogatási szokások voltak Bihardiószezen ebben az időszakban, így adatközlőim elmondására hagyatkozom.

Én mentem templomba akkor is, minden vasárnap nem mentem, nem voltam minden vasárnapos. Nem tudom miért, de volt bennem, senki nem mondta sose, se anyu se apu, hanem én úgy magamtól, olyan 3 hét után már úgy éreztem, hogy megyek, nem hagyom el az egyházamat, vallásomat. Pedig nem vagyok egy bigott. Én ebbe nőtem, és nekem a lelkem ebbe nyugszik, nekem ez a vallásom. Templomba azért minden 3-dik vasárnap voltam. Aztán volt, hogy be akartak párttagnak hívni. (...) . Akkor az volt a szerencsém, hogy úgy volt hazajövök kántornak. (K. L.)

Ezekben az években még tele voltak a templom padsorai:

(...) élveztem, hogy felülhetek a karzatba, ott kellett ülni elől mert tele volt. Annyian jártak templomba mikor én kisgyerek voltam, meg amikor már nőtem meg mikortól kezdve magamtól oda már felmentem a karzatba, annyian voltak, hogy ha késve ment

---

⁴⁶⁷ Tomka: 1996; jelen disszertáció szerzője bővebben írt a szekularizáció problémaköréről, lásd: Szilágyi - Tolnai, 2009, 53-72

⁴⁶⁸ Kiss: 2010, 72

⁴⁶⁹ Gog: 2007, 52

⁴⁷⁰ Froese: 2004, 40-48

az ember nem volt hely, és akkor ott álltak körbe a fiúk, a mit tudom én 15-20 évesig, mert a torony felől is tele volt a karzat, és ott is álltak. (K. L.)

Annyira sokan voltak a templomba, hogy odalent ahogy bejössz a főbejáraton, ahol bejön a lelkész is, lócákat hoztak be, mondjuk ünnepnapokra hozták be, hétköznapokon mindig volt mindenkinek hely, de ünnepnapon annyian voltak, hogy, mert most sincs igazán tele a templom pedig sokan jönnek ünnepnapokon, akkor lócát hoztak be, már tele voltak a padok meg még hoztak be az előcsarnokba, úgy voltak egymásra felrakva a lócák, nem ünnepnapokon, általában. Volt, hogy jött egy-egy ünnep, s ugye nő a gyerek s kinövi a ruháját, és akkor mindig valamit kaptam ünnepnapra, és húsvétra, karácsonyra, pünkösdre vagy egy pár cipőt kaptam, vagy inget, hogy na ebbe először templomba mész. Úgy tudtak a lelkemre beszélni, de csak mentem, mert szerettük. Én így jártam templomba. (K. L.)

Jártunk templomba gyerekként, ünnepnapokon a szülővel együtt, de más napokon, vasárnap főként akkor csak mi gyerekek egyedül. De annyian voltunk a templomba, hogy az oltár körül mind a három padsor előtt lóca volt, de nem tudtunk rajta megülni annyian voltunk. Akkor volt itt Osváth tiszteletes úr, az én gyerekkoromba és egy segédlelkész mellette, Kovács Károly tiszteletes. Az volt a segédlelkész akkor, de nagyon szerettük mint gyermekik, annyi biztos, hogy szinte vonzotta a gyermekeket a templomba. Most csakugyan kényszerrel mennek a templomba. (Sz. G.)

A hívő reformátusok számára a vasárnapi nap kötelező módon templomlátogatással telt, és csak ritkán, nyomós okkal maradtak távol az istentiszteletektől. Ezek azok a munkaalkalmak voltak, melyeket az időjárás miatt azonnal el kellett végezni:

Csak akkor nem mentiünk vasárnap, ha a szénát akkor kellett gyűjteni. Azt az egyet nem lehetett hagyni, de még azt is, apukám úgy kaszált, na, nem ippen mindig, mert attúl a bizonyos termistúl is függött, de úgy kaszálta, hogy ne vasárnap kelljen. Meg az idő is, ha eső volt, akkor többször kellett forgatni, szóval, csak ha muszáj volt vasárnap gyűjteni, akkor dolgoztunk vasárnap, de máskor soha. Azt mondta apukám, hogy a jószágnak is kell pihenni, elég annak is egész héten. De tényleg, egész nap feküdtek a lovak. Ott, mikor dolgoztunk nem feküdtek. Vagy dolgoztak, vagy álltak. Meg nem csak mink, mindenki ment az utcán a sok níp a templomba. Nem így, hogy errül az utcárúl hárman járunk. Mán még én se járok. (S. P)

A kommunizmus kezdeti időszaka nem hozott sok változást a korábbiakhoz képest, a vallásosság ugyanúgy része volt a mindennapi életnek, mint azelőtt. Ezekre az évekre jellemző volt az, hogy a szülőkből még mélyebben élt a vallásosság, és azok a szülők, akiknek hite erősebb volt, a vallásgyakorlatot a gyerekektől is megkövetelték. Az esti ima és a templomlátogatás kötelező volt számukra.

Meg vallásosság vót az emberekbe. Mert nem a törvény kell, hogy kényszerítsen, hanem én saját magamat, hogy menjek, vagy ne menjek. Én mennék állandóan (S. P).

(...) templomba menni kellett. Nem kellett a szülővel menni, mondták, hogy eriggyél majd mi megyünk, csak a vót benne, hogy tudni kellett, hogy mirül beszíl a pap. Akkor még az vót a szokás, hogy az orgona felőli részen nem ülhetek csak leszerelt fiúk, a 18 alattiak mind errül az óvoda felől a nagy karba, csak ott ülhattunk, oszt ugyi az emberek ott ültek lent oszt nem látták, hogy mi ott ülünk vagy nem, oszt azír kérdezte apám mindig, hogy mirül beszílt a pap. (Sz. I.)

Az én gyerekkoromban hát 70%-a járt a gyerekeknek, akkor is volt akiknek a szüleje se járt, de általában akinek a szüleje, de küldtek bennünket. Én azt szerettem benne akkor, hogy szép ruhába felöltözhettem, biztos a gyerekek is szeretnek szép ruhába lenni, én mindig úgy örültem, hát mikor egy öltönyt kaptam, annak úgy tudtam örülni, vagy kaptam egy új inget. (J. J.)

A templomok padosorai szép számmal tele voltak, míg ünnepnapokon zsúfolásig voltak telve. Aki nem volt rendszeres templombajáró, arra jellemző volt, hogy csupán a nagyobb ünnepek alkalmából vettek részt istentiszteleteken.

Templomba édesapám minden ünnepnapon elment az biztos, volt mikor vasárnap is de az már nem volt rendszeres. Általában a parasztember nagy része úgy volt, abba az időbe, hogy ünnepnapokon jártak jobban templomba. (Sz. G.)

Anyukám járt, minden vasárnap ment templomba. Délelőtt templomba mentek, délután meg az én keresztmamámmal meg a temetőbe. Ezek olyan rituálék voltak. Ezek az emberi kapcsolatok minimalizálódtak, már a szomszédal se. Nem jártunk, mert szombaton még tanítottunk. (D. K.)

Sok család lett a kulák rendszer áldozata az államosításnak köszönhetően, ami az 1949 márciusában meghozott földtörvénynek köszönhetően minden magánkézben levő föld, mely nagyobb volt 50 hektárnál, az állam tulajdonosába került. Azon kívül, hogy földjeik nagy részét államosították, még ingavonó állataikat és mezőgazdasági gépeiket is elvették. Voltak azonban családok, akik ezt meg tudták akadályozni:

(...) voltak megbélyegzett családok, mint a miénk is, és akkor, ha nekünk nincs jó indulatú emberünk, mivel mamának 50 hektárnál nagyobb volt a területe, földje, ezért mamát deportálták volna, úgy mint ahogy az 50 hektárosokat deportálták. Innen a családból a Várdaiakat deportálták. De nekünk megvoltak a magunk jó indulatú emberei a zsidók körében is, mert mi nem voltunk olyan véresszájú magyarok, akik aztán kezdjük azt, hogy így a zsidók meg úgy a zsidók, és pontosan emiatt szétírták a vagyont 4 felé (mama, anyu, mi ketten a testvéremmel, mert apu meghalt a háborúban), és így lekerültünk a kuláklistánál és a deportálandók közül is kikerültünk. (N. K.)

1953-ban a folyamat lassulni kezdett (ekkor halt meg Sztálin), majd 1957-től ismét felgyorsult és 1962-ben fejeződött be.

A vallást azonban nem tudták megsemmisíteni az üldözések ellenére sem, és mivel úgy gondolták, hogy ez az, ami a fejlődés útjában állt,⁴⁷¹ ezért ezzel az akadály-szereppel legitimálták az egyházi javak elkobzását, a vallásos oktatás visszaszorítását vagy megszüntetését, egyházi személyek számának csökkenését.⁴⁷² Megszüntetni nem tudták a vallást, viszont erősen vissza tudták szorítani. Az 1960-as évek elején kezdtek csatlakozni az állami termelőszövetkezethez, a kollektívhez. Ekkor a lakosság egy része a helyi szövetkezetben, illetve Nagyváradon kezdett dolgozni. Adatközlőim szerint a kollektivizálás

---

⁴⁷¹ Froese: 2004, 41

⁴⁷² Gog: 2007, 53

volt az egyik visszahúzó ereje a templomba járásnak is, mivel a munkanapok hétfőtől szombatig tartottak, ami által az otthoni munkát hanyagolni kényszerültek hétköznapokon, és azok bepótlására csak vasárnap volt idejük.

Már mikor a magunk gazdája voltunk, akkor mégis másabb volt az a gazdálkodás, de a kollektívába minden nap kellett azír a normáír menni, oszt akkor a vasárnap csak kellett főzni, ha egész héten elhanyagolja. Mint most is, aki a gyárba jár, szombat vasárnap csak kell utána pótolni azt a heti elmaradottságot (S. P.)

Az '50-es években történt meg az is, hogy az akkori énekkar egyik tagjának temetésén a hatóságok nem engedték meg az énekkarnak a részvételt: Bodnár Sándor, aki jegyzője és hűséges tagja volt 20 évig az énekkarnak a Ploiesti-i internálótáborban meghalt. Hozzá tartozói gyászistentiszteletet akartak tartani neki, melyen mi is őszinte részvétellel szerepelni akartunk. Sajnos ez elmaradt, mert a hatóság nem engedte a gyászistentisztelet megtartását. Elhunyt társunknak itt a jegyzőkönyvben kívánunk csendes pihenést ott a messze idegen román földbe.⁴⁷³

Adatközlőim szerint a '70-80-as években voltak a leggyérebbek a templomok padsorai. Erre az időre már rányomta a bélyegét az előző évtizedek vallásüldözése. Addig felnőtt egy generáció, akiknek korlátozva voltak a jogaik, főleg az értelmiség számára, és az ő gyerekeik már korántsem részesültek olyan mértékű vallásos nevelésben, mint az azelőtti nemzedék. Ők már nem születtek bele a vallásosságba, nekik már nem volt természetes és magától értetődő. A szükséges vallással kapcsolatos teendőket elvégezték: kereszteltek, konfirmáltak, de az erős vallásos nevelés, már elmaradt. Ez az értelmiséget és az akkori kollektív vezető beosztású, illetve fontosabb tisztséget betöltő munkásokat érintette leginkább, közben a parasztság vallási szokásai nem változtak nagymértékben.

A Kicsi idejében nagyon kevesen jártak templomba, csak a presbiterek jártak majdnem, meg az öreg nénik. Ami reggeli templom volt, jöttek a piacról (a háború előtt meg éppen volt templom reggel), ott volt a piac a templom mellett, ahol most a blokk van. Ez az istentisztelet kb. fél órát tartott, csak egy rövid istentisztelet, imádság, ének és ennyi. Anyósom is jött a piacról nyáron, hamar elárultak és mentek be. Egész Kicsi József idejében így volt, de mikor a piacot felszámolták és elkezdték a blokkokat építeni az után már nem nagyon volt. Mi is ritkán jártunk abban az időben templomba, anyu se járt, legtöbbször ünnepeken mentünk. A fiatalok éppen nem jártak. Még az öregek azok igen. A kommunizmus ideje szinte kiesett. Voltunk minden ünnepen, mikor nem voltunk dolgozni, de pl. karácsonykor is csak másodnapján tudtunk menni, mert előtte kellett menni dolgozni. Nekünk meg direkt úgy volt, hogy húsvét másodnapján is ott ültünk, vittünk téstát a varrodába. (Sz. K.)

A presbiteri jegyzőkönyvek sorai is a gyér látogatottságról árulkodnak az 1970-es években, és így számolnak be erről: „Lelkészelnök felemlíti a templomlátogatás gyér voltát

---

⁴⁷³ A Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve: 1922-1958, 63. old.

úgy a presbitérium tagjai, mint a gyülekezet részéről, kihangsúlyozza a bűnbánati istentiszteletek valamint a vasárnap délutáni istentiszteletek látogatatlanságát”⁴⁷⁴.

Hosszú távú következménye tehát az volt, hogy az akkor kimaradt generáció már nem részesítette vallásos nevelésben gyermekeit.

Az én 16-18 éves koromba akkor még sokan templomba jártak, elmentek ünnepnapokon, de utána már így hétköznapiakon, meg már az én korosztályom gyerekei, a ti korosztályotok, azok már, meg még a szülei is egy része nem volt templomos, tartotta a vallását meg minden, de nem volt indíttatása. S akkor, ha program volt, meg volt este szombat este diszkó, hát vasárnap reggel had aludjon, mert hétfőn menni kell iskolába. A gyereket a szülő tudja belenevelni egy templombajárásba, mert, hogy ha kicsi korban nem szokja meg az ember. Így idegenedtünk el, nem is idegenedtünk, ha nem mentünk hát utána könnyebb volt, az ember templomba megy, nem azért megy, hogy viccelésszen, hanem meghallgat egy prédikációt, kicsit magába száll, úgy átveszi a hangulatát annak, aztán, ha kijön valahogy úgy belerázódik abba a családi hangulatba, olyan másabb mert hogy ha mikor elmentünk egy sportrendezvényre, akkor ott kijön egy versenyszellem, s aztán már minden más. Ez egy kicsit komolyságra vitt, más volt, aztán más lett a világ, utána más mindent szerveztek vasárnapra, nem is foglalkoztak a templommal. Már majdnem furcsállták azt, aki templomba járt. (K. L.)

Adatközlőim mindegyikük másképpen élte meg ezt a korszakot. Legtöbben a kommunizmus ideje alatt születtek, és életük nagy részét ebben a rendszerben élték le. A templomba, vallásórára járás tiltása főleg a diákságot és az állami alkalmazottakat érintette, vagyis azokat, akiket valamilyen formában szankcionálni tudtak. Többségük úgy emlékszik vissza, hogy iskolás korukban, az igazgató és az akkori tantestület volt az, aki ellenőrizte őket és különböző szankciókat vont maga után az, ha meglátta őket valaki, ha templomba, vallásórára illetve konfirmáció előkészítő órára mentek. Többnyire szidással, gúnyolódással, magaviselet levonásával büntettek, és nem egy esetben fizikai bántalmazással. Egyik adatközlőm, aki jó tanuló volt, így számolt be erről az időszakról:

Azt is meg tudom mutatni, hogy a diplomám van 8 osztályos diplomámba 2 évbe van 9-es magaviseletem, emiatt, hogy a szülők nem engedtek el a versenyre, hanem elmentem úrvacsorát venni, már akkor le voltam konfirmálva. És ami nagyon fáj, hogy Ö. tanár volt az osztályfőnököm, szembe laktunk, nagyon sokat támogattuk egymást, és meg tudta velem szembe tenni, hogy lehúzta a magaviseletem 9-esre 2 évbe. Ami nem tudom, hogy mit okozott volna, ha elmentem volna egy továbbtanulásra. Mert nem a viselkedésem miatt kaptam, hanem emiatt a vallás miatt, hogy nem mentem el a versenyre, hanem elmentem úrvacsorát venni. Már bele voltunk fáradva akkor csakugyan, hogy vasárnapról vasárnapra, mindig verseny, olimpia meg verseny és hát vágyott az ember, hogy egy kicsit szabad legyen vasárnap. Ha nem mentem el a versenyre, megkaptam a 9-es magaviseletet, benne van a diplomámba. S kinek tudom bizonyítani, ha meglátja a diplomámat, hogy mi miatt kaptam, mert nincs írásos ok rá, hogy miért kaptam. (Sz. G.)

---

⁴⁷⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 1976. január 4, 1977. január 2.

Sokan számoltak be arról is, hogy milyen visszás helyzetbe kerültek gyerekként a templomlátogatás miatt, mivel a szülők ragaszkodtak még a régi szokáshoz, mely szerint templomba menni kell, a tantestület pedig ugyanezért büntette őket, illetve nem vettek részt a nekik szánt programokon. Így számolnak be az ötvenes évek időszakáról:

Az iskolába is annakidején, ha templomba mentél, megvert az igazgató, ha nem mentél akkor kaptál otthon. Úgyhogy két tűz közé került az a gyermek, legyen az akarmelyik. (...) A tanárokat is szigorúan vették, szolgálatba voltak vasárnap, hogy nézzék a gyermekek, ha mennek templomba kergessék el őket. Úgy is tettek. (...) Még egyszer szegény Csomortányi tanító bácsi elkergetett bennünket egy pünkösdi napon, hetedikesek voltunk. Pünkösdi másod napján ott álltunk a templom előtt mielőtt még harangoztak, a gyermekik, és mikor meglátott elkergetett bennünket, mi meg elszaladtunk lefele a Nagy utcán a Pető sikátorral szemben a lányok sikátorának neveztek azt valamikor, visszajöttünk, bementünk a templomkertbe, és a templomba is, és a templomon keresztül jöttünk, hogy a karzatba menjünk fel. Ott már nem látott bennünket, mert meg volt bízva mindig a tanárok közül 1 vagy 2 személy, hogy figyelje a gyermekiket. (...) Tóth Lajossal (akkori református lelkész) volt egy élményünk, mert Hegyesi (akkori igazgató) megvert bennünket, amiért vallásórán voltunk és elpanaszoltuk Tóth Lajosnak. Tudjátok mit, mondjátok meg neki, hogy ő is teológiára felvételizett, de elbukott, mert nem tudott. Egyszer aztán mentünk megint, és elkezdett velünk veszekedni, mindönkkel, de énrólam kimondottan tudták, hogy templomba járó vagyok. Apám presbíter volt oszt szigorította a templomba járást. Elfogott, és aszongya „megmondtam, hogy nem szabad menni, adok én nektek”. Én meg aszontam, hogy igazgató elvtárs aszonta Tóth Lajos tiszteletes úr, hogy az igazgató elvtárs is pap akart lenni, de azt, hogy nem sikerült a felvételi már nem mondtam. Rám nézett nagy mívgesen, elfordult, otthagyt bennünket, semmi bajunk se lett, ne bántott bennünket. (Sz. I)

Nem nagyon engedtek bennünket, üldöztek bennünket, amikor mentünk kátéra, a mi időnkbe annak idején probléma volt, Simon is, meg Kovács is, őket is hajtották, de azért nem tudom, nem kellett volna olyan komolyan vegyék őket se. Figyeltek bennünket mikor mentünk templomba, és elővettek. Nem volt különösebb következménye, de elég az, ha vadítják a gyereket. (J. L.)

A lakosság többségének (főként a parasztságnak) azonban semmilyen hátránya nem származott abból, ha vallásos életet élt.

Olyan visszaemlékezéssel is találkoztam – bár csak egy adatközlőmnél –, amikor nem élték meg ennyire drasztikusan a kor vallásellenességét, amikor nem érezték a vallásüldözést, pedig vallásos családból származtak, ahol minden családtag rendszeresen járt templomba.

Én és a testvérem sem, a saját bőrén azt, hogy tiltották volna, nem tapasztaltuk. Nem azért, mert nem mertek hozzánk nyúlni olyan szempontból, hogy megrovásban részesíteni bennünket, azért megvolt az a kasztrendszer akkor is, hogy voltak jó tanulók, és voltak nem jó tanulók, és esetleg szóltak vagy nem szóltak. De bennünket soha-soha meg nem szólítottak. Nem tudom, hogy hogy csapódott le, hogy pl. P.-t, aki velem egyidős, de felettem járt, őt megtaszlították. (...) Csomortányiék (diószegi tanár házaspár) hogy milyen indulattal viseltettek a gyerekek iránt vagy milyenek voltak? Mi szerettük őket. Papp Károly osztályfőnököm volt 3 évig, mi szerettük Évát, ő tanította nekünk a románt. Nem éreztették velünk azt, hogy ők arra mennek, hogy az egyháztól távol tartsanak bennünket. (N. K.)

Az a törekvés, amely a népet ateistává akarta változtatni fentről lefelé indult. Az ateizáció ott volt eredményesebb, ahol az urbanizáció és az oktatás aránya magasabb volt, ahol nagyobb arányban zajlott a szocializáció a kommunista oktatásban, a párttagok száma magasabb volt.⁴⁷⁵ Azon adatközlőim, akik az életük nagy részét a kommunizmusban éltek le, mind beszámoltak erről, és arról is, hogy milyen kényszerítő ereje volt ennek az erőszakos ateizációnak, és főleg azon személyeket érintette, akik az oktatásban, kollektívában, állami munkahelyeken dolgoztak.

Azoknak tiltották a vallást, akik vezető posztban voltak a kommunizmus alatt, mert aki csak a kollektívbe dolgozott kint a nagy kultúrában annak nem volt hogy. Volt 1-2 párttag az mindig agitált, mondtam, hogy nem megyek és kész, de akinek már volt posztja azok akkor mán be kellett menjenek. Nem is dolgozott többet, brigádos lett, vagy ha jó feje vót akkor könyvelő. Ha megtudták, hogy templomba jár kitették a munkahelyről is (F. J.)

A kommunista párt folyamatos ellenőrzés alatt tartotta a nyilvános szférát. Sokakat meg tudtak félemlíteni, és a tanerők nagyrészt ezért nem jártak templomba, és soha nem tudhatták, hogy egy-egy cselekedetet vagy beszélgetést ki hall.

Voltak mindig emberek, akik fájlalták azt, amit láttak, nem merték mondani, de nekem bizalmasan megmondták, de nem árultam el soha. (S. L.)

(...) ott félt az ember egymástól, ott nem tudtad, hogy az, akivel beszélsz, nem mertél olyan dolgot mondani, ami sértette az akkori rendszert, mert nem tudtad, hogy a másiknak mi van a fejébe. Mind itthon intettek, hogy sehol ne beszélj, mert a falnak is füle van, hogy ilyen baj lesz olyan baj, lesz, hogy a szülőt veszik elő, mert ezt tanulja a gyerek otthon. Persze a gyerekekben benne volt a félsz, én nagyon soká vetkőztem le ezt a gátlást, sokáig nem beszéltem olyat ami, én mindig azt hittem, úgy gondoltam, hogy nem érdemes itt semmit se, mert ki a fene tudja, visszaáll a rendszer, akkor aztán befürdünk vele, de nem állt vissza. Arra kellett rájöjjek most így utólag, meg mondom és állítom, mindig minden változik, a rendszerek is, minden rendszer elmúlt egyszer, ez is el fog múlni egyszer, mindig egy új jön. De ugyanaz nem jön. (K. L.)

A kommunizmus ideje alatt vezető beosztásban dolgozó adatközlőim elmondása szerint a párt rájuk kényszerítette az egységes állami mentalitást, amibe nem fért bele az, hogy vallásos életet éljenek maguk, vagy családtagjaik. Ebbe beletartozott az is, hogy a templomba megrendezett esküvőkön, keresztelőkön nem vehettek részt.

Akinek munkahelye volt, az mindegy volt, hogy értelmiségi volt, vagy, mert abba az időbe a pártba szinte mindenkit beléptettek, akinek állami munkahelye volt is. Akinek állami, nem a paraszt ember, mert az független volt, de akinek állami munkahelye volt azt érintette, s amiatt, hogy ne kerüljön az állásába inkább nem ment el a templomba. Az esküvők is úgy zajlottak le, hogy akik ilyen munkakörbe voltak, míg az ifjú pár bent volt az esketésen addig kívül maradtak a templomajtónál, meg elmentek kocsmázni, meg onnan eltűntek. Vendégek voltak a lakodalomba, de be nem mentek a templomba. Voltak aki, a család vagy a paraszt emberek azok bementek a templomba, de aki állami munkahelyen dolgozott, az nem mert bemenni a templomba. Mindenütt volt

---

⁴⁷⁵ Martin: 1978, 221

megfigyelő személy, aki nyomta a drótot. És csakugyan annyira lemorzsolódott a nárszép, hogy alig mentek be a templomba, mert egy fele kint maradt. (...) hát mi mikor '73-ba esküdtünk, már akkor nem annyira de a '60-as évekbe ez volt. S most ahhoz képest szabadság van, mégse mennek az emberek olyan nem tudom mennyire a templomba. Ezt a vallásos nevelést, nagyon nehéz lesz visszafogni, egyszer az, hogy most megyen az a generáció, aki ebbe a tiltásba nőtt, és ezek a szülők a gyermekiket se tudják ösztönözni. Viszont az a generáció, mint mi is már lassan kiöregszünk. Viszont annyira vallásos nevelést mi sem kaptunk a szülőktől sem, mert tudatába voltak a szülők is annak, hogy nem szabad. Inkább nem is forsírozták, hogy nehogy vagy a gyerek kerüljön bajba, vagy ők kerüljenek bajba. (Sz. G.)

Az egész rendszer képmutató jellegét tükrözi az, hogy a vezetőség és az értelmiség gyermekei ugyanúgy, mint a többiek meg voltak keresztelve, lekonfirmáltak, bár más településen; és néha templomba is jártak, szintén más településre, hogy a falubeliek azt ne lássák. Az egyházhoz való tartozás szankciókat vont maga után. Nemcsak megakadályozta az előléptetést és a fizetésemelést,⁴⁷⁶ de sok esetben választásra kényszerítette az illetőt, és ha a vallás mellett döntött a párttagsággal szemben, annak az állásból való eltávolítás volt a következménye. Több esetet is elmondtak adatközlőim erre vonatkozólag:

Volt itt egy olyan eset, hogy zenetanár volt, hívő volt és a hívőknél ő kántorizált, és összehívtak egy pártgyűlést és neki színt kellett vallani, hogy mit vállal. Vállalja az egyházi szereplését vagy vállalja a tanárságát. Azt mondta, hogy az egyházat vállalja, kitették rögtön a tanügyből, elszegődött valamilyen gyárba Váradon dolgozni és rövid időn belül egy balesetben ott a gyárban meghalt. (N. K.)

A templomba járásért, azért állásból való eltávolítás járt. Indriét azért zárták ki a tanügyből, mert a pocaistáknak (hívőknek) zenét tanított. Nem a templomba ment, hanem zenét tanított. (...) Olyan veszélyes volt annak idején, hogyha valaki egy intéssel, kézlegyintéssel is méltatott, az nem aludt otthon. Azért volt ez, mert féltették a hatalmukat, a kiépítését a hatalomnak, hogy mesterségesen akadályozzuk, ez volt az érdekessége a dolognak. Veress Bálintot a felesége kizárta a pártból, ennyire kérges volt az agyuk. (S. L.)

Többen elmesélték azt is, hogy utólag az akkori iskolaigazgató elmondta nekik azt, hogy az akkori rendszer ezt követelte meg tőlük, számon kérték tőle, hogy a gyerekek miért járnak templomba vagy vallásórára, és ha ő nem tett volna intézkedéseket ellene, a gyerekek szüleit büntették volna ezért.

(...) elmondta nekem mikor nálunk volt, hogy „minden szó, amit kimondok a szívemig hasad”, de nincs mit csináljak. Ha én nem vállalom, akkor tesznek egy románt, még rosszabb lesz. Így, aszongya, valahogy átvészeljük. (Sz. I.)

Elmondta igazgató bácsi, hogy mennyire muszáj volt neki hazudni, nem azt csinálták, amit akartak, ő tudta, hogy mi az igazság, ő tudott mindent, de le kellett nyelni, mert másképp nem maradhatott volna meg a posztján. és a kenyérkeresetért be kellett adja ő is a derekát, ő nem volt besúgó. (Sz. K.)

Most dobják szegény tanár úrnak a szemére ezt. Én úgy nézek rá, mint a régi tanáromra, nem érzi senki, hogy ő besúgott volna bárkit is. Ő akkor iskolaigazgató

---

⁴⁷⁶ Gog: 2007, 53

volt, nekik ezt parancsba kiadták biztosan ott a tanügynél, hogy visszakerüljön a szó, hogy ő tiltja, mert visszakerült, mert otthon elmondta mindenki, hogy Simon ezt és azt mondta, a besúgás biztos működött, mert ha nem voltak a tizünk közül senki, akkor a tizenegyedik valahol beszélt róla, elszólte magát, kocsmába ilyen helyeken, információt a kocsmába kapsz, ott mindenféle ember megyen és akkor ott még hogy újdonságot mondjon egyik a másiknak, kezdi a beszédet és akkor az informátor onnan úgy megtudott sok mindent, hogy nem is kellett velem beszéljen csak aki velem volt valahol, és amit neki mondtam ő azt ottan a másiknak mondta, közbe ez meg megtudta. Azt mondták, hogy mindenkinek meg van a jellemzése, mindenkit tudtak kinek mit bír a feje, mert informálva voltak. (K. L.)

Több, a környező falvakból származó adatközlőim is elmesélte (akik Diószegre házasodtak), hogy az ő falujukban nem volt ennyire érezhető a vallás tiltása, soha semmilyen szankciót nem vont maga után a templom látogatása. Szerintük csakis az akkori vezető beosztásban levőktől függött, hogy hogyan jártak el a vallással kapcsolatban, vagyis szankcionálták-e vagy sem a templomba járást, mivel szerintük ezt senki nem kérte számon az akkori vezetőktől. Bihardiószegi, akkori vezető beosztásban levő adatközlőim viszont azt elmesélték, hogy nem meggyőződésből cselekedték azt, amit a kommunizmus ideje alatt tettek, hanem a rendszer kényszerítette őket. Az akkori iskolaigazgató például (aki nem diószegi születésű) elmesélte, hogy ő gyerekkorában erős vallásos nevelést kapott:

Mi úgy voltunk nevelve, hogy este, mikor lefeküdtünk imádkoztunk, evés előtt imádkoztunk, evés után imádkoztunk, együtt a család egy asztalnál, szombaton, vasárnap mentünk a templomba mind. Apámmal mentünk mi, és édesanyám rendezte az ebédet úgy, hogy amikor hazamegy, akkor befejezi. A szokás az volt, hogy az asszonyok egy kicsit kijöttek, beszélgettek, a gyerekek még játszottak, a férfiak pedig a cinterembe beszélgettek. Mikor hazajöttünk édesapám vette a Bibliát és arról még beszélgettünk. Az én apai nagyapám testvérbátyja a vásárhelyi vártemplomban volt kántor. Tehát az egyházi élethez kötődünk, kötődünk, mint ahogy ma vesszük, a familiánkban van 5 pap, 5 orvos és 6 tanító, tanár. (S. L.)

Ezért okozott neki lelki problémát, az, hogy abban az időben templomba sem járhattak nyilvánosan, és a diákoknak sem engedhették meg ugyanezt. Ennek ellenére, amikor csak tudott elment templomba (de nem Diószegen).

Én minden hónap egy vasárnapján, amikor nem voltam elfoglalva, felpakoltam, és mentem a vonattal Kolozsvárra. Mentem a nővéremhez, ő ott tanított. A Pata utcai templomba bújtunk el, de voltunk a Farkas utcaiba is, mert a nővérem ott volt presbiter. Jól esett. (...) Én nem akartam ott lenni, ahol voltam, más akarta, hogy ott legyek, ahol voltam. Mikor bementem '89 augusztusában, mondtam, hogy hagyjanak nekem békét, hagyják, hogy ezt a 3 évet dolgozzam le. Akkor azt kérdezték, hogy „ha ők meg vannak elégedve velem, akkor én miért nem vagyok megelégedve velük?” '82-ben, mikor lejárt a második mandátumom is, akkor már törvény szerint nem lehettem. Az, aki az urmaşul meu (utódom) volt, az addig mellettem volt egy lúdtalpú primitív alak volt, lélekben is, testben is, mindenben, és olyan drasztikus módszerekhez folyamodott, ami miatt a kollégák megharagudtak rá. (...) Kicsi Józseffel nagyon jó kapcsolatom volt. Abban az időben az iskola és az egyház közötti kapcsolatnak a fenntartása nekem lelki problémát jelentett, mert nem akartam, hogy beletenyereeljünk

abba, amit az egyház szervez, mert mi megszerveztük a miénket úgy, ahogy, ekkor és ekkor, ilyen tevékenységek lesznek. Jól van, azt mondja köszönöm. (S. L.)

Sokan az akkori tanári karból a rendszerváltás után rendszeres templomlátogatók lettek.

Találkoztam olyan visszaemlékezéssel is az akkori tanári karból, aki nem érezte a rendszer kényszerítő erejét:

Én akkor voltam osztályfőnök, az én gyerekeim egy se mondhatott olyat, hogy én hivatalból mondtam olyat, hogy ők ne járjanak templomba. Mi már akkor tanárok voltunk és akkor már nem jártunk templomba, mert meguntuk a templomba járást, mert kis korunktól nekünk menni kellett. Meguntuk azt az egészet és örültünk neki, hogy nem kell járni, mert ha betegek voltunk, ha nem, Anyuval mindig menni kellett a templomba. Anyu így volt ezzel megszokva otthonról, hogy ők minden vasárnap 7 személy, a szülők, 3 gyerek és a nagyszülők mentek templomba. Ők evvel voltak megszokva és nagyon benne voltak az egyházi életben. (N. K)

Vallás-, kátéórák és konfirmáció

A vallásos életvitelt azonban megszüntetni nem tudták, és az egyház próbálta megtartani a híveit azáltal is, hogy különböző programokat, vallásos tartalmú összejöveteleket rendeztek. Vallásos estéket szerveztek a felnőtt lakosságnak, míg vallásórákat a gyerekeknek. Ezeket heti rendszerességgel, csütörtökönként tartották, hétköznap délután a felnőtteknek, hétvégén a gyerekeknek, és ezeken nagy számmal részt vettek a hívek, szintén inkább a parasztság köréből.

Voltak a vallásos esték télen. Oda viharlámpával mentünk este, akkor nem volt aszfaltjárda, kű vót lerakva, az egyik erre billent, a másik arra. A vallásos órákat hátul volt keresztbe egy épület és ott volt egy olyan 6x5-ös terem és oda voltak lócák betíve. Ott annyin vótunk, hogy ki kellett nyitni az ajtót, mert rosszul lehetett lenni a sok embertől. Dugig vót. (Sz. I.)

A beszámolókból megtudtuk azt is, hogy a gyerekek nagyon szerették ezeket a vallásórákat, jártak is igen nagy számmal, és nagyon jó viszonyban voltak a papokkal, a papnékkal.

Mi örömmel jártunk vallásórára, Fias Kálmán (az akkori tiszteletes) nekünk villanyt feljlesztett, imádtuk, hogy megfogtuk egymás kezét és akkor az első és az utolsót megrázta, a többin meg csak keresztül ment az áram. Nagyon szerettük a tiszteletes nénit is. (...) Olyan jó viszonyban voltak a gyerekek a tiszteletes néniékkal, hogy amikor vakációra mentünk, a táblát telerajzolták, teleírták, és akkor megjelent, hogy boldog karácsonyi ünnepeket kívánunk mindenkinek, mondták, különösen a tiszteletes néniknek. Jöttek a néptanácsból, nem tudtak bemenni a terembe, mert be volt zárva, de azt mondta a tiszteletes néni, hogy baj volt, mert a gyermekek ezt írták fel a táblára. (N. K.)

A hetedik osztályos gyerekek konfirmáció előkészítő órákra jártak, amit az akkori tantestület szintén nem nézett jó szemmel. Emiatt is érték atrocitások a gyerekeket⁴⁷⁷. Adatközlőim elmondták, hogy konfirmáció utáni iskolanapon tenyerest kaptak azok, akik konfirmáltak.

Az egyik osztálytársam egy évvel előbb konfirmált, mint mi, mert az unokatestvérei mind egyszerre konfirmáltak, s ha már ilyen zűrös volt a helyzet, hogy szabad meg nem szabad a konfirmációt megejteni, a szülei le akarták konfirmáltatni a 3 unokatestvérrel együtt 1 évvel előbb, mint ahogy a sorja lett volna. Az igazgató megtudta, s állattan órán felszólította, nem tudott szinte semmit, s így pájeszínél fogva húzta, míg a kátét el nem mondatta vele, azt el tudta mondani, persze, hogy 4-est kapott, mert az állattanból nem tudott semmit. (Sz. G.)

13 évesen, 7-es koromba. Na, akkor már tiltották, szóval én nem emlékszek, hogy azt mondták, hogy nem konfirmálhatunk, de mégis tiltva voltunk, mert féltünk, ha jöttünk a templomból, mert jártunk kátéra, és ha jöttünk kinéztünk az ajtón, hogy az iskolaigazgató nincs az utcán vagy valamelyik tanár? Mert szólt érte, tanárom is volt úgy emlékszem rá, hogy megkérdezte kik konfirmálnak ebbe az osztályba és akkor felálltunk, és kezdett ottan kicsit gúnyosan beszélni, aztán kérdi az egyiktől: neked mit kell mondani? Hát azt hiszitek ti, hogy ez konfirmáció, kiadja nektek, megtanuljátok és ennyi. Nem ennyit kell tudni, aki igazán akar konfirmálni, az úgy belénk évdött. (K. L.)

Virágvasárnap konfirmáltunk. S húsvétkor vettük az első úrvacsorát. De arra emlékszek vissza, hogy a vallásórát, mindig úgy mentünk, hogy ne találkozzunk senkivel se a tanerők közül. Mert szinte figyeltek bennünket, s akkor másnap az iskolába az órákon jól meghúzgáltak bennünket, hogy a leckét kellett tudni, mert ha nem tudtuk, rögtön kaptuk a fejmosást, hogy bezzeg a kátét azt megtanuljátok. (Sz. G.)

Az iskolai fenyítések ellenére adatközlőim szerint ritka volt az a diák, aki nem konfirmált, vagy nem járt rendszeresen a konfirmáció előkészítő órákra.

Mi nyugodtan konfirmáltunk, a napján konfirmáltunk, áldozócsütörtökön délután a templomban, és megvannak a konfirmálási képek, amikor 40-en felüli létszám volt, akik konfirmáltak. (N. K.)

55-be, 14 évesen konfirmáltam, és abban az időben nem az volt a szokás, hogy Pünkösd előtt egy héttel konfirmáltunk, hanem áldozócsütörtökön. 38-an konfirmáltunk, nem 12-14, most ahogy vannak, és bizony tele volt a templom, ugye a gyermekek hozzátartozói, szülei mind jöttek. Akkor nem csináltak ilyen nagy feneket belőle, hogy ebédet meg mindent a keresztszülőknek. Lekonfirmáltunk és ennyi volt. (Sz. I.)

A hetvenes években már a presbiteri jegyzőkönyv szerint csökkent a konfirmáció előkészítő, illetve a vallásos nevelő órákat látogatók száma.⁴⁷⁸

Két esetről hallottam, amikor nem a megszokott rendjében zajlott a konfirmáció: az 1960-as évek elején nem időben konfirmált néhány diák, illetve az első úrvacsorájukat nem tudták időben felvenni.

⁴⁷⁷ Lásd még: Tolnai: 2012, 393-399

⁴⁷⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 196. július 18

Mi csak konfirmálás előtt jártunk hittanórákra, kátéra, ez 1960-ban volt, mi 63-64-ben konfirmáltunk, az nekem nagyon negatív élmény volt. Nagyon sokan voltunk, Ozsváth Ernő tiszteletes volt, meg Kovács Károly. Nem konfirmálhattunk le vagy 6-an, mert Váradra kellett menni, Zsupon Éva tanító néni betanított valami színdarabot és akkor nem konfirmálhattunk le. Vasárnap lekonfirmáltak a többiek, mi vasárnap elmentünk egy versenyre a színdarabot bemutattuk és kedd este lekonfirmáltunk, hogy tudjunk a rá következő vasárnap úrvacsorát venni. (D. K.)

Nővéremék mikor konfirmáltak, ő is az első tanulók közt volt, és mikor az első úrvacsorát kellett volna vegyék, hogy lekonfirmáltak, nem tudom hol, de nem is Diószegen szerveztek valami versenyt, amire azt hiszem sokat, mert azt hiszem 8-10 gyereket ebből a konfirmándus csapatból elvittek és nem tudták felvenni a többiekkel délelőtt az úrvacsorát. S majd a szülők kérték meg a tiszteletest, hogy tegye meg mivel nem 1-2 gyermekről van szó, hanem 11-12 gyerekről, hogy terítse meg délután is az úrvacsorát, hogy tudják felvenni az első úrvacsorát, így tudták az elsőt időbe felvenni, nem délelőtt, hanem délután. Ilyen dolgok történtek meg akkor. (Sz. G.)

A konfirmáció utáni hétköznapiakon a diákoknak kötelező volt a reggeli istentiszteletre eljárni még az ötvenes évek végén. Erről a következőképpen számolt be az egyik interjúalanyom:

Mondtuk, hogy tanító néni baj van, nekünk minden reggel kellene menni az istentiszteletre mert lekonfirmáltunk, az úrvacsorát pünkösdkor vettük fel, tehát tíz napra rá és akkor azon a héten menni kellett 8-ra. Általában a számtan óra volt az első, vagy a magyar óra. Megmondták, menjetek el, de mi nem tudunk rúlla. Hát úgy is vót, de nem tartott egy negyed órát, utána trappba mentünk az iskolába, de mikor a legjobban szaladtunk Hegyesi elkapott bennünket és mondtuk, hogy hun vótunk. Mondta, hogy bújjatok el, nehogy meglássanak, nehogy mondjatok valamit, ha kérdeznek tülletek. Annyi eszünk nekünk is vót, hogy ne mondjuk, hogy tud rúlla az osztályfőnök, csak ellógtunk és azt a negyed órát küssük. (Sz. I.)

Idővel ez a szokás is megszűnt.

Munkahelyi és iskolai programok szervezése

Ebben az időszakban a lakosságnak, úgy a felnőtteknek, mint a gyermekeknek, a munkavégzés mellett különböző programokat tettek kötelezővé vasárnapi napokon. Ezek a következők voltak.

1. A kommunizmusban megkövetelték a vásár- és ünnepnap munkavégzést.

Az iskolai dolgokat direkt akkorára tették, amit tudtak, hogy valami ünnep lesz. Mi is munkába, húsvétkor, pünkösdkor, karácsonykor ott kellett legyünk, nem baj, ha nem dolgoztunk semmit, beszélgettünk, meg minden, de ott kellett legyünk, hogy ne menjünk templomba. (Sz. K.)

Vasárnapra meg mindig kitaláltak valamit, vagy telefonszolgálatosok voltunk, vagy ide-oda kellett menni, minden vasárnapra találtak valamit, tudod. Jártunk a Cântarea României-t, az ilyen kórus volt, a községből alakult és mentünk limbóhintóval, vittek a Szakszervezetek házába Váradra, meg össze-vissza szerepelni. (D. K.)

2. Kötelező volt a különböző mezőgazdasági munkákban a tanulók részvétele is. Ezek a kötelező munkák szintén vasárnapra voltak szervezve.

'56 után mintha enyhült volna egy kicsit talán ez a tiltás. Akkor nem mondták nyíltan, hogy nem mehetel, de akkor meg annyi programot csináltak a gyermekeknek, hogy egyszerűen nem volt idejük a gyermekeknek arra menni. Azt az ötödikes gyermeket már vitte tengerit csuházni. Az én fiaim is mind mentek, minden vasárnap 2-3 óra hosszát. Ugyanezt csinálták a felnőttekkel is. (Sz. I.)

Volt egy időszak mikor én is a kollektívánél voltam, minden vasárnap nekünk kellett menni. Ez 10 év volt. Mindig akkor jött az első titkár, párttitkár, úgyhogy nekünk bent kellett lennünk, tudod ősszel hordták a gyerekeket csuházni. (J. L.)

3. A diákoknak a munkákon kívül vasárnapokon kötelező volt részt venniük az iskola által szervezett tantárgy- illetve sportversenyen, ünnepségeken.

Irodalmi verseny, sportverseny, énekkar, matekverseny, földrajz, történelem, de még olyan is volt, hogy nem itt helybe, hanem elvittek bennünket másúvé, és ebből nem tudtam kihúzni magamat, mert első tanuló voltam, s nekem az ilyenbe mindbe részt kellett venni. (Sz. G.)

Vagy versenyt rendeztek, ünnepélyt, ilyen téli fa ünnepély, akkor már nem mentél templomba, mert akkor az osztály oda ment. Karácsony helyett volt. Úgy rendezték, hogy legyen a diákságnak valami tennivalója, amiért ott kell lenni az iskolába, és akkor már nem tudott menni a templomba, tudta, hogy most menni kell templomba, de ha oda kellett menni az iskola az iskola. Nagyon szépen lassan elnevelődtek, akkor volt sportrendezvény, amit vasárnapra csináltak, a fiatal az játszani akar, főleg ha veserlybe tették és tudott is egy kicsit akkor úgy vágyott is arra a versenyre, na, majd megyek jövő vasárnap, majd megyünk ünnepnapon. (K. L.)

A vásár- és ünnepnapok a diószegi református hívek szemében Istennek szentelt nap volt, ami miatt a munkavégzést bűnnek tekintették, ezért azok, akik igazán vallásos életet éltek ellentmondásos helyzetbe kerültek:

A szüleim annyira vallásosak voltak, hogy még veszekedni se hallottam őket, de ha vasárnap dógozni kellett menni, akkor biztos összevesztek. Akkor vót megszabva az a kvótarendszer, hogy mennyi búzát, tengerit, kendert vesznek el, paradicsom, paprika, ez mind meg volt szabva. Voltak ilyen átvevő központok, ahol át lehetett venni. Egyik vasárnap haza mentünk a templomból, megebédeltünk és anyám elkezdte, hogy menjünk, szedjük le a paradicsomot, apám mondta, hogy nem, összevesztek rajta. Anyám mondta nekem, 14 éves voltam, hogy menjek, fogjam be a szekereket, elmentünk, nem jött apánk velünk. Leszedtük, bevittük, mondta apámnak, hogy látod, ezért veszekedtél velem, nízsd meg mennyi pínzt kerestem. Apám meg mondta, hogy megyek én neked íjjel-nappal, de vasárnap nem megyek. És nem is ment, nagyon vallásos volt, az biztos. (Sz. I.)

Biblia

Bibliája sem volt minden családnak a régi időkben. A legtöbb családban volt egy Biblia, ami öröklődött, ennek üres lapjaira kerültek a család fontos eseményeinek lejegyzései: születés, keresztlő, halál.

Nekünk megvan az 1800 valamennyi kiadású Bibliánk, mai napig is őrzöm, apósoméktól is örököltünk egyet és otthonról is én kaptam el a Bibliát. (Sz. G.)

(...) volt, minden öregnél volt. S. mamának is ha volt hat gyereke, nem tudom ki örökölte. Sajnos nekünk se jutott olyan öreg Biblia. Nem is mamáék vették, azok is örökölték. (S. P.)

Volt Biblia és van is, és van egy nagy Keresztény tanítás. 1905-ös, nagyapám vette. (Sz. I.)

Ebben az időszakban nem lehetett hozzájutni, mivel nem nyomtattak újakat, a régieket pedig (amit megtaláltak) összeszedték és bezúzták.

Dugdosva volt annyi biztos, hogy nem így volt szem előtt, mint nekem most itt bent van a tiszta szobába az asztalon, hanem dugdosták apuék, de megmenekült. Mert volt, hogy összeszedték és bezúzták. Amire ráakadtak azt bezúzták. S volt egy időszak azt hiszem a '70-es évek eleje, mikor a végpapírok az üzletből úgy jöttek, hogy lehetett bibliai szöveget rajta kisilabizálni, s azt tudtuk, hogy a bezúzott Bibliából van. Nagyon vadászták abba az időbe. Újakat nem is árultak, mint most, hogy a parókián lehet venni akár zsolnárt, akár Bibliát, nem lehetett kapni, hanem őriztük a régit. (Sz. G)

Ünnepek

A kommunista rendszer megtartotta az állam által elismert egyházi identitást és az egyház szabadságjogait a különböző tevékenységekkel együtt, amiket azonban kizárólag az egyház hatáskörébe szorítottak vissza. A hagyományos vallási ünnepek helyett az új, világi ünnepek kerültek előtérbe, melyek a következők voltak: augusztus 23, november 7, december 30, május 1.

A hagyományos egyházi ünnepek (a sátoros ünnepek) a templomban voltak megtartva, bár nem rendeztek olyan ünnepélyes előadásokat, mint manapság, néhány ének és vers elhangzása után úrvacsorát vettek.

Mi is munkába, húsvétkor, pünkösdkor, karácsonykor ott kellett legyünk, nem baj, ha nem dolgoztunk semmit, beszélgettünk, meg minden, de ott kellett legyünk, hogy ne menjünk templomba. (Sz. K.)

(...) húsvétkor is soha nem jutottunk el a templomba, mert ünnep másod napján menni kellett az iskolába. Nem volt szabad a másodnapja. Ha együtt volt a két ünnep, ha nem volt, de megadva sose nem volt. Nem baj volt, ha 5-6-an szédelegettünk az osztályba. (Sz. G.)

A rendszerváltást követő évek

(...) az bántott, hogy 89. november 16.-án temették őt (Kicsi József lelkészt), agytrombózisa volt. Mondta nekem, hogy milyen problémái vannak, mert bizalmas beszélgetéseink voltak. Kolozsváron volt a temetés és nem tudtam elmenni, mert akkor meg volt tiltva, hogy elhagyjuk a települést. Már akkor érezték, hogy valahol támad a szél, és akkor volt az utolsó kongresszusa a pártnak. A kollektív gazdaság székházában voltunk és P. I. fényképezett, O.-né ült a szélén, én ültem mellette, mellettem ült a félégyházi igazgató, mellette a Mihai Bravu-i. Gyere, mondom, csinálj egy felvételt, mert ez az utolsó felvétel. O.-né mondta, hogy „de ce vorbiți dumneavoastră?” (mit mond maga?) Mert mondom nekem ez az utolsó, magának nem, mert 4 év múlva lesz a másik kongresszus, de akkor én már nem leszek itt, nyugdíjas leszek. Ilyen módon vicceltünk egymással. Az is lett az utolsó felvétel. (S. L.)

A volt szocialista országok egyházpolitikája nem sokban különbözött egymástól, így Tomka szavai helytállóak voltak Romániára nézve is: „a kommunista társadalmi kísérlet át akarta alakítani az emberek gondolkodását és értékrendjét, a kultúrát és a társadalom

szerkezetét. Eközben a leglátványosabban és leghuzamosabban azzal a világtérképpel, közösségképződéssel és azokkal a szervezeti formákkal konfrontálódott és ütközött, amelyek a vallásban és az egyházakban testesültek meg. Ezért különösen fontos kérdés, hogy a vallás és az egyház hogyan vészelte át ezt az időszakot és, hogy milyen szerepre és jelentőségre tesz szert a „rendszerátalakítás folyamatában (...)” gyakran maguk az egyházak és azok vezetői sem rendelkeztek áttekintéssel arról, hogy hányan és kik vallásosak, hogy a gyakorlatban egyáltalán mit jelent az, hogy »vallásosság«, hogy a társadalom az egyházakkal szemben milyen elvárásokat támaszt – és így tovább. A társadalmi (és egyházi) önismeret megszerzése maga is része a rendszerátalakításnak.⁴⁷⁹

A vallás újbóli térnyerését Peter Berger *deszekularizációnak* nevezi.⁴⁸⁰ Ez a jelenség figyelhető meg Romániában is a rendszerátalakítás után, hiszen a lankadttá vált vallásos élet újjáéledt. A kommunizmus bukása után Lengyelország mellett Románia lett Európa egyik legvallásosabb országa,⁴⁸¹ viszont a romániai magyarok vallásosságát ettől eltérően alakult.

A kommunizmus bukása után a vallás Romániában is újjászületett, de nemcsak a hagyományos egyházhoz való visszatérés figyelhető meg, hanem az új, illetve más vallások iránti érdeklődés is megnőtt. Bihardiószezen a magyar és a román nemzetiségűekre jellemző a saját vallásukhoz való visszatérés; a cigány etnikumban figyelhető meg, hogy új vallási mozgalmakhoz csatlakoztak. A kommunista ideológia, mely fel akarta számolni a vallást, nem hagyott mély nyomot a népesség vallásosságán⁴⁸² annak ellenére, hogy milyen erőszakos vallásüldözést folytattak. Valójában a vallás soha nem szűnt meg, nem tűnt el,⁴⁸³ ezért erőteljes deszekularizációról nem is lehet beszélni.

A rendszerátalakítás az oktatási rendszer változását is magával hozta. Növekedett a papok száma, visszavezették a vallásórákat a tantárgyak közé, vallástanár-képzés indult több egyetemen, főiskolán, aminek eredményeképpen megjelentek a vallástanárok, vagyis a teológiai képzettségű személyek száma 1990 után jelentősen megemelkedett.⁴⁸⁴ Bihardiószezen, mint más településeken, különböző vallásos társulatok alakultak, úgy, mint az IKE, kórus, furulyacsoport, Diakónia, stb.

A rendszerátalakítás után nagyon hamar fény derült arra is, hogy a kommunizmus alatt nem volt ateizmus, mivel utána a rendszeres templomba járók száma hirtelen ugrásszerűen megnőtt és sokan azok közül, akik a kommunizmus idején tiltották a vallást, a rendszerátalakítás

---

⁴⁷⁹ Tomka: 2006, 13

⁴⁸⁰ Berger: 1999, 1-11

⁴⁸¹ Tomka: 2005: 15-30

⁴⁸² Tomka: 2006

⁴⁸³ Gog: 2007, 52

⁴⁸⁴ Kiss: 2014, 6

után rendszeres templomlátogatók lettek, néhányan egyházi funkciókat is vállaltak (pl. presbiter, gondnok)

Megfogadtam, hogy ha szabadon mehetek a templomba, abba a padba fogok ülni, amelyik előlről hátrafele még üres, nem ül senki benne, és ez jobb oldalt hátulról a harmadik pad volt. Ott ülök most is azon a helyen. Én '89 karácsony másodnapján ültem be szabadon a templomba. A hátam mögött mondták, hogy „na már a kommunisták is jönnek a templomba?” Hát, lehet, hogy maga kommunista, mondom, mert a kollektívától sokat kommunizált, de én csak párttag voltam, mint mások sokan. (S. L.)

Volt, aki fel is róttá az akkori igazgatónak és a tantestület többi tagjának.

(...) Volt aki beolvasott Lajos bácsinak. Hogy emlékszik rá azt mondja, igazgatóúr, hogy tiltott bennünket, hogy konfirmáljunk, ezt hogy magyarázza most meg? Az asztal alá szerettünk volna bújni, mert valahogy mindenki úgy volt, hogy volt tanárunk volt tanított bennünket, csak érdeme volt, amúgy rendre tanított, meg érdekes volt az órája, jól tanított csak hát ő akkor megtette, amit kértek tőle, hogy tiltotta. De olyat nem tudok, szóval még senki nem mondta, hogy besúgó volt, ő azt akkor tette, híre ment, hogy tiltja, még most is mondják, de azért ő volt egyedül, aki megkérdezte. (K. L.)

Ennek következményeképpen néhány tanár távol is maradt végleg a templomtól:

A kommunizmus után nem tudta elfogadni a volt gyülekezet, nehéz volt elfogadni, de el kellett fogadjuk, de nem kellett volna úgy bánni vele, mert megtört aztán egy idő után, de csak megmaradt köztünk a hézag. S mi akkor kiszakítottuk. Ugye akkor az állam nem engedte, utána meg a gyülekezet próbálta eltaszítani magától, de nem kellett volna. Nagy vita volt a templomból egyszer kijöttünk és Zs. É.-t is letámadták, de É. néni finoman megvédte magát, de mikor kapott két ilyen fejmosást akkor nem jött többet. Egyik kitúrta a másikat. Nem szabad bántani egymást, mert szétverődik a gyülekezet. (G. Gy.)

A kezdeti lelkesedés azonban hamar lankadni kezdett. Erről számol be a presbiteri jegyzőkönyv, az akkori tiszteletes és az évente készülő beszámoló is. Több alkalommal is kihangsúlyozzák a délutáni istentiszteletek látogatatlanságát, illetve az ifjúság ritka templomba-járási gyakorlatát. A forradalom után fellendülés mutatkozott, de nem bizonyult tartósnak. A presbiteri jegyzőkönyvek így számolnak be erről a 2000-es években:

„A gyülekezet egy része sajnos nem jár templomba, nem igényli a lelki táplálékokat. A változások utáni fellángolás ellankadt, ma már nincs meg a hajdani lelkesedés az emberekben. Ezt bizonyítja az is, hogy az úrvacsorát sem igénylik mindnyájan. Sok egyháztag sem Isten sem magyar nemzetünk iránt nem érez felelősséget. (...) Az imahetek iránti érdeklődés is ellankadt. Sajnos ezen az alkalmon sem vesz részt a gyülekezet teljes egészében, pedig meg kellene tisztelni elsősorban Istent, másodsorban a távolról érkezett lelkészek szolgálatát. A délutáni istentiszteletek látogatottságáról is elmondható mindez. Még a délelőtt járó gyülekezeti tagok sem jönnek délután. Bár a nőszövetségi igényli a csigatészta készítés

alkalmával az igei szolgálatot, ezért az ige iránti vágyukat a délutáni istentiszteleten is kifejezésre kellene juttassák.”⁴⁸⁵

A gyülekezet istentiszteleteken való részvétele elfogadható, szemben az ifjúságéval, mely elfogadhatatlan. délutáni istentiszteletek látogatottságával sincsenek megelégedve. A presbitérium jó példával kellene elől járjon.⁴⁸⁶

Az imaheti és délutáni istentisztelet látogatottsága javult, az ifjúság templomkerülése kétségbeejtő.⁴⁸⁷

Az imaheti istentisztelet a kis- és nagy konfirmándusoknak, valamint a presbitereknek kötelező. A keresztény és magyar közösség, egység létszükséglet. A délutáni istentiszteleteket is kéne látogatni, Isten ezeken is vígasztal, tanít és felkészít az üdvösségre.⁴⁸⁸

Lelki élet terén a célunk visszaerősíteni a református és magyar közösséget. A gyülekezet lelkiisége és szellemisége meggyengült. Az iskolaköteles gyerekek nyáron nem járnak istentiszteletre.⁴⁸⁹

Adatközlőim is arról számoltak be, hogy a hétköznapi és a délutáni istentiszteleteket nagyon kevesen látogatták:

A vasárnapi istentisztelet most december, november óta nem is tudom, hogy, teljesen meg van szűnve, mert azt mondja a tiszteletes, hogy egy két személy van csak. A vasárnap délutáni. Annak idején az én gyermekkoromba 10 órakor volt a délelőtti és 3 órakor volt a délutáni istentisztelet. Mondjuk azt is nagyon nehéz volt elérni, mert alig megyen haza 12 óra majdnem, akkor 3-ra meg is ebédeljen meg vissza is érjen, akkor se sokan voltak. Ez mondjuk nagyon régtől kezdve így volt, mert az én nagyapám az mind mondta, hogy még abba az időbe voltak a reggeli istentiszteletek is, és nem volt csak 1-2-3 öreg néni. S azt mondta mindig nagyapám, mikor a tiszteletes mondta a Miatyánkot, mikor odáig ért, hogy szabadíts meg a gonosztól, így a Bibliával mindig arra 2-3 öreg néniére rámutatott, hogy neki azért a 2-3 személyért menni kellett a templomba. (Sz. G.)

A rendszerváltás után a lelkészek minden évben készítettek lelkészi jelentést, melyben többek között feljegyezték az egyháztagnak, illetve a templomba járó hívek számát. A 2016-os lelkészi jelentés a következőket írja le: 1026 református egyháztagnak volt (melyből 491 férfi és 535 nő), ami 749 családot jelent. Ebből 701 egyező vallású, 48 család pedig vegyes vallású. A rendszeresen templomba járók száma a délelőtti istentiszteleteken 180 fő, a délutánin 20. Bűnbánati hetek száma egy évben 8, melyen részt vett egy alkalommal 30 fő. Úrvacsorát osztottak egész évben 8 alkalommal, melyen részt vettek: Böjtfő: 117, Húsvét: 253, Pünkösöd:

⁴⁸⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 2002. június 16.

⁴⁸⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 2002. december 8.

⁴⁸⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 2003. április 13.

⁴⁸⁸ Presbiteri jegyzőkönyv: 2011. május 18.

⁴⁸⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 2011. szeptember 18.

153, Újkenyér: 149, Advent 135, Karácsony: 259, Reformáció ünnepe: 154 fő, egyéb alkalommal: 170 fő, úrvacsorát a gyülekezet 18%-a vesz. Egyetemes imahetek alkalmával is átlagosan 180 fős látogatottsága volt az istentiszteleteknek. Gyülekezeti ünnepély 5 alkalommal volt, melyen átlag 150 ember jelent meg.

Az ünnepi istentiszteletek száma a következőképpen alakult:

- Advent I. vasárnapja délelőtt 135, délután 10 fő,
- Karácsony este 800 fő,
- Karácsony I. napja: délelőtt 259, délután 30 fő,
- Karácsony II. napja: délelőtt 210, délután 10 fő,
- Óesztendő este: 106 fő,
- Újesztendő: délelőtt 109,
- Böjtfő: délelőtt 117, délután 15,
- Virágvasárnap: délelőtt 162, délután 11,
- Nagypéntek: délelőtt 165, délután 40,
- Húsvét I. napja: délelőtt 253, délután 14,
- Húsvét II. napja: délelőtt 237, délután 10,
- Áldozócsütörtök: délelőtt 49,
- Pünkösd I. napja: délelőtt 153, délután 12,
- Pünkösd II. napja: délelőtt 172, délután 12,
- Reformáció napja: délelőtt 154.⁴⁹⁰

Az ifjúságot a csökkenő vallásosság jellemzi, majd később, házasságkötés körül ismét felerősödik, az életkor előrehaladtával egyre erősebbé válik⁴⁹¹ és ők alkotják a közösség „vallási magját”.⁴⁹² Ez a tendencia általánosságban, társadalmi méretekben is jellemző és Bihardiószegen is ezt lehet megfigyelni. A templomi gyülekezet ifjúsága főként a konfirmációra készülő fiatalokból, kórusra- illetve, furulyacsoportba járó gyerekekből áll.

(...) a konfirmandusok, a kátésok, ők minden vasárnap, de vannak gyerekek, akik jönnek vagy édesanyával, vagy édesapával, vagy nagyszülőikkel, van aki jár. Mondjuk, ez is olyan, hogy jobban szeretnénk tiszteletes úrral, ha jobban megtöltenék a templomot, én tudom ezt ellenőrizni, mert én ide járok minden vasárnap templomba. Mióta itt tanítok, ide járok. (N. I.)

A konfirmáció előtt álló fiataloknak kötelező a templomlátogatás, aminek végeztével legtöbben már nem mennek többet templomba, csak ha a család is jár. Azt mondják erre, hogy kikonfirmál az egyházból.

A konfirmandusok is, a tiszteletes kötelezi is, hogy a vasárnapi istentiszteleten vegyenek részt (...) Hát nagyok, lekonfirmálnak, és hogy is mondják, kikonfirmálnak az egyházból, ez ami a nagy baj. (D. K.)

(...) nem elég a kis káté, meg nagy káté, ugye konfirmáció, hanem kéne legyen egy harmadik év is, és akkor talán beépítjük őket, mert tudták mikor konfirmált, csúnyán ezt szokták mondani, hogy kikonfirmált, kimegy a templomból, kimegy a gyülekezetből és vége. (G. Gy.)

⁴⁹⁰ Lelkészi jelentés a 2015. év gyülekezeti életéről, melyet 2016. január 15.-én állított ki Bara László

⁴⁹¹ Bartha: 2006, 61, Horváth–Szabó: 2007, 133

⁴⁹² Bartha: 2006, 61

2014-2015-ben Bara László, az újan megválasztott lelkész már bizakodóan, örömmel számol be arról, hogy az istentiszteleti látogatottság enyhén növekvő, melyet még növelni lehetne, de a délutáni látogatottság nagyon gyér, amit Érmelléki betegségként jellemez. Kéri a presbitériumot, hogy járjon elől jó példával⁴⁹³.

Azt lehet észrevenni az elmúlt kb. másfél évszázad folyamán, hogy mindegyik lelkész, korszaktól függetlenül, úgy a 19. századi, mint a mai kor lelkésze arról számol be, hogy a régebbi időkben az emberek vallásosabbak voltak. Ez arra enged következtetni, hogy a 19. századtól kezdve nagyon lassan, fokozatosan esett vissza a templomba járók aránya. Az derül ki a feljegyzésekből, hogy minden időben egy picit kevesebben jártak a korábbi időkhöz képest templomba. Valós visszaesést csak a kommunista rendszer ateizációs politikája hozott, amikor szankcionálták a templomi istentiszteleteken való részvételt az értelmiségnek, illetve a párttagoknak. A rendszerváltás után ismét fellendült a vallásos élet, a templomba járó hívek száma ugrásszerűen megnőtt, de ez a növekedés nem bizonyult tartósnak, hisz rövid időn belül újra csökkenni kezdett az istentiszteleteken való résztvevők száma.

---

⁴⁹³ Presbiteri jegyzőkönyv: 2014. szeptember 29, 2015. május 10

8. AZ EMBERI ÉLET FORDULÓPONTJAIHOZ KAPCSOLÓDÓ VALLÁSOS SZOKÁSOK

„Az egyén életében bekövetkező változás rendszerint kötelezően működésbe hozta azokat a közösségileg kidolgozott és ellenőrzött szokásmechanizmusokat, melyeknek segítségével az egyén végül is szabályozott formában, egy újabb nemzedéki csoportba, egy más intézménybe, társadalmi pozícióba jutott. A hagyományos erdélyi falvakban mind a férfiak, mind a nők belépését egy újabb generációs csoportba pontosan kidolgozott, formalizált beavatás tette lehetővé”⁴⁹⁴ – írja Pozsony Ferenc az életfordulós szokások kapcsán.

Mikecs László írja Bihardiószegről, hogy: „Érszeg minden népszokást elhagyott, csak azokat nem, melyek a rokoncsaládokat kapcsolják össze: a csigacsinálót, a névnapot, a lakodalmat.”⁴⁹⁵

Ezeket a szokásokat van Gennep átmeneti rítusokról szóló elmélete alapján fogom egységes keretbe fogni, és a Balázs Lajos által használt határfelosztást alkalmazva mutatom be őket, fókuszálva azokra az elemekre, melyek szükséges felvezetői a vallásos tartalommal bíró rítusoknak. Így marad ki a disszertációból több szokásnál is az elvásztó rítus bemutatása, mivel a dolgozat keretei nem teszik ezt lehetővé, ugyanakkor ez a tudatos hiányosság az elemzésnek egy korlátja is. A konfirmáció bemutatásánál Kósa László felosztását használom, mely a Magyar Néprajz hetedik kötetében szerepel, mivel Balázs Lajosnál ezt nem találjuk meg. Mindegyik szokás három fő szakaszra osztható: elvásztó, határhelyzeti, (vagy eltávolító), illetve beavató (vagy beépítő) rítusokra, melyek szerepe az ember életében az, hogy gördülékenyen átvezesse az egyént az egyik életszakaszból egy másik életszakaszba, támogatva az előző állapotból való eltávolodást, és az új állapot elfogadását mind az egyén, mind a közösség számára.

Ezekben a szokásokban is jelentős szerepe van a vallásnak, vallásosságnak, hiszen ezek mind az adott közösség vallásos alkalmi, melyeknek a templom ad otthont. Helyszínül szolgál a keresztelőnek, mely a helyi vallásos közösségbe való beavatást jelenti, a konfirmációnak, mely a felnőtté válás szimbóluma, az esküvőnek, mellyel a házasok csoportjába lépnek, a kétfajta egyházkelőnek, mely megerősíti az asszonnyá válást, illetve a gyermekágyi idő leteltét jelezve újra a megszokott helyzetébe állítja vissza, valamint a

---

⁴⁹⁴ Pozsony: 2006, 126

⁴⁹⁵ Mikecs: 1940, 151

temetésnek, mellyel kivezetik az egyént a közösségből és szimbolikusan beépítik a halottak társadalmába.

*A születés rítusa*⁴⁹⁶

Az emberi élet fordulópontjai közül az első és egyben legfontosabb a születés, ami egyben a közösségbe való belépést is jelenti. Átmeneti rítus lévén a születéshez kapcsolódó szokások is három fázisra oszthatók. Elválasztó rítusként tartják számon a terhesség időszakát, mely időszakkal a dolgozat nem foglalkozik. Eltávolító rítus maga a születés és az a körüli s utáni teendők, mivel ekkor mind az édesanyát, mind a gyermeket elkülönítik a közösségtől; beavatásnak a keresztelő és az egyházkelő tekinthető, mely által a gyermeket a közösségbe befogadják, míg az anyát visszafogadják a közösségi életbe.

Születés utáni időszak

A születéssel veszi kezdetét az eltávolító rítus. A 20. század közepéig Bihardiószegen is, mint más erdélyi településeken,⁴⁹⁷ az asszonyok otthon szültek bába segítségével. A faluban két bába volt. Amikor megépült a szülészeta akkor a „szüldőben”, vagy Nagyváradon szültek az asszonyok. A születés utáni időszak mind az anya és gyermek, mind a szűkebb környezet számára megkülönböztetett időszakként számított, „egyrészt óvakodni bármilyen negatív hatás érvényesülésétől, másrészt meg kellett teremteni mindazokat a feltételeket, amelyek a szülő asszony és a csecsemő védeltségét, zavartalan fejlődését, épülését biztosították.”⁴⁹⁸ A legkritikusabb időszak a születés utáni hathetes periódus volt, mivel a hit szerint a gyermek még védtelen volt. A frissen szült anyát betegnek tekintették, ki kellett feküdnie a hathetes betegágyat. Ez alatt az idő alatt segítséget a házimunkában a szülők, nagyszülők, közeli rokonok és szomszédok nyújtottak az édesanyának, amit szigorúan tartottak. Szokás volt a család, rokonság részéről ebben az időszakban élelemmel is gondoskodni a frissen szült asszonyról.

Régen a szülésnél is azért ment valaki, hogy vigyen valamit, hogy az a fiatal asszony ne főzzön, hanem legyen egy kis ennivaló, hogy ő csak pihenjen, mert ugye akkor hat hétig kellett pihenni. Ha nem feküdtél is mindig, az ágyad meg volt vetve, tehát úgy nézett ki, hogy beteg van a háznál. (Sz. K.)

Ebben a periódusban a gyermeket különféle tárgyakkal, gesztusokkal védték az ártó, rossz szellemtől, és különböző preventív eljárásokat alkalmaztak a baj elkerülése érdekében, pl. piros madzagot kötöttek a karjára; szokás volt még a gyermeket védelem céljából első

---

⁴⁹⁶ A témábanatban megjelent tanulmánya a disszertáció szerzőjének: Tolnai-Györbíró: 2019: 1522-1525

⁴⁹⁷ Pozsony: 2006, 126

⁴⁹⁸ Zakariás: 1994, 266

találkozáskor jelképesen megköpni, illetve tilos volt az édesanya ágyára ülni, mert az elvette az anya tejét és a gyermek álmát.

Amikor megtörtént a baj, akkor azt valahogyan orvosolni próbálták. A gyermek tünetei ilyenkor a következők voltak: sírás, hasfájás, rossz alvás. Például, ha egy látogató távozása után a kisgyerek sokáig sírt, akkor azt mondták, hogy szemmel verték,⁴⁹⁹ ekkor szemet oltottak, ami abból állt, hogy gyufát gyújtottak, vízben eloltották, majd ezt a vizet a csecsemővel megittatták.

Olyat mondtak, hogyha nem aludtak, akkor kellett a spórbúl kivegyünk szemet, azt én is csináltam K-nak, emlékszek, mert nem aludt egy-egy időbe, és, hogy arra ecetet tenni. (Sz. K)

Ha borzos volt, összeért a szemöldöke akkor nem engedték a gyermekhez, azt mondta, hogy megveri a gyermeket szemmel. Füstölték, rá kellett hajoljon, de utána mikor az emberek kezdtek felvilágosult lenni akkor elhagyták ezeket. (Sz. I.)

A hathetes periódus volt az elfogadott gyerekágyas időszak a faluban,⁵⁰⁰ azonban ennek időbeli terjedelmét is (ma ugyanúgy, mint régen) több tényező befolyásolhatta: a szülés utáni egészségi állapot, kívülről érkező segítség megléte illetve annak hiánya (ehhez szorosan kötődik az otthoni teendők mennyisége), a környezet elvárása (édesanya, anyós, férj), a hagyományokhoz való ragaszkodás, és a már meglévő gyermekek száma a családban. Ezek miatt nem mindenki tudta, vagy akarta betartani a hathetet. Egyik adatközlőm szerint egyébként az időszak terjedelmét, a hat hetet a románoktól vette át az itteni magyarság.

A gyermekágyi idő alatt az édesanya a gyermekével nem mehetett a kapun kívül, aki ezt nem tartotta, azt főleg az idősebbek, megszólták. Ez egészen az 1980-as évekig volt szokás, és főként első gyermek születése után tartották. Második gyermek születése után már nehezebb volt ennek betartása, az anya ilyenkor a nagyobb gyermekkel kiment a házból, míg a kisebb gyermeket hat hétig bent tartották.

Az idősek tudatában még ma is élnek a születés körüli szokások, babonák és hiedelmek, melyek az életük részei voltak, összefüggő, egész rendszert alkottak, irányították és szabályozták a születés körüli eltávolító rítusosokat tartalmazó periódust. Még többnyire ma is tartják a hathetes gyermekágyi időszakot. Ma már kevesebb a babonákhoz kötődő hagyomány, pl. már csak ritkán látunk a faluban olyan csecsemőt, akinek piros madzagot kötöttek a csuklójára, a szénoltást pedig szinte egyáltalán nem alkalmazzák, stb.

---

⁴⁹⁹ A rontás, szemmel verés és a megköpés szokása a környező településeken is él, Biharfélegyháza, Paptamási, Bors, (azon interjúalanyok közlésére alapozva ezt, akiknek szülei más faluból származtak) de a határ túloldalán is, pl.: Bárádon Bartha Elek számol be a szokásról (Bartha: 1985, 439-440)

⁵⁰⁰ Megjegyzendő, hogy magyar nyelvterületen változik az időszak hossza: Kapros Márta Észak-Magyarországon mutatja be a gyermekágyi időszakot, melynek időtartama nagy változatosságot mutat: egy és hat hét között változik tájanként ez az időszak (Kapros: 1986, 211)

Egyházkelő⁵⁰¹

Egyházkelőkor az anya gyermekágyi állapotból lép ki és kerül vissza a normál társadalmi helyzetébe. Ekkor az édesanya első útja a templomba vezetett a szülést követően, vagyis addig nem hagyhatta el a házat, míg templomba nem ment⁵⁰² és ezután már mentesült a gyermekágyi periódus korlátozásai alól.⁵⁰³ Az egyházkelőt tekintjük a beavató rítus első mozzanatának. Mózes törvénye szerint az asszony szülés után „maradjon otthon, semmiféle szent dolgot nem érinthet, a szent helyre sem mehet be, míg el nem telnek tisztulásának a napjai”.⁵⁰⁴ A szokás ismert volt az egész magyar nyelvterületen, és két funkciója volt: az egyik a gyermekért való hálaadás jellege, a másik az anya tisztátalan asszonyi állapotának vége.⁵⁰⁵ Bihardiószezen is volt hagyománya a szokásnak, és ilyenkor az édesanya legtöbbször a család nőtagjaival együtt vett részt az istentiszteleten, hogy hálát adjon Istennek, azért, hogy meggyógyult és a gyermeke is egészséges. Ez mindig szombati istentiszteleten történt.⁵⁰⁶ Ekkor a templomban a fiatalasszony azt a fekete ruhát viselte, amelyet a polgári esküvőn is.

Nem lett volna szabad még az utcaajtón se kimenni. 6 hetes voltam én is mikor először mentem templomba, biztos, hogy még akkor is szokatlan volt, mert innen oda gyalog felmenni meg hazajönni nagyon elfáradtam. Feketébe kellett menni, fekete kendősen fekete jegyruhába. (Sz. G.)

A szokás ma is él, vasárnapi istentiszteleten részt vesznek az amúgy is templomba járó, frissen szült anyák a gyermekágyi időszak letelte után. A viselet változott, jellemzően ünnepi ruhát öltenek magukra, de nem feketét.⁵⁰⁷

Keresztelő⁵⁰⁸

„A keresztelő a születés átmeneti rítusrendszerében kimagaslóan társadalmi fejlődést jelző szertartás, szokásesemény. (...) a keresztelő által valósul meg a születés, mint sorsfordulat vallási és társadalmi lényege. A csecsemő lényegileg átminősül: pogányból keresztény lesz, egyben társadalmi lényé válik, (...) az újszülött beavatódik a társadalomba, a közösség rendszerébe, ezt a közösség tudomásul veszi és elismeri”⁵⁰⁹ írja a keresztelő szokásáról Balázs Lajos.

---

⁵⁰¹ A szokás történeti megközelítésű leírását Bárh Dániel készítette el, és külön tárgyalja mindegyik hagyományos egyház szokásanyagát (Bárh: 1999, 386-387)

⁵⁰² S. Lackovits, 1993, 408

⁵⁰³ Bárh: 1999, 386, Kapros: 1990, 29

⁵⁰⁴ III. Mózes. 12, 4

⁵⁰⁵ Ezeket az asszonyi állapotokat írja le Benedek H. Erika a moldvai csángóknál, ahol az asszony egész életén át tisztátalan, és legtisztátalanabb a gyermekágy alatti időszakban (Benedek H.: 1998, 45-48)

⁵⁰⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 1976. január 4.

⁵⁰⁷ Mivel már polgári esketés esetében megszűnt a fekete ruha viselete, így ezen alkalomkor sem viseltek már feketét (erről lásd a házasságkötésről szóló fejezetet)

⁵⁰⁸ A református keresztelőkkel, vallástörténeti szempontból önálló témaként elsősorban a következő munkák foglalkoztak: S. Lackovits 1985, 1990; Sz. Tóth 1990; és Bárh 2005

⁵⁰⁹ Balázs: 2013, 229

Első találkozása egy gyermeknek az egyházzal hivatalosan ekkor történik, ami a keresztyén egyházba fogadást, a gyülekezet közösségébe való felvételét jelenti. A gyermek ugyan passzív résztvevője a keresztlőnek, mégis az ő vallásos közösségébe való bekapcsolódását szolgálja, megalapozva ezzel a vallásos szocializációját. Ez a cselekedet az emberélet egyszeri eseménye volt, ritka kivételektől eltekintve. Az Újszövetség külső egyetemes jele a keresztség, és ezt a református egyház Istennel való szövetségnek tekinti, mely bibliai alapokra épülő sákramentum.⁵¹⁰ A vízzel való leöntés szimbolizálja azt, hogy Jézus Krisztus vére megtisztítja az embert a bűneitől, miközben a lelkész a következő ígét mondja: „...keresztellek az Atyának, a Fiúnak és a Szent Léleknek nevébe...” Bihardiószegen a református hívek szerint is, csak az fog a túlvilágon üdvözülni, aki a keresztséget felvette.

Az esemény időpontját a szülők feladata volt kitűzni. Nem volt egységes, egyház által megszabott időpontja a keresztlőnek, bár legtöbbször a hathetes gyerekágy után, de még egy éves kora előtt megkeresztelték a csecsemőt.⁵¹¹ Az utóbbi évtizedekben még inkább kitolódott ez az időszak. A gyerekágyi időszagnál korábban csak indokolt esetekben történt meg, vagyis amikor a csecsemő egészségügyi állapota nem engedte, hogy később legyen a keresztelés.⁵¹² Ha a gyermek kereszteleetlen maradt, akkor nem temette el a lelkész. Ilyen esetben a család szervezte meg a temetését, és a sírja a temetőn kívül helyezkedhetett csak el. Az utóbbi időkben erre nem volt példa.

Ha beteges volt a gyerek akkor igyekeztek a kereszteléssel, mert azt mondták, hogy ne temessünk pogányt. Ha pogány volt akkor nem a temetőbe hanem a temetőárokba temették el. És nem pap temette. Kimentek, én tudom, anyámnak az öccsinek lett egy gyerekek, megszületett és másnap meghalt. Csináltattak egy kis koporsót, hóna alá vette, kivitte a temetőbe és ott eltemette. (Sz. I.)

A keresztelésen részt vettek a szülők, keresztszülők és a szűkebb család. 1967-ben Osváth Ernő lelkész elmondta, hogy a keresztelési szertartás egy olyan sákramentumos istentisztelet, melyen a keresztelendő gyermek szülei, keresztszülei, családja, rokonsága, a család baráti- és ismerősi köre, utcabeliek épp úgy jelen kellene legyenek, mint ahogyan az esketésen jelen szoktak lenni. Kérte a presbitereket, hogy ezt a keresztyén gyülekezeti szempontot igyekezzenek megérteni és érvényesíteni körzetükben.⁵¹³ Manapság jellemzően csak a család vesz részt a keresztlőkön.

Legtöbbször két házaspárt kérnek fel keresztszülőnek. Régebbi időkben inkább a rokonságból kerültek ki a keresztszülők, még akkor is, ha nem volt szoros a kapcsolat.

---

⁵¹⁰ A református egyházban a Biblia alapján, Jézus Krisztus parancsa szerint két sákramentum van: a keresztség és az úrvacsora. Mindkettőt Jézus Krisztus rendelte el, és tárgyi megnyilvánulás tartozik hozzájuk.

⁵¹¹ Ha a csecsemő egészséges volt akkor vártak a kereszteléssel Erdélyben: Pozsony: 2006, 126

⁵¹² Lásd még: Bartha: 1985, 440

⁵¹³ Presbíteri jegyzőkönyv: 1967. december 10.

Megsértődtek, ha nem a rokonságból választották. (Sz. I.)

Manapság már közeli barátot is felkérnek a szülők erre a tisztségre.

Magyar nyelvterületen a szakirodalom épp a fordítottját támasztotta alá a keresztszülő választásának, miszerint baráti körből kerültek ki a keresztszülők a régebbi időkben, míg a 20. század folyamán⁵¹⁴ inkább rokonok közül választottak, aminek oka a szakirodalom szerint a családi, rokoni szálak felértékelődése, illetve a baráti kapcsolatok fellazulása.⁵¹⁵

Ugyanakkor a testvéreknek más-más (házas)párt kérnek fel keresztszülőnek.⁵¹⁶ Ma már nincs egyértelmű szabály arra, hogy a keresztelő feleknek házasoknak kell lenniük. Református szabály szerint kötelező egy keresztanya és egy keresztapa, de nem kell házaspárnak lenniük. A keresztelési anyakönyvek tanúsága szerint azonban ritka kivételektől eltekintve, házaspárok keresztelték és keresztelik ma is a gyermekeket. Ritkának számít az is, ha ugyanaz a keresztszülője több gyermeknek is egy családban.

Bihardiószezen nem jellemző az, ami Székelyföldön,⁵¹⁷ moldvai csángóknál,⁵¹⁸ hogy a keresztszülők maguk ajánlkoznak, a komaság Diószezen a szülők által irányított és szabályozott felkérési mód. Csupán két pár (olykor csak egy) keresztszülő van, így itt fontos szerepet tölt be a keresztszülő a gyermek életében.⁵¹⁹

A keresztséget a szülők és keresztszülők fogadalomtétele alapján a gyülekezet színe előtt szolgáltatja ki az egyház. Ma már megkérdézik a keresztszülőket a gyermek majdani vallásos neveléséről, de a kutatás tapasztalatai szerint ez a feladat a szülőkre, nagyszülőkre hárul, csak nagyon ritkán vesznek részt benne a keresztszülők. A szülőkön és keresztszülőkön kívül felelősséget vállal a megkeresztelt gyermekért a lekipásztor és az egész gyülekezet is, mivel a református egyházban a keresztelés az istentiszteleti közösségben történik, az istentisztelet része, ami Bihardiószezen az ígéhirdetés után közvetlenül szolgáltat ki. Ekkor vonulnak be a szülők, keresztszülők és behozzák a gyermeket. Legtöbbször az ígéhirdetésen nincsenek jelen a keresztelő szülők, illetve keresztszülők a gyermekkel, csak a keresztelés ideje alatt.

---

⁵¹⁴ Lackovits Emőke három csoportját különítette el a keresztszülőknél az utóbbi időkben: „1. A keresztszülő nem volt rokon, hanem a szülőkkel egykorú barát, szomszéd, ismerős, volt katonapajtás avagy komatárs. 2. A keresztkoma távoli rokon volt, a sógorságból kikerülő, a házassági kapcsolatok révén kialakult rokonság egyik tagja. 3. Elsőfokú vérrokon: testvér, vagy másodfokú vérrokon: unokatestvér lett a keresztszülő.” (S. Lackovits: 1993, 404)

⁵¹⁵ Kapros: 1986, 226-228; Lackovits: 1985, 22; Pozsony: 2006, 126-127

⁵¹⁶ Magyar nyelvterületen nagyon változatos képet mutat a keresztszülő személye. Van ahol egy családban minden gyermeket ugyanaz a pár keresztel, van ahol minden gyermeket más pár keresztel (Kapros: 1986, 230-231; Lackovits: 1985, 22)

⁵¹⁷ Gazda: 1980, 31-32; Balázs: 1999, 211-223

⁵¹⁸ Pozsony: 1994, 232; Benedek: 1998, 78

⁵¹⁹ Csíkszentdomokoson végzett gyűjtései alapján számol be Balázs Lajos a komasodás helyi módjairól, annak profanizálásáról azáltal, hogy nagyon nagy számú keresztszülővel rendelkezik egy-egy gyermek. Ebben az esetben elveszti a keresztszülőség az egyediségét, megtiszteltetéssel járó jelentését. (Balázs: 1999, 211-223)

Valamikor még ez se volt divat, hogy a keresztelőkkel jöjjenek a családtagok, eljött a keresztmama meg keresztapa, megkeresztelték, s nem jött vele senki. Most jön egy fél templomnép sokszor egy gyerekkel. Akkor csak, mások vasárnap nem látunk egyet se. Még az én időmbe se, mikor én kereszteltem, akkor kereszteltek még 2 lányt egyszerre kereszteltünk s ennyien voltunk, az én párom volt, én voltam a keresztszülő, meg még egy keresztmama, ennyien voltunk. (...) A szülők bejöttek, de nem álltak az oltár elibe. Bementek csak ott ültek a közönség közt. Úgyhogy a rendesebbjei mentek, most is van olyan, hogy még a keresztelőre se megy el a nagyszülő se meg a szülő se. De akkor abba az időbe is a rendesebbjei, ott a helyükön ahol esetleg máskor is szoktak ülni, oda bementek, de a rendes istentiszteletre, már nem úgy mint most, hogy csak a keresztelőre vonul be a nagy tömeg. Azt már nem méltatja, hogy az egész istentiszteletet végighallgassa. (Sz. G.)

A keresztelési adományt is a keresztszülő kötelessége volt kifizetni. 2014 óta a keresztelés díjmentes egyházfenntartóknak⁵²⁰ (akik nem egyházfenntartók, azok 1 év járulékot fizetnek).⁵²¹ A keresztszülők legtöbbször végigkísérik a gyermek életútját, és önálló szerepet kapnak a keresztyermek életfordulós eseményein, ott vannak minden fontosabb ünnepen, mely a gyermeket érinti (születésnap, névnap, konfirmáció, ballagás, stb.), és a gyermek házasságkötésekor őket kérik fel a násznagyi tisztségre.

Az első keresztszülő az, aki keresztelésnél kézben fogja a gyermeket. Csak akkor adják át az anyának, ha a gyermek sírni kezd a szertartás alatt. Az első keresztszülő feladata megvenni a gyermeknek a keresztelői ruhát, sőt a keresztelői ajándék is mára már kibővült, leginkább pénzt adnak a szülőknek, aminek összege jelentősen növekedett az idők folyamán. A keresztszülőknek a többi életfordulós eseményen is kiemelt szerepük van, és nagyobb anyagi terhet ró rájuk.

2005-től Gellért Gyula tiszteletes javaslatára minden református és egyházat fenntartó családban a 3. gyermek keresztelésekor pénzt vagy ajándékot adnak a megkeresztelt gyermeknek, abból a célból, hogy ezzel a megkeresztelendő gyermekeket és szüleiket az egyházhoz közelebb hozzák.⁵²² 2013-tól a Nőszövetségtől kapnak egy kis ajándékot a megkeresztelt gyermekeknek, mégpedig egy fényképalbumot és egy zsebkendőt, melybe bele van hímezve, hogy „Isten gyermeke lettem”, ezen kívül a keresztelés dátuma és helyszíne, azaz Bihardiószeg.

Bihardiószegen a keresztelés régen csak hétköznaponként történt a templomban a délelőtti istentisztelet keretében. Vasárnapokon és télen mindez a parókián történt. A

---

⁵²⁰ Erre már korábban is találunk példát, amikor 1960. július 10.-én Osváth Ernő tiszteletes és Kovács Károly segédlelkész szolgálata alatt, kijelentették, hogy a hívektől közvetlenül nem fogadnak el sem pénzbeli sem természetbeli járulékot. Lemondtak a stóllak elfogadásáról keresztelések, esketések, temetések alkalmával. (Presbiteri jegyzőkönyv: 1960. július 10.)

⁵²¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 2014. december 18

⁵²² Presbiteri jegyzőkönyv: 2005. január 16.

gyermeket 2-3 hónapos korában legtöbbször megkeresztelték. A kommunizmus elején, az 50-es években történtek esetek, amikor a gyermekeket késve keresztelték:

Én mondjuk beleszülettem a kulák rendszerbe. Nagyon nehéz helyzete volt a szülőknek. És nem is voltam megkeresztelve, már nagyocská gyerek voltam, hogy emlékszek vissza, hogy fogtam a keresztszülők kezét és úgy vittek keresztelni, mert a rendszer miatt elmaradt az időbeni keresztelés. Nem volt szabad. '53-as születésű vagyok s akkor ez pont a kulák rendszernek a telje volt. Biztos, lehettek, így mások is, nem tudom, de ez biztos, hogy én emlékszek rá, hogy fogtam a két keresztszülőnek egy ilyen síkos téli napon vittek keresztelni, nem is templomba hanem a parókián kereszteltek meg, fogtam a kezüket, csúszkálva mentem a keresztelőre. (Sz. G.)

Manapság az egyházfenntartó magyar lakosság körében vasárnap keresztelnek a délelőtti istentisztelet keretén belül, a hatályos egyházi szabályok szerint. A keresztelést két héttel előtte, két vasárnap a templomban kihirdetik. A jelenlegi lelkész elmondása szerint ma már nem igényli minden magyar család a keresztelést, így évről-évre egyre kevesebb lesz a református lelkek száma. Még 30-40 évvel ezelőtt kevés példát találtunk arra, hogy valakit nem kereszteltek meg, ma már elmondható ez is a magyarság körében, erről számol be Bara László, a jelenlegi lelkész.

Változott a hagyomány arra vonatkozóan, hogy milyen énekeket énekelnek kereszteléskor. 2011-től Gellért Gyula esperes szolgálata alatt minden magyar gyermek kereszteléskor elénekelték a Himnuszt is⁵²³, azelőtt csupán egyházi énekeket énekeltek, majd 2012-től a Szózatot.⁵²⁴ Mindez 2015-től Bara László szolgálata alatt annyiban módosult, hogy csak a család kérésére éneklük a Himnuszt. Ha a család nem kéri, akkor csak egyházi énekeket énekelnek, a Himnuszt már nem.

Az egyházi szertartást minden esetben ünnepség követi. Régen csak a család vett részt ezen az eseményen, ma már kisebb rendezvénytől a 100 fős keresztelési ünnepségig minden megtalálható a palettán. A kisebbeken, mely legtöbbször a családi háznál van megrendezve, a szülők, keresztszülők, nagyszülők, testvérek vesznek részt. A nagyobb ünnepség esetében a faluban lévő, erre alkalmas helyiséget bérelnék ki (Diakónia, kultúrotthon, stb.) és a családon kívül a barátok, szomszédok is részt vesznek rajta.

Keresztelő vegyesházasság esetében

A községben hagyomány szerint a vegyesházasságban élő református fél a nemén levő gyermekét saját felekezetében kereszteli meg. Ma már ettől a szokástól is többen eltérnek.

Cs. J.-nál például az volt, hogy az anyja katolikus volt, az apja református, a fiú református lett és az anyja nem foglalkozott vele, hogy itt mit kell, de az apja se járt, senki, hát akkor így volt. Úgy kéne, hogy minden gyermek az anyja vallására menjen,

⁵²³ Presbiteri jegyzőkönyv: 2011. december 11

⁵²⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 2012. szeptember 23

mert hiába katolikus az apja, vagy református, azt az anya nem tudja és akkor így jártak. (Sz. K.)

1994-ből a következő bejegyzést találjuk a Presbiteri jegyzőkönyvben: „Vegyesházasság esetén presbitérium tekintettel református egyházunk múltjára, hitvalló őseink küzdelmeire, egyházunkért vállalt szenvedéseinkre, Biblián alapuló hitvallásainkra, Jézus Krisztusban kéri gyülekezetünk minden vegyesházasságot kötendő tagjait, hogy mint a konfirmációban fogadták maradjanak meg református egyház hűséges tagjainak, más felekezetnél semmit alá nem írjanak, nevükön levő gyerekeiket pedig semmiért se kereszteljék más egyháznál, illetve át ne adják más felekezetnek.”⁵²⁵ Ennek betartásáról vagy elutasításáról azonban semmilyen információt nem kaptam.

Keresztelő nem egyházfenntartók esetében

Más szabályok vonatkoznak kereszteléskor a nem egyházfenntartókra, főként cigány nemzetiségű felek számára.

Az 1980-90-es években nagyon magas lett a romák száma a településen. A presbiterek és templomba járó hívek elmondása szerint a gyülekezet nemtetszését fejezte ki cigány gyermekek keresztelése esetén, mivel közülük legtöbben csak a keresztségre tartanak igényt, nem konfirmálnak és egyházi járulékot sem fizetnek. A presbitérium jelezte a lelkésznek, hogy szeretnék azt, ha őket nem a vasárnapi istentisztelet keretén belül keresztelnék meg, hanem a parókián, vagy más napon a templomban. Akkori presbiterek így számolnak be róla:

Mikor M-nak kereszteltük a gyermekeket, akkor ők voltak, meg még négy cigány, azt mindenki úgy szígyellte, na, akkor mi kirukkoltunk a papnak, de azt mondta, hogy neki mindenkit meg kell keresztelni, nekik erre esküt kellett tenni. Mikor idejött az új pap, mi megmondtuk, hogy mi nem énekelünk a cigány gyermeknek. Ha kifizetik a díjat, akkor a parókián locsolja le egy kis vízzel oszt jó van. Mostmár úgy csinálja, hogy megkereszteli szombaton, nem a templomba. De van egy pár pénz, aki ragaszkodik, azokat ott kereszteli meg a templomba istentisztelet után. Mi kijövünk és ő megkereszteli, ha kifizeti a díjat. Mert mi fizetjük az egyházadót, adományt adunk, dógozunk, segítünk. (F. J.)

Mikor presbiterek voltunk volt mikor 10 cigány volt, oszt azokat míg elrendeztik, főleg télen a hidegben a templomban elég volt megvárni, és azért nagyon haragudtunk, mert hát meg kell őket keresztelni. Mondtuk, hogy keresztelje meg ott a paplakon, úgyse fizetnek rendesen egyházi adót. Mikor elkezdték adni a magyar igazolványt akkor több volt a keresztelés is, mert csak azért keresztelték meg a gyermeket, hogy adjanak neki magyar igazolványt. (Sz. J.)

Gellért Gyula, az akkori tiszteletes így számolt be erről az esetről:

Volt egy probléma a cigánykeresztelésnél, a presbitérium nem értette meg, hogy ugye, a katolikusnál van hét szentség, nálunk van kettő. Kálvin, Luther így döntöttek, hogy meg kell keresztelni minden gyermeket, a keresztség sákramentumát elfogadtuk, meg

---

⁵²⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 1994. január 2

az úrvacsorát (...), tehát ez szentség, ezt Krisztus meghagyta, gyakorolni kell. Nem értették meg, hogy a gyermeket meg kell keresztelni most függetlenül, hogy cigány vagy akármilyen más nemzetiségű vagy fajtájú. Meg kell keresztelni, haragudtak, mert ugye istentisztelet lement, pláne ilyen téli időbe, akkor mérgesek voltak, hogy miért kellett a cigánygyerekekért bent lenni a templomban, bent maradni úgymond fagyoskodni, viszont evvel mindig jött vagy 2-3 presbíter felhánytorgatta mindig mikor bementünk az irodába. Szememre hányták, és akkor mind mondtam, hogy meg kell keresztelni s végül oda jutottunk, hogy nem lehetne-e szombaton s akkor lassan 1-2-3 ilyen szombati keresztelés után erre álltunk rá. (...) Én szombaton sehova nem mentem, ültem ott és vártam 12-1 órakor a kis cigány családokat. S megjöttek, rendszeren, kellemes emlékeim vannak velük kapcsolatban, megjöttek, bementünk a templomba szépen megkereszteltük, beanyakönyveztük és mentek el. S így megoldottuk, csúnyán mondván, kihúztuk a kígyó méregfogát, ezzel megoldottuk, hogy nem vasárnap kereszteltünk istentisztelet után, holott a törvények azt írják, ha csak egy mód van, hogy a gyülekezet közösségébe kell megkeresztelni azt a gyermeket. Itt nem volt gyülekezet csak a család, megkereszteltük és nem volt semmi baj, jöttek rendszeren. Olyan áhítattal hallgatták végig az istentiszteletet, hogy sok magyar szinte példát vehetne róla, hogy milyen szépen kell viselkedni egy keresztelésen. (G. Gy.)

Tehát ezen szülők gyermekeit a presbitérium javaslatára a parókia irodájában keresztelik meg.⁵²⁶ A jelenlegi lelkész elmondása szerint nagyon sok cigány család igényli a református keresztséget csak babonából:

(...) megkeresztelkednek babonából, tehát az elmúlt évben több mint húsz cigány keresett meg, hogy kereszteljem, és annak 90%-a azért mert valamilyen változást várnak ettől a gyerek életében, tehát nem fog sírni éjszaka, vagy lemegy a láza, konkrétan ilyen kérésekkel jönnek. Hallották, hogy jót tesz a keresztség. (B. L.)

Manapság már nem keresztelnek meg mindenkit, a lelkész és a presbitérium feltételeket szabott ennek elérése érdekében, aminek van egy anyagi és egy gyülekezeti kötelezettsége is. Az egyház felé való kötelezettségeket le kell róni, vagyis a roma gyermekek, illetve nem egyházfenntartók keresztelése előtt a szülők kötelesek voltak két évi járulékot kifizetni⁵²⁷. Ez változott 2014-ben, amikor egy évi,⁵²⁸ jelenleg pedig 5 évi járulékot kell törleszteni. A jelenlegi tiszteletes szeretné elérni azt is, hogy a szülők legyenek tisztában a református felekezet életével, amikor a keresztséget a gyerekükkel felvetetik, és ha ehhez a felekezethez akarnak tartozni, akkor menjenek el néhány istentiszteletre. A tiszteletes elmondta, hogy legtöbbjük nem teljesítik ezeket a feltételeket:

„Első dolog, amitől megrémülnek, hogy nem akarnak templomba jönni, nem akarnak érte fizetni se, hogy a keresztelés megtörténjen. (B. L.)

⁵²⁶ Presbitérii jegyzőkönyv: 2001. október 7

⁵²⁷ Presbitérii jegyzőkönyv: 2005. november 20, 2007. január 21, 2010. december 19.

⁵²⁸ Presbitérii jegyzőkönyv: 2014. december 18

Aki református, de nem hordozza az egyházfenntartás terhét, nem fogadható el keresztszülőnek sem.⁵²⁹ 2016-tól a presbitérium szorgalmazta, hogy ne kereszteljének reformátusnak cigány gyermekeket.⁵³⁰ Ennek hatása egyelőre nem észlehető.

---

⁵²⁹ Presbitéri jegyzőkönyv: 2002. június 16

⁵³⁰ Presbitéri jegyzőkönyv: 2016. január 19

Konfirmáció

Erdélyben a konfirmációnak hagyományosan is beavató funkciója volt.⁵³¹ A bihardiószegei református gyülekezet egyik legfontosabb eseménye mind a gyülekezet, mind a család számára a konfirmáció. A gyermekek teljes jogú egyháztaggá és felnőtté a konfirmáció által válnak.⁵³² Ekkor a megkeresztelt gyermek a gyülekezet előtt bizonyágot tesz Krisztus mellett hozott személyes döntéséről.⁵³³ Mindez több lépésben történik: előkészítő szakasza a konfirmációra való felkészítés, nyilvános konfirmációi vizsga a templomban ünnepi istentisztelet keretében, úrvacsoravétel, majd a fogadalomtétellel és a lelkész áldásával történő befogadás.⁵³⁴

Kósa László felosztásában három szakaszt különböztet meg: az előkészítést, a vizsgát és a befogadást, mellyel az alapvető és leglényegesebb részeire fókuszál a konfirmáció rítusának.⁵³⁵ Van Gennep átmeneti rítus modelljének alapján a Kósa féle felosztást kiegészítve a többi lényeges elemmel, a következőképpen húzhatjuk meg a határvonalakat:

- *elválasztó rítusként* tartható számon a konfirmációra való felkészítő és a konfirmációi vizsga.
- a *határhelyzet (vagy eltávolító) rítus* a legünnepélyesebb, legfontosabb a konfirmáció szertartásában, mely a fogadalomtétellel kezdődik, és tartalmazza az áldást és az utána következő családi ünnepséget. Ez által válik ki az előző, még gyermeki állapotból.
- *beépítő rítusként* pedig az első úrvacsoraszertartást tekintjük, mely által egyenrangú egyháztaggá, az egyház szemében felnőtté válik, elfoglalja új státuszát a közösségben.

Konfirmandusok névvel illetik őket, ezzel is társadalmilag elkülönítve a közösség többi fiatal tagjától.

A konfirmáció bihardiószegei története

A konfirmáció hagyományosan áldozócsütörtökön történt, de vidékenként és falvanként is változott az időpontja húsvét és pünkösd közötti vasárnapok egyikén.⁵³⁶ A konfirmációs névsorból nyomon tudjuk követni azt, hogy az idők folyamán hogyan változott ennek az időpontja. Sajnos az 1900-as évek első harmadában nem mindig írták be a pontos dátumot, így ezekről az évekről nem tudunk meg konkrét információt. 1868-ig nagypénteken konfirmáltak, majd 1935-ig többször változott az időpontja és leginkább pünkösd előtti vasárnap volt, később 1936-1957 között áldozócsütörtökön, majd 1958-1961 között pünkösd

⁵³¹ Pozsony: 2006, 129; Szacs vay: 1998, 2006

⁵³² Kósa: 1990, 473

⁵³³ Ez Bihardiószegezen inkább a szülői kezdeményezés és döntés, mint a gyermeké

⁵³⁴ v. ö.: Ötvös: 1985, 116

⁵³⁵ Kósa: 1990 472-473.

⁵³⁶ Kósa: 1990, 441; Bartha: 2006, 60

előtti vasárnap, 1962-től virágvasárnap, 1975-től pedig pünkösd előtti vasárnap, ami azóta sem változott.⁵³⁷ Valószínűnek tartom, hogy Kicsi József lelkész vezette be az új időpontot, mivel a konfirmáció időpontjának utolsó változása akkor történt, amikor a lelkész elkezdte a faluban a szolgálatát.

Mi nyugodtan konfirmáltunk, a napján konfirmáltunk, áldozócsütörtökön délután a templomban. (N. K. 1942-es születésű)

... a konfirmálás áldozócsütörtökön volt, akkor még elengedték a gyereket az iskolából, mert ünnep volt, és a 60-as évek körül jött be, hogy nem engedték hétköznap el a gyereket, csak délután, este, meg vasárnap mehettek. Azért tették át vasárnapra. Még a háború előtt áldozócsütörtökön volt a konfirmálás. Akkor még megvoltak minden ünnepek hagyva. A háború után jött be, már én is úgy konfirmáltam, hogy vasárnap. (Sz. J.)

(...) virágvasárnap konfirmáltunk. S húsvétkor vettük az első úrvacsorát. (Sz. G.)

Ma az ifjúság pünkösd vasárnapját megelőző vasárnap konfirmál és pünkösdkor veszik az első úrvacsorát.

Az 1800-as évek közepe, vége fele egyházi határozat szerint 12 évnél fiatalabb személy nem konfirmálhatott. Mivel négy osztály volt kötelező akkoriban a leányiskolákban, így a lányok nagy része 10-11 éves korában tanulmányaikat befejezték, és sokszor nem került sor a konfirmálásra sem, annak ellenére, hogy a kötelező iskolák befejezése után nem napi rendszerességgel, de még járhattak volna iskolába, ezzel elősegítve a konfirmációt. Molnár szerint csakis szülői mulasztás és nemtörődömség eredménye volt ez.⁵³⁸ Éppen ezért, hogy fontossá tegyék a konfirmációt, 1834-ben esperesi rendelet mondta ki ezentúl azt, hogy nem esketik meg azt a személyt, aki nem konfirmált.⁵³⁹

1976-ban ismét felmerült a gyülekezetben a konfirmáció életkorának a kérdése. Egyházunk Statutumának előírása szerint a 14 éves életkor a megfelelő, de mivel az iskolai életkor alacsonyabb határon van, hiszen 6 éves korban kezdik az iskolai oktatást, így szükséges volt a konfirmációi életkor csökkentése is, ezért ajánlották és elfogadták a 13 éves életkort.⁵⁴⁰ Ez az életkor azóta sem változott, és az általános iskola hetedik osztályában történik meg.⁵⁴¹

Mindig is az volt a jellemző, hogy a fiatalok nagy többségének magától értetődő volt a konfirmáció ténye, a megkeresztelt református ifjú lekonfirmált, legtöbbször fel sem merült a kérdése annak, hogy konfirmáljon vagy nem, ezt kötelességének érezték.

---

⁵³⁷ A Bihardiószegi Református Egyházközség - Konfirmáltak anyakönyve

⁵³⁸ Molnár: 1885, 62-63

⁵³⁹ Molnár: 1885, 63

⁵⁴⁰ Presbiteri jegyzőkönyv: 1976. január 4.

⁵⁴¹ A református kánon pedig kimondja, hogy: „Egyházunk megkeresztelt tagjai kétéves konfirmációi előkészítő oktatás után legkorábban 14 évesen konfirmálnak.” Kánon, 4

Egy kisebb gyülekezetbe például Kágyán fel se tettem ezt a kérdést, mert ott úgy gondoltam mindenki meg van konfirmálva. Meg is volt. De itt ebbe a nagy településbe csak csúsznak el emberek, nem vevődik úgy észre. (B. L.)

Legtöbben kortársaikkal, osztálytársaikkal együtt konfirmáltak, együtt jártak káté órára. A szülők is támogatták gyermekeiket, hozzátartozott ez is az élethez. Még a kommunizmus éveiben is fontosnak tartották a konfirmációt.

Kivételek azonban gyakran voltak, a konfirmációs névsorból kiolvasható, hogy már az 1900-as években is előfordult az, hogy valaki nem konfirmált le a társaival, csak később, hiszen a konfirmációnak felső korhatára nincs. Ez leginkább házasságkötés előtt történt meg. Erről adatközlőim is említést tesznek, és gyermeki érdektelenséggel, illetve szülői hanyagsággal, mulasztással magyarázták. Ezeket az eseteket megjegyezte a közösség, meg is szólták őket. Egyik idős adatközlőm név szerint fel tudta sorolni azokat, akik annak idején nem konfirmáltak le időben. Kevés ilyen esetről tesznek azonban említést, sőt az interjúalanyok többsége nem is emlékszik arra, hogy a régi időkben valaki ne konfirmált volna idejében, akkor, amikor a társai. A jegyzőkönyv viszont azt mutatja, hogy volt rá példa. Két fajta esettel találkoztam, gyakoribb volt az, amikor az illető már meg volt keresztelve csecsemő korában, de a konfirmáció elmaradt, így csak később konfirmált. Ezek a konfirmációk az év valamely vasárnapján történtek meg a parókián. A másik fajta alkalom az, amikor a keresztség felvétele és a konfirmáció ugyanakkor történt. Leginkább házasságkötés céljából keresztelkedtek és konfirmáltak meg, mivel egyházi szertartást nem igényelhetett senki keresztség és konfirmáció nélkül – ami sok esetben le is van jegyezve a konfirmáltak névsorának jegyzékében.

Az elmúlt 20-30 évben azonban egyre több példát találunk arra, hogy megkeresztelt ifjak nem konfirmáltak idejében. Ennek oka főként az otthoni vallásos nevelés, a vallásos szocializáció hiánya, amit az iskola kevésbé tud pótolni. Erről számol be a jelenlegi lelkész:

Van, akinek a szüleje azt mondja egyszerűen, hogy nem érdekel, és ugye hátulról is kell az az ösztönzés, tehát most a gyereknek nem elég az, hogy az iskolában azt mondja a vallástanárnő, hogy értsd meg fiam, te református vagy és gyere káté órára. Ha ő otthonról nincsen küldve, akkor nagyon kevés az az arány, amelyik azt mondja, hogy, nahát én csak jövök. 10-ből 1 mondja azt, hogy jövök, a többi azt mondja, ha apáéknak nem fontos, akkor nekem se. (B. L.)

A konfirmáció azonban ma sem marad el, csak késik, mivel az egyházi házasságkötés szükséges velejárója, így a jelenlegi tiszteletes beszámolója szerint, akik nem konfirmáltak időben, azok esküvő előtt teszik ezt meg.

2014 vagy 2015-ben volt 7 esküvőm Diószegen, és a 7 esküvőből 6 esetben vagy a vőlegény vagy a menyasszony nem volt megkonfirmálva. Diószegi ember volt. S ez az elsőnél derült ki, rutinból rákérdeztem, hogy akkor mikor konfirmáltatok, mert be kell

írjuk, és akkor feláll a menyasszony, mondja hogy van egy kis baj, ő nincs megkonfirmálva. Akkor ő megkonfirmált esküvő előtt, mind megkonfirmáltak. Egyszerűsített formába, de megkonfirmáltak. Utána már mindenkitől kérdeztem, mert valami gyanús lett, és volt egy időszak, amit nem értünk, és nem tudjuk, hogy miért, de volt egy időszak, amikor kimaradtak sokan. Most megint olyan időszak van, hogy kicsúsznak egy páran, és olyan családoknak a gyerekei, akik diószegen nem is olyan elvetendő emberek, de valahogy elmaradt a konfirmáció. (...) Pedig régen ez szégyen volt. Régen, ha velünk egy idős gyerek nem konfirmált meg, annak a szüleit a többi szülő megette, szó szerint. Sajnos még mindig vannak olyanok, akik reformátusok de nem konfirmálnak meg. (B.L.)

A konfirmációnak egyetlen feltétele ma Bihardiószegen a keresztség. Ma sem, és régen sem volt feltétele a szülők egyházi járulékának egyenlítése.

Mi mindenkit megkonfirmáltatunk annyi a feltételünk csak, hogy tegye rá a kilincsre a kezét és jöjjön be. Én nem büntetek a konfirmációval, nem fegyelmezek a konfirmációval. Régi szokás volt az ha a szülőknek nincs kifizetve az egyházfenntartói járulék akkor nem konfirmáltatjuk meg a gyereket. Én azt mondom, hogy ez nem helyes. El kell érni azt, hogy a szülő önként megértse és rendezze a fenntartói járulékát, de nem úgy, hogy azért mert máskülönben nem konfirmáltatom meg a gyereket. Ebből nem lesz jó kapcsolat. Ha én így állok a dologhoz, attól engem nem fog szeretni ez a család, sőt meg vagyok győződve, ha ki is fizeti, többet az életbe nem jön felém se. Megkonfirmáltatunk minden gyereket, az iskolákba tanárnő segítségével igyekszek behalászni, hogy mindenkit. Ők tudják, hogy kik hol vannak. (B. L.)

Nemcsak a magyar nemzetiségűek konfirmálnak, hanem minden évben találunk református, megkeresztelt cigány gyermeket is. Erről a leköszönt és a jelenlegi tiszteletes is beszámol.

Voltak cigányok is, konfirmáltak általában 2 mindig volt, de volt, amikor 3 is, évenként 2-3. Megtanulták rendszeren ők is a kátét, elmondták, jött a család is. Sok diószegi kis leánykára és fiúra emlékszem, akik nálunk konfirmáltak. (G. Gy.)

Például most öröm az is szerintem, hogy az elmúlt 3 évben 3 roma gyerek is konfirmált, akiknek a szüleire nem lehet azt mondani, hogy aktív gyülekezeti tagok, sőt, de a gyerek jött, mert ő úgy érezte, hogy ő szeretne, részt vett a káté órákon, még tanult is és megkonfirmált. Igyekszünk, de még mindig vannak, akik kicsúsznak. (B. L.)

A konfirmáció előkészületei

A konfirmációra való felkészüléssel indul az elválasztó rítus, mely által megkezdődik a gyermekek sorából való kiválás. A lelkipásztor a konfirmandusokat a szabályoknak megfelelően felkészíti a konfirmációra a kátéórák keretén belül, ezen kívül figyelmet fordít a hitbeli és erkölcsi nevelésük irányítására is⁵⁴². Ha a faluban két lelkész szolgált, akkor a második lelkész vagy a segédlelkész feladatai közé tartozott ezen órák megtartása. Ezeket az előkészítőket a rendszerváltás előtt vasárnap tartották, utána pedig szombaton, mivel akkor

---

⁵⁴² Kánon, 7

már a szombat is iskolaszüneti nap volt. Ilyenkor a mindenkori kántor énekeket tanít a gyerekeknek.⁵⁴³

2000 óta a konfirmációra való felkészítés két éves, és az első évesek a nagykonfirmáció előtti vasárnap ún. *kiskonfirmációt* tesznek⁵⁴⁴. A kiskonfirmáció tartása zsinati végzés volt, és az Erdélyi Egyházkerületben már komoly hagyománya volt ekkor, és fontosnak tartották, mivel mint alpra rá lehet helyezni a nagykonfirmáción tanultakat. Nagy konfirmációt csak azok tehetnek ezután, akik kis konfirmációkor bizonyosságot tettek.⁵⁴⁵

A istentiszteleteken való részvétel kötelező a kis- és nagykonfirmándusoknak.⁵⁴⁶ A konfirmándusoknak a térbeli elkülönülését is megfigyelhetjük a többi fiattól a templomi ülésrendben. Helyük minden időben a karzaton volt egészen 2003-ig, amikor a kis- és nagykonfirmándusok (VI-VII osztályos tanulók) a bírák székében foglaltak helyet, mely az úrasztalával szemben helyezkedik el, és a konfirmációi vizsgáig ott ülnek.⁵⁴⁷

A konfirmándusok szülei minden évben valami maradandó ajándékot adományoznak az egyház részére,⁵⁴⁸ (pl. 2017-ben két padot készítették a templomkertbe), ezen kívül megajándékozzák a lelkészt, és a kántort is. A konfirmáció napjára a konfirmándusok virággal díszítették fel a templomot.

A konfirmáció napja

Konfirmáció napján kiteszik a zászlót a templomban, illetve szalagot is kötnek rá.⁵⁴⁹

A konfirmációi viselet a lányoknak már az 1950-es években is, úgy, ahogy ma is, fehér ruha volt. Azelőtt csak azok konfirmáltak fehérben, akik azt megengedhették maguknak, a parasztyermekek egyszerű ünnepi öltözetben konfirmáltak. A fiúk sötét színű öltönyben.

Az is inkább a háború után lett szokás, hogy fehérbe konfirmáljanak a lányok, meg öltönybe a fiúk. (Sz. J.)

---

⁵⁴³ Presbiteri jegyzőkönyv: 2003. április 13

⁵⁴⁴ Darabont, 2003, 87

⁵⁴⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 2001 június. 10

⁵⁴⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 2011. május 8

⁵⁴⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 2003. március 23

⁵⁴⁸ Ötvös László is leírja, hogy a határ túloldalán levő szomszédos településeken, pl. Újlétán is hagyománya van annak, hogy maradandó ajándékot vesznek (vagy készítenek) az egyház részére (Ötvös: 1985, 120)

⁵⁴⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 2005. szeptember 25

6. kép: Konfirmáció 1936-ban. A képen közepén Fias Kálmán lelkész, bal oldalán Asók István kántortanító

Akkor ki, milyenbe akart, akkor lettünk utána magyarok, és divat lett a bocskai vitézes kötéses ruha, nekem is olyan volt. Nem sokan vótak fehérbe. (Konfirmálás, 1943-ban) És mennyin vótunk akkor? Konfirmál most ennyi gyermek? 3 évbe se. (S. P.)

7. kép: Konfirmáció 1943-ban. A képen Fias Kálmán lelkész és Ferenczi Ernő segédlelkész

A konfirmálás az nagyon szép volt, és tömeggel volt, és nem volt utána buli, de megvolt az, hogy fehér ruhát csináltattak nagy keservesen, ahogy meg tudták hozzá venni az anyagot, mert nem volt könnyű. Mikor gyerekek voltunk, óvodások voltunk, apánknak a hálóingéből csináltak nekünk fehér blúzt, mert akkor a férfiak jobb helyeken nem ingbe-gatyába aludtak, hanem hálóingbe, és apunak ilyen hosszú gyolcs hálóinge volt, és hogy ő nem került haza, itt maradt, amit el nem vittek az oroszok, és abból a fehér gyolcsból csinált nekünk anyu blúzt. Mert a lányok általában tudtak varrni, kellett járjanak, ha nem mentek tovább tanulni, hogy legalább tudjanak varrni,

ágyneműt, fehérneműt, ilyesmit. Igyekeztek az ilyesmit, ami hagyomány volt, hogy fehér ruha legyen, hát valahogy megcsináltuk mi is. (N. K.)

8. kép: Konfirmáció 1961-ben, Osváth Ernő tiszteletessel

A konfirmandusok az istentisztelet alatt a bírák székében ülnek. Maga a vizsga az istentisztelet keretén belül zajlik, ahol a gyülekezet előtt a lelkipásztor feltette a kérdéseket a Kátéból, amire a megfelelő választ meg kellett adni. Ezek a kérdések az utóbbi időben már legtöbbször nem érték váratlanul a konfirmandusokat, a konfirmáció előtti napokban pontosították, hogy ki, melyik kérdést kapja.

Nagyon nehéz már a 21. századi gyermeket konfirmáltatni. Az előtte való századokban könnyebben konfirmáltak, mert valóban ismerték a bibliai történeteket, és a Káté erre épül rá, a Bibliára, illetve a történetekre. A mai gyerek már nem ismeri a bibliai történeteket és a Kátét nagyon nehezen tudják megtanulni, hiába próbáljuk átírni, a Káté nagyon nehéz. És akinek Isten nem adott eszet, akkor azt nem kell erőltetni. Valóban annak akkor meg kell mondani, hogy a gyerek se szégyenkezzen majd az ünnepen (...) és a szülei és keresztszülei se szégyenkezzenek. (...) Egy eset volt, amikor felállítottam, a kérdést feltettem neki és szegény elkezdett sírni. A konfirmáció egy ünnep kell legyen a konfirmáló gyereknek is, tehát tudom a kérdésem, tudok felelni rá, a tiszteletes is kísérik egy pillanat alatt, ha valami bökkenő van. (...) Mondtam nekik, hogy a kátét is a konfirmációkor is tartsák nyugodtan a padba, ha baj van lesütöd a fejed, ránézel, tudod hol hagytad abba, hogy a mondatba hol álltál meg. Nem kell én kíséritelek, te segíted ki magadat. Ezzel megkönnyítjük, mert a gyerek felszabadul és nem lesz benne, hogy jaj, belesülök, és mit mond anyám meg apám. (G. Gy.)

Idős adatközlőim viszont arról számoltak be, hogy nekik nem mondta meg a lelkész előre, hogy mit fog kérdezni tőlük, így mindegyik kérdésre kellett tudni a megfelelő választ ahhoz, hogy nem maradjanak szégyenben a templomba az egész gyülekezet előtt.

A konfirmációi vizsga után következik az eltávolító rítus első eleme, a fogadalomtétel, mely által teljes jogú egyháztaggá válnak a fiatalok. A fogadalomtétel a konfirmációi vizsga után, az istentisztelet keretén belül történik.

A templomi szertartás után manapság már szokás kisebb vagy nagyobb ünnepséget rendezni, amire a családot, rokonságot, keresztszülőket szokták meghívni. Az ünnepeltnek virágot illetve ajándékokat (főként ékszereket) és pénzt adnak a meghívottak. Ez az ünnepség legtöbbször a családi háznál van megtartva, de van rá példa, hogy kibérelnek erre megfelelő helyiséget (pl. IKE- terem, Diakónia), vagy étterembe mennek. Ilyenkor egy ebéd után a résztvevők haza is mennek.

Első úrvacsora

A rítus utolsó szakasza a befogadó rítus, mely által az ifjú elfoglalja új státusát a gyülekezetben. Ez a konfirmáció szokásköre esetében az úrvacsoravétel, mely az első szimbolikus cselekvés, a reformátusoknál a felnőtttség jele. Ezután a konfirmált ifjak úrvacsoravételre jogosultak,⁵⁵⁰ ami az egyháztaggá fogadással együtt pünkösdi vasárnapján történik.⁵⁵¹ Ennek az alkalomnak is közösségi jellege van, mivel a lekonfirmált fiatalok szülei készülnek, hiszen az ő feladatuk a bor és a kenyér felajánlása. Az úrvacsoravételen is többnyire részt vett a család, a 2000-es évek elején a lelkész szorgalmazta is ezt a cselekedetet.⁵⁵²

Szintén megkülönböztetett helyen ülnek első úrvacsora vételkor a frissen konfirmáltak, és a gyülekezettől külön járulnak az Úr asztalához: a fiúkat a főgondnok, míg a lányokat a tiszteletes asszony vezeti be.

Fontos megjegyezni, hogy a mai napig az úrvacsorát a konfirmációkor viselt ruhában veszik.

Az úrvacsoravétellel megkezdődött a felnőtt lét a gyülekezetben, és ezzel teljesnek tekinthető a konfirmáció rítusa.

---

⁵⁵⁰ Kánon, 4

⁵⁵¹ Kósa: 1990, 441

⁵⁵² „A konfirmáció utáni úrvacsora osztásakor a konfirmált ifjak a szüleikkel együtt vegyenek részt. Jó lenne ha a többi úrvacsora osztásakor a család együtt venné az Úr szent jegyeit. Jó lenne ha a konfirmált ifjak szülei hagyományá tennék az úrvacsorai jegyek adományozását”. Presbiteri jegyzőkönyv: 2001 jún. 10. Pünkösdkor a konfirmáltak szülei, keresztszülei is úrvacsorát kell vegyenek. Presbiteri jegyzőkönyv: 2002. június 16

Házasságkötés

A házasság olyan társadalmilag szentesített kapocs, mely a csoportot folyamatosan újratermeli, egymással szolidáris kapcsolatrendszerrel teremtve és megerősítve ezáltal.⁵⁵³ A legnagyobb családi ünnepnek számít a faluban még ma is. Átmeneti rítusként „a párválasztás és lakodalom szokásköre az egyén társadalmi helyváltoztatását hivatott biztosítani rítusai által: átjuttatni az egyént egy adott társadalmi helyzetből, nemi állapotából (...) egy másik társadalmi állapotba. Az egyén eme társadalmi helyváltoztatásában a véletlen szerepe tehát vajmi kevés, mozgását a hagyományozott szokások szabályozzák (...).⁵⁵⁴ Ez az átmenet fokozatos, amikor a még nőtlen/hajadon ifjú kiválik a legény/leánytársadalomból és egy új, a házasok társadalmába foglalják el új helyüket.⁵⁵⁵ Van Gennep szerint ez egy segéderő, ami mint egy híd átvezeti az egyént egyik életszakaszból a másikba. Balázs Lajos szerint „az átmeneti rítus, legalábbis a lakodalom esetében, nem annyira segéderő, mint inkább »szállítóeszköz«: az átmenetel nem segítségükkel, hanem általuk valósul meg. Ezért a statikus híd-hasonlat helyett a komplex társadalmi mozgást, cselekvést cselekvés közben időben és térben – az előrehaladást, régítől való eltávolodást, az újhoz való közeledést jobban érzékelhető komp-hasonlatot” tartja találóbbnak.⁵⁵⁶

A rítus felosztása a következő:

- az elválasztó rítus sorsfordító az egyén életútjában, vagyis a párkeresés, párválasztás, ami hozzásegíti az egyént az előző csoportról való leváláshoz⁵⁵⁷. Ezekre az alkalmakra a dolgozat nem tér ki.
- Az eltávolító rítus előkészíti a nő és a férfi kiválását a csoportból és közelíti őket az új csoporthoz, mely a házasok csoportja⁵⁵⁸. A dolgozat ezen fejezete az eltávolító rítusnak számító eljegyzéssel kezdődik és a lakodalmi menet háztól való elindulásával ér véget.
- A beépítő rítussal zárul, mely a templomi szertartással kezdődik, amikor „az átmenet kompja a túlsó parthoz közeledik, majd parthoz érve a túloldalra való kilépést teszi lehetővé”⁵⁵⁹. Ez a szakasz a lakodalom utáni egyházkelővel ér véget Bihardiószegen. A régi környezettől, az élet eddigi partjától az eltávolodás már végleges.

---

⁵⁵³ Györgyi: 1990, 32

⁵⁵⁴ Balázs: 2014, 10

⁵⁵⁵ Gennep: 1909, 165-205, idézi: Balázs: 2014, 10

⁵⁵⁶ Balázs: 2014, 11

⁵⁵⁷ Balázs: 2014, 45

⁵⁵⁸ Balázs: 2014, 66

⁵⁵⁹ Balázs: 2014, 139

A házasságkötés Bihardiószezen

Ennek a szokáskörnek már igen kevés vallásos vonatkozása van. Míg ma, csupán az esküvő maga köthető a valláshoz, addig a 70-es évek végéig, 80-as évek elejéig az ifjú pár kötelező módon részt vett a lakodalom előtti és utáni istentiszteleteken, amikor bejelentették a házasságkötést és utána a menyasszony bemutatkozott, mint ifjú asszony.

A házasságkötések időpontja általában a késő őszi, téli hónapokra esett, ekkor az őszi betakarítás után tele volt a kamra, a munkálatokat sem zavarta és a nagy mennyiségű ételt is jobban tudták tárolni. Ma már főleg tavasszal, nyáron és ősszel tartanak lakodalmakat.

A lakodalom napja is változott az idők folyamán, „ősidőktől” kedden és csütörtökön tartották⁵⁶⁰ a délelőtti istentiszteletek végeztével. Az 1930-as évektől kezdték a lakodalmakat szombaton tartani,⁵⁶¹ de a csütörtöki nap még adatközlőim szerint az 1950-es évekig megmaradt.

Még volt csütörtöki nap is a lagzi. Mert akkor nem tart olyan sokáig a lakodalom, mert mentek pénteken az emberek dolgozni. Ha szombaton volt, akkor azt mondták, hogy holnap vasárnap van, nem megyek templomba, mulatok sokáig és alszok egy jót. (Sz. I.)

Bihardiószezen 1834-ben vezették be esperesi rendeletre, hogy csak azokat esketi meg az egyház, akik konfirmáltak.⁵⁶² A házasságok túlnyomó többsége még ma is endogám, vagyis falun belül házasodnak. Mindkét félnek van násznagya a lakodalomban, és leginkább a keresztszülőket kéri fel erre a tisztségre, bár ma már előfordul az is, hogy más családtagot, közeli barátot kérnek fel.

A lakodalom olyan közösségi megnyilvánulás, melyen a tágabb közösség is részt vesz, ami miatt sokkal nagyobb súly esik a külsőségekre, a hagyományok pontosabb betartására, még akkor is, ha ez igen nagy megterhelést jelent a rendező családnak. Ez főként az utóbbi néhány évtized sajátossága, mivel adatközlőim szerint a régi lakodalmakra azt mondták, hogy „kiáll a háztól”.⁵⁶³

A múlt század első felében a lakodalmas szokások nagy hasonlóságot mutattak a bárándi⁵⁶⁴, illetve a hajdúszováti lakodalom⁵⁶⁵ lefolyásával. Bihardiószezen a lakodalmas szokásokban sok változás figyelhető meg a 20. század folyamán. Egészen az ötvenes évekig a

---

⁵⁶⁰ Molnár: 1885. 78

⁵⁶¹

Dánielisz:

2010,

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/krizsa_tarsasag_evkonyv_06/pages/011_Bihar_dioszegi_tancalkalmak.htm

⁵⁶² Molnár: 1885, 63

⁵⁶³ Azért mondták, mivel szinte minden megvolt a háznál, ami pedig nem, azt a násznép vitte, kevés dolgot kellett külön megvenni a lakodalomra

⁵⁶⁴ Bartha: 1985, 441-447

⁵⁶⁵ Bodnár: 2009, 297-322

lakodalmi fő esemény két háznál zajlott: a menyasszonyos háznál kisebb, a vőlegényes háznál nagyobb előkészületekkel. Majd az ötvenes évektől fokozatosan áttértek az egy háznál tartandó lakodalmakra. Ilyenkor legtöbbször az a ház adott otthont az eseménynek, amelyik nagyobb volt, több vendégnek adott helyet. A kultúrotthon megépülése után az 1960-as évek folyamán fokozatosan áttértek arra, hogy ott tartsák a lakodalmat, bár még a 70-es években is volt példa a háznál tartott lakodalomra. Az utóbbi évtizedben még egy helyszín ad otthont az eseménynek, amely lakodalmak, keresztelők és egyéb családi rendezvények szervezésére is alkalmas, maximum 130-férőhellyel rendelkező helyiség a kultúrotthon szomszédságában. Ritkán, de tartottak lakodalmakat a volt Termelőszövetkezet épületének nagytermében is.

A lakodalom egy nap és egy éjjel tartott és tart ma is.

Eljegyzés

Az eljegyzéssel veszi kezdetét az eltávolító rítus, mely előkészíti a nő és a férfi kiválását a csoportból és közelíti őket a házasság csoportjához⁵⁶⁶.

A házasságkötés előtti kötelezőnek számító esemény az eljegyzés, mely a házasságkötés előfeltétele, ami egy nő és egy férfi házassági szándékát fejezte ki.⁵⁶⁷ E szokás ma is él, bár már inkább csak szűk családi körben ünneplik meg, ritkán hallunk nagy eljegyzésekről.

Az eljegyzés napját mindig egy előre meghatározott időpontban tartották meg. A jelenlevők száma változó volt és anyagi helyzettől függően a szűk család vagy a teljes rokonság, násznagyok, vőfélyek voltak hivatalosak az eseményre. Helyszín mindig a lányos ház volt, manapság már szokás más helyszínt választani (Diakónia, kultúrotthon, nagyobb eljegyzés esetében)

Ez után következett a gyűrűk felhúzása, melyet a jegyespár egymásnak vásárolt. Az 1960-1970-es évektől már nemcsak karikagyűrűt, hanem anyagi helyzettől függően kísérő gyűrűt (pecsétgyűrűt), vagy fülbevalót, nyakláncot, órát is ajándékoztak, amit eljegyzés után viseltek is.

---

⁵⁶⁶ Balázs: 2014, 66

⁵⁶⁷ Györgyi: 1990, 54

9. kép: Eljegyzés, gyűrűhúzás 1978-ban

A gyűrűk felhúzásakor az egyik családtag köszöntőt is mondott, mely szokás mára eltűnt:

„Tisztelt jegyes pár, ez ünnepélyes alkalomból, eljegyzésetek alkalmával tiszta szívből kívánom tinétek, hogy amiképpen ez a gyűrű, mint jelkép jegybe tesz titeket, úgy aképpen a ti szívetekből fellobbanó szerelem sugara és a szeretet fonala kössön össze titeket. Fűzzön össze egy hosszú életen át mindkét szülő öröme és boldogsága tündökölhessen majdan a ti páros életetekben.”

Erre az alkalomra is fogadtak zenészt, és már a vacsora közben zene szólt. Táncsal, nótázással egybekötött alkalom volt, sokszor reggelig tartó mulatsággal. Többek elmondása szerint is hangulatosabbak voltak a lakodalomnál, mivel kisebb volt a létszám, jobban elfértek, így a mulatság is jobban sikerült.

A jegyeseknek ez után már jogaik és kötelességeik voltak egymás felé, ennek felbontása nagyon ritkán történt meg, és ma is igen ritka, kötelező erejűnek tartották, és csak alapos indokkal bonthatták fel.⁵⁶⁸

---

⁵⁶⁸ V. ö. Györgyi: 1990, 57

10. kép: Eljegyzés 1946-ban

Az eljegyzés után

Az eljegyzés után kitűzték a lakodalom időpontját. A két esemény között kb. fél-egy év telt el, annál tovább udvarolni nem volt szokás. Újabban már a fiatalok nem tartják annyira fontosnak ezt.

Miután kitűzték a lakodalom időpontját felkérték a vőfélyeket, valamint a koszorúslányokat. A lakodalom irányítója a nagyvőfély, vagy, ahogy diószegen hívják, a *nagyvőfi*, aki egy talpraesett, fiatal rokon, vagy pedig fogadott vőfély volt. Az ő feladata a lakodalom megfelelő menetének a kézben tartása, versek, rigmusok elmondása főként kikeréskor és étkezések előtt, illetve amikor szükséges. Segítői, a *kisvőfélyek*, akik a rokonságból, szomszédságból kikerült fiatal fiúk voltak, és főleg a felszolgálásban segédkeztek, illetve a lakodalomra a vendégeket hívogatják. Az 1950-60-as évekig két nagyvőfély is volt, egy a vőlegény és egy a menyasszony részéről, majd amikor főként fizetett vőfélyek voltak akkor fokozatosan áttértek arra, hogy csak egy irányítója legyen a lakodalomnak.

A jegyespár, vagy egy közeli családtag elment a paphoz és bejelentették a házasságkötést. Vegyes vallású jegyeseket is összeeskettek, de akadt példa arra is, hogy a nem

református, esetleg kereszteleetlen fél át- vagy megkeresztelkedett, és konfirmált is. Szinte minden évből találunk egy-két, néhol több ilyen feljegyzést a konfirmáltak anyakönyvében.⁵⁶⁹ Ritkán akadt az ilyesmire példa, néhány évtizeddel ezelőtt még nem nézte jó szemmel a keresztyén, templomlátogató család a vegyes vallásúak házasságkötését.

A lakodalmat megelőző vasárnap kihirdette a pap a templomban a jövőbeni házasságkötést. Ezen istentiszteletre illő volt elmennie a jegyespárnak is.

Vendég hívás

A vendégek meghívása a lakodalom előtt egy héttel, vasárnap történt, és leginkább a kisvőfélyek feladata volt, akik az ifjú pár és családja nevében hívogattak. 8-10 vőfély rendszerint párban járt hívogatni. Az utcákat egymás között kiosztották, minden párra 1-2 utca jutott. A meghívás verses formában történt, rigmusban hívogattak:⁵⁷⁰

*„Tisztelettel léptem be egy házba,
az ég áldása szálljon e ház lakójára!
A házigazdától bocsánatot kérek,
hogy tisztelt házába lépni merészeltünk,
Jövetelünk célját elmondom röviden,
egy szép ünnepség van nálunk készülőben,
melyre a tisztelt urat és kedves családját szeretettel várjuk”*

*„Alázatossággal léptem e hajlékba
Az ég áldása szálljon e bentlakókra
Bocsánatot kérek a házigazdától
Hogy bemerészeltünk lépni e hajlékba
De mivel a menyasszony és vőlegény küldöttei vagyunk
Az Önök részére egy meghívót hozunk
Legyenek szívesek ezt most elfogadni
És a kitűzött napra, mint szokás, megjelenni.”*

Ilyenkor itallal kínálgatták a hívogatókat. Ma már ez a szokás is leegyszerűsödött, mivel az ifjú pár, vagy a szülők is besegítenek a meghívók átadásában. Verset ma már nem mondanak.

Csigacsinálás

Bihardiószezen is, ahogy Biharban szokás volt⁵⁷¹ a lakodalomban mindig „csigalevest” szolgáltak fel, vagyis húslevest csigatésztával. Ehhez a csigatésztát a család, és a

---

⁵⁶⁹ A Bihardiószezi Református Egyházközség - Konfirmáltak anyakönyve, 1908-1935, 1936-1972, 1973-2016

⁵⁷⁰ Az 1940-es évekig az Érmellék szomszédságában lévő Hajdúságban, Hajdúszováton is rigmusban hívogattak: Bodnár: 2009, 298

⁵⁷¹ Varga: 1993, 173

lakodalomba is hivatalos lányok és asszonyok készítették el. Ez volt a csigacsináló,⁵⁷² amit a hívogatás napján, a lakodalom előtti vasárnap tartottak. A meghívottak ilyenkor vittek lisztet és tojást ajándékba. Ez tehát elsősorban munkaalkalom volt, ahol a levestészta készítése már dél körül megkezdődött és este 10-11 óra körül fejeződött be. Ennek végétével vacsorát szolgáltak fel, amire hivatalosak voltak a vőfélyek is, akik hívogatás befejezése után visszamentek a házhoz és a nagyvőfi beköszöntött azzal a verssel, hogy:

*„Szerencsés jó estét kívánunk mindenkinek
Néhány percnyi türelmet és csendességet kérek
Tisztelt házigazda lányok és asszonynepek
Ránk bízott dolgunknak most vetettünk véget
Íme megérkeztünk teljes épségben
Nem veszett el senkinek sem lába sem keze
És akik általunk most meg lettek szólítva
Meg fognak jelenni a kijelölt napra
Be fogják tartani szavuknak tisztségét
És meg fogjuk köszönni az Önök szívességét.”*

Vacsora után „letaposták/betaposták a csigát”, vagyis kezdődött a mulatság. Az alkalomra zenekart is fogadtak.

„A vőfik összebeszültek és beszültek a zenészekkel és fogadtak a cigányzenekarból kettőt, a primást meg a brácsást és azokat elhívták és egy kis mulatás volt a csigacsinálóba is. (Sz. I.)

Ha egy család nem engedhette meg magának azt, hogy zenészt fogadjon, akkor a zenét a vőfély szolgáltatta citerával.⁵⁷³

A csigacsináló a lakodalom helyszínén volt tartva, kipakolták a bútorokat, körbe rakták asztalokkal a szoba fal melletti részét, amit már a lakodalomig vissza se pakoltak. Később, mikor a kultúrotthon felépült és otthont adott a lakodalomnak is, akkor a csigacsinálót is ott tartották, ami adatközlőim szerint sokkal praktikusabb volt, mivel bőségesen volt hely táncolni.

A '80-90-es években a faluban néhány asszony csigatészta készítésével kezdett foglalkozni, és így könnyebben és nagy mennyiségben jutottak hozzá a levestésztahoz. Anyagilag kifizetődőbb volt megvenni a tésztát, így a csigacsinálás alkalma gyorsan megszűnt.

⁵⁷² A bihardíószegi csigacsináló szokásáról Dánielisz ír: Dánielisz 2010, http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_06/pages/011_Bihar_dioszegi_tancalkalmak.htm. A bárándi csigacsináló nagy hasonlóságot mutat a bihardíószegivel, lásd: Bartha: 1985, 444

⁵⁷³ Dánielisz 2010, http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_06/pages/011_Bihar_dioszegi_tancalkalmak.htm

Előkészületek

Az előkészületek már a lakodalom előtt néhány nappal elkezdődtek. Ebben is sok változás fedezhető fel az idők folyamán.

Az 1950-60-as években még szokás volt, hogy a lakodalomba a vendégek süteményt vittek, amivel vacsora után kínálták a vendégeket. Aki tehette, főként a szőlősgazdák bort is vittek, amit vacsora közben töltöttek a násznépnek. Ezek miatt az előkészületek később kezdődtek. Amikor ezt a szokást felváltotta az, hogy a süteményt is a házigazdák készítik, akkor a szombaton tartandó lakodalom előkészületei már a hét elején megkezdődtek. A lakodalomba főzni szinte mindig ugyanazt a szakácsasszonyt hívták, az ő irányítása alatt dolgoztak a szomszédok, rokonok, akik segítettek a főzésben. Magyar szakácsné mindig 1-2 volt a faluban, akiket fizetség ellenében felkértek a munkára. Csapláros is volt a kultúrházban tartandó lakodalmakban, aki legtöbbször a szomszédságból, rokonságból került ki.

A munkát az asszonyok kezdték, akik a közeli rokonokból, szomszédokból álltak, és önként ajánlották fel a segítségüket. A fogadott szakácsasszony vezette a munkát, 4-5 asszonyi segítséggel. Keddtől csütörtökig a süteményeket sütötték, legtöbbször nyolc fajtát. Csütörtökön volt a disznótor, ahol férfiak és nők vegyesen dolgoztak. Ekkor készítették el a hurkát és a kolbászt, amit a lakodalom napján a vacsora előételeként tálaltak.

Pénteken megtöltötték a káposztát, elkészítették a húsokat, amit majd szombaton kezdtek el sütni, főzni. A meghívás elfogadásának egyik visszaigazolása volt, hogy a násznép elvitte az ajándékot és az elkészítendő ételhez való élelmeket a lakodalmas házhoz. Ilyenkor reggel 10 körül vitte a násznép a tyúkokat, mivel ekkor volt a tyúkbontó, ezen kívül ekkor hozták a lisztet és a tojást is. A legközelebbi rokonok, szomszédok a lisztet és a tojást a sütemények elkészítése előtt vitték.

Amikor a lakodalmat a szülői házban tartották, miután kiürítettek minden helyiséget és asztalokat, lócákat állítottak fel a vendégek számára. Ilyenkor az edények, tányérok nagy részét kölcsön kérték, evőeszközt pedig a násznép vitte magával.⁵⁷⁴

Az volt a szokás, hogy mindenki vitt magával eccájpgot, kanalat, villát, kést. Bele is volt írva a meghívóba, hogy evőeszközt szíveskedjenek hozni magukkal. Meg volt jegyezve ilyenkor, nekünk át volt lyukasztva szeggel, volt, aki bereszelte a nyelít, mindenki tett egy kis jelt magának. Amikor víge vót a vacsorának csak megfogta a kanalat, villát, papírral megtörölte, becsomagolta, tette a zsebbe, vagy ahova tudta. (Sz. I.)

Ha az idő engedte, sátort állítottak fel az udvaron, és ott tartották a lakodalmat. Az 1960-70-as években fokozatosan vette át és adott helyszínt a lakodalomnak a helyi kultúrotthon és a Termelőszövetkezet nagyterme, melyeket előző nap a menyasszony közeli

⁵⁷⁴ V. ö.: Hajdúsági lakodalom: Bodnár: 2009, 298

leány rokonai, barátnői díszítettek fel krepp-papírból készült díszekkel, léggömbökkel, az ifjú pár széke mögött az „Éljen az ifjú pár” felirattal. A 2000-es években pedig megnyílt egy lakodalmas terem, mely szintén népszerű hely a faluban nagyobb összejövetelekre, így lakodalmak számára is.

1925 és 1968 között leginkább Bodó Sándor, magyarokból és cigányokból álló zenekarát fogadták meg, melynek tagjai: primás, két kontrás, cimbalmos, klarinétos, nagybőgős voltak. A szegényebbeknél a *cigánysoriak*, vagyis Horváth József (Szúró) és zenekara volt megfogadva. Bodó Sándor 1972-ben meghalt, utána a Szabó Lajos által vezetett zenekar volt meghívva a gazdagabb esküvőkre. Rajtuk kívül még működött 1-2 cigányzenekar, akiket inkább a parasztcsaládok fogadtak fel.⁵⁷⁵

„Abba az időbe Diószegen vót két cigányzenekar. Az egyik a Bodó bácsié, ű magyar ember volt, és valamikor még Pesten játszott Lakatosnak a zenekarába, nagyon jó primás volt. Mikor ű kiöregedett, túlle vették át a Titi család. A másik pediglen azok vérbeli cigányok. Szúrónak hívták, ez a beceneve volt. Ők voltak az egyedüli cigányzenekar, űk ócsóbban jöttek zenélni, csak mindenki vonakodott tőlük, hogy cigány cigány, inkább a Bodó bácsiékat hívták, pedig ezek már olyan úri cigányok voltak. Úgy húzta, hogy „Miegdöglött a bíró lova, nyúzza meg a bíró maga, jó lesz a bőre vacsorának, a négy lába kocsonyának, megeszik a diószegi cigányok.” Akkor kiáltották neki, hogy húzzad Szúró.” (Sz. I.)

Ma már más településről hívnak zenekarokat, bár ma is találunk Diószegen egy magyar zenekart és cigány zenészeket, de őket nem szokták lakodalmakba hívni. A zenészeket legtöbbször a fiatal pár fizette. A lakodalom anyagi terheit pedig leginkább a szülők vállalták magukra.

Lakodalom napja

Mielőtt az esküvőre mentek, a nyoszolyólányok feldíszítették a násznépet, szalagokat tűztek a vőfélyeknek is. Míg a koszorúslányok feltették a szalagot a nagyvőfély verselt:

Szalag kikérés:⁵⁷⁶
*Tisztelt menyasszony és koszorúslányok
Volna egy kérésem, ha meghallgatnátok
Puszták a ruháink, hogy ékesek legyenek
Szalagot, bokrétát bokrosan tűztek
Mert ha minket mostan e nélkül meglátnak
Bakternek, vagy másnak mindjárt kikiáltnak.
Tegyétek meg hát ezt a szívességet
Tűztek mellünkre egy kis ékességet.*

A szalagok feltűzése után meg is köszönte mindnyájuk nevében a következő verssel:

⁵⁷⁵ Dánielisz 2010, http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_06/pages/011_Bihar_dioszegi_tancalkalmak.htm

⁵⁷⁶ A disszertációban megjelenő vőfélyversek mindegyike bihardiószegi vőfélyektől származik

Szalag megköszönés:
*Igen mélyen tisztelt menyasszony
És koszorúslányok
Köszönetre méltó ezen ajándékok
Fizesse meg az Isten sok javaival!*

Kikérés

A menyasszonyt mindig a lányos háztól kérték ki. Ilyenkor a vendégeket ebéddel vagy kaláccsal, tejeskávéval és borral fogadtak. Itt gyűltek össze a menyasszony vendégei.

A vőlegény elment a menyasszonyír, ott kikérte a szülőktől, mondott egy kis rövid rigmust a vőlegény és a szülőkkel együtt, de az anya maradt otthon, az apa már reggel elment segíteni a lakodalmas háznál és együtt mentek a polgármesteri hivatalba. A vőlegény egyedül ment. Én is elmentem, elmondtam, amit akartam, utána mentünk mihozzánk, ott vártak a násznagyok bennünket mind a két ríszről és onnan mentünk a polgárra. (Sz. I.)

Ezt a szokást felváltotta a '60-as években a menyasszony vőfély általi kikérése. A következő versekkel kérték ki a menyasszonyt és adták át a násznagynak:

Menyasszony kikérő koszorúslányoktól:
*Koszorúslányok volna egy kérésem
Az ékes menyasszonyt adjátok ki nékem
Mert várja őtet kedves vőlegénye.
Isten elé menni szent esküvőre
Köszönöm lányok, hogy felöltöztettétek
A megváltó Isten fizessen meg érte.*

Menyasszony átadása a násznagynak:
*Szerencsés jó napot a násznagy uraknak
Végére jutottam egy nehéz dolognak
Most fáradságom nem esett hiába
Egy gyémánt éket hoztam e hajlékba
Íme itt a menyasszony velem érkezett
Tessék násznagyuram fogjon velem kezét.*

Külön kikérése a menyasszonynak ma már nem szokás, inkább egybekötik a menyasszony-búcsúztatóval. Ez után a lányos háztól elindult a násznép a polgári esküvőre.

Polgári esküvő

A polgári szertartás helye kérdéses, mivel nem minden esetben esik egybe a lakodalom napjának időpontjával. Balázs Lajos azt írja róla, hogy az eltávolító rítusok hagyományos rendjének ez nem része, és azzal indokolja, hogy még nem épült be a lakodalom szokásrendjébe.⁵⁷⁷ Bihardiószegen sincs egyértelmű, konkrét időpontja, legtöbbször a lakodalom napján volt ugyan, de ettől el is lehetett térni és a lakodalom hetében zajlott le a polgári esküvő, ezért úgy gondolom, hogy helye van az eltávolító rítusok között.

---

⁵⁷⁷ Balázs: 2014, 73

A menyasszony viseletének minden darabja fekete volt: ruha, kabát, kendő, táska, harisnya és cipő. A vőlegény szintén fekete ruhában és a menyasszonytól kapott ingben esküdött.

A fiú a menyasszonynak, mikor közeledett a lakodalom, előtte elmentek Váradra bevásárolni vettek fekete ruhának valót, fekete kabátot, egy táskát hozzá és fekete kendőt, harisnyát, cipőt. A lány pediglen egy fehér inget vett, vagy csináltatott, de általában csináltattak. Megvették az anyagot és csináltattak egy fehér inget és a vőlegény a lakodalomkor abba volt. Fekete öltöny és fekete kabát volt. (Sz. I.)

A lány csak akkor volt mindkét szertartáson menyasszonyi ruhában, amikor a polgári és a templomi szertartás között nem volt elég idő átöltözni.

Aki nem azon a napon esküdött, az volt feketébe. Ha azon a napon esküdtünk polgárilag is mikor a lakodalom volt, akkor menyasszonyi ruhába esküdtünk, onnan jöttünk a templomba, Ha előbb, mint most is ahogy csinálják, hogy vagy délelőtt, volt abba az időbe is, hogy volt több lakodalom is akkor délelőtt megeskették őket, akkor a fekete ruhába esküdött. De ha délután egy lakodalom volt, akkor a menyasszonyi ruhába esküdött előbb polgárilag aztán egyházilag. (Sz. G.)

Ez a szokás a '80-as években lassan megszűnt. Ma már menyasszonyi ruhában szokás a polgári esküvőn is megjelenni. Ha nem egy napon van a két szertartás, akkor a polgári esküvőn nem menyasszonyi ruhát visel a lány, hanem inkább kosztümöt vagy rövid estélyi ruhát, de nem feketét.

Ebéd

A 20. század elején, mikor mindkét fél házánál tartották a lakodalmat, mind a két helyen készültek ebéddel is.⁵⁷⁸ Az ebédidő után, közvetlenül az esküvőre érkező vendégeket mindkét háznál kaláccsal, tejes kávéval, borral kínálták. Később már csak egyik helyen adtak ebédet, ez az a helyszín volt, ahonnan a menyasszonyt búcsúztatták. Ilyenkor az ebédre külön meghívták a legközelebbi családtagokat, násznagyokat, vőfélyeket és koszorúslányokat.

Mikor már a kultúrotthonban tartották a lakodalmat, az ebédet is ott szolgálták fel. Ekkor már leginkább leves (legtöbbször csorba) és tyúkaprólék krumplival volt a menü. A teljes násznép hivatalos volt az ebédre, és mindig kb. a vendégsereg fele vett részt rajta, azok, akik a polgári szertartáson és a menyasszony-búcsúztatón is részt vettek. Emellett ma már az is jellemző, hogy a hagyományos ebéd teljesen elmarad, vagy a lányos háznál hidegtállal kínálják az érkezőket.

Menyasszonybúcsúztató

„Mikor még két háznál volt a lakodalom, az úgy volt, hogy a menyasszonyos háztól kikérték a menyasszonyt, onnan búcsúztatták el, és indultak el a templomba. A fiú meg

---

⁵⁷⁸ Lásd még Bartha: 1985, 446

a fiús háznál. Ha 3-kor volt az esküvő úgy intézték, hogy 3 órára érjenek fel és általában a fiú ment először a templomba, ott várja a menyasszonyt. Mikor megesküdtek, kifele mikor jöttek akkor jöttek együtt”. (Sz. I.)

Közben a koszorúslányok segítségével a menyasszony felöltözött vagy átöltözött a fekete ruhából, amit még az ebéd alatt is viselt. Ekkor vette fel a fehér ruháját, amit ezután viselt.

11. kép: Ifjú pár 1926-ból

12. kép: Ifjú pár 1965-ből

Miután a menyasszony elkészült a vőlegény a saját vendégeivel megjelent a lányos háznál és elkezdődött a búcsúztató. Amikor már a kultúrházban volt a lakodalom, sok esetben a menyasszony ott öltözött fehér ruhába, és innen is búcsúztatták. A búcsúztatás a nagyvőfély feladata volt, ekkor a menyasszony helyett egyes szám első személyben búcsúzott el a szülőktől, testvérektől, rokonoktól, barátoktól:

Menyasszony búcsúztatója:

*Tisztelt násznagy sereg volna egy pár szavam
Mielőtt elhagynánk az érdekes házat
Mert illő, hogy midőn útra indulunk
Isten, ember előtt híven beszámoljunk
A mi menyasszonyunk ilyen formán szólna
Ha könnyeitől mostan szóhoz jutni tudna
Elmondom én, tehát mit elméje gondol
Ily módon szólna, látom bús arcáról
Hosszú az én utam melyre most indulok
Azért én Istenem tehozzád fordulok
Tőled buzgó szívvel segedelmet kérek
Mert áldást és segílyt csak tőled nyerhetek
Itt ma változik életemnek útja
Vagy hosszú öröme vagy állandó búra
Azért én Istenem kérlek, maradj velem
Bocsáss meg ellenedelkövetett vétkem
Hogy boldog lehessenek a házasság életben
Édes Istenem kérlek, maradj holtig vélem.*

Apa

*Elsőben atyám-szóm hozzád fordítom
Búcsúzó beszédem zokogva indítom
Köszönettel veszem atyai voltodat
Hogy ápoltál engem, kedves leányodat.
Köszönöm atyai hű szeretetedet,
Mellyel körülvettél engem, hű gyermekedet
Áldjon meg az Isten, szívemből kívánom
Ezennel bezárom tőled búcsúzásom.*

Anya

*Kedves Édesanyám most hozzád fordulok
Szerelmes jó dajkám tőled búcsúzom
Ó, jaj, hogy is kezdjem, beszélni sem tudok,
Szívem összeszorul, és én csak zokogok
Add ide kezedet forró könnyeimnek
Hogy öntsem rá jelét igaz érzelmemnek
Ki annyit dajkáltál, és annyit szenvedtél
Míg a jelen korig engem felneveltél.
Szerelmes dajkám áldjon meg az Isten*

*Légy boldog úgy ezen, mint jövő életedben.
Adjon az Isten szépeket, hogy sokáig lássalak
Hogy mint jó lányod ápolgathassalak.*

Testvér

*Kedves testvéreim fogjátok meg kezem
Töletek válásom esik nagy nehezen
Tartson össze Isten testvéri szeretetben
Jók legyünk egymáshoz az egész életben.*

Lányok

*Széplány társaim kik eddig voltatok
S most könnyes szemmel körülöttem álltok
Szép koszorútokból most íme kiállok
Istentől nektek minden jót kívánok.*

Szomszéd, rokon

*Felső, alsó szomszédaim
Akik jelen vagytok rokonaim, barátaim
Mindnyájatokat áldjon meg az Isten
Ne bocsásson rátok bűt, bajt, veszedelmet.
Adjon néktek bőven segedelmet
Az itt maradottaknak pedig vidám kedvet.*

Nemcsak a menyasszonyt, hanem a vőlegényt is búcsúztatták abban az időben, amikor mindkét félnek saját vőfélye volt. Mikor már csak egy nagyvőfély volt a lakodalmakban ezt a szokást lassan elhagyták. A következő versekkel búcsúztatták a vőlegényt:

Vőlegény búcsúztatója:

*Lakodalmi sereg, tisztelt gyülekezet
Akik ünnepelni ide begyűltetek
Szálljon le reátok az Úr szent áldása
És .... jó Atyánk fiára*

*Csendet kérek mostan minden jó rokontól
S alázatos szívet minden jó baráttól
Figyeljetek reám, legyetek mind békén
Míg búcsúját mondja ez az ifjú legény.*

*Eltöltvén életemnek a legszebb idejét
Boldog legénységem örökre véget ért
Pedig, úh, Istenem, igazán sajnálom
Hogy így hamar eltelt az én ifjúságom.*

*De érzem, megnyugszom, hatalmas Isten
A fiatalság is múlt az életben
Véges nap ez is, úgy-e nem különös*

Ebben az életben semmi nem örökös.

*Gondviselő Atyánk, áldott jó Istenünk
Minden jót e földön neked köszönhetünk
Ép testtel, elmével megáldál engemet
Kérlek, továbbra is oltalmazd lelkemet.*

*Ismeretlen az út, amerre indulok
Azért bégi Atyám tehozzád fordulok
Igaz szívvel tőled kegyelmet esdeklek
Új áldást és segílyt csak tőled nyerhetek*

*Mert most szándékozom más életre térni
Házastárssal fogok ezután majd élni
Mert ma megesküszünk
S e világon együtt élünk mi egymással*

Apa:

*Kedves édesapám még szót sem találok
Mellyel megköszönjem apai jóságod
Mert engemet mindig úgy éjjel, mint nappal
Neveltél vigyázva meg nem szűnő gonddal*

*Mivel köszönjem meg igaz oktatásod
Mesterségre való sok szép tanításod
Jó apám téged a mennybéli Isten
Tartsd meg sokáig teljes egészségben.
Édesapám, hogyha a te parancsodat
Áthágtam s nem tartám mindig szavad
Akaratlan tettem gyermekésszel talán
Bocsáss meg most nékem, mert bánom igazán.*

*De mind igaz fiad, kérem a nagy Isten
Segítsen mindenben, amíg élsz idelent
Késő vénség után adjon nyugodalmat
Lelked pedig nyerjen odafent oltalmat.*

Anya:

*Most hozzád fordulok édes szülő anyám
Amit mostan érzek, ha azt kimondhatnám
Te voltál az, aki hű kebleden tartál
Hogyha beteg voltam ápoltál, virrasztál*

*Őriztél nagy gonddal, mint a féltett kincset
Áldoztál érettem minden tehetséget
Megvédtél a rossztól, minden gonoszságtól
Hogy telhetett ennyi egy szegény anyától.*

*Nincs más tehetségem, minthogy megköszönjem
Mindazt, amit tettél életben velem
Éltessen az Isten sok számos éveken
Szerencse és áldás hű kísérőd legyen.*

Testvér:

*Kedves jó testvéreim tőletek búcsúzom
Kikkel együtt telt el boldog gyermekkorom
Kívánom, hogy Isten áldása maradjon
Mindig rajtatok és soha el ne hagyjon
Édes szülőinket mindig szeressétek
Kedvükre bármit is szívesen tegyetek
Bút, bajt rájuk jönni soha se hagyjatok
Amitek van, abból szívesen adjatok
Ez a kérés legyen a búcsúm tőletek
Az Isten áldása maradjon veletek.*

Legények:

*Legény barátaim, kikkel együtt voltam
Emlékezzetek meg ezután is rólam
Kívánok tinéktek erőt, egészséget
Földi éltetekben munkát és jólétet
Jók legyetek, az Isten megáldjon
Szerencsétek legyen ezen a világon.*

Árva búcsú:

*Most hozzád indítom első búcsúmat
Hozzád indítom jó kívánságomat
Nincsen édesanyám/édesapám, akihez most szóljak
Kitől búcsút vegyek, kihez mostan szóljak
Kedves édesanyám midőn hogy meghaltál
Kemény hideg föld mostan tőled elzár
Csendes nyugalmat kívánok porodra
Örökös békesség jusson a számodra
Lelked örvendezzen az eget egében
Isten országában, szép fényességben
Írántad búcsúmat, íme befejeztem
Továbbá búcsúmat másokra eresztem.*

A búcsúztatót követően a nagyvőfély elmondta a templomba induláskor is a versét:

Templomba menéskor:

*Tisztelt gyülekezet Isten szent nevében
Induljunk el csendes békességben
Mekondult a harangszó, íme esküvőre
Jöjjetek utánunk csendes lépésekben*

13. kép: Lakodalmi csoportkép

Elindult a násznép csendben, zeneszó nélkül a templomba. A menyasszonyt a nagyvőfély kísérte, hátuk mögött a vőlegény ment az első koszorúslánnyal, aki a menyasszony fiatalabb lánytestvére, vagy unokatestvére volt, majd a násznép kettes sorban, elöl a közeli családtagok, rokonok, majd a násznép ment. Az úton a báméskodókat mindig megkínálták a menetben haladó férfiak borral. Így haladt a násznép a templomba. Míg a templomba értek, addig a násznagyok a polgári esküvő bizonylatával a lelkészhez mentek. Ekkor fizették ki a stólát is.

Templomi szertartás

A beépítő rítussal zárul a házasságkötési szokáskör, a templomi szertartással kezdődik, és a lakodalom utáni egyházkelővel ér véget Bihardiószegen.

Az egyházi előírás szerinti templomi szertartás még ma is általánosnak számít, ezek száma az idők folyamán nem csökkent.

14. kép: Templomi szertartás 1979-ben, Kicsi József áldását adja az ifjú párra

Házasságkötés után a menyasszonyt már a vőlegény, a nagyvőfély az első koszorúslányt kísértc. A templomi szertartás után az ifjú párt zenészó fogadta. Ekkor egy sétát tett a faluban a násznép, közben a férfiak az utcán nézelődőket megkínáltak borral, miközben a zenekar kísértc a nótázó menetet.

15. kép: Lakodalmi menet 1979-ben

Bihardószegeu is szokás volt a tűzgyűjtés, vagyis, hogy a lakodalmas menet útjába tüzet gyűjtöttek, hogy, ha már besötétedett, megnézzék a menyasszonyt.⁵⁷⁹ A 60-as évekbeli esküvőkre így emlékszik vissza egyik adatközlőm:

---

⁵⁷⁹ Lásd még Bartha: 1985, 446

Úgy rendezték, hogy mikor hazafele mentek a templomból akkor alkonyodjon jól be, és az emberek akkor bepetrózták a csutkát, 4-5 csutkát és a vasvillára ráhúzták, meggyújtották és ahogy jöttek, azt égették és úgy világítottak és kiabáltak, hogy „ez az utca szegelet, itt állnak a korhelek”, meg különböző rigmusokat. Ez volt a szokás és nem haragudott senki, hogy korheleknek nevezték. (Sz. I.)

Vacsora

A múlt század első felében a vendégeket a templomi szertartás után szintén megkínálták (kaláccsal, kávéval, borral).⁵⁸⁰ Mindkét násznép néhány órát a menyasszonyos háznál töltött, majd a menyasszony búcsúztatása után, a násznép kíséretében a menyasszonyt átvitték a vőlegényes házhoz. Itt egy-két órás szünet után került sor a vacsorára, a közbeeső időben a vendégsereg hazament a jószágokat megetetni.

A templomból visszatérve ismét verselt a nagyvőfi:

*Az Úristen dicsősége legyen az égbe
Szerencsével vittük nagy dolgunkat végbe
Legyen az Úristen igaz vezérünk
Igaz gyámolítónk, míg e földön élünk
Váljék az új párnak mai esküvése
Legyünk igaz üdvére.
Az Isten áldása szálljon a fejünkre
Legyetek boldogok, vidámak örökre.*

Szokás volt az is, hogy a templomból hazatérve a menyasszony beköszönt a fiús házhoz:

*Jóestét kívánok, kedves édesanyám,
Szívemből kívánom kedves édesapám,
Meg ne vessenek, hogy így szólok hozzájuk,
Most lettem hű menyük s egyben jó lányuk.
Elhagytam érettük jó szüleim házát,
Fogadjanak be hát, mint fiuknak párját
Szívemből kívánom.*

A 20. század eleji lakodalmak esetén, a vőlegényes háznál levő vacsora mellett a menyasszonyos ház is készült vacsorával, ahogy az Biharban szokás volt.⁵⁸¹ Ilyenkor a menyasszony vendégei a menyasszony szülői házához mentek vissza vacsorára, míg a vőlegény vendégei az ifjú párral együtt a vőlegény szülői házához, így a menyasszonyos ház az ifjú pár

---

⁵⁸⁰Varga: 1993, 174

⁵⁸¹v. ö. Varga: 1993, 175, Bartha: 1985, 446, hajdúsági lakodalomban: Bodnár: 2009, 312-313. Erről a szokásról Vasas és Salamon is írnak Kalotaszegen: Vasas-Salamon: 1986, 213

nélkül ünnepelt. A menyasszony szülei nem kísérték el lányukat a vőlegényes házhoz, hanem otthon maradtak a saját vendégeikkel. Mindkét háznál vacsorával, zeneszóval várták az érkezőket.

Az egy háznál levő lakodalom esetén a vacsora ülésrendje csak annyira volt szabályhoz kötve, hogy a főasztalnál, mely a legdíszesebb asztal volt, ült az ifjú pár egymás mellett és mellettük a násznagyok. Legtöbbször külön helyiségben voltak a menyasszony és a vőlegény vendégei.

Az is megtörtént, hogy azt mondta valaki, hogy tettem volna 25 lej menyasszonytáncot, de amír nem ülhettem a menyasszonnyal egy szobába nem teszek csak 10-et. Meg volt sértődve érte, hogy a menyasszonyos házba nem oda ült, ahol a menyasszony volt. A menyasszony beült a nagyszobába, aki nem fért oda az a kis szobában ült. Ilyenkor a közelebbi rokonok ültek a nagyszobába, a távolabbi rokonok, ismerősök csak a másik szobába. (Sz. I.)

A kultúrházban levő lakodalomkor már változás állt be: a főasztalon kívül tetszőleges helyen, érkezési sorrendben foglalták el helyeiket a vendégek.

20-21 óra körül kezdődött a vacsora, ami meglehetősen hagyománytartó. Az újítások főleg az előétel, a sütemények és az italok területén jelentkeznek. A vacsorán a kisvőfélyek szolgálták fel az ételt. Mikor elkezdődött a vacsora, a vőfély vicces versekkel szórakoztatta a násznépet:

Vacsora előtti viccek:

*Láttam, sokan vannak, akik gondoskodnak,
Hogy a konyháról ételt mikor hoznak
Tehát tudatom a vendégek sorsát
Hogy ma este nem kapnak vacsorát.*

*Tisztelt vendégsereg tudják, mi történt?
A gazdáinkat az elmúlt héten kirabolták
A húst mind megették, a kulcsot ellopták
Most már várjanak, míg másik süll, azt mondják.*

*Halljunk szót uraim, nagy baj van a konyhán
Ireg-forog a nagy lábos, tótágast áll a nagy tál
Döglött tyúkok kukorékolnak, szakácsasszonyok kotyognak
A konyhamester és a házigazda mind a nyársra vannak húzva
Én is nagy szerencsére megkaptam ezt a tálat.
De senki se keressen se tormát se murok szálat
Leves kell a lakomára
Áldás, békesség az új pára.*

Szerencsés jó estét kívánok mindenkinek

*Az ide gyűlő kedves vendégeknek
Vőfélyek érkeznek híres Perzsiából
Követül küldöttek hozzátok szittyából
Utánam érkeznek megterhelt tevéim
Majd előkerülnek pompás étkeim
Első tál étel lesz bagolynyerítés
Utána érkezik a kemencenyögés
Csirkeordítás meg borjú köhögés
Végre megérkezik egy üres kocsizörgés
Egy öreg sündisznó léssen bepácolva
Egy beteg bolha lesz majd nyársra húzva
Sült pecsenye helyét egy nagy balta foka
Háromszáz esztendő kereknek agya
Most már nem tréfálok, megyek a konyhára
Sok jó eledel drága illatára
Megjelennek megint mindnyájuk láttára
Ha elébb nem, hát Szent György napjára.*

*Szép vendégkoszorú egész gyülekezet
Mely igen szép renddel helyre telepedett,
Tessék kérem szépen csendességbe lenni
Mert az ételekről akarok beszélni
Mivel hogy én vagyok a legelső szakács
Mesterségem értem jobban, mint száz takács
A sokféle étkek nem sokára jönnek
Szakácsnék ott künn egyre-márssa főznek
Hogy ne kelljen várni óráról órára
Adtam már foglalót egy pár vágás fára
Most pedig egy embert kellene fogadni
Mert hát bizony a fát fel is kell még vágni
Azért hogy idején főjön meg az étel
Hogy itt máma senki meg ne haljon éhen
És hogy a tehén hús megfőjön idején
Itt van taplójával a mészáros legény
Azt mondja, hogy ki-ki készítse el a gyomrát
Mert ő holnap délre leüti a marhát
Kilenc legény pedig reszeli a tormát
Mindnyájatoknak nagyon tekeri az orrát
A boltba is küldtem paprikáért kettőt
Elvitték magukkal egy nagy cigány teknőt
Mert sok paprika kell máma a levesbe
Hogy ne legyen semmi hiba az életbe
Malomba is elment egy jó sánta szolga
Hogy téstának való lisztet onnan hozna
Magam pedig megyek káposztát gyalulni
Mert ideje lesz már besavanyítani
A gazdasszony pedig elment a piacra
Tyúkot vásárolni a mai napra*

*Tisztelt uram közt lesz tán ki bort iszik
Elküldtem már érte lehet, hogy ő iszik
Lesz itt minden elég majd hozom a többi
Addig kinek tetszik egye meg a semmit
Csak hogy ám a semmi nem könnyű eledel
És ha mohón kapja, megfekszi az ágyat
Különben kívánok hozzá jó étvágyat.*

Néhány évtizede a vacsora előétellel kezdődött, mely leginkább disznótoros hidegtál (hurka, kolbász, fasírt, tepertő, stb.) volt. Ezt követte a csigaleves, amit legtöbbször tyúkhúsból főztek. Minden ételt a nagyvőfély vezetett be egy rövid verssel:

Leves:

*Itt hozom a csigát, úgy nézzenek rája
Mint a lakodalom legjobb falatjára
Három csiga-bigát fogtam lent a kertben
Frissen bele tettem őket a levesbe
Sót, paprikát szórtam mindnek a farkára
Hogy a lusta férges gyorsabban csóválja
Aki ebből eszik, megnyalja a száját
Jól megropogtassa a csiga-biga lábát
Tésztaféle is lesz a csigalevesbe
Hús legény nagy kínnal három nap tekerte
Lássanak hát hozzá uraim jó frissen
Jó étvággal egyék, kívánom szívesen.*

A következő fogás volt a töltött káposzta.

Káposzta:

*Paradicsomkertből éppen most érkeztem
Mely gyönyörű kertnek gyümölcséből ettem
Mivel hogy én ott sokat kertészkedtem
Sok fejes káposztát ottan természettem
Románia nagy részét bejártam
Ilyen jó káposztát sehol sem találtam
De nem dicsérem, dicsérje ő magát
A szakácsné belevágta 12 disznónak elejét-hátulját
Keressen ki a menyasszony mindegyiknek a farkát.*

Ez után tálalták a sertéspörköltet, amihez hasábra vágott főtt krumplit adtak, majd a levesben főtt tyúkhúst kisütve. Újabban sertéssültet szolgálnak fel pörkölt helyett, ami mellé krumplipürét és rizst is tálalnak.

Pörkölt:

*Ezért a pörköltért de sokat szenvedtem
Egy szilaj bikával két nap verekedtem
Oda se neki, csakhogy legyőztem*

*Szakácsné asszonnyal meg is süttettem
Magyar ember a pörköltöt szereti
Kivált hússal sütvé, jó étvággal eszi
Kik pörköltöt esznek, mind sokáig élnek
Őseink is mind ettől lettek olyan vének
Mert higy a pecsenyét mindnyájan szeretjük
Utána torkunkat borral öblögetjük
A pörköltre is vizet inni vétek
Hozzá kívánok erőt, egészséget.*

A tyúkhúshoz mindig külön verselt a vőfély, ilyenkor az ifjú pár elé tettek egy egészben megsütött kakast, sokszor meggyújtott cigarettát is tettek a csőrébe.

*Tyúkhús
Itt hozom a kakast ékes taréjával
Nem petél már többet a szomszéd tyúkjával
Hiába volt neki tíz hű felesége
A szomszédasszony tyúkját mégis megpetélte
Na, ha megpetélte bizony meg is járta
Mert azért került a pecsenyés tálba
Itt van a két hűtlen, úgy nézzenek rája
Hogy minden csepp madárka éppen így megjárja
Vőlegény uram is tanulhat belőle
Vegyen pápaszemet inkább a szemére
Hogy a más asszonyát inkább meg ne lássa
Minthogy kopóvizet öntsenek nyakába
Nehogy az ördögök elvigyék a pokolba
Minthogy tesszük most a kakast hasunkba
Tíz hű felesége maradt most árvaságra
Kár volt a kakasért – mind csak azt károgja
Na, csak hadd károgja, én egy cseppet se bánom
Hogy itt van a kakas a pecsenyés tálon,
Aki bűnbe esik bűnhődjön meg érte
Küldjük le a kakast gyomrunk fenekére
De még a tyúkjá se maradjon tálba
Bort iszunk utána, ha nagyon ugrálna
De ám ez a kakas egy borzasztó csínytet
Szép menyasszonyra egy lyukat csípett
A vőlegény azt felfogadta, 70 évig ápolgatja
És 70 év után már csak tapogatja
Ez hát a kakashús, jó étvágyat hozzá,
Akinek kell még, jöjjön majd énhozzám.*

A vacsorát mindig valamilyen tésztaféle, aprósütemény zárta. Az édes tészták, torták egy részét legtöbbször az asztalbontás után kínálták, így már nem is kapcsolódott közvetlenül a vacsorához.

Az 1960-as évekig a süteményekről nem a lakodalmas ház gondoskodott, hanem a násznép vitte magával és kínálgatta illetve fogyasztotta a vacsora után. Csak ez után terjedt el az a szokás, hogy a lakodalmas ház készíti a süteményeket is. Adatközlőim emlékei szerint torta mindig volt a lakodalomban, Varga Gyula írja, hogy az 1920-as években terjedhetett el a vidéken.⁵⁸²

Tészta:

*Finom eledel jön, jóféle sütemény
Mazsola s szőlő van benn, nem kemény
Tudom, hogy szeretik lányok s asszonynépek
S még annál inkább az öreg legények
Édes és porhanyós, olyan, mint a szűn méz
Elolvad, mint a vaj, ha az ember rá néz.
Bátran lehet enni gyermekeknek sem nehéz
Nyúljon hát hozzája valamennyi kéz.*

A különböző fogásokat egymás után szolgálták fel, így a vacsora éjfélkor befejeződött. Ekkor a háznál kiürítettek egy helyiséget, nem maradt a fal körül semmi, csak lócák, ahova az idősebbek, akik nem táncoltak leültek. Az utóbbi években jött divatba, hogy a fogások között időt hagynak, így a vacsora éjjel 2 óra után fejeződik be. Az ételek felszolgálása közötti időben már megkezdődött a tánc.

Az ételek mellé mindig volt szeszesital is. Az '50-es évekig az italról sem a házigazdák gondoskodtak, hanem a vendégek. „Minden szőlősgazda vitt a kis 3 literes demizsonjába bort”, mesélte el egyik adatközlőm. Később a házigazda gondoskodott az italról is. Az ital (bor, pálinka, likőr és újabban sör is) az asztalra volt kitéve, és mindenki magának töltött kedve szerint.

Bor feladás: (vacsora közben)

*Szép vidámításra Isten a bort adta
Amint zsoltárában Szent Dávid mondotta
Ezért hordóját gazdám velem kifúratta
Tele üvegeit velem behozatta
Tessenek Uraim e borból is igyanak
És e lakodalomban vígan mulassanak
Köszöngessék egymást és vígak legyenek
Közbe-közbe egy kis bort nekem is töltsenek.*

A kultúrházban mindig volt csapláros is, aki a sört és a bort töltötte a vendégeknek. Az ő helye a kultúrház végében levő elkerített helyiségben volt, és hozzá mentek a vendégek italért.

---

⁵⁸² Varga: 1993, 175

Hajnalban, 3-4 óra körül ismét kínálgatás következett. Ilyenkor került terítékre a kolbász vagy rántott hús kenyérrel. Figyeltek arra, hogy az ennivaló az asztról ne fogyjon el teljesen, hogy ha valaki szeretne, akkor ehessen.

A lakodalmi maradékok még hetekig ellátták a családot élelemmel. A tésztafélékből a mai napig a vendégeknek is adnak egy kis dobozkával haza indulás előtt.

A vacsora alatt a zenekar játszott, főként nótákat. Utána elénekelték az asztali áldást. Mikor a násznép befejezte a vacsorát, a zenekar kezdett hozzá az evéshez, mialatt a vőfélyek kihordták a székeket, asztalokat a házból, és elkezdődött a mulatság. Ilyenkor az idősebbek a kisebbik szobában boroztak és beszélgettek. Kipakolásakor a nagyvőfély szintén mondott egy rigmus, adatközlőm szerint azért, hogy a násznép ne vegye sértésnek az asztalok elpakolását.

Kipakolás:

*Tisztelt vendégsereg, lányok és legények
Én úgy látom most már, hogy nem igen éhesek
És evés helyett inkább mulatni szeretnének
Tudhatják mindnyájan, hogy ügyes fiúk vagyunk
Megmutatjuk azt is, hogy táncolni is tudunk.
Kipakolunk tehát, hogy vígan mulathassunk.*

Ma már ez is változott annyiban, hogy a fogások közötti szünetekben már kezdetét veszi a mulatás, és ennek megfelelően rendezik be a lakodalmat, azon már változtatni nem szoktak. A vacsora közben nótákat húznak, és a zenekar az egyes fogások után eszik.

Játékok

Különböző tréfás játékok mindig is voltak a lakodalmakban. Ilyenkor az ifjú párt, násznagyokat és vőfélyeket viccelték meg. Az első tréfás játékok közé tartoztak az akadályok, melyeket, Balázs Lajos késleltető rítusnak nevez.⁵⁸³

Adatközlőim a következőket mesélték:

Átkötötték dróttal a menyasszony útját. A kerítés felől, kívül meg egy fának, és kihúzták. Általába úgy mentek, hogy a násznagyok mentek elöl és azok vigyázva léptek és mikor észrevették, akkor mondták, hogy álljatok meg, el van kötve az út. Akkor vagy kellett a nagyvőfinek mondani egy kis verset, vagy kérte, hogy engedjék el. Erre mondták, hogy csak ha van buletin (személyi igazolvány). Van aszonya. Elővette a literes üveget, odaadta neki. Ez igen aszonya, ez jó buletin. Meghúzta és akkor elődták abba a helybe és akkor mehetett tovább. (Sz. I.)

---

⁵⁸³ „Nem kanonizált rítusok, ám mégsem tekinthető tölteléknek: tudatosan hátráltatják velük a lakodalom kibontakozását, ami a sorsforduló szokásokra jellemző várakozás ideológiájából fakad. Egyben alkalom a játékra, vidámságra, rögtönzésre.” Balázs: 2014, 142, bővebben: Balázs: 2006, 382-397

Tréfálkoztak ilyenkor azzal, hogy a lakodalmos háznál bezárták az utcaajtót, hogy ne tudjon a násznép bemenni. Ilyenkor a nagyvőfinek előre kellett menni, mondott egy verset: „tisztelettel megkérem e ház lakóit, mivel utunknak szerencsésen végire jártunk, szeretnénk, ha szeretettel fogadnának bennünket és ajtót nyitnának” Azonnal kinyílt az ajtó és bement a násznép. De volt úgy is, hogy igyál meg nemtudom mennyi pohár bort, mert azért vigyáztak az ilyenekkel. (Sz. J.)

Vittek tésztát is. Betették a kamrába, az ablakba, hogy hidegbe legyen, voltak olyan huncutok, hogy megbeszítették a vőfikkal, mondták nekik, hogy hagyjátok nyitva az ablakot, míg ment bent a mulatás addig 1-1 tányír tésztát elloptak. Még a mi időnkbe is mindenki hozta a kis tésztát magával. Volt, aki piskótát, darázsfsíszket, diós tésztát, mákos tésztát, kalácsot. (Sz. I.)

Menyasszonylopás volt, főleg miután a kultúrházba felkerültek a lakodalmak. A menyasszonytáncnál megbeszítették a fiúk egymás között a vőfik, hogy úgy forgasd, meg a menyasszonynak is megmondták, hogy emeld fel a lábad, hogy tudjuk lerántani a cipődet. És akkor megfogta, elvitte a fél cipőt, ott maradt fél cipő nélkül. Aztán, na, mi az ára? Sokan úgy tettek, hogy meg kell igyál egy fél liter bort. A másik azt mondta, hogy 3 pohár bor az ára. Meg jelképesen 2 lejt tettek oda, az ment a menyasszonytáncba bele. Azt is megnézték, hogy ki a menyasszony meg ki a vőlegény, nehogy féltékenység jöjjön ki belőle. Általába olyan lopta el a menyasszonyt, aki nagyon közeli rokonságba volt a menyasszonnyal, hogy a vőlegény ne sétódjön meg, hogy mir lopta el mikor semmi köze tehozzád. (N. S.)

A násznagyokkal is tréfálkoztak, de inkább a nagyvőfikkal, egymás közt is, mert a nagyvőfinek kellett kiváltani a menyasszonyt. De volt olyan, hogy a nagyvőfi lopta el és aszonta, hogy a násznagy ennyit meg ennyit tegyen oda le és akkor van menyasszony, ha nem, akkor nincs menyasszony. (F. S.)

Tánc

A táncot a fiatalok kezdték, majd az ifjú pár is bekapcsolódott, végül, 23 óra körül az idősebbek is felálltak. Ma már divat az, hogy a táncot az ifjú pár kezdi el, és hozzájuk csatlakozik a násznép. Táncok közül a csárdás, társastáncok a leggyakoribbak, csak később kerülnek elő a fiatalok által kedvelt modern táncok.

Menyasszonytánc

A 19. század második felében kapcsolták össze az ajándékgyűjtést táncsal, vagyis ekkor alakult ki a menyasszonytánc fogalma, melyre éjfélkor került sor. Már az 1880-as években is élt, ez a szokás, Molnár is leírta, hogy „szokás lakodalomban éjfélkor a pénzszedés is a menyasszonytáncért”.⁵⁸⁴ Dánielisz adatközlői szerint az 1920-as években nem volt Diószegen menyasszonytánc, majd a II. világháború után kezdték visszahozni a szokást, és az 1950-es

⁵⁸⁴

Molnár: 1885, idézi: Dánielisz: 2010, http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_06/pages/011_Bihardios_zegi_tancalkalmak.htm

években már minden lakodalom szerves része volt, főleg anyagi okokból és a román lakosság hatására.⁵⁸⁵

A 20. század elején a vacsora után a menyasszonytáncra a menyasszony vendégei is elmentek a vőlegényes házhoz. Éjjel a menyasszonytánc előtt a menyasszony szülei a vendégekkel átmentek a vőlegényes házhoz. Ők voltak a *hériseszek*.⁵⁸⁶ Kandra Kabos írja a hérésről, hogy „kislakodalom”, és Diószegen is használatos fogalmat érti alatta, vagyis azt, hogy a vőlegényes ház vendégül látja a menyasszonyos házat. Szerinte ebben a szokásban a nőablás hagyománya mutatkozik meg.

„...a vendédek eljöttek a lányos háztól a fiús házhoz. Azt mondták neki, hogy héríszbe jönnek, azok nem maradtak reggelig, csak 3-4 óra feléig maradtak. A fiús háznál ment a mulatás egészen míg nem jött el a reggel.” (Sz. I.)

Adatközlőim közül többen elmondták, hogy a háborúk alatti szegény években szerény ajándékot adtak az ifjú párnak, ezek kisebb értékű, főleg a háztartáshoz szükséges tárgyak, textíliák voltak.

Pénzt adtak meg ajándékot. Abba az időbe nem adtak olyan sokat, volt, aki egy petrós lámpát, volt, aki egy vasalót, meg edényeket. Meg a menyasszonytáncba nem nagyon szórták a pénzt, mert szegény világ volt. Az nagy szó volt mikor egy ebédlőkészletet vittek. (Sz. I.)

Akkor egy tállal vagy lábassal eljöttek a lakodalomba, annyi volt az egész ajándék. Jó, hogy tettek menyasszonytáncot valamennyit. A 60-as évek elején gyenge volt a pénzlehetőség. (Sz. J.)

Újabban nagyobb összegeket kap az ifjú pár menyasszonytánc alkalmával, amivel el tudják kezdeni a közös életüket. Éjfél körül, a vacsora után kijelentette a nagyvőfély a menyasszonytáncot:

Menyasszonytánc:
*Íme, előttünk áll egy ékes menyasszony
Hogy menyasszony fővel még egyet mulasson
Táncolhat hát vele mindenki egy nótát
Csak le ne tapossák a cipője orrát
Gondoljanak arra, hogy drágáért varrták
Én kezdem a táncot, a többi még ráér
Addig szaladjanak húzasért, százasáért
Te meg cigány húzd rá az új házaspárért.*

⁵⁸⁵

Dánielisz:

2010,

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_06/pages/011_Bihardios_zegi_tancalkalmak.htm

⁵⁸⁶ Kandra: 1897, 450

Ekkor minden vendég táncolt a menyasszonnyal egy rövid táncot, és ilyenkor adták oda az ifjú párnak szánt ajándékot, leginkább pénzt, ami a közös életük elkezdését segítette. Az 1970-es évektől a vőlegénnyel is táncolt a násznép, adatközlőim szerint azért, hogy hamarabb legyen vége a menyasszonytáncnak. A menyasszonytáncot a nagyvőfély, utána a násznagyok kezdték, majd tetszőleges sorrendben a násznép. Ilyenkor egy rövid nótát húztak, és néhány lépés erejéig páros csárdást vagy négyest táncoltak. Ekkor vágták fel a tortát, amit a tánc után adtak oda, illetve a torta mellé bort is kapott minden vendég.

Ezután az ifjú pár elvonult és az új asszony átöltözött, felvette a fekete ruháját, amit a polgári szertartáson is viselt és bekötött fővel, mint új asszony tért vissza a násznéphez. Ma is van rá eset, hogy az új asszony lecseréli a ruháját, de már csak elvétve fordul elő, és ilyenkor egy kényelmesebb kisestélyit visel. Ekkor számolták össze a kapott pénzt is.

Miután ez megtörtént az ifjú pár visszament és kijelentették a násznépnek, hogy mennyi pénzt és milyen ajándékokat kaptak, amit ekkor meg is köszöntek.

Lakodalom utáni nap

Szokás volt Bihardiószezen az asszonyavatás, vagyis házasságkötés után a fiatalasszony meg kellett jelenjen a templomban. Beépítő funkciója által ezzel is jelezve a státusváltást a közösségben, hiszen megváltozik a családi állapota, a házasságkötéssel az asszonyok sorába, valamint egy új családba lép. Ezután még a templomban elfoglalt helye is megváltozik, mivel már az új családhoz tartozik, így a templomban is az új család nőtagjaival ül.

Ott ültünk, én anyósommal, meg K. nénivel mentem, hát akkor már, hogy menjek a régi helyemre. Bementem azokkal, felmentem, én azóta ülök ott a kar alatt. Hát mán ott váljak el a templomba. (S. P.)

Legtöbbször a lakodalomból egyenesen a templomba vezetett a fiatal pár útja, a koszorúslányok és a vőfélyek kíséretében. Az új asszony még ekkor is a fekete ruhát viselte, amiben a polgári szertartáson is megjelent.

(...) még itthon a násznép mulatott, mi átöltöztünk feketébe és menni kellett templomba. Volt, hogy még mikor hazajöttünk még egy részét itt találtuk, s akkor még délután 2-3 óráig mulattak tovább, de a koszorúslányokkal mentünk templomba, a vőlegény a vőfikkal, külön ültünk s akkor mint a láncreakció ha egy bólintott akkor a másik a könyökével meglökte, az adta tovább, úgyhogy így járt a soron mindig a lökdösődés, mert hát mindenki fáradt volt, hogy csak lefele hunytuk a szemünket, de ott kellett lenni. (Sz. G.)

Reggel megreggeliztek, akik ott maradtak, mert nem mindenki maradt. Általába a vőfik maradtak ott meg a koszorúslányok, és azok elkísérték a fiatal párt a templomba, mert az

kötelező volt. Azt érdekes volt, egész éjszaka mulattak, az egyik jobban bóbiskolt a templomba, mint a másik. (Sz. I.)

Ezen az istentiszteleten a pap kihirdette, hogy Isten segedelmével az ifjú pár házasságot kötött. Ez a szokás a 80-as évekig élt, utána lassan kihalt.

Aztán a lakodalom után a lakodalmas házhoz vissza kellett menni ebédre a fiataloknak és a szülőknek, illetve néhány rokonnak. A lakodalom után minden vasárnap egy-egy rokon elhívta a fiatal párt ebédre, előbb a szülők, utána a testvérek, unokatestvérek, násznagyok, melynek célja, hogy a fiatal házaspár megismerkedjen a családtagokkal.⁵⁸⁷

---

⁵⁸⁷ v. ö. Mikecs: 1940, 151; Bodnár: 2009, 321

Temető, temetkezési szokások Bihardiószezen

„A halotti kultusz az ember válasza a halál kihívására.”
Kunt Ernő

A temetés közösségi jellegű alkalom volt Erdélyben.⁵⁸⁸ A temetkezési szokássor kollektív utasításokat tartalmaz arra nézve, hogy a halottat hogyan kell eltemetni, megszabja a temetés időtartamát, a holttest előkészítési módját, az elhunyt testi maradványainak eltávolítására vonatkozó utasításokat, a mellé helyezendő tárgyak minőségét. Rendelkezik arról, hogy kiknek kell részt venni a temetésen, a hozzátartozókra milyen feladatok hárulnak. Meghatározza az elhunyt temetésének helyét, annak tiszteletét. Megszabja azt is, hogy hogyan kell a gyászolóknak viselkedni, illetve hogyan és mikor térhetnek vissza a közösségi életbe.⁵⁸⁹

A temetési szokások az élők érdekeit szolgálja. Ezeket a szokásokat a közösség minden tagja ismeri és minden tagja számára kötelező érvényű és segíti a hozzátartozókat a halál körüli feladatok elvégzésére, a halál feldolgozására, illetve az elhunyt emlékének megőrzésében van szerepe.⁵⁹⁰

Ebben a fejezetben először bemutatom a Bihardiószezen található református temetőket, majd ez után rátérek a temetkezési szokásokra.

A temető

A vallásos környezet egyik kiemelkedő helyszíne a temető, mely a halottak nyughelyéül szolgál és legtöbbször vízmentes magaslaton fekszik.⁵⁹¹

Bihardiószegehez, nagy területe és vallási sokszínűsége révén, több temető is tartozik, melyek közül vannak mai napig használt, illetve használaton kívül levő temetők. Azért tartom fontosnak megemlíteni a vallási sokszínűséget, mert temetőink felekezeti temetők. A faluban elhelyezkedő nyughelyek mellett még találunk egyet Jankafalván, egyet pedig Kisjankán (ez a két település közigazgatásilag Bihardiószegehez tartozik). A két falun kívülvel együtt öt református temető tartozik a faluhoz. A három református temető a falu különböző részein található meg. A legrégebbi ezek közül az Ócska temető – melyet Ótemetőnek is neveznek –, a legnagyobb kiterjedésű ezek közül a Hegyaljai temető, van még egy használaton kívüli, az Új temető. Jankafalván található az Ibrányi nemes temető, mely szintén református temető, Kisjankán pedig

---

⁵⁸⁸ Pozsony: 2006, 134

⁵⁸⁹ Kunt: 2005, 180

⁵⁹⁰ Kunt: 2005, 181

⁵⁹¹ Kunt Ernő meglátása, hogy ez a Kárpát-medence magyar területein általánosnak mondható (Kunt: 1987. 217-235). V. ö. még: Bárh: 1990, 351.

a kisjankai református temetőt találjuk. Ezeken kívül megtaláljuk még a faluban a római katolikus-, a falusi és a telepi ortodox- illetve egy, használaton kívül levő zsidó temetőt, melyet utoljára a II. világháború idején használtak.⁵⁹²

A dolgozat témájához a református temetők tartoznak, így a továbbiakban csak ezekről fogok bővebben is beszámolni. Annak ellenére, hogy felekezeti sírkertek találhatóak a faluban, mégis megtaláljuk a református helyen más vallású halottak fejfáit is. Ezek egy részét a vegyes házasságból származó temetkezés adja. Ekkor az elsőként elhunyt családtag felekezeti hovatartozása a mérvadó, mivel ez határozza meg, hogy a család következő halottját (főképp házastársát) hova temetik. Megtaláljuk még a roma etnikumhoz tartozó, magát reformátusnak tartó halottak sírhelyeit is.

A temetőekben a sírok rendezettek, sorokban helyezkednek el.

Hogy kit melyik temetőbe temettek régen, leginkább a lakóhely határozta meg, vagyis, hogy az otthonhoz melyik esik közelebb. Mivel a két sírkert szinte a falu két ellentétes végében van, ezért temetkezés szempontjából két részre oszlott a falu és körülbelül a mostani központ volt a választóvonal. A Csillagváros, a Nagy utcának és a Kis utcának a vasút felőli része a hegy alá temetkezett, szinte kötelezően. A többiek, (Tószér, Egyed utca, stb.) mind az Ócska temetőbe, vagy az Új temetőbe (kb. az 1940-1950-es évekig, utána már csak néhány évente egy-egy halottat, amelyik család ott rendelkezett kriptával).

Ma már inkább az ősök temetkezési helye határozza meg, vagyis oda temetik, ahol a családtagjai is vannak, függetlenül attól, hogy melyik temetőhöz esik közelebb a lakhelye az illetőnek. Mivel a temetkezés nemzetségenként, családonként történt, a rokonok egymás mellett fekszenek. Ezért van az, hogy egy család sírjait egy helyen kell keresni.

Van olyan most is, hogy arról fentről is csak ide hozzák az Ócska temetőbe, mert itt valamikor erre laktak, itt vannak az ősei. (Sz. G.)

Az öngyilkosokat nem különböztették meg azáltal, hogy máshová temették volna őket, sem ma, sem régen nem volt külön temetkezési helyük.

Az ünnepnapokon kívül a temetők szinte teljesen kihaltak, főként azok látogatják, akiknek friss halottjuk van, vagy az idősebbek emberek.⁵⁹³

Igen kevés, a temetővel kapcsolatos történet maradt fenn a faluban, ezek is többnyire az 1950-60-as évekből. Ezek közül kettőt szeretnék leírni:

---

⁵⁹² Heit, 2003, 128

⁵⁹³ V. ö.: Bartha, 2006, 166

A temetőn keresztül jártak a falu más részébe, ösvény volt kialakulva. Egyszer egyik késő éjszaka egy férfi egyedül ment a szérűre, mert rákerült a sor a cséplésnél. Ment keresztül az ócska temetőn, ahol egy ember a lovait legeltette, de ő ezt nem tudta, nem látta, mert sötét volt. Szellemesen megszólalt: gyertek halottak csípelni! A legeltető ember válaszolt: Mink mán vótunk! Az ember ijedten futásnak eredt.

Másik történet ugyanitt: volt egy öreg ügyvéd, aki öreg korában ide költözött. Furcsa szokásai voltak, ezek egyike volt, hogy kiment a temetőbe, vitte az összehajtogatható széket, leült és hallgatta a csendet, főként este, a holdvilágnál. Az arra járó embereknek köszönt illedelmesen a sírok körül, hogy jó estét kívánok. Az emberek nem nagyon ismerték, és nem válaszoltak neki. Ilyenkor megjegyezte: szegényke milyen siket.

A következőkben röviden bemutatom a három Bihardiószegen levő református temetőt.

Az Ócska temető (Ótemető)

Valószínűleg ez volt a bihardiószegiek első falun kívüli temetkezési helye (amikor létrehozták), mivel korábban – a régi szokások szerint – a templom alá és környékére temetkeztek a hívek.⁵⁹⁴ Hogy mikor nyitották meg, arról feljegyzést nem találtam, de az biztos, hogy az 1832 esztendőre már betelt. A falu központjától nyugatra helyezkedik el, mára már nem a falu határán találjuk, ugyanis a falu körbeveszi a temetőt, mivel Bihardiószeg mérete jócskán megnőtt az idők folyamán. A diószegiek egyaránt használják az Ócska temető és az Ótemető megnevezést is (már a 19. század elején is Ó-nak nevezték⁵⁹⁵).

Területének terjedelme mintegy 11 katasztrális hold, illetve 46 négyszögöl.⁵⁹⁶ Az adatközlőim elmondása szerint ez a temető már háromszor is be volt telve.

Ha egy temető betelik, mivel elenyésztek a sírjelek, megkezdték annál a résznél ahova előbb temetkeztek. Így tűntek el olyan sírok, mint pl. a tanító meg a testvére, akik nagyon sokat tettek a magyarságért a két világháború közt, mert egyszerűen rátemetkeztek. (N. K.)

Három részt különíthetünk el ennek megfelelően:

- a még betemetetlen terület, amit általában kaszálóként hasznosítanak,
- a temetkezés helye, mely a legnagyobb kiterjedésű,
- az idők folyamán eltűnt sírok helye.

Az 1996-ban épült ravatalozó a bejárattól nyugatra helyezkedik el.

---

⁵⁹⁴ Molnár János: 1885, 135

⁵⁹⁵ „E temető a ma élő legidősebb emberek vallomása szerint már e század elején is „ó”-nak nevezetett volna. Azonban ennek ellene mond egyházi jegyzőkönyvünk, melynek előadása szerint ez csak 1832-ben telt meg, a midőn újabb temetőül az egyház a „régí szilvást” kéri az uraságtól. Azonban. – mert már ez akkor házhelynek volt kiosztva – az inspektor az uraságtól odautasították, hogy a „Oláh város felé eső partos gyepen” jelöljön ki a mondott célra helyiséget. Hogy melyik hely értetett az „oláh város partos gyepe” alatt? Bajos eltalálni, mert a felfogott „hegyaljai” temetőre ez a jelzés nem alkalmazható.” Molnár János: 1885, 135

⁵⁹⁶ Molnár János: 1885, 135

Találunk a temetőben egy elkülönített kisebb területet, ahová a római katolikusok temetkeznek.

A Hegyaljai temető

Nevét onnan kapta, hogy a diószegi emberek által Hegynek nevezett Bihari dombság végnyúlványa alatt terül el, a Szatmár – Nagyvárad főútvonal mellett, az Ér folyótól kissé keletre. Valószínű, hogy csak 1832-ben kezdték el temetkezési helyként használni, bár ekkor még mindössze 6 katasztrális hold és 159 négyszögölnyi területű volt.⁵⁹⁷ Feltételezések szerint, mostani méreteit valamikor a 19. század végén, a 20. század elején érthette el, mivel a református egyház kibővítette, napjainkra eléri a kb. három hektárnyi területet.

Az 1994-ben épült ravatalozót a temető keleti részében találjuk, amelyhez széles út vezet fel a bejárati vaskaputól. A temető területének többi részén ösvényeket figyelhetünk meg.

Három Bihardiószegen szolgált lelkésznek a sírját találjuk meg ebben a temetőben: Fias Kálmán és felesége, Barcsa Sándor és felesége, Kalmár István.

Egy falunak a lelki életét tükrözi az, ahogy a halottairól gondoskodik. A civilizált életét pedig az, ahogy a konyháját rendezi és a ruháját, ahogy öltözködik és étkezik. A temető a lélek tükröje, de azok, akik ott nyugszanak, ... hány pap van eltemetve a diószegi temetőben? 2. Kalmár és Fias. A többiek hol vannak? Ezek itt maradtak. Törődnek azzal, hogy vigyenek egy szál virágot a sírjára, mert a nagyapját vagy más rokonát lelki táplálékban részesítette?! (S. L.)

A ravatalozó mellett találunk néhány régi fejfát, melyet a presbitérium tagjai állítottak fel a régi, gondozatlan sírokon talált fejfákból, melyek nem tartoztak már egyetlen családhoz sem. 2014-ben pedig Csellei Károly, 1848-1849-es szabadságharcban szolgált honvéd tiszt obeliszkjét felállították és avatták ugyanitt.⁵⁹⁸

Ha esetleg gazdátlan síremlékek vannak, akkor azt megpróbáljuk vagy visszaállítani ahogy van, vagy, ha nagyon rég nincs hozzátartozója és a sír sem látszik, nem tudjuk, hogy ki, mi..... akkor van egy sor, ahol van vagy 7-8 obeliszk, azt rendbe tartjuk, az egy külön kis részlege a temetőnek, de sajnos a fejfákon már nem látszik semmi, csak eltettünk egy párat, hogy a csónakorrú fejfák maradjanak meg. Már nagyon ritkák, ha vannak is, van mellette egy vas felírás. Ezek a hegyaljai temetőben vannak a ravatalozótól balra. Az első egy honvéd tisztnek az obeliszkje, aki végigszolgált az 1848-as forradalmat, nem halt meg, nem esett el, nem végezték ki, 1904-ben békeességben meghalt, de őt, tartjuk itt a környékünkön a 48-as forradalom jelképének és az ő síremlékét meg is szoktuk március 15.-én koszorúzni, sőt november 1.-jén is szakítottunk időt és megemlékeztünk róla, tettünk egy koszorút neki is. Ő egy földbirtokos családból származhat, főjegyző volt Bagamérba is és Diószegen is dolgozott és itt lett eltemetve, viszont itt megszakadt

⁵⁹⁷ Molnár János: 1885, 136

⁵⁹⁸ Presbiteri jegyzőkönyv, 2014. január 26

minden, nem tudjuk, hogy mért lett itt eltemetve, mert az eredeti helyen megvan a sírja neki, csak onnan elvettük, mert ott már egyenlő lett a semmivel és hol ide dőlt, hol oda dőlt, és annyira be van már temetve, hogy nem tudtuk márc. 15.-én megkoszorúzni, mert csak van egy kis csapat, aki oda ki akar menni, meg le akarja tenni a koszorúját, és úgy döntöttünk, hogy ide a többiek közé hozzuk és itt egy kis sírkeretet csináltunk neki. A hegy alatt pedig ott is félre vannak szedve és van egy pár amelyik értékesebb, szép és még olvasható, betették a ravatalozóba. (K. G.)

Az Újtemető

Az 1857-58 években történt tagosítás idején hasították ki az uradalom „lucernás kertje”⁵⁹⁹ területén, ezért sokáig „Lucernás temető” néven is említették. Területe 12 katasztrális hold volt.⁶⁰⁰

Adatközlőim elmondása szerint, amikor az Ócska temető betelt, akkor kezdték el az Új temetőt használni. Ez ma használaton kívüli temető, azért nem használták, mert az Ócska temető közelebb volt a faluhoz, és mikor ismét lehetett bele temetkezni, inkább azt használták. Csak néhány évente van egy-egy temetés, és azon családok tagjai temetkeznek oda, akiknek kriptája van. A kriptákon kívül mára már csak néhány sír maradt meg, mert a kollektivizálás idején kidöntötték a sírjeleket, ha pedig nem tudták kidönteni, akkor traktorral kihúzták.

Ravatalozók

A modernizáció következményeként megjelentek a falvakban is a ravatalozók, ami az addigi bensőségebb, családiasabb jelleget megváltoztatta.⁶⁰¹

1991-ben vetette fel Gellért Gyula tiszteletes, hogy szükséges a két használatban lévő temetőben ravatalozó építése. Ezek adományokból és a hívek, a presbitérium önkéntes segítségével néhány év alatt használatra készen álltak (bár teljesen befejezve még nem voltak).

1994. november 1-jén avatták fel a hegyaljai ravatalozót a II. Timótheus 1:10 verse alapján: „Megjelentetett pedig most a mi megtartónknak, Jézus Krisztusnak megjelenése által, aki eltörölte a halált, világosságra hozta pedig az életet és halhatatlanságot az evangélium által.”

Két évre rá, 1996 november 1-jén du. 3 órakor pedig felavatták az Ótemetőben is a ravatalozót. Az összegyűlt közösségnek Gellért Gyula lelkész a II. Mózes 3:5/b alapján hirdette az igét: „Old le a te saruidat lábaidról, mert a hely amelyen állasz szent föld”.

---

⁵⁹⁹ Molnár: 1885, 136

⁶⁰⁰ Molnár: 1885, 136

⁶⁰¹ Pozsony: 2006, 138

1996-ban a magyar honfoglalás 1100. évfordulójára a két ravatalozónál 11-11 szelídgesztenye csemetefát ültettek.⁶⁰²

2013-ban ernyőket is építettek a ravatalozókhoz.

Mindkét ravatalozóba kifüggesztették a temető szabályzatát. Az itt található fekete zászló, ravatalláb, kötél és rúd a temetkezési vállalkozó tulajdona. A zászlót csak a temetés napján teszik ki. A ravatalozók 20-25 méteres körzetében nem temetkezhetnek, új sírokat nem ásnak.⁶⁰³

Sírjelek

„A temető szakrális jelentést sugárzó elemei a fejfák, sírkövek feliratai. Tartalmuk jelentős részben vallásos vonatkozású, részint az egyházak túlvilági életre vonatkozó tanításait közvetítik, részint egyéb vallásos gondolatokat tartalmaznak.”⁶⁰⁴

A reformátusokra Bihardiószegen jellemző volt a csónakfejfák állítása.⁶⁰⁵ A csónakos fejfa a fatönkös fejfák⁶⁰⁶ csoportjába tartozik, amely csoport a legjobban magán viseli a fatönk karakterét⁶⁰⁷ és jellemzően keményfából (általában akácból) faragták.

Ezt az elnevezést a 20. század harmincas éveiben adta Solymossy Sándor: „Az egész fejfa, ha vízszintesről állóra fektetjük, tökéletes félcsónakká lesz. Az előrehajló hegyes vége a csónak orra, amely mint hullámhasító, mindig élben végződik és magasabb a ladik oldalánál. A törzsöktípus fejének ez előrehajló tulajdonsága csakis ebben lelheti magyarázatát. Ugyancsak ide utal a törzsök hátsó éle, ez a csónaknak ún. alattsága, ami siklását teszi könnyebbé a vízben. Az emberarc sem lehet más, mint egy csónakban fekvő fölfelé néző ember jelzése”⁶⁰⁸ Az elnevezés a mai napig fennmaradt csónakfejfának, illetve „fütül való fának” nevezik.⁶⁰⁹

---

⁶⁰² Presbiteri jegyzőkönyv: 1996. december 10.

⁶⁰³ Presbiteri jegyzőkönyv: 2005. április 10.

⁶⁰⁴ Bartha: 2006, 166-167

⁶⁰⁵ Általánosan jellemző a vidékre ez a fejfa típus a református temetőkben (Hajdú-Bihar megyei fejfák típusait Takács Béla foglalja össze: Takács: 1985, 201)

⁶⁰⁶ „Fatönkös fejfa: Fatönk majdnem természetes állapotában. Eleje jobban megmunkált (és felirattal ellátott), hátulja, ill. másik három oldala kevésbé, vagy egyáltalán nem. Mint legegyszerűbb forma az egész magyar nyelvterületen megtalálható, olyan községek temetőiben is, amelyeknek jellemző képét egyébként más típus adja. A fejfa elején, ill. homlokán gyakori a vésett vagy karcolt díszítés: körben elhelyezett csillag, szomorúfűz, különböző virágok, ritkábban foglalkozást jelentő eszközök: szekerce, balta, fogó, hal, orsó stb. E típus alcsoportját képezik a Szatmár megyei úgynevezett csónak alakú fejfák is (amelyeket – nem bizonyíthatóan – régi magyar csónakban való temetkezéssel hoztak kapcsolatba, kiképzésében a csónakba temetett ember képmását látva). Ennek háta nem lapos, hanem a törzs hátán él fut végig.” Magyar Néprajzi Lexikon, <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-167.html>, megnyitva 2017. május 6.

⁶⁰⁷ Magyar Néprajzi Lexikon, <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-167.html>, megnyitva 2017. Május 6.

⁶⁰⁸ Solymossy Sándor: Ősi fejfaformák népünkénél (képekkel). – Enthographia, 1930, 72

⁶⁰⁹ Heit, 2003, 129

„A reformátusoknak csónak alakú fejfát készítettek. A fejfát már előre kiválasztották a családtagok, például mamának is le volt téve egy hatalmas nagy akácfa és mama mondta, hogy azért van itt a góré előtt, hogy majd ebből lesz az én fejfám (...) a nagyapámnak még a mi udvarunkon faragták ki. Voltak fafaragók, akik tudták a faragást és a díszítést. (N. K.)

Ezeknek az akác fejfáknak volt egy vastag része, melyet mélyen a földbe ástak, felső részük pedig keskenyebb volt.

16. kép: Csónak alakú fejfa a Hegyaljai temetőben

A sírjelek is változáson mentek keresztül. Lassan elhagyták a fa fejfákat, melyek főleg akácfaából készültek, és amik egy-két generáción keresztül maradtak csak fenn. Helyükbe szintén csónakorrú, de vasból készült fejfákat állítanak, amit a család kb. egy év elteltével lecserél egyszerűbb műkőből vagy márványból készült síremlékre. Volt rá példa, hogy mögötte megtartották ezt a csónak alakú fejfát is. Néhány család kriptát állít. Ezek az új sírjelek már leginkább az elhunyt társadalmi rangját illetve vagyoni helyzetét jelzik.⁶¹⁰ A református egyház kérte a híveket, hogy a csónakorrú fejfákat – ha már nem állítják vissza egy újabb temetéskor – ne dobják be a sírba, hanem adják át az egyháznak megőrzés illetve emlékpark létrehozása céljából, melyeket a templomkert dél-nyugati részében állítanak fel.⁶¹¹ Ez a kezdeményezés eddig nem valósult meg.

⁶¹⁰ Heit: 2003, 129

⁶¹¹ Presbiteri jegyzőkönyv: 2001 ápr. 22

Régi sírokon még lehet látni fából készült fejfát. Ha nem készítették a családtagok másik fejfát, akkor maga a sír is elenyészik.

Mikor az én nagyapámat a frontról hazahozták akkor hozták vele a tábori keresztet is, amelyikkel el volt temetve. Előtte volt a csónak alakú fejfá és az előtt volt a sírkő, amit nagyapámék nagyon hamar megcsináltattak utána. Ahogy fokozatosan korhadt, azt kivették. (N. K.)

Sokáig Bihardiószezen is készítettek sírkövet, de ma már nincs sírköves.

Sírfeliratok

Mindkét temetőben főként magyar nyelvű sírfeliratokat találunk. Vegyes házasság esetén a sírfelirat legtöbbször vegyesen szerepel: a román félnek románul, míg a magyarnak magyar nyelven írják meg.

A régi fejfák hegyénél volt egy stilizált szomorúfűz, az ágakból indultak kisebb ágak, levél nélkül, mely nagyon népszerű díszítése a református temetők fejfáinak. Viski Károly a szalontai fejfák díszítéséről írt tanulmányában leírja, hogy a szomorúfűz csupán a fejfák díszítőeleme, más tárgyon nem használták díszítésként.⁶¹²

A szomorúfűz alatt szerepelt az ABFRA, azaz „A boldog feltámadás reménye alatt”, majd a következő felirattal kezdték: „E néma sírhalom alatt nyugszik...” Ha idős volt és volt fiatal is a családban ezzel a névvel akkor „id”, ha fiatal akkor „ifj”.

A régi fejfákon több adat szerepelt az elhunytáról, mint manapság. Szerepelt a születési és halálozási idő, évvel, hónappal és nappal együtt. Ma inkább csak évszámot találunk. Ezen kívül ráírták, hogy „Boldog házasságának .... évében meghalt”.

A vége a „Nyugodjék békében”, vagy „Béke porai felett”. Mivel jellemzően nem egyszemélyes sírok vannak, ezért kihagyják a betűk helyét, ha többes számban is fel kell írni: „Nyugodjanak békében” vagy „Béke poraik felett”.

Az utódok hiúságát most is jelzi, hogy odaírják: „Emeltette ....”.

A faragó műveltségétől, iskolázottságától függött, hogy volt-e helyesírási hiba vagy elírás a sírkőn. Most is találunk olyan sírköveket, amelyiken több helyesírási hiba is van, amin már nem lehet javítani. Sőt találunk olyat is, hogy rosszul van a név kiírva (pl.: Várdai helyett Váradi szerepel). Régi fejfákon nem tartották be a szótagolást, ahogy a betű fért ott hagyták félbe. Szóközt viszont hagytak. Mivel ezek nem voltak széles sírjelek, már rigmusok nem fértek rá.

---

⁶¹² Viski: 1913, 73

A legtöbb régi síron a nőknél megtaláljuk a lánykori nevet és a férje utáni nevet is (Erdőháti Gézané, szül. Bónis Margit). Ma már csak az egyiket vagy másikat írják ki, sokszor szerepel születési név. Becenevek írása nem jellemző a diószegiekre.

Ma már a feliratok is egyszerűbbek. Az „Itt nyugszik” után szerepel a név (nőknél inkább lánykori név), születési és halálzási idő, hány évet élt, és kérésre: „Béke poraira”, vagy „Nyugodjon békében”.

Már nincs olyan nagy nem tudom mi ráírva, ott is ugyanezek, de van aki kér valami különlegeset, pl: az egyik kliens kérte a Surda dalnak pár sorát, de ez nagyon ritka. Ezeket a vas fejfákat nem kell cserélni, csak a fát cserélték, de a vas az nagyon sokáig elég, legfeljebb lekopik az írás. Akkor, ha megkérnek, kimegyek, lefújom, 10 perc. Sőt, ha már van valaki a sírban, akkor mondom, h ne vegyenek újat hanem lefújom, és ráírom újra a 2, 3 nevet.. (R. E.)

A sírokon szentképet, fényképet, vagy egyéb szimbólumot csak elvétve találunk.

A temető ünnepei

A legnagyobb közösségi ünnep a halottak napja, mely felekezetenként ugyan eltérő időponthoz kötődik,⁶¹³ de Bihardiószegen, a környező falvakkal megegyezően, a reformátusok is november elsején tartják halottak napját. A halottakról való megemlékezést szolgálja a sírok gondozása, és halottak napja előtt a leggyakoribb a sírok rendbehozatala,⁶¹⁴ koszorút illetve virágot visznek az elhunyt hozzátartozóik sírjára.

Ekkor mindkét temetőben tartanak istentiszteletet az emlékezők vigasztalására. A gyertyagyújtás csak az utóbbi időben lett szokás. Ekkor megjelennek az elszármazottak is, főként november elsején, vagy az ezt megelőző vasárnap.

A sírásás

A sírásás fontos részét képezi a temetkezési szokássornak. 20-30 évvel ezelőtt még jellegzetesen társas munkának számított⁶¹⁵, hiszen a halott családtagjai, közeli ismerősei, szomszédjai közül kerültek ki a sírásók, mely feladatra önként jelentkeztek. Egyéb munkáikat félretéve, ezt tekintik elsőrendűnek, és minden férfi értett hozzá, hiszen többször is sor került e

---

⁶¹³ Mindenszentek (november 1.) és halottak napja (november 2.). Az előbbi a katolikusok, az utóbbi a protestánsok számára a halottak emlékezetének évenként ismétlődő nagy ünnepe. Kunt: 2005, 39

⁶¹⁴ Bartha: 2006, 166

⁶¹⁵ Kunt: 2005, 97

munka elvégzésére.⁶¹⁶ A sírásók minden új sír ásásakor figyelnek arra, hogy a régi sírokban ne tegyenek kárt.

Önkéntes alapon működött, és mindig figyeltek arra, hogy az egyik család visszament a másik családhoz sírt ásni. 5-6 ember kellett a megásásához, annál több nem, mivel egy bizonyos mélység elérése után már csak két vagy egy ember fért el. Ilyenkor mindig vitt a gyászoló család egyik nőtagja ételt és italt a temetőbe, és többször előfordult, hogy mire a sír elkészült a sírásók már részegek voltak.

Legtöbbször a temetés reggelén kezdték el ásni a sírt.

„...azt tartották, hogy akkor változik meg a halott színe, amikor elkezdik neki a sírt ásni. Mikor P. bácsit temettük akkor a testvérei megkérdezték, hogy miért vagyok én a sírásókkal. Mondtuk, hogy ezek rokonok és hogyha megsértjük őket akkor a következő temetéskor megáshatjuk magunknak a sírt, mert nem jönnek el. Még az E. temetésén, ami fél évvel később volt, azon még voltak, de később már fizetéses sírásók lettek, és ez a legtermészetesebb, mert ők tudják, hogy mit hogy kell csinálni. (...) A rokonokat meg se lehetett volna pénzzel sérteni sem, de meg kellett nekik nagyon köszönni, meg kellett hálálni, hogy részt vettek a sírásásban. (N. K.)

Ma már fizetett sírásók dolgoznak, négy férfi, akik állandóak, mindig mennek, ha szükség van rá, mely munkát a helyi temetkezési vállalkozó adja ki nekik. Ha szükséges ők viszik a 6 szál deszkát a koporsó tetejére.

Nagyon ritkán most is van, hogy ajánlkoznak segítségnek. Kihaltak már, öregek vannak, nem mennek. Ezek a fizetett sírásók nem rúgnak be, nem szabad nekik. Megkapják nyáron az 1-1 liter sört, télen fél liter pálinkát, ennyi jár a fizetés mellé meg egy hideg kaja, de tudják, hogy nem szabad inni, mert így lesz munkájuk. Lenne a telepen olcsóbban sírásó, ellenben berúgnak, mire be kell húzni a sírt. 22 éve mikor kezdtem még sok volt a jelentkező (családhoz tartozó önkéntes sírásók). Nekem ez a csapat már megvan jó pár éve. Egy-egy változott, vagy munkahelyre ment vagy menesztettem, mert nem fogadott szót és következő alkalommal nem hívtuk. Elmegyünk egy torra, becsülettel az emberek meghívnak, oda ülök közéjük mindig, hogy szemmel tartsam őket. (R. E.)

Ha egy személyes új sírt ásnak, annak 180 cm a mélysége, 220 cm a hossza és 1 m a szélessége. Jellemző a diószegi temetkezésre, hogy nemcsak egymás mellé temetkeznek a közeli családtagok, hanem egymásra engedik a koporsókat. Ha két személyes lesz a sír, akkor csak a mélysége változik, 220 cm-re.

Ha egy személyes a sír és több nem megy bele, vagy van már olyan sír, amiben van már halott és abba tesszük bele, akkor azt addig ássák amíg megérzik a deszkát az ásóval és akkor rátapossák a földet és oda engedik le a következő halottat. Van, ahol 2-3 is van, van olyan, hogy 4 koporsó is van egymáson. (R. E.)

---

⁶¹⁶ Kunt, 2005, 97

A sírásókat a temetés végeztével meghívják a halotti torra is.

A régi sírásók a sírban talált régi maradványokat eldobták, ma már amikor kész a sír, készítének az aljába, egy sarokba egy lyukat és beleteszik a maradványokat. Gyakran előfordul, hogy találnak, mivel az egyház engedélyezte, hogy ahol nincs hant, virág, fejfa, és a sírt nem gondozza senki, azt ki lehet adni újra. Főként az Ócska temetőben találnak maradványokat.

A temetők gondozása, hasznosítása

A temető sírhelyeken kívül eső földjeinek hasznosítása ma is a régi hagyományokat tükrözi.⁶¹⁷ A temető területe a kultikus-vallási funkciókon túl ma is része a gazdálkodás helyi rendszerének.⁶¹⁸ A temető haszna az egyházné volt, illetve különböző korokban az egyházhoz tartozó személyek is részesültek belőle. Az 1800-as évek végén például a gondnok, illetve a tanítók is részesültek a temetők hasznából.⁶¹⁹ Harangozói javadalom is volt az 1950-es években a temetőföld használatára.⁶²⁰ Később a hatvanas évektől a temetők kaszálóit a presbitérium hasznosította úgy, hogy 5 áras parcellákra osztva, évről évre árverés útján bérbe adták és a bérlők lucernával, később kukoricával vetették be. Ha a termésre nem volt vevő, akkor e föld jövedelme is az egyházközségé volt.⁶²¹

2002 után az Új temető földjét a Szőnyi társulás munkálta meg (többet ugyanúgy árverezik). Az egyház földjéből két darabot a néptanács hivatalosan két személynek odaadott, amire azok birtoklapot kaptak. Ugyanebben az évben az egyházközségtől elvett földeket az egyházmegye részére hivatalosan visszaigényelték.⁶²²

Balassa Iván írja, hogy jellemzően a temetők ma is gyümölcsöskertként működnek,⁶²³ ami Bihardiószegre nem jellemző. Ha mégis találunk gyümölcsfát, azt nem ültették, hanem annak magját a madarak hordták oda. 2005-ben pedig a presbitérium megszavazta, hogy a lopások és a garázdaság miatt a temetőbe nem szabad gyümölcsfát ültetni csak díszfát és díszcserjét, sőt, még a meglévő diófákat is kivágták, mert leverték róla a diót, letörték az ágakat, amivel kárt tettek a sírokban.⁶²⁴ Leginkább akác, orgona, gesztenye található ma temetőinkben. Az Ócska temetőben levő gesztenyefák adatközlőim szerint terhére van azoknak, akiknek a sír közelében vannak,

---

⁶¹⁷ Bartha: 2006, 168

⁶¹⁸ Bartha: 2006, 167

⁶¹⁹ Molnár János: 1885, 136

⁶²⁰ Presbitérii jegyzőkönyv, 1958. március 23

⁶²¹ Presbitérii jegyzőkönyv: 1966. november 20

⁶²² Presbitérii jegyzőkönyv: 2002. április 7

⁶²³ Balassa 1973. 235.

⁶²⁴ Presbitérii jegyzőkönyv: 2005. április 10

mivel sok munkát igényel az utána való takarítás. Akinek terhére van, az kivágathatja, az egyház ebbe nem szól bele. Ilyenkor a kisebb ágakat az viheti el, aki kivágatta, a nagyobb darabok pedig az egyház tulajdonát képezik.

Ma a falusi temetőben a sírok uralkodó növényzetét a virágok alkotják.⁶²⁵ Bihardiószezen egynyári és évelő virágokat egyaránt ültetnek a sírokra, valamint jellemző még a bokrok, fenyőbokrok ültetése is. Régebben az árvácska általános volt és a sírra vetettek virágmagvakat, mint például a viola, öszirózsa, vagyis főként szezonvirágokat.

Ma már ez kultusz, főleg ha nemrég halt meg valakinek hozzátartozója, vagy ha fiatal volt, annál inkább, akkor járnak, gondozzák. Ma már rózsafa is van, tulipán is. Most arra törekednek, hogy ne kelljen sokat kijárni, mégis mutasson a virág. Ha mást nem is, a sírkő előtti részt műveljük meg, olyanokat ültetünk, hogy hóvirág, krizantém. Például a szarkaláb úgy terjedt el, hogy E. K. 6 tő szarkalábat hozott és a sógorom sírjának a lábához elültette. Azóta az a környék tele van szarkalábbal. Van egy bársonyos virág, a nyuszifül, ami az egész sírt betemeti, és nem sokat kell gondozni. Egyik alkalommal szoltam a szomszédnak, hogy „I. menjen ki az anyósa sírjához, mert kikelt a saláta”, mert az öszirózsamag a salátamaggal hasonlít. (N. K.)

Régen, még az ötvenes években a temetők gondozása, tisztántartása a „Temető bizottság” feladata volt, melynek tagjait a presbiterválasztás alkalmával jelöltek ki a presbiterek maguk közül. Mára ez annyiban módosult, hogy az egyik gondnok feladata ez, aki néhány presbiterrel évente több alkalommal kitakarítja a temetőt.

Most takarítgatjuk a temetőt, de kinkeservesen. Úgy, ahogy most rendben van a temető, mert hál’Istennek csak sikerült kitakarítani. Egy pár presbiter takarítja, megüink kaszával, jön a tiszteletes is. Motoros kaszával, villával, égetjük a szemetet, ahogy sikerül, elhordjuk, hogyha annyi gyűl össze, hogy nem sikerül elégetni, tehát folyamatosan karban tartjuk, tisztán tartjuk a temetőt. (K. G.)

Segítenek, akinek van kaszája meg bírja, de az a baj, hogy azok is öregek már. De nem csak a presbiterek kellene, hogy segítsenek hanem sokmindenki más. Temetőtakarításnál sok mindent kell csinálni: szemét, koszorúkat elszállítása. Sokan annyira nem képesek, ki van jelölve a szemétnak a helye, a koszorúkat ahova beteszik, sokszor a sírok közé teszik, nem tudsz bemenni közzé, ott kell meggyújtani. Az emberek is trehányak nagyon sok. (J. L.)

A Bihardószegi Református egyházra jellemző volt már a rászorultak segítése, például az egyik tűzkárosult presbiter, megkapta az újtemetői lucerna III. gypjának egy parcelláját segélyként 1959-ben,⁶²⁶ illetve az árvíz-károsultak részére felajánlották az ó- és újtemetőben levő lucernát 1970-ben.⁶²⁷

⁶²⁵ Bartha: 2006, 168

⁶²⁶ Presbiteri jegyzőkönyv: 1959. júl. 5

⁶²⁷ Presbiteri jegyzőkönyv: 1970. jún. 26

A temetők be vannak kerítve, kerítés, árok, valamint élő sövény védi a jószágoktól, betolakodóktól, de ennek ellenére szinte minden időben nagy problémát okozott a temetők állapota, főleg azokban a periódusokban, amikor nem volt temetőőr. A hegyaljai temetőből a kerítést több ízben is ellopták, az Ócska temetőben a sírköveket leborogatták, tartozékaikat szétszórták, a virágokat, koszorúkat eltulajdonították.⁶²⁸ Az Újtemetőben 21 sírt kidöntöttek, 2 kriptát kibontottak. Ezeket rendbe akarta hozni a református egyház.⁶²⁹

Most van egy temetőcsőszünk itt szegény, de hát az mit tud csinálni? Annyi, hogy nem hagyja, hogy a cigányok a lovakat, meg mindent bevigyék a temetőbe. (J. L.)

Temetkezés

A halál is átmeneti rítus, ha nem elmúlásként, hanem egy másik állapotba való átmenetként tekintünk rá.⁶³⁰ Kunt Ernő is átmeneti rítusként mutatja be a halálozáshoz kapcsolódó szokáskört: „a temetkezési szokások átmeneti rítusában maga a halott az, aki az utolsó – társadalmilag számon tartott biológiai – változáson ment keresztül: a halálon.”⁶³¹

Maga a temetés egy közösségi alkalom, mely Bartha Elek megfogalmazásában „a közösség legjelentősebb, ökumenikus vallásgyakorlási alkalmává válhat”⁶³² azáltal, hogy részt vesznek rajta a nem rendszeres templomlátogatók is.

A halálozás körüli rítusok első szakasza, az elvásztó rítus nehezen határolható körül, mivel senki nem tudja előre, hogy mikor fog bekövetkezni.⁶³³ Balázs Lajos az elvásztó rítus kezdetét a halál előjeleinek feltűnésétől a halál beállta utáni óráig tekinti.⁶³⁴ A disszertáció a halál előjeleire nem tér ki, mivel vallásos vonatkozásai nincsenek, így az elvásztó rítus kimarad. A halál beálltával⁶³⁵ kezdődő eltávolító rítussal kezdődik a helyi szokás bemutatása, melyet a koporsó sírba való leeresztésével, a záró egyházi szertartással, a lelkipásztor és a gyászolók távozásával tekinti Balázs lezártnak.⁶³⁶ Ezt követi a beavató, beépítő rítus,⁶³⁷ ami a halotti torral

---

⁶²⁸ Presbiteri jegyzőkönyv 1991. ápr. 28

⁶²⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1983. márc. 6

⁶³⁰ Kunt: 2005, 77

⁶³¹ Kunt, 2005, 87

⁶³² Bartha: 2006, 60

⁶³³ Balázs: 2015, 15

⁶³⁴ Balázs: 2015, 69

⁶³⁵ A halál beálltát Balázs mind az elvásztó, mind az eltávolító rítus körébe sorolja. Elvásztó rítusként tartja számon azért, mert úgy tartják, hogy a halál utáni egy órában a test még érez és hall (Balázs: 2015, 69), és a halál élettani bekövetkezésétől számítja eltávolító rítusnak (Balázs: 2015, 73).

⁶³⁶ Balázs: 2015, 142. Ugyanitt idézi Kuntot, aki máshol húzza meg e határt: „A halottat a felöltöztetéssel, a felravatalozással elválasztják élő környezetétől, halálának tényét eltemetésével, emlékének ápolásával beépítik a közösségi tudatba.” (Kunt: 1987, 73, idézi Balázs: 2015, 142)

⁶³⁷ Balázs Lajos illőbbnek tartja a beépítő rítus megnevezést a halálozás szokáskörében mint a beavató rítus megnevezést, ennek mintájára így használom ezentúl én is. (Balázs: 2015, 158)

veszi kezdetét és a gyász időszaka követ. Mindhárom rítusnak egyformán fontos társadalmi szerepe van.

A halál beállta után

Ha meghal valaki a családból, akkor kötelességük értesíteni a családot, közelebbi rokonságot arról, hogy meghalt.

Mikor S. L.-nak meghalt az apja, akkor L. eljött és elmondta, hogy az apja meg van halva. P. R. néniék felrötták neki, hogy nem tudott már errébb jönni, hogy megmondja, hogy meghalt az apja, tudniük nekik is rokonság volt. Ezt számon tartották, hogy elmenjenek. (N. K.)

A haláleset után a halottas háznál kiteszik a fekete zászlót, ami a temetkezési vállalkozó tulajdona és legtöbbször a koporsóval együtt viszik a halottas házhoz.

Minden temetésnek volt egy funerátora. Ő ment a papért, ő rendezkedett a nekrológról, amit általában valamelyik családtag készített el. Funerátor az volt, akit erre a funkcióra megkértek.

Sokszor volt olyan jó nekrológ, hogy nem is kellett semmit a pap hozzáadjon, hanem azt nyugodtan felhasználhatta. (G. Gy.)

A legközelebbi hozzátartozók beszerzik a halotti bizonyítványt, illetve megrendelik a koporsót, vagy már az előre elkészített koporsók közül vásárolnak egyet. A halottat az egyháznál is bejelentik, kifizetik a stólat, ami után megkezdik a harangozást. Érzékletesen önti szavakba Ujvári Zoltán a harangozás jeletését, jelentőségét: „a harang, a harangszó a halál bekövetkezésétől az elhunyt sírbatételéig mintegy jelző irányítója az eseményeknek, a temetés mozzanatainak. Kevés túlzással a harangot, a harangszót tarthatjuk a temetési szertartás nélkülözhetetlen élettelen-élő résztvevőjeként.”⁶³⁸

A harangozás minden felekezet saját templomában történik, bár van rá eset, hogy a katolikusok is a református templomban harangoztatnak, mivel az hangosabb. A templomban a harangozást a család rendeli meg. A temetés előtti napon harangoznak, ezt nevezik a hírharangnak, ami egy csendítés. Ez a harangszó jelzi a halott nemét is: ha férfi a halott, akkor három csendítés után húzzák össze a három harangot, ha nő, akkor kétszer, majd ezt követi a három harang összehúzósa. Gyermeknek három illetve kettő a legkisebb haranggal, majd a 3 három harang összehúzósa. Harangoznak halottnak reggel 8-kor, délben és 2-kor télen, 3-kor nyáron, és ezt a temetés napjáig ismétlik, ekkor már csak a három haranggal harangoznak.

---

⁶³⁸ Ujváry: 1975, 135

A halottnak szóló és bejelentő harangszó 5-8 perc, temetések alkalmával a gyűlő harangszó 5 perc, a temetést kísérő harangszó a helyzetnek megfelelő időtartamú.⁶³⁹

A halottnak megszakitásokkal harangoztak. Előbb összekondícsák a két harangot. Ha nő, akkor kettőt, egy megszakitás van közte, ha férfi, akkor 3, kétszer szakícsák meg, utána a nagy haranggal összehúzzák. De az eleje csak olyan kondítás, nem mind a 3 harangot egyszerre húzzák, hanem a kettőt csak. Viszont az emlékharangot csak a nagyharanggal harangozzák. (Sz. J)

A halál hírüladására szolgál még egy hirdetés, melyet a templomkert bejáratánál, illetve a temetkezési vállalkozónál függesztenek ki.

A temetés napján ugyancsak reggel, délben, és a temetés kezdetekor meghúzzák a harangot nagyharanggal, amit *gyűlőnek* neveznek (a temetésre való gyülekezést jelenti), majd 30-40 perc múlva a 3 haranggal harangoznak, jelezve, hogy viszik a halottat a sírhoz.

A halott felkészítése

A közeli rokonság és szomszédság és ma már a temetkezési vállalkozó segíti az eltávolítás rítusát. A halál beállta után a halottat legtöbbször a földre fektetik, kiegyenesítik, majd illően felöltöztetik. Az idősebb asszonyok gyakran előre elkészítik, hogy mit adjanak rájuk, vagy férjükre a haláluk után.

Általában amikor az ember úgy érzi, hogy nem sok van hátra, akkor batyuba összekötve tartja, és majd megmondja a családtagoknak, hogy hol van az a ruha, amit rá kell adni, hogyha meghal. (N. K.)

Régen a halottat a közeli nőrokonok, vagy idősebb asszonyok öltöztették, mára ez a szokás annyiban változott, hogy kérésre felöltözteti a temetkezési vállalkozó.

Elmondom a halottas háznál, hogy, ha nem öltöztetik fel, felöltöztetem én. Elég sokan kérik. Férfiakat meg is borotválom, ha kell. Ha felöltöztetik, tegyék le a hidegre, és terítsék le egy lepedővel. (R. B.)

A férfiakra általában fehér inget, sötét színű, legtöbbször fekete öltönyt adtak, de arra is volt példa, hogy a völegényi ruhában temették el.⁶⁴⁰ A nőkre fehér, esetleg fekete blúzt, fekete harisnyát és szoknyát adtak, fejükre fekete kendőt kötöttek. Ma már csak az idősebb asszonyokra kötnek kendőt, a fiatalabbakra, akik életükben nem hordtak kendőt, azoknak nem kötik be a fejét. Általában nem adnak lábbelit a halottra, csak harisnyában, vagy zokniban temetik el, a cipőt pedig kérésre a halott lába mellé teszik, de ez igen ritka.

⁶³⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1975. febr. 23

⁶⁴⁰ A jegyruhában való temetkezés szokása az Érmellék szomszédságában fekvő Hegyközben elterjedt szokás volt. (Kelemen: 1994, 11)

Hát, ha volt kérése, hogy mibe temessék el, akkor abba temették, de ha nem hagyta meg, hogy mibe temessék el, akkor általában egy fekete ruha volt még akkor nem kosztümök a régi időkbe, fekete ruha fekete kendő, fekete harisnya a nőszemélyeknek, a férfiaknak fehér ing s a fekete öltöny. (N. K.)

Mondjuk apunak szürke öltönye volt, mert a fekete nagyon kopott volt. a szürke öltönye volt jobb, ezért azt adtam rá, akiknek tetszett, tetszett, akinek nem, nem. (Sz. K.)

Nőknek szokták bekötni a fejét fekete kendővel, bár én ellenzem, ha ismertem és tudom, hogy sosem viselt kendőt akkor mondom, hogy ne kössék be. (R. E.)

Ha fiatal, eladó sorban lévő lány halt meg, azt fehér vagy menyasszonyi ruhába öltöztették, fiatal, még nem házas férfira pedig vőlegényi öltönyt adtak, mely szokás magyar nyelvterületen jellemző volt.⁶⁴¹

A barátnőm '72-be lett öngyilkos, még akkor Gavruca tiszteletes volt itt Diószegen segédlelkész, az temette, és azt menyasszonyi ruhába temették el, nem volt férjhez menve, de úgy temették el. (Sz. G.)

A halott gyermekeket is feketébe öltöztették, és fekete sapkát adtak a fejére. Ma már ez sem jellemző.

Az nagyon szívfájdító mikor gyereket temet az ember. Jó néhány volt már. Volt csecsemőm, Váradról cipősdobozban hozták haza és pici koporsót vittünk le. Itthon csináltam kispárnát, szemfedelel terítőt rá. Levittem a cigányokhoz fent volt a szekrény szélén a doboz a gyerekekkel. Viszont volt egy kisfiú, aki leesett az apja szekéréről, keresztül ment a szekér rajta, felboncolták, tiszta fekete volt mire temettük. Mielőtt indultunk a temetőbe az apja felcibálta a koporsó tetejét, hogy ő még egyszer akarja látni. Be is zárták majd az apját. (R. E.)

Ma már ezek a szokások kihalóban vannak, nagyon gyakori már az, hogy nem adnak fekete vagy sötét színű ruhát a halottra, főleg ha még nem volt idős.

Nőknél a korosabbaknak feketét szoktak adni, de a fiatalabbakra nem jellemző. .... mikor mentem öltöztetni hoznak nekem valami feketét. Neki volt egy gyönyörű kis piros kosztüme, mondtam, hogy adják azt ide, meg a piros magas sarkú cipőjét, azt mellé tettem. A szoknyát már ráadták mire mentem, egy ilyen nyári feketés-fehéres mintás szoknyát, azt nem vettem le. (R. E.)

A cigányoknál jellemző, hogy új ruhát vesznek, mindegy, hogy milyen csóró. Mondom, hogy mindegy a földnek, úgyse látszik, mert le van takarva. (R. E.)

A felöltöztetett halottat a földre tették, pokrócra, lepedőkre, és letakarták egy lepedővel, majd a temetés előtt koporsóba tették. Ma már öltöztetés után egyből koporsóba teszik. A koporsónál színében, anyagában, formájában nincs különbség arra nézve, hogy fiatal-e a halott, vagy idős; nő-e vagy férfi, csupán az illető család anyagi helyzetétől függ, hogy milyen koporsót

---

⁶⁴¹ Kunt Ernő írja, hogy ilyen eseteknél a temetés egyes elemei hasonlóságot mutatnak a házassággal, mivel úgy vélték, hogy a túlvilágon megkötötték a házasság (Kunt: 2005, 87)

választottak/választanak. A koporsó egyik oldalán szerepel a halott neve, a másikon, hogy hány évet élt.

A koporsóba a halottat hanyatt fektetik, kezét, lábát, fejét gondosan eligazítva. A kezét általában a mellén keresztbe rakják, vagy a teste mellé helyezik.

Néhány évvel ezelőtt még volt lepedő, kispárna és szemfedél. A legtöbb halottra már nem tesznek szemfedelet. Ritkán, ha van szemfedél, nem engedik a koporsón kívülre, hanem kettőbe hajtják és ráterítik a halottra. Ha a család kéri, csak akkor engedik ki. Van a koporsóban egy selyemtakaró, ami belülről a halottat takarja le. Kárpitozott a koporsó belső részének teteje és alja is, aminek van egy csipkés széle, ezt engedik a koporsón kívülre.

Ez a selyemtakaró nagyon praktikus dolog, mert ez komplett lefedi, nem látsz semmit. Ha kell, kitakarjuk az arcot. Viszont mikor csak szemfedél volt a halott átlátszott, ha levetted a tetejét. Így semmi nem látszik. Mielőtt lezárjuk a koporsót az előtt szoktam leteríteni. (R. E.)

A koporsót a temetésig a szobában hagyták. A kápolna megépítésétől a halottat oda viszik miután koporsóba tették.

Kellékek a koporsóban

A koporsóba helyezett tárgyak sora meglehetősen változatos Kunt Ernő szerint,⁶⁴² bár nem igazán jellemző a diószegi emberek temetkezésére.

Az elhunyt kezén a karikagyűrűt hagyták rajta akkor, ha életében is hordta, de legtöbbször a családtagok (a halott kérésére vagy a családtagok saját döntés alapján) levették. Az ínséges, vagy háborús időkben szinte mindenki levette a karikagyűrűt, nem engedhették meg magunknak azt, hogy a halottaikon hagyják.

Régen az aranyokat is rajta hagyták, de például a háború után, meg a nagy szegénységben nem hagyták már rajtuk. Biztos voltak olyan kulákok, akiknek sok aranyuk volt, de ezeknek a mi fajtánknak csak karikagyűrű volt, azt se mindig hagyták rajta. Meg az volt, hogy akik nősültek, azoknak az anyja, apja odaadta neki a gyűrűt, mert nem volt annyi pénz, vagy beolvastották, vagyis sok mindenkinek már meg se volt halála előtt, meg fülbevalót is. (Sz. K.)

Ma már nem jellemző, hogy ékszert hagynak a halotton. Legfőbb ok, amiért leveszik, hogy nehogy hozzányúljanak a sírhoz. Adatközlőim közül többen is elmondták, hogy leginkább azért veszik le az ékszereket, mert félő, hogy ha megtudják, hogy valami érték van a koporsóban,

---

⁶⁴² Kunt: 1990, 80

akkor azt feltörhetik. Volt erre példa is, amikor egyik külföldön élő és dolgozó cigányt eltemettek a Hegyaljai temetőben a sírt feldúlták, mert értékeket kerestek benne.

Ma már nem is mondják, hogy ékszerekkel együtt temetnek el valakit. A praktikusság nagyon nagy szerepet játszik, hogy később ne legyenek ebből problémák. Ha valakinek a rokonát évekkal ezelőtt úgy temették el, azt gondosan titkolják, nem mondják, mert ma már az élő ember semmitől sem fél, nem fél átoktól, halottól, halott szellemétől. (N.K.)

Nem túl gyakori, de előfordul, hogy az elhunyt számára kedves tárgyakat is a koporsóba teszik. Ezekkel a tárgyakkal az elhunyt lelki szükségleteiről szeretnének gondoskodni.⁶⁴³ Jellegzetes dolgokat tettek mellé: foglalkozására utaló tárgyat, a halott kedvenc dolgait, fényképeket, ételt, italt.

A botját, ha bottal járt az ember, vagy a fogsorát, tehát amit kérnek. Gyerekiknél játékokat szoktunk tenni, hál'Istennek ritka, de van. Volt olyan is, hogy meghalt a nagymama és a gyerek a kedvenc játékát mellé tette a nagymamának a koporsóba. Néha zsoltárt teszünk vagy fényképet. Volt olyan, hogy cukrot kellett mellé tenni csuporba, zsíros kenyeret tettünk mellé. Általános, hogy pálinkát, bort, cigarettát, ha iszákos volt, akkor tesszük. (R. E.)

Élő családtag fényképét viszont nem tették a koporsóba, mert attól féltek, hogy elviszi a halott magával.

Szokás volt még a halottól üzeni a túlvilágra valamelyik ősének.

Aki üzeni akart, az oda ment a ravatalhoz és elmondta az üzenetet. Az egyik temetésen ezt hallottam: „Mondja meg odaát idesapámnak, hogy bíró lett a fiából”. (N. K.)

Virrasztás

Bihardiószeg sajátos földrajzi fekvése, hogy az Érmellék és Bihar megye határán terül el, megfigyelhető szokásaiban is. Míg az Érmelléken általános a halott feletti virrasztás, Bihardiószegen ez nem volt szokás a reformátusok körében.⁶⁴⁴ Igaz, hogy a temetés előtti délután a legközelebbi rokonok ellátogattak a halottas házhoz, de ez a látogatás nem tartalmazta a virrasztást. Ilyenkor elvitték a koszorúkat is.

Nem vitt mindenki koszorút, még virágot se vittek, hanem ezek a viasszal átitatott falevél, művirág koszorúk voltak. Esetleg elviszik a koszorút, amit régebben csak a legközelebbi rokonok vittek, és ennyi. (N. K.)

Az 1970-as években, Kicsi József lelkész idejében, ahonnan ő idekerült, ott szokásos volt a virrasztás, ezért néhány esetben elment a halottas házhoz és megpróbált a virrasztás szertartása szerint eljárni, de a hívek nem fogadták jól ezt a számukra új mozzanatot, ezért a presbitériumon keresztül megköszönték és kijelentették, hogy továbbra sem

---

⁶⁴³ Munkácsi: 1900, 98

⁶⁴⁴ Az Érmellék szomszédságában levő Hegyközben sem szokás a virrasztás. Kelemen: 1994, 12

akarnak virrasztani. A tiszteletes megértette, hogy egyik legnagyobb hiba, ha a szokásokat megpróbálják megváltoztatni, mert a gyülekezet a régiekhez ragaszkodik. (N.K.)

A presbiteri jegyzőkönyvben a következőket találjuk erről:

„Presbiteri előzetes hozzájárulásával a pap gyakorlatba vette a gyászolók látogatását és a halottasházi istentisztelettel kapcsolatosan alaptalan vádakkal illetik egyesek, valamint idegen szokásnak minősítik azt, melyet lelkipásztor a gyülekezetben meghonosítani igyekszik. Tolnay István presbiter közli, hogy több felőlről buzdították arra, hogy presbitériumot olyan irányban befolyásolja, mely szerint presbitérium szüntesse be ezt a gyakorlatba vett szokást, melyet lelkipásztor ezen egyének szerint arra használ fel, hogy a meglátogatottaktól stólapénzt kérjen. Sokak szerint viszont jó szokás a gyászolók látogatása, és akik igénylik ott természetesen továbbra is fent kell tartani. Lelkipásztor közli, hogy tudja, hogy kitől ered a szóbeszéd. Közli azt is, h stóla ügyben alaptalan a vád, mert soha nem kért és a felemlített esetben az illető akart adni, de ő visszautasította, mint máskor is. Szomorúan állapítja meg, hogy íme, a legjobb szándékot, melyet a szentírás és anyaszentegyházunk hitvallásaiban gyökerező útmutatások alapján tett szokássá, rossz lelkületű egyének elferdítéseivel tönkre lehet tenni. Presbitérium a pap mellett áll az ügyben, támogatják, ha valaki kéri.”⁶⁴⁵

Temetés háztól

Bihardiószezen az 1990-es évek közepéig volt szokás a háztól való temetés (a kápolna megépítéséig és még utána is egy ideig, volt egy rövid idő, mikor mindkét helyről temettek).

A halottat, míg a koporsóba nem tették addig letették a földre, utána a koporsó fel volt állítva a ravatalra. Általában a tisztaszobában volt a ravatal, ha volt tisztaszoba. A koporsó nem volt lefedve. Sokszor még a legkésőbbi időpontban sem fedték le a halottat, csak akkor, ha az feltétlenül szükséges volt.

A kórházból hazahozták, reggelre meghalt, és a sok gyógyszer miatt felfúvódott és csak úgy tudták lezárni a koporsót, hogy ketten rátérdeltek. (R. E.)

Ekkor még a családtagok, közeli rokonok elbúcsúzhattak az elhunyttól. A gyerekek az mondták, hogy fogja meg a halott lábujját és akkor nem álmodik vele.

Ma már szinte mindenki ragaszkodik ahhoz, hogy tegyék rá a fedelet, hogy ne kíváncsiskodjanak, ne nézegessék.

---

⁶⁴⁵ Presbiteri jegyzőkönyv: 1976. március 21.

A gyászolókat mindig nyitott kapu várta. A legközelebbi hozzátartozók 1-2 órával a gyászszertartás kezdete előtt érkeztek a halottas házhoz. Az általuk hozott koszorúkat felakasztották az erre a célra előre elkészített helyekre: kerítésre, kapura, ha szükséges volt, szegeket vertek a lugasba vagy az udvarban néhány kijelölt helyre, és oda helyezték. Koszorút csak a családtagoknak illett vinni. Ezek papírból készültek, csak később jött divatba a fenyőből és az élő virágokból készült koszorú, ahogyan az a szokás is (városi hatásra⁶⁴⁶), hogy ma már szinte mindenki ezzel fejezik ki végtisztességét a halott iránt.

17. kép: Temetés 1940-ben

Újabb szokás volt, hogy szalagot tettek a gyászolóknak, mikor a koszorút hozták. Régen nagyobb méretű volt ez a szalag, akkora, hogy keresztül érte a karjukat és csak a családtagok viselték. A 70-es években még szokás volt az is, hogy vettek fehér zsebkendőt fekete széllel és fekete kendőt a halott gyermekeinek, unokáinak, a közeli családtagoknak.

Koszorún kívül mai napig szokás virágcsokrokat is vinni a temetésre (például bazsarózsát, rózsát, stb. attól függően, hogy milyen virág nyílott).

Az udvarra egy asztalt vittek, ami mögött állt a pap. Ezt letakarták fehér, legtöbbször csipke, de mindenféleképpen valamilyen veretes, értékes terítővel. Elhelyeztek még néhány széket is az idősebb asszonyok részére.

---

⁶⁴⁶ Balázs: 2015, 151

A koporsóra akkor tették rá a fedelet, amikor várták a papot. Régen szegelték a koporsót, ami az egyik legszívszorítóbb és leghátborzongatóbb pillanata volt a temetésnek, és a tetejére felerősítik a legközelebbi hozzátartozó koszorúját. Ma már minden koporsót csavaroznak.

A koporsót ezután leveszik a ravatalról. A ravatalt az udvarra viszik. Ezután a férfiak általában kézben hozzák ki a koporsót, és újra a ravatalra teszik. A halottat a koporsóba lábban menetirányba fektetik. Az udvaron a koporsót újra a ravatalra teszik, és a család koszorúival körbe kerítették.

Mikor a pap elindul otthonról, akkor harangoztak gyűlóre. A papot szekérral vitték a halottas házhoz, amiről mindig a család gondoskodott.

(...) az is teher volt a családnak, hogy a papnak jármű legyen. Autó nem volt. Volt szekér vagy kordély, kellett egy a papnak, egy amelyik viszi a koporsót. Akkor még magánszekerek voltak, vagy a kollektívának volt. (R. E.)

A pap csak az udvarra jött – a házba nem ment be – és a koporsó mögött, az ide helyezett asztalnál, a halott feje felőli oldalon megállt. Mellette állt a kántor, hátuk mögött az énekkari tagok, presbiterek, akik az énekben segítettek. A koporsó mellett egyik oldalon álltak a közvetlen családtagok (szülő, gyermek, unoka), másik oldalon a rokonok (unokatestvérek). A búcsúzni érkezők a gyászoló ház udvarán gyülekeztek, és rendszerint fekete vagy sötét színű ruhát öltöttek magukra.

Ez után kezdetét vette a szertartás, a búcsúztatás. A háznál tartott halottbúcsúztató megtalálható úgy a katolikusoknál, mint a protestánsoknál egyaránt⁶⁴⁷. A prédikációt mindig megpróbálták személyre szólóan megírni, és szigorúan ragaszkodtak ahhoz, hogy a temetés 60 perces legyen. Reformátusokra jellemző, hogy a szertartás végén a lelkipásztor elbúcsúzik a hozzátartozóktól. Adatközlőim szerint soha nem volt szokás a községben a halottbúcsúztatónak az a formája – mely reformátusokra egyébként sem jellemző – amely szerint a pap a halott nevében, első személyben búcsúzik a hozzátartozóktól⁶⁴⁸.

A 70-es évekig szokás volt a halottat a templomhoz vinni. Ha vitték, akkor a háznál csak egy rövid imát mondott a pap, és a hosszabb szertartás a templomban volt megtartva. Ha nem vitték, akkor az egész szertartás a háznál volt megtartva.

A szertartás után a koporsót feltették a gyászkocsira. Ezután következtek a koszorúk, virágcsokrok, melyeket szintén rátettek a gyászkocsira, majd elindult a menet az udvarról, és a

---

⁶⁴⁷ Bartha: 1995, 140

⁶⁴⁸ A témával foglalkozik Bartha Elek: 2002, 185-187

kaput becsukták. Egy esetre emlékeztek, amikor a halottat, (aki egy huszonéves legény volt, aki öngyilkos lett), a háztól a temetőig a barátai kézben vitték a koporsót.

18. kép: Temetési menet 1945-ben

A gyászkocsi előtt ment a pap szekérrel.

...ez a szekér (a múlt század közepéig) akkor volt ünnepélyes, ha fel volt téve a kas. Ez olyan volt, mint egy nagy kosár csak az egyik vége nyitott és magas volt és ennél a nyitott részénél tolták a szekérbe. A vesszőből font kast betették, és hátul feltették a karos ülést. Elöl ült az, aki hajtotta a lovakat és a családtagok, a többiek pedig a gáton (az úton) mentek utána. A járdán ment a kántor a fiúkkal, akik az éneket szolgáltatták és valahogy így maradt fenn az, hogy a temetésen a hívek nem énekelnek. Manapság már kezdenek énekelni, de régebben nem énekeltek. (N. K.)

1991-ben az egyház vásárolt egy lovas kocsit, ami után már a pap és a kántor is ezzel a szekérrel ment a temetésre,⁶⁴⁹ addig mindig a család gondoskodott róla. Elöl ment a pap a szekérrel, ami lépésben haladt, utána a gyászkocsi, majd pedig a család és a többi gyászoló, gyalog. A menet a település fő útvonálán haladt.

Szokás volt, hogy ha a szülői ház előtt ment el a gyászmenet, akkor ott megálltak a halottal, egy imát mondtak és egy éneket elénekeltek. Csak akkor álltak meg, ha azt a család kérte.

Anyum sógornője nagy beteg volt, ágyhoz volt kötve. S az ott az ablaka alatt nézte meg, sírt, ahogy megálltak ott a gyászmenettel s énekeltek. Ezt kérték a testvérei, hogy a szülői ház előtt álljanak meg vele. (Sz. G.)

⁶⁴⁹ Presbiteri jegyzőkönyv: 1991. április 28

Egyik adatközlőm egy humoros kis történetet mesélt el az egyik múlt század eleji temetésről:

Volt egy kántor, aki rosszban volt a gyógyszerészekkel, volt egy Kovács nevű gyógyszerész, és amikor ment a gyászmenet a gyógyszerertárhoz ért, mindig akkor zendítettek rá arra az énekre, hogy „Halál ellen nincs orvosság”. Ezt tűrte valameddig a gyógyszerész, de kiszólt a temetési menetre és odakiáltotta, hogy „de kankó ellen van”, tehát ő tudta a kántornak a betegségét. Ez vicc formájában volt, de ezzel a kántort eléggé lejáratták. (N. K.)

Templomból temetés

Szokás volt Bihardiószezen a templomból való temetkezés. 1827-1835 között bevitték a templomba, 1835-től⁶⁵⁰ az 1970-es évek közepéig pedig a koporsót bevitték a templomkertbe, ahol a portikusz előtti járdán állt a ravatalra letéve. A gyászolók bevonultak a templomba és ott tartották meg a második, hosszabb istentisztelet. A templomban ekkor gyászterítőket tettek fel az első padokra és az úr asztalára. Csak a papot és a feleségét volt szokás bentről, a templomból temetni, ők az oltár előtt voltak felravatalozva.

Régen a halottakat (...) én arra emlékszek, hogy ott kívül a blokk felőli részen, a cinterem (portikusz) előtt. Az Úr asztalával szembe, akkor a gyászoló család oda ült, és onnan vitték majd a temetőbe. Tehát a háztól mentünk a templomba. A templomban prédikálás volt, mert a háznál nem sok volt. Előtte ment a pap, vagy szekéren, vagy hintón, és azt énekkel kísérték. A rossz úton, sárba, volt, amelyik felborult vagy lecsúszott, az emberek meg a sárba, végig a gyászolók után. (Sz. K.)

Ez a szokás adatközlőim szerint akkor szűnt meg, mikor a templom mellett lévő tömbházat építették a '70-es években (hogy pontosan mikor, azt egyik adatközlőm sem tudta megmondani és a presbiteri jegyzőkönyvben sem volt leírva).

Ez ment egészen – 76 novemberbe halt meg anyám, még akkor a templomból temettek. De utánna mikor már íptették a blokkot (tömbházat), mert először csak a blokkot íptették, a postát nem, az csak ragasztva van hozzá. Utánna már nem lehetett, mert elzárták az útját, oszt nem tudott a gyáskocsi fordulni. Direkt úgy csinálták. Volt egy Stana nevű megyei titkár és azt mondta, hogy nem jövök Diószegre addig, míg én ezt a templomot látom, azír tettik elibe a postát, hogy takarják el. Úgyhogy azóta van ez, hogy csak háztúl temettek. (Sz. I)

1993-ban még volt egy eset, amikor a tragikus körülmények között elhunyt gondnokot és feleségét a portikuszban ravatalozták fel, őket onnan temették.

Akkor temettek valakit a templomtól, ha azt maga kérte vagy a háztól a temetőbe menet útjába esett. Ha nagyon nagy kerülőt kellett volna tenni, akkor ez a lépés kimaradt és a halottas háztól egyenesen a temetőbe vitték ki.

---

⁶⁵⁰ Darabont: 2003, 87

Csak azt vitték templomba, aki kívánta, hogy oda vigyék. Pl. vitték dédnagyapánkat, aki meghalt 1944 áprilisában vagy májusában. Mikor az én mamám olyan öreg volt, 80 év körül volt, és akkor is vitték a templomba a halottat, ő azt mondta, hogy őt nem kell templomba vinni. Az én nagybátyámat is vitték a templomba. Egy külön tortúra volt, mikor ezeket 45-ben, ő ugye a fronton volt, onnan hozták haza és a mi családukból öten haltak meg a második világháborúban, de engem a 3 éves gyereket vittek a temetésre, a saját kis lábamon. Én úgy emlékszem rá, hogy, mivel a blokk helyén volt egy hatalmas nagy tér, oda tették ki a koporsót, ott hagyták és mindenki bement a templomba. A templomból egyedül a papot és a papnét szabad temetni. Onnan temették Fias tiszteletest, és a tiszteletes nénit. Mindig ez volt előttem, hogy ott volt a hatalmas nagy tér, a templomkert előtt el lehetett menni a kastély oldalánál végig és ott volt a koporsó magába és mindenki odabent volt. (N. K.)

Akik a Csillagváros felől jöttek, volt, hogy ide kanyarodtak a templomig, mert nem olyan messzi volt, csak amelyik ott fent a felső részen, hogy azzal már nem jöttek vissza (Sz. G.)

Akik a Péterfián laktak, azokat már nem hozták fel a templomba, hanem csak háztól temették, mert nagyon nagy kerülő lett volna, hanem vitték az Ócska temetőbe. Székérrrel mentek, kísérték gyalog, sok időbe telt, míg kiértek. Most úri emberek a papok, mert egy óra alatt elpakolják. (Sz. I.)

Míg háztól temettek, addig a temetőbe csak a család és a közelebbi rokonok, barátok, szomszédok mentek ki, nem ment mindenki azok közül, akik a házhoz elmentek, útközben sokan lemaradoztak.

Temetés

A temetést legtöbbször a halál utáni második napon tartják. Kivételt képeznek azok az esetek, amikor a halott állapota miatt már másnap szükséges a temetés.

Ha látom, hogy következő napra meg fog indulni, akkor javaslom, hogy másnap temessék el. Ha el tudja rendezni a papírokat, mert már csinál olyat a doktornő, hogy 24 óráig nem adja ki a papírt az elhalálozás után. Ha el tudja rendezni, akkor van aki azt mondja, hogy igen. (R. E.)

Nyáron is jellemző, hogy már másnap eltemetik a halottat (itt is akadnak kivételek, akik kívárnák a két napot, függetlenül a halott állapotától).

A temetés reggelén a sírásók megkezdik a sír kiásását, hogy az időben elkészüljön. A sír helyét egyes esetekben a temető gondnoka vagy a pap jelöli ki. Sok esetben egy, már elhunyt közeli családtag sírjába temetkeznek (férj-feleség, szülők), míg más esetekben előre ki van hagyva a nyughely, ami általában valamely családtagjuk sírja mellett van, vagy egymásra temetkeznek. Bihardiószegen, ahogy a környező településeken is, ma is a padmalyos temetkezés a jellemző: a sírgödörbe régen oldal-, ma már fenékirányba üregeket ásnak, melyet gerendákkal, deszkákkal béleltek ki. Az egyes sír ritka, leginkább egész családokat, 2-4 személyt temetnek a padmalyos sírba.

Kiássuk a sírt, az aljátul felfele 55 centire hagyunk párkányt két felől és arra teszünk 3 rudat keresztül, és arra a 6 szál deszkát a koporsó tetejére. Tehát így nem megy föld a koporsóra. És hogyha hamarosan jön egy másik temetés utána, miután a fiúk ássák a sírt, megérzi a deszkát, nem vesz le több földet. Rátapossák és megy a következő rá. A régi padmaly az olyan, hogy amikor leérsz a fenekére a sírnak, hogy tovább már nem mész, akkor be oldalba beásnak, de már nem nagyon lehet, mert nincs szűz föld, mind ásott föld van és ha laza a föld, az beomlik, nem lehet. úgyhogy azt nagyon ritkán csinálunk, nagyon elvétve. Például a Hegyalatt, ott temettünk 4-et egymásra, ott muszáj volt, de akkor se padmalyt csináltunk, hanem inkább elvettünk a másik oldalából, mert muszáj volt abba beleszorítani mindet, az egész családot. Ahol ásott föld van, ott nem lehet. Volt valamikor rendes padmaly is, de mióta én temetek már nem. (R. E.)

Szokás még Érmelléken, hogy a koporsót náddal, fedik be. A környező településeken megtalálhatók ezek a szokások, de Bihardiószezen ez nem volt jellemző.

Ez Érmelléki sajátosság, több településen talákoztam vele, de itt Diószegen nem. Leengedik a koporsót és náddal fedik be. Tehát nem minden esetben tesznek deszkából padmalyt, hanem csak kizárólag nádat. Ők ezt azzal magyarázzák, hogy régen ez volt az egyszerűbben beszerezhető dolog, tehát mentek és simán vágtak négy kéve nádat. A másik az, hogy annak mindig van egy ilyen drasztikus lelki hatása, amikor dübörög a deszka, és ezt enyhíti a nád lényegesen, mert az felfogja ezt a földet és nem hallatszik. Mai napig Kágyán nádat használnak, pedig temetkezési vállalkozó temet ott is, de a család elkészíti ezeket a nádkévéket és ezt oda kiviszik. (B. L.)

A Hegyközben a padmaly deszkájára szalmát, tengerikórót tettek⁶⁵¹, a szomszédos Biharfélegyházán pedig újabban paplant tesznek a koporsóra, hogy ne hallatszódjon a föld dübörgése.

Előfordul az is, hogy előre, még életükben megcsináltatják maguknak a sírt. Leginkább betonnal befedett sírt készíttetnek, amire már minden fel van írva, kivéve a halálozás ideje, és az évszám.

A temetés kezdete általában 13-15 óra közé esik, ritkább esetben ennél később. Akkor temetnek későbbi időpontban, ha nagy meleg van vagy több temetés egy napon. A temetésre illik elmennie a rokonoknak, még a távolabbiaknak is, ismerősöknek, barátoknak. Főleg akkor figyelhető meg, hogy a falu nagy része elmegy egy temetésre, attól függetlenül, hogy a rokonsághoz tartozott-e vagy sem, ha fiatal személy halt meg, vagy pedig valakinek tragikus körülmények között történt a halála.

A temetőbe érve a koporsót letették a sír szájára. A koporsót a nyitott sír felett keresztbefektetett vasrudakra helyezik, amik mellé a köteleket is bekészítik. A pap a nyitott sírnál búcsúztatja el a halottat. Amikor a temetési menet a kiásott sírhoz ért, a hozzátartozók az elhunyt

---

⁶⁵¹ Kelemen: 1994, 18

lábához, a pap pedig a fejéhez állt, mellette a kántor foglal helyet. Szokás volt az énekkar megalakulása után (1922) az elhunyt énekkari tagnak, feleségének vagy szüleinek a temetésén énekelni. Más temetéseken az énekkar csak meghívásra, illeték ellenében lépett fel.⁶⁵² Ma már ez a szokás annyiban változott, hogy a pap, a kántor énekel. Ha részt vesz a temetésen énekkari tag, akkor oda szokott állni a lelkész és a kántor mögé, és segít az éneklésben. Még az 1980-as évekig szokás volt, hogy a kántor hívott magával jó hangú iskolás fiúkat, akik segítettek az éneklésben.

Jó ideje, míg még kis iskolások voltak, kiszemelték azt, akinek jó hangja volt, és hívták őket temetésekre, hogy menni kellett a kántorral, aki tudott, kaptak egy kis cukorkát, mikor mit adtak nekik, hogy ne magába énekeljen a kántor meg a pap, hanem mégis legyenek ott 4-5-10-en, attól függ, mert akkor is mentek a presbiterek énekelni, most is oda mennek, de akkor se volt minden presbiternek olyan jó hangja, olyan amilyen, de akinek jó hangja volt, az ment segíteni. (K.L.)

A családtagok és a hívek nem énekelnek, csak néha egy-egy temetésen lehet hallani a tömegeből is énekszót.

A búcsúztatás végeztével a rudakat kiveszik, és a kötelekkel a koporsót a sírba engedik. Ezt a műveletet a sírásók végzik. Ezután a sírásók behantolják a sírt. Ha ismert személyt temettek, akkor vittek több kapát és nem csak a sírásók hantoltak, hanem szinte megtiszteltetés volt, hogy besegíthet valaki a hantolásba.

A sírt manapság téglalap alakúra formázzák és miután kész lesz, ráteszik a koszorúkat.

Szeretem, ha szépen megcsináljuk a sírt. Téglalapra csináljuk, nem hegyesre csinálom, és annak legyen formája, és utána mi tisztán hagyunk mindent. (R. E.)

Temetés ideje alatt szól a harang kis megszakításokkal, és énekszóval is kísérik, míg a sírt el nem igazítják.

Régen a koszorúkat a síron tartották fél évig, akár egy évig is, míg papírkoszorúk voltak, manapság már 6 héten belül a közvetlen családtagok leveszik, mert élő fenyő, aminek lehullnak a levelei és bepiszkolja a sírt és a mellette levő területet. Kiválogatják a műkoszorúkat, azokat megtartják és visszateszik a sírra.

Temetés utáni napokban kimentek a családtagok a temetőbe és a szalagokról leírták, hogy kik vittek koszorút.

Ez most is így megy, nekünk is fel van írva, és akkor tudjuk, hogy nekünk azokra kötelességünk visszavinni. (N. K.)

---

⁶⁵² A Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve

Az elmúlt fél évszázadban a temetkezési szokások is nagyon sok változáson mentek át. A hagyományos temetkezés rendje is felbomlott, egyre több új szokás vette át a régiek helyét, ami által a temetés maga is egyszerűbbé vált.

1994-ben megépítették a ravatalozót a Hegyaljai temetőben, majd két év múlva, 1996-ban az Ócska temetőben is, ami által az emberek elkezdtek fokozatosan áttérni erre a fajta temetkezésre. Sokan még jó ideig azonban ragaszkodtak a régi szokáshoz, ami a házhoz való temetés volt.

Amikor a kápolnát készítették akkor az emberek rettenetesen ki voltak ellene, és átkozódtak, az egyik rokon mondta, hogy átkozott legyen az is, aki őt kiviszi a kápolnába, mert a háztól akarja, hogy eltemessék. (...) még a blokkba is itt tartották a halottat, nem viszik ki a házból. De a diószegi ember most már odáig jutott, hogy fél órán belül már kint van a halott, és ha éjszaka hal meg akkor Bözsike (a temetkezési vállalkozó) iccaka jön a motorral és viszi a halottat. Most már ez általánossá vált, akkor nagyon idegenkedtek tőle. (N. K.)

Miután megépült a ravatalozó még egy ideig temettek háztól is, mert voltak, akik kérték, voltak nyers-nyakas emberek, akik ragaszkodtak a háztól temetéshez. Utána volt egy határozat, hogy mostmár nem lehet csak a ravatalozótól temetni, és annak fizetni kellett, aki nem jön a ravatalozóba, szóval többet kellett fizetni azért, amiért a házhoz megy le a pap (kb. kétszer annyit), direkt azért, hogy az emberek szokták meg, és így szép lassan belement mindenki. Már a reformátusok közül senki sem temet háztól, még cigány se, csak ha szombatista. (Sz. I.)

A ravatalozónak is köszönhetően ma már egész egyszerűen zajlik a temetés. Miután a koporsóba a halottat beteszik, azonnal kiviszik a ravatalozóba és a temetésig ott tartják.

Mikor édesanyám is meghalt, vagy utána apám, (otthon) ott ravatalozták fel, azután takarítani kellett. Itt, ha magához szólítja az úr, kiviszik, ott felravatalozzák, onnan eltemetik, tisztába jön haza, azt a szobát kiszellőzteti, rendbe teszi, nem kell festetni meg takarítani. – (Sz. I.)

A család vagy a halott előzetes kérésétől függ, hogy a koporsót mikor zárják le. Nyitott marad a koporsó, ha a család meg akarja nézni, és ezt addig teheti meg, míg megérkezik a pap. Ekkor a koporsót lefedik, lecsavarozzák és kiviszik. Fedetlenül nem visznek ki az udvarra koporsót, tehát prédikáció csak fedett és lezárt koporsóval zajlik. A ravatalozóba nem megy be a pap, kint tartják a szertartást.

Nálunk az a megszokott, hogy amíg nem jön a pap addig látta, aki akarta, bár nem mindenkit engednek meg, van akinek saját kívánsága, hogy ne nézegessék őt halva, olyankor nem nyitjuk ki. Van, ahol a család kívánja úgy. (R. E.)

A szertartás megkezdése előtt a ravatalozóban harangoznak (legtöbbször a temetkezési vállalkozó, ritkábban a temetőcsész). Ezt hívják lélekarangnak, és akkor húzzák meg, mikor a

lelkész megérkezik. A pap felveszi a palástot, a sírásók a koporsót lezárják és kiviszik az ernyő alá, ahol a ravatallábra leteszik. A család koszorúit a koporsóra teszik, a megmaradt koszorúkat pedig a sírhoz viszik.

Eddig mindig kiabáltam, hogy „megkérek mindenkit, hogy vegyenek kézbe koszorút, vigyük le a sírhoz”. Most már megkérdem a családot, hogy engedik, hogy vigyük oda a koszorúkat a sírhoz? A fiúk akkor már kész vannak a gödörrel és akkor marad csak az, ami a koporsón van. olyan is volt, hogy nekem kellett vinni, mert nem volt elég ember. (R. E.)

A szertartás ma már rövidebb, 30-35 percnél nem több. Utána viszik a koporsót a sírhoz, aminek a menete az idők folyamán nem változott, így a fentebb leírtaktól nem különbözik.

Cigányok a református temetőben

Adatközlőim elmondása szerint igen nagy problémát okoz a cigányok temetkezése, mivel Bihardiószegen felekezeti temetők vannak, ezért más felekezetűeket vagy nem egyházfenntartókat nem szívesen temetnek. 2005-ben a presbitérium is megszavazta, hogy más vallású nem temetkezhet a református temetőbe.⁶⁵³

Régebben megvolt a helyük a temetőben.

Valamikor a hegy alatt az országúttól a főbejáratnál jobb oldalra, oda temetkeztek. Nem törődnek már, mennek már sziltire. Ahol látnak egy helyet, neki az apja, ha oda van temetve, oda akar ű is menni. (Sz. I.)

A cigányok csekély része magát reformátusnak vallja azért, mert megkeresztelték őket, de a református közösség úgy tartja, hogy csak a keresztség által még nem lesznek hívek, mivel nem konfirmáltak és egyházfenntartói járulékot nem fizetnek.

A Hegyaljai temetőbe a cigányok temetkeznek agyba-fűbe, mert azt mondják, hogy űk reformátusok. De nem református egy se, mer űk avval vannak, hogy akit megkeresztelnek, az református, mondtam neki, hogy az a református, aki az egyházadóját fizeti, lekonfirmált, és ad egy kis adományt. Mostmár sokat közülük eltemet a szombatista pap. Mert mi ugye megvesszük a sírhelyet is, meg fizetjük az egyházadót. Volt olyan, hogy hárman mentünk ki mikor cigányt temettek, hogy megmutassuk, hogy ide temessíték. A magyar rátemet a sírra, de a cigány nem, csak mellé, nekik ez a szokásuk, meg az, hogy ne fizessenek semmit. (F. J.)

Legtöbben a cigányok közül azonban nem igénylik a református temetési szertartást, csak a temetkezési helyre tartanak igényt. Egy részük az adventista felekezethez tartozik (Bihardiószegen szombatistáknak nevezik őket), a legtöbbben azonban nem tartoznak semmilyen felekezethez.

---

⁶⁵³ Presbiteri jegyzőkönyv: 2005. április 10.

Ők egymás között meg vannak egyezve ezzel kapcsolatban, a legnagyobb gond az, hogy temetkezési hely nincs, vagy a reformátusok vagy a katolikusok temetik el, az ortodoxok nem temetnek el egyet sem. (B. L.)

Adatközlőim szerint ez nemcsak azért okoz problémát, mert nincs elég hely, hanem azért is, mert az eddigi íratlan szabályokat nem követik, nem ezek szerint temetkeznek és viselkednek, illetve hozzák a saját kultúrájukat, halottkultuszaikat, szokásaikat a temetőbe a halottaikkal együtt.

Ugye megjelentek a rózsaszín sírok a hegyaljai temetőbe, lehet látni az útról, már két sír is szép babarózsaszínre van lemeszelve. Például tegnap is megálltam a temetőnél, és 3 cigánycsalád a síron sörözött és töltögették a sírra, mert születésnapja van az illetőnek, aki oda el van temetve. Tehát ezek olyan szokások, amik nekik természetesek, de a mi kultúránkhoz nem tartozik hozzá, megbotránkoztatja a mi embereinket azért ez nem jó, láttuk már halottak napján, hogy zenét hallgatnak a temetőbe, olyan is volt, hogy rájuk kellett szólni. Ez nekünk nem hiányzik, ezt próbáljuk orvosolni minél előbb, ha még lehet egyáltalán. (B. L.)

Jellemző rájuk az is, hogy nem tartják be a sírsorokkal kapcsolatos szabályokat sem.

Kimegy a pap, elmondja, hogy ettől-eddig ászod, de neki nem elég annyi, mint nekünk, mert ők még kiteglázzák alul. Sőt, sokszor becsapták a papot, mert felhúzták kriptának, és ugye kriptának más a tarifája. (R. E.)

(...) ki kell menni minden alkalommal, megmutatni a sírokat sorba, egy bizonyos távolságot két sír között, és akkor ők kiteglázzák, de hát ezt meg kellene fizetni, mert van egy rendszabály, amit be kellene tartani, ha kiteglázott vagy állandó sírhelyet akarsz annak van egy bizonyos taxája amit ki kell fizetni. (J. L.)

Nem vesznek semmit figyelembe, hogy a fejfa sorba legyen. (Sz. I.)

2005-ben a presbitérium megszavazta, hogy a temetőbe ne temessenek más felekezetűeket.

Most úgy tudják megfogni őket, hogy egy temetés alkalmával 5 évre visszamenőleg ki kell fizesse az egyházi járulékot, nemcsak annak az egy személynek hanem az egész családnak. Most nagyon sokan átmertek a jehovista vagy szombatista vallásra a cigányok közül, mert ott jön egy balik, mond valamit oszt eltemetik. De vannak most jobb módú cigányok, azok már kifizetik a díjat. (Sz. I.)

A jelenlegi tiszteletes megpróbálta megoldani ezt a problémát azzal, hogy megtagadta a temetést azzal az indokkal, hogy nincs a református temetőben hozzátartozója, de különböző érdekvédelmi szervezetek nem nézték jó szemmel ezt.

Mondtam nekik, tessék idefigyelni, ha önnek az udvarára betemetkezne egy idegen, akkor ön mit szólna hozzá? Hát azt nem lehet. Na, pont erről beszélünk, nekünk saját tulajdon a temetőnk, a mi híveink vették drága pénzért vagy adták, vagy adományozták, vagy csinálták, ahogy tudták, és akkor ide hadd válogassuk már meg ki temetiünk be. (B. L.)

Megegyezett a két felekezet, a római katolikus és a református, hogy ugyanolyan összegben adják nekik a sírhelyet, hogy ne tudják őket egymás ellen kijátszani. A megoldást abban látják, ha létrehoznának egy közösségi temetőt azok részére, akik nem tartoznak semmilyen felekezethez. Ennek érdekében már az intézkedés megtörtént, 2014-ben a polgármesteri hivatalhoz benyújtottak egy kérvényt, hogy az adventisták számára jelöljenek ki új temetőt mivel református temetőnkben kevés hely van”.⁶⁵⁴

...a református temető végében ahol olyan gyepes van, ott adjanak nekik vagy 2 hektárt. Elfogadnák, főleg a szombatisták. Fel is lett minden felekezet hívva a néptanácsához, hogy egy köztemető legyen, mindenkinek. A cigány is azt mondja, hogy ők vannak vagy 170-en adventisták, ő azért felel, de a többiért nem felel. De az új törvény szerint nem lehet, mert akkor kell kápolnát csinálni, kutatót, védcét, és azt mi csináljuk meg nekik, mikor még a miénkbe sincs. (F. J.)

Nem lehet csinálni a cigányokkal semmit, mert azt mondják, hogy diszkriminálod őket. Azért mondtam, hogy csak vallási vonalon tudjuk ezt megoldani, tehát szombatista temető lesz, ahogy van katolikus, ortodox, és akkor itt nem mondhatod azt, hogy mi kiteszük őket vagy kitiltjuk. Csak soknak ott van apja anyja és mostmár jogát tartja hozzá, hogy ő is oda akar temetni. Nagy problémák lesznek itt, sokkal nagyobbak. (J. L.)

A tor

A halotti tor ismert szokás a szomszéd és a rokon népeknél egyaránt,⁶⁵⁵ és a beépítő rítus első, indító mozzanata, melyen már oldottabb a hangulat. „A gyászoló közönség már maga mögött tudja a temetés (az eltávolítás) lezárt tényét, így az életbe, az élők közé, az otthonba való visszatérés hangulatában, érzéseivel „ül be” az alamizsnás (toros) asztal mellé.”⁶⁵⁶

Bihardiószegen a torra meghívják a közvetlen családtagokat, barátokat, szomszédokat, messziről jött rokonokat, ezen kívül a papot, kántort, a sírásókat (és a temetkezési vállalkozót). Személyre szól a meghívás, egyenként hív meg mindenkit az egyik családtag vagy nagyon közeli barát. A torra való meghívásra akkor kerül sor, mikor mennek részvétet nyilvánítani, vagy a temetés végén.

A toron a közeli családtagok főztek, és húsleves kockatésztával, pörkölt krumplival és kalács volt legtöbbször terítéken. Ha nem akartak két fogást készíteni, akkor főztek egy kiadósabb levest, általában gulyáslevest és utána vagy fánkot, vagy kalácsot szolgáltak fel.

Az én nagyanyám az minden évben Anyuval megcsináltatta a kockás tésztát a halotti torra. Meg volt határozva, hogy hány tojásból, hány levélből legyen. Azt Anyu télen mindig megcsinálta és nyáron mindig elhasználtuk. Amikor eljött az, hogy kevesebb

⁶⁵⁴ Presbiteri jegyzőkönyv: 2014. jún. 12

⁶⁵⁵ Róheim: 1925, 179-205.

⁶⁵⁶ Balázs: 2015, 195

munka lett akkor Anyu mindig mondta, hogy csináljam meg Anyukának a tésztát, mert aztán kiátkoz, ha nem lesz meg a tészta a halotti torára. Hát sokszor meg kellett csinálja, mer' Mama is 93 éves volt mikor meghalt. (...) Emlékszem rá, 47-ben, 5 éves voltam, amikor meghalt P. bácsi. A halotti tor volt a G. házába a nagy szobába, és benniünket, mint két szegény árva gyermeket mindenhova vittek mamával. (...) A temetésre nem emlékszem, csak arra, hogy a toron a húsleveshez ez a kockás tészta volt. (N. K.)

Italok közül borral és pálinkával kínálták a gyászolókat, ezért sokszor előfordult, hogy az alkalomhoz nem illő hangulat, multság kerekedett belőle, sokszor berúgtak, énekeltek és táncoltak is a toron. Kunt Ernő írja, hogy a toron való mulatozás nem kegyeletsértés, inkább tekinthető a gyászolók fellélegzésének.⁶⁵⁷

Toron még táncoltak is. Szegény családoknál akkor laktak jól, nagyobb mennyiségű italt is fogyasztottak és a végén már táncoltak, mulattak is, vagy pedig összeverekedtek, az is előfordult. A sírásók is berúgtak. A falusi ember nagyon szereti az italt. (K. M.)

A tort vagy a halottas háznál vagy egy közeli rokonnál tartották. Az utóbbi években volt, aki kibérelte a Diakóniát, mivel ott több személyt tudtak vendégül látni. Oda vitték a hozzávalókat, és az ott dolgozó szakácsasszonyok főztek. Újabban az országút melletti vendéglőt is használják erre a célra, bár inkább a románok vették ezt igénybe, a magyarok közül nagyon kevesen.

Néhány évvel ezelőtt még nem nagyon volt példa arra, hogy valakinek nem rendeznek tort. Ma már a leggyakoribb az, hogy a temetőbe visznek ki kalácsot, vizet és pálinkát és azt a temetés végeztével a távozóknak adják. Ez a szokás városról terjedt át. Ritka ma már a háznál rendezett tor, de elvétve még van rá példa, főleg akkor, ha ez az elhunyt akarata volt.

A kalács nem olyan régen jött be, egy pár éve, aki nem akar csinálni tort vagy nincs hozzá tehetsége, hogy mégis ne szólják meg, akkor hoznak 2 vagy 3 szeletest kicsomagolva. A temetőajtóba egy kocsi hátuljából egy dobozból adják. Meg egy kis pálinka, vagy van, aki bort visz, üdítőt, nyáron vizet. Nálunk is kezdik felvenni, mint a románok, hogy nem kínálgatják a vizet, hanem mindenkinek adnak fél litert. A románok jól csinálják, nem utána adják, hanem előtte. Most volt egy olyan temetés, hogy nem volt semmi és az embereknek feltűnt. Elhiszem, hogy ez nem ünneplés, de a falu.... Sokszor azt mondjuk, hogy nem adunk a falu szájára semmit. Kell valami, hogy mégis emlékezetes legyen, meg ennyit csak megérdemel az én anyám vagy apám. (R. E.)

A halotti tor az utolsó esemény, mely a közösség felé irányul.

---

⁶⁵⁷ Kunt: 2005, 195

Gyász

„A halál révén sérülékennyé vált kisközösségek és az azokat integráló nagyobb közösség kapcsolatának újjárendeződését biztosítja és vezeti le a gyász, mint kulturális intézmény”.⁶⁵⁸ „A gyász nem más, mint a hiány reprezentálása”;⁶⁵⁹ egy hozzátartozó elvesztése után a közösség tagjai még sokáig rászorulnak a környezetükben élők segítségére, illetve kíméletére, védelmére. A közösség többi tagjától való elkülönítést szolgálja a gyász a megkülönböztető jegyeivel, mint az öltözet, életmód.⁶⁶⁰

A temetés napjától kezdve a családtagok, ha csak tehetik fekete ruhát viselnek. Tartózkodnak a mulatástól.

Utána nem lehetett szórakozni, elmenni mulatságokba, lakodalmakba, sőt, később a rádiót sem szabadott kinyitni és tévét sem szabadott nézni, kötelező volt ily módon meggyászolni. (N. K.)

Házastársat, szülőt, testvért egy évig gyászoltak, nagyszülőt fél évig, keresztszülőt, rokont két-három hónapig. Régen ez idő alatt hordták a fekete szalagot is a kabátjukon.

A temetés utáni vasárnapi istentisztelet keretében a lelkész megemlékezik a halottról. Ilyenkor a közeli családtagoknak illik elmenni még akkor is, ha máskor nem járnak. Jellemző még az is, hogy akinek abban az évben közeli hozzátartozója hal meg, Óesztendő napján is elmegy templomba, mert akkor is megemlékeznek az abban az évben elhunyt református hívekről.

A temetés utáni hat héten belül távolítják el a sírról a koszorúkat, virágokat, s ezután egy éven belül legtöbbször síremléket emeltetnek.

Szoktak még a halál után emlékharangot húzatni az elhunyt családtagoknak, amit a helyi lapban, az *Együtt* folyóiratban is megírnak. Sokszor lehet látni, hogy az újságban is megemlékeznek halottjaikról.

A gyász időszakának leteltével végleg kiválik a közösségből az egyén.

---

⁶⁵⁸ Kunt, 2005, 15

⁶⁵⁹ Kunt, 2003, 28

⁶⁶⁰ Kunt, 2003, 28

9. ÖSSZEGZÉS

A kutatás a bihardiószezi református egyház, változásait, intézményeit, valamint a valláshoz kapcsolódó ünnepeket foglalja össze, fókuszálva az általános jelenségekre, ugyanakkor kiemelve az egyedi jelenségeket is.

Alkalmazott módszereim a résztvevő megfigyelés, az interjú, és felhasználtam olyan egyházi iratokat, melyek a kutatás szempontjából hasznos információkkal szolgáltak, úgy mint a Bihardiószezi Református Egyház gyűléseinek jegyzőkönyve 1956-2016 között, Bihardiószezi Református Egyházközség – Konfirmáltak anyakönyve (1908-1935, 1936-1972, 1973-2016), A Bihardiószezi Református Egyházi Énekkar Évkönyve. (1922-1958), és A Bihardiószezi Lorántffy Zsuzsanna Nőszövetség jegyzőkönyve (1993-1999 között), valamint a lelkészi jelentések. Ezek a dokumentumok segítettek a kutatást, hozzájárultak ahhoz, hogy összefüggő és egységes kép alakuljon ki a fent említett témakörökről, így valósítva meg ezek egészének részletes, értelmező leírását.

A disszertáció három nagyobb témakörre tagolódik.

Az első részben Bihardiószeg **egyház történetét** mutatom be, melybe belefoglaltam a vallásos környezet tárgyi megnyilvánulásait, a református egyházhoz tartozó ingó- és ingatlanok történetét és működését. Ezek közül legfontosabb a több mint 400 éve épült templom, amely a hivatalos istentisztelet helyszínéül szolgál, de helyet ad a közösségi kultuszon kívül más vallásos alkalmaknak is, például az emberélet fordulóinak szokásainak. A fejezetben kerülnek bemutatásra a templom fontosabb „tartozékai”, mint az orgona – melyet többször javítottak ugyan, de ma is eredeti állapotában található –, harangok, emlékművek, emléktáblák, klenódiумok. A tárgyi anyagok leírását követően bemutatásra kerül a hívek ülésrendje és az énekeskönyv, valamint a harang szerepének felvázolása a közösség életében, kitérve a harangozás rendjére hétköznapiokon, vásár- és ünnepnapokon illetve temetések alkalmával.

Kiemelkedő a községben az egyházi tisztségeket betöltő személyek szerepe, úgy, mint a lelkipásztorok, kántorok, presbitérium, gondnokok. A disszertáció kitér ezen tisztségviselők megválasztásának szokására, munkásságára, valamint a tisztségek és hozzárendelt feladatok, felelősségek időbeni változására. Egyházi, levéltári iratok alapján vázolólok az 1893-2017 között szolgáló lelkészek életútját, mivel a kutatás tapasztalatai szerint a mindenkori lelkipásztor személye a legmeghatározóbb, hiszen ő van a legnagyobb hatással a gyülekezeti életre, a helyi

vallási élet vezetője. Személyiségével, tetteivel, életével meg tudta/tudja ragadni a református lelkeket, összefogást, közösséget tud teremteni. A lelkész a társadalmi hierarchia csúcsán áll, hívei a papi hivatásra napjainkban is „szent” hivatásként tekintenek, ami együtt jár a példamutató, feddhetetlen étellel, így a falubeliek ezt el is várják a mindenkori lelkésztől, és ha nem tartják be a tízparancsolatot, az még évtizedekig él a köztudatban.

A községben jól működő egyházi közösséget találunk, mely mindig építi önmagát. Domináns az egyház kulturális és szociális szférában való részvétele, vallásos indíttatással különféle mozgalmak, szervezetek működnek, karitatív, oktató, gondozó, kulturális munkát végezve, segítve az egyház működését, képviselve azt különböző rendezvényeken. Ezek a következők: énekkarok, nőszövetség, Ifjúsági Keresztyén Egyesület, diakóniai ház. Ezek a szerveződések fontos részét képezik az egyházi életnek, s ezáltal az egyházi jelenlét, aktivitás átszövi a református hívő lelkek egész életét, ami ezáltal nem merül ki csupán a vasárnapi istentiszteleten való részvételben. Ugyanakkor ezeken az intézményeken keresztül kapcsolódik az egyház a mindennapi élethez és a szigorú vallási funkcion túl egyéb szociális és integráló társadalmi funkciókat is ellát.

A következő nagy fejezet a vallásos életet mutatja be a vallásszocializáción és a vallásgyakorláson keresztül.

Először a **vallásszocializáció** témakörét tárgyalom, melynek egyik formája a vallásos ismeretek áthagyományozódása egyik generációról a másikra, és amely egy életen át tartó tanulási folyamatot jelent az egyén számára. E célból áttekintettem az elsődleges és másodlagos vallásszocializációs közegeket: a családot, iskolát és egyházat. A fejezetben belül kitértem a vallásos viselkedés megtanulásában fontos szerepet játszó imákra, magatartási formákra, melyek meghatározzák és megalapozzák az egyén vallásosságát. Kiderült, hogy az imákra, imádkozásra elsősorban nem vallásos kötelezettségként tekintenek a diószegiek, hanem ez egyéni igény. A család az a szocializációs közeg, melyben a legfontosabb normák, értékek és attitűdök átadódnak, így meghatározója annak, hogy a gyermek majdan felnőttként vallásos lesz vagy sem. Összességében azt lehet mondani, hogy a vallásszocializáció lassan kikerült a család köréből, és egyre inkább az iskola és az egyház veszi át ennek a szerepét. Magukat vallásosnak valló családok körében még ma is természetes, hogy a gyerekeiknek átadják a vallásos ismereteket, főként az imákat, de egyre kevesebb az ilyen szülő, nagyszülő. Manapság ezeket a gyerekek nagy része az óvodában vagy az iskolai és egyházi vallásórán sajátítja el. Önmagában azonban az

iskola és az egyház által nyújtott vallási nevelés nem elégséges az egyén számára a majdani vallásos élethez, ha nem társul hozzá az otthonról hozott érték és norma.

A helyi vallás központi kultuszának az istentiszteletet tekinthetjük, melynek mind vallási, mind közösségi szerepe jelentős, így a **vallásgyakorlásról** az istentiszteletek látogatottságának tükrében esik szó. Lejegyeztem az istentiszteletek rendjét, az abban végbement változásokat, valamint a templomba járási szokásokat az 1800-as évek végétől napjainkig. A vallásgyakorlás tekintetében következtetésként vonható le, hogy az elmúlt másfél évszázad folyamán a 19. századtól kezdve fokozatosan esett vissza a templomba járók aránya, és egyre kevesebben jártak a korábbi időkhöz képest templomba. Drasztikus visszaesést viszont csak a kommunista rendszer ateizációs politikája eredményezett, amikor szankcionálták a templomi istentiszteleteken való részvételt az értelmiség, illetve a párttagok számára. A rendszerváltás után ismét fellendült a vallásos élet, a templomba járó hívek száma ugrásszerűen megnőtt, de ez a növekedés nem bizonyult tartósnak, hisz rövid időn belül újra csökkenni kezdett az istentiszteleteken való résztvevők száma. Az interjúk feldolgozása során arra is törekedtem, hogy a strukturális tényezők megállapításán túl a vallásgyakorlás mintáinak, attitűdjeinek egyéni okait is feltárjam, leírjam.

A harmadik fejezet az **emberi élet fordulópontjaihoz** kötődő vallásos szokások részletes leírását tartalmazza, úgy mint a keresztelő, konfirmáció, házasságkötés és temetés. Az életfordulós szokásokat Arnold van Gennep rítuselméletére alapozva, Balázs Lajos és Kósa László határfelosztásának használatával mutatom be és foglalom őket keretbe. Az elemzésben mindössze azok az események kapnak helyet, amelyek szükséges felvezetői a vallásos tartalmú rítusoknak, így a disszertáció nem tér ki több szokásnál az elválasztó rítus bemutatására – a dolgozat keretei nem teszik ezt lehetővé, ugyanakkor ez a tudatos hiányosság az elemzésnek egy korlátja is.

Fontosnak tartottam a szokások leírásánál a 20. század folyamán történt változások bemutatását is, így nemcsak a mai állapotokat vettem papírra, hanem beleszöttem a múlt még tudott, ismert szokáselemeit is, azért, hogy minél teljesebb képet kaphassunk a diószegi református közösség múltjáról és jelenéről egyaránt. Az életfordulós szokások jelentős változáson mentek át, melynek mértéke más és más. Vannak olyan elemek, melyek teljesen eltűntek (mint például a házasságkötés esetében a csigacsináló, temetés esetében a templomból való temetkezés, stb.), vannak, melyek formai módosuláson mentek át (pl. a halotti tor), másokban pedig tartalmi változások (pl. a lakodalom esetében az ajándékozás) következtek be. Helyszínük is módosult az

idők folyamán, hiszen míg néhány évtizeddel ezelőtt otthon, családi keretek között zajlottak ezek az ünnepek, addig ma már nagyon kevés példát találunk erre.

A **születéshez** kapcsolódó szokáskörben az egyházkelést és a keresztelést mutatom be részletesebben, vallásos vonatkozásuk miatt. A születéshez kapcsolódó merev szokások és szabályok lazultak az utóbbi évtizedekben, a babonák is megszűnni látszanak. Az egyházkelő szokása még él, de olyan formában módosult, hogy a gyermekágyi időszak után az édesanya elmegy a templomba, részt vesz az istentiszteleten, de ma már legtöbbször nem a templomba vezet az első útja. A keresztelő szokását viszont mai napig hagyományosan őrzik, fontosnak tartják a községben, még azok a református családok is, akik nem aktív tagjai az egyháznak.

A **konfirmáció** szintén fontos rítus a bihardiószegek szokáskörében, és a keresztelőhöz hasonlóan kötelezettséggként tekintenek rá még a templomba ritkán, vagy egyáltalán nem járó reformátusok is. Itt fontos szerep jut az iskolai keretek között tartott vallásóráknak, hiszen a beiskolázott, az egyházi érettségről tanúbizonyságot tevő fiatalokat a lelkész és vallástanár az iskolán keresztül eléri és be tudja integrálni a felkészítés folyamatába.

A **házasságkötési szokáskörnek** van a legkevesebb vallásos vonatkozása, de ez az egyéni élet egyik legjelentősebb eseménye, így indokoltnak láttam bemutatni a szokást. Míg ma, csupán az esküvő maga köthető a valláshoz, addig a 70-es évek végéig a 80-as évek elejéig az ifjú pár kötelező módon részt vett a lakodalom előtti istentiszteleten, amikor bejelentették a házasságkötést és az esküvőt követően is, amikor a menyasszony bemutatkozott, mint ifjú asszony. A lakodalom olyan közösségi megnyilvánulás, melyen a tágabb közösség is részt vesz, ami miatt sokkal nagyobb súly esik a külsőségekre, a hagyományok pontosabb betartására. Leírom a lakodalmas szokásokban a 20. század folyamán végbement változásokat az eljegyzéstől kezdődően egészen a lakodalom utáni napig. A kutatás kiterjed azoknak a mozzanatoknak a bemutatására is, melyek már évtizedek óta nem élnek, mint amilyen a csigacsináló, fekete ruha viselete, hérisz. Ezt a fejezetet színesítik a vőfélyversek, melyet a Bihardiószegeken évtizedeken át vőfélyként dolgozó adatközlőmtől származnak.

A temetés az egyén szimbolikus kivezetése az élők sorából. Ebben a fejezetben mutatom be a Bihardiószegeken lévő református temetőket – mint a Hegyaljai temető, Ócska temető és Újtemető – azok jellemzőit és a temetkezési szokásokat egyaránt a halál beálltától a temetés utáni gyász időszakáig. A **temetési szokáskörben** Bihardiószegeken az elmúlt évtizedekben számottevő változás történt az 1970-80-as évektől kezdődően, amikor a templomból történő temetkezés szokása megszűnt. A legtöbb változást azonban a ravatalozók megépítése hozta magával. Ez az új

mozzanata a temetkezésnek nehezen épült be a szokásrendszerbe, sokan tiltakoztak az új kötelezettségek ellen. Nagyon nehezen fogadta el a bihardiószei közösség azt, hogy a temetés formája jelentősen megváltozott, még akkor is, ha az új rendszer messzemenően kevesebb terhet rótt a családra, mint az előző temetkezési forma. Ennek köszönhetően megváltozott a halál beállta utáni időszak hagyománya is, hiszen a holttestet már nem a halottas háznál tartják, hanem a ravatalozónál. A ravatalozók megépülése után még hosszú ideig nem szívesen változtatott a közösség a háztól való temetkezés szokásán. Akkor zárult le végleg, amikor nagyobb anyagi terheléssel járt a háztól történő temetkezés, mint a ravatalozóból.

Megváltozott a halotthoz való viszony is. Évtizedekkel ezelőtt jelentősebb mértékben rendezte el a család a halottat, ami mára megváltozott, hiszen napjainkra jellemzőbb, hogy a temetkezési vállalkozó vállal magára mindent, ami a halott elrendezéséhez szükséges a halál beálltától a temetés napjáig.

A temetés is egyre inkább intézményesített formát öltött, hiszen évtizedekkel ezelőtt az előkészületeket a család végezte, addig mára már szinte minden kikerült a család kezéből, gondolok itt a halál beállta utáni időszakra, halott felkészítésére, a sírásásra, torra egyaránt. A tor szintén egyszerűbb formát öltött és az a városról átvett szokás lett az uralkodó, mely szerint a többség ma már nem rendez halotti tort, hanem kaláccsal és itallal kínálják a temetésről távozni kívánó gyászolókat.

Egy haláleset mindig aktivizálja a közösséget, bizonyítják a közösség felé, hogy a bajban összetartanak, mint család, amit a tágabb közösség elvárásaként támaszt a gyászolók felé, és a család kifejezi vele az elhunyt iránti tiszteletet. A temetéssel kapcsolatos szokások a halált – ahogyan Durkheim is megfogalmazza – társadalmi ténnyé formálják. Az élők köréből eltávoznak és a halotti közösség körébe kerülnek, és ezt az átkerülést az élők közössége segíti elő.

Minden esetben igyekeztem felvázolni azokat a konfliktusokat és problémákat is, melyek a közterhet viselő és nem viselők között merültek fel az utóbbi évtizedekben. Ez a községben etnikai jellegű probléma, hiszen főként a magyar és a cigány lakosság közötti konfliktusban lelhető fel. A probléma a keresztlés és a temetkezés esetében a legszembetűnőbb, mivel ezek esetében a református gyülekezet teherként éli meg azt, hogy a cigányok igényt tartanak a keresztségre, valamint a temetkezési helyre, annak ellenére, hogy az egyház felé irányuló

kötelezettségeknek nem tesznek eleget, vagyis járulékot nem fizetnek, nem konfirmálnak, templomba nem járnak.

Összegzésképpen elmondható, hogy a kutatás során alkalmazott szemléletmód hozzásegített ahhoz, hogy alapos, átfogó, elemző-leíró képet kaphassunk a bihardiószegei reformátusok vallásos életéről és a szorosan ehhez kapcsolódó attitűdökről, viselkedési mintákról, szokásokról és ezek változásairól. A módszertani eszköztár lehetővé tette, hogy a vallási keresztmetszetnek az egyéni és tágabb, strukturális és társadalmi körülményeit is megismerhessük. Az elméleti keret, amelyben mindezt értelmeztem, a továbbiakban is alkalmazható lesz, ugyanis a kutatás folytatását illetően elsőként a disszertációban szereplő témák kibővítése lesz a cél. Ilyen például az átmeneti rítusok körében a kimaradt szokáselemek, vagyis az elválasztó rítusok bemutatása. Ezen kívül a disszertációban már terjedelmi okokból sem kaptak helyet a kalendáris szokások, így a későbbiekben ezek ismertetésére is szeretnék sort keríteni.

10. AZ ÉRTEKEZÉS ÖSSZEFOGLALÓI

Az értekezés magyar nyelvű absztraktja

Tolnai Timea–Katalin

A BIHARDIÓSZEGI REFORMÁTUS EGYHÁZI ÉLET ÉS SZOKÁSOK A 20. SZÁZAD KÖZEPÉTŐL NAPJAINKIG

Kulcsszavak: Bihardiószeg, református, helyi vallás, vallásszocializáció, vallásgyakorlás, emberi élet fordulói, keresztelő, konfirmáció, házasságkötés, temetés

A vizsgált település Bihardiószeg, egy romániai, Bihar megyei község, ahol három nemzetiség él együtt: magyarok, románok és cigányok; a felekezeti hovatartozást illetően pedig református, ortodox, római katolikus, pünkösdistá, adventista vallásúakat találunk. A kutatás célcsoportja a községbeli református közösség. A református vallásúak túlnyomó többsége magyar nemzetiségű, csak kis számban találkozunk cigányokkal közöttük.

A kutatás célja a **helyi vallás** a megismerése, leírása, értelmezése, valamint változásainak, ismertetése, intézményeinek létrejövetele és azok bemutatása, valamint az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó szokások összegyűjtése. A dolgozatban azok a jelenségek kaptak helyet, melyek a vallás és a szokások alapját képezik, munkám során mindvégig a vallási szokások egészének részletes, értelmező leírására törekedtem.

A kérdések, melyekre választ kerestem, hogy az idők folyamán melyek voltak azok a vallásos változások, amelyeket a bihardiószei református gyülekezet megélt, mely tényezők vagy események váltották ki ezeket a változásokat. Szerettem volna megtudni, hogy a diószegi emberek mit tudnak, mit gondolnak a hitről, vallásról és az ahhoz kapcsolódó szokásokról nemcsak a mai szemmel, hanem visszaemlékezve a múlt század közepéig, összegyűjtve és leírva azok változásait. Amire elsősorban a hangsúlyt fektettem az a hit, annak gyakorlása, és a szokások megismerése, ezek részletei, képet kapván így a diószegi református közösség múltjáról és jelenéről, mint egészről.

Az adatgyűjtési technikák közül a résztvevő megfigyelés és az interjú mellett, a református egyház által rendelkezésemre bocsátott dokumentumok (presbiteri, énekkari,

nőszövetségi jegyzőkönyvek és keresztelési, konfirmálási és házasságkötési anyakönyvek) valamint a helyi sajtóban megjelent írások segítették a munkámat.

A disszertáció a témákat illetően három nagyobb részre tagolható.

Az első rész Bihardiószeg **egyház történetére** fókuszál, úgy, mint a vallásos környezet tárgyi megnyilvánulásai, vagyis a református egyházhoz tartozó ingóságok és ingatlanok történetét és működését vázolom, mint a templom, és a templomban levő fontosabb tárgyak: a műemlékorgona, harangok, emlékművek, emléktáblák, klenódiumok. Meghatározó a községben az egyházi tisztségeket betöltő személyek szerepe, úgy, mint a lelkipásztorok, kántorok, presbitérium, gondnokok. A disszertáció kitér a megválasztásuk történetére, munkásságukra, feladataikra valamint e tisztségek időbeni változására; valamint vázolom az 1893-2017 között szolgáló lelkészek életútját. A fejezethez tartoznak azok a Bihardiószegen működő egyházi szerveződések, melyek az egyházhoz szorosan kötődnek, úgy, mint az énekkarok, nőszövetség, Ifjúsági Keresztyén Egyesület, diakóniai ház, melyek mind fontos részét képezik az egyházi életének.

A második nagy fejezet a helyi vallásos életet mutatja be a vallásszocializáción és a vallásgyakorláson keresztül.

A **vallásszocializáció** elsődleges szocializációs közege a család – melyben a legfontosabb normák, értékek és attitűdök átadódnak, így meghatározója a majdani vallásosságnak is – másodlagos pedig az iskola és az egyház. A kutatás tapasztalata, hogy a vallásszocializáció szerepét lassan átveszi a másodlagos szocializációs közege, mivel a vallásos ismereteket, az imákat a gyerekek többsége ma már inkább az óvodában, az iskolai és egyházi vallásórán sajátítják el, így legtöbbször ekkor kezdődik meg a gyermekek vallásos nevelése. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy önmagában az iskola és az egyház által nyújtott vallási nevelés nem elégséges az egyén számára a majdani vallásos élethez, ha nem társul hozzá az otthonról hozott vallásos értékrend és norma.

A **vallásgyakorlás** bemutatásához áttekintem az istentiszteletek rendjét, a templombajárási szokásokat az 1800-as évek végétől napjainkig. Következtetésként levonható, hogy a 19. századtól kezdve fokozatosan esett vissza a templomba járók száma, valós visszaesést azonban csak a kommunista rendszer ateizációs politikája hozott, amikor szankcionálták az istentiszteleteken való részvételt az értelmiségi munkakörben dolgozóknak, illetve a párttagoknak. A rendszerváltás után ismét fellendült a vallásos élet, a templomba járó hívek

száma ugrásszerűen megnőtt, de ez a növekedés nem bizonyult tartósnak, hisz rövid időn belül újra csökkenni kezdett az istentiszteleteken résztvevők száma.

Az utolsó fejezet az **emberi élet fordulópontjaihoz kötődő vallásos szokások** részletes leírását gyűjti egy csokorba, úgy, mint a keresztlő, konfirmáció, házasságkötés, temetés. A szokások leírásánál a 20. század folyamán történt változásokat is részletezem, így nemcsak a mai állapotokról alkottam képet, hanem beleszőttem a múlt még ismert szokáselemeit is, azért hogy minél teljesebb képet kaphassunk a diószegi református közösség múltjáról és jelenéről egyaránt. Összességében elmondható ezekről a rítusokról, hogy mindegyik esetében sok változás történt. Egyszerűsödtek, intézményesített formát öltöttek, hiszen évtizedekkel ezelőtt az események lebonyolítását a család végezte, a családi ház adott otthont a legtöbb eseménynek, addig mára már szinte minden kikerült a család kezéből. Vannak olyan elemek, melyek teljesen eltűntek (mint például a házasságkötés esetében a csigacsináló, fekete ruha viselete vagy a hérisz; a temetés esetében a templomból való temetkezés, stb.), vannak, melyek formai módosuláson mentek át (pl. a halotti tor) ugyanakkor másokban tartalmi változások (pl. a lakodalom esetében az ajándékozás) következtek be. Minden esetben igyekeztem felvázolni azokat a konfliktusokat és problémákat is, melyek a közterhet viselő és nem viselő reformátusok között merültek fel az utóbbi évtizedekben.

Az értekezés angol nyelvű absztraktja (English language abstract of PhD dissertation)

Timea–Katalin Tolnai

DIOSIG`S REFORMED CHURCH LIFE AND HABITS FROM THE MIDDLE OF THE 20TH CENTURY TO PRESENT DAYS

Keywords: Bihardiószeg, reformed, lokal religion, religious socialization, practice of religion, turning points of human life, baptism, confirmation, marriage, funeral

The investigated municipality is Diosig, a large village of Bihar county in Romania, where three nationalities are living together: Hungarians, Romanians, Romani, the denominational affiliation shows the following distribution: Calvinist, Orthodox, Roman Catholic, Pentecostal, Adventist, Greek Catholic. The target group of the research is only the Reformed community of the village. The majority of the Calvinists are ethnic Hungarians and there is also a small number of Romania, but no Romanians.

The aim of the research is the better understanding, describing, interpretation of the religion of local Reformed community, as well as the formation and description of its institutions, as well as the collection of the customs related to the main turning points in the human life. The dissertation depicts the phenomena from the basis of the religion and the religious customs, and on which I had the occasion to gather the most coherent and interconnected material, I tried to make a detailed and interpretative description of the religious customs.

The questions I sought to answer were the religious changes over time in the life of the Diosig Reformed community and the factors/events leading to these changes. I was interested to get a glimpse of how the people in Diosig think about faith, what do they know about faith, religion, the associated customs, not only with today's perspective, but also recalling them from the middle of the last century, collecting and writing down those changes. First of all I have focused on the faith, the practice of religion and learning about the customs, obtaining a clear picture of the present and the past of the Reformed community in Diosig, as a whole.

Among the data collection techniques such as the participating observation and the interview, in my research I have relied on the supporting documents submitted by the Reformed church (presbytery, church choir, women's association, christening, work.

The Reformed community of Diosig has been presented through three major topics.

In the first part I present the Diosig's Church history, in which I included the material manifestation of the religious environment, the history and functioning of the Church's movables and immovable goods. I present the most important "accessories" of the church, such as the organ – which in spite of the fact that it was repeatedly repaired, it kept its original condition –, bells, monuments, plaques. I give a presentation of the Church officials and officers, like priests, cantors, presbyteries, churchwardens, as well as their work and duties, and changes in position over time. This chapter also includes the religious organizations of Diosig closely related to the church, like the choirs, women's association, Christian Youth Organization, diaconal house, which represent an important part of the religious life, as the local Calvinist religiosity is a Church-centered community, a religiousness that interweaves the whole life of the parishioners.

The second large part presents religious life through **religious socialization** and practice of religion. The primary socialization medium of religion socialization is the family - in which the most important norms, values and attitudes are passed on, and so is the determinant of future religion - the secondary is the school and the church. The experience of the research is that the role of socialization of religion is slowly taken over by the secondary socialization medium, as religious knowledge and prayers are mostly acquired by children in kindergarten, school and church lessons, so most often the religious education of children begins there. The results suggest that the religious education provided by the school and the church alone is not sufficient for the individual's future religious life, if it is associated with the religious value system and norm brought from home.

For **religious practice** I've reviewed the order of the church services, as well as church attending traditions from 1800 to our days. As a conclusion we can say that during the last one and the half century, beginning with the 19th century the number of church-going people gradually decreased, and in comparison with earlier times fewer people attended church services, a real regression in church-going habits could be observed during the atheist policies of the Communist regime, when attendance of church services by intellectuals and party members was sanctioned. After the change of regime religious life flourished again, the number of church-

going parishioners grew dramatically, although this increase did not prove to be long-lasting, as in a short period of time it began to decrease again.

The last chapter discusses in detail **religious traditions connected to life events, turning points** such as christening, confirmation, marriage and funeral. At the description of customs I considered important to present the changes they suffered in the 20th century, thus I did not only write about the present conditions but also weaved in the elements of past traditions that are still known today, thus trying to present a complete image about the past and present of the Reformed community of Diosig. All in all, we can say about this customs, that they have gone through significant changes.

They have become simpler, institutionalized, as the family has been conducting the events decades ago, the family home has hosted most of the events, and now almost everything is out of the family's hands. Some elements have completely disappeared (such as in case of marriage the pasta making board “csigacsináló”, in case of the funeral the services in the church etc.), some have gone through change of form (e.g. funeral reception) and others have suffered changes of content (e.g. gifting at weddings). In every case I tried to present the conflicts and issues that occurred in the last decades between the community members bearing the public dues and those who are not.

11.IDÉZETT FORRÁSMUNKÁK

- Ádámfy, J. (1981). *A világ Kossuth szobrai*. Népművelési Propaganda Iroda: Budapest.
- András, I. (1998. november). Egy erdélyi vallásszociológiai kutatás fogadtatása ürügyén. *Keresztény szó* .
- Anonymus. (1977). *Gesta Hungarorum*. Budapest: Magyar Helikon.
- Babbie, E. (2001). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Badone, E. (1990). *Religious Orthodoxy and Popular Faith in European Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Balassa, I. (1989). *A határainkon túli magyarok néprajza*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Balassa, I. (1989). *A magyar falvak temetői*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Balassa, I. (1973). A magyar temetők néprajzi kutatása. *Ethnographia* , LXXXIV., 225-242.
- Balázs, L. (1991). A romániai népszokáskutatás időszerű feladatai. (E. Eperjessy, A. Krupa, & Z. Újváry, szerk.) *Nemzetiség-Identitás* , 35-39.
- Balázs, L. (2006). *A vágy rítusai - rítusstratégiák. A születés, házasság, halál lelki hátteréről*. Kolozsvár: Scientia Kiadó.
- Balázs, L. (2001). Az emberélet fordulói a romániai magyar néprajzkutatás tükrében. (V. Keszeg, Szerk.) *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve* , 9.
- Balázs, L. (2014). *Sorsfordulások rítusai a székely-magyaroknál II. Az én első tisztességes napom*. Csíkszereda: Pallas-Akadémia Könyvkiadó.
- Balázs, L. (2015). *Sorsfordulások rítusai a székely-magyaroknál III. Menj ki lelkem én testemből*. Csíkszereda: Pallas-Akadémia Könyvkiadó.
- Balázs, L. (1999). *Szeretet fogott el a gyermek iránt. A születés szokásvilága Csíkszentdomokoson*. Csíkszereda: Pallas-Akadémia.
- Bálint, S. (1998). *Ünnepi kalendárium I– III* . Budapest: Mandala Kiadó.

- Balogh, I. (1985). A református egyház hatása a parasztság művelődésére a XIX. században. (I. Dankó, & I. Küllös, szerk.) *Vallási Néprajz I.*, 26-43.
- Barabás, J. (1963). *Kartográfiai módszer a néprajzban*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Barcsa, J. (1906-1908). *A tiszántúli ev. ref. egyházkerület történelme. I-III*. Debrecen.
- Bárth, D. (1999). Asszonyavatás. *Ethnographia*, 2 (110), 359-398.
- Bárth, D. (2005). *Esküvő, keresztelő, avatás. Egyház és népi kultúra a kora újkori Magyarországon*. Budapest: MTA – ELTE Folklór Szövegelemzési Kutatócsoport.
- Bartha, E. (1980). *A hitélet néprajzi vizsgálata egy zempléni faluban*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- Bartha, E. (2002). Adatok a halotti búcsúztató szokásához a XIX. században. *Ethnica*, IV. (4), 185-187.
- Bartha, E. (1985). Az emberi élet fordulói Bárándon. In I. Balassa (Szerk.), *Báránd története és néprajza* (old.: 437-452). Székkutas: Új Élet MGT SZ.
- Bartha, E. (1995). *Halotti búcsúztatók a dél-gömöri falvak folklórájában I-II*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem, Néprajzi Tanszék.
- Bartha, E. (1985.). Halottkultusz és temetkezési szokások a Medvesalja falvaiban. In U. Zoltán (Szerk.), *Gömör néprajza, I.* (old.: 149-162.). Debrecen.
- Bartha, E. (1998). *Kérdőív görög katolikus vallásos néphagyományok gyűjtéséhez*. Debrecen: A Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének kérdőívei, 5.
- Bartha, E. (1998). Néphit, népi vallásosság. In V. Vilmos (Szerk.), *A magyar folklór* (old.: 470-504). Budapest: Osiris.
- Bartha, E. (2015). Tér és szakralitás (megszentelt idő-tér, szakrális épületek). In É. Bihari Nagy, E. Bartha, & R. Keményfi, *Műveltség és hagyomány*. Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Bartha, E. (2006). *Vallási terek szellemi öröksége*. Debrecen: Bölcsész Konzorcium.
- Bartha, E. (1992). *Vallásökológia*. Debrecen: Ethnica Kiadó.
- Bene, L. (1905). Kalotaszegi fejfák. *Erdély XIV*, 7-8, 118-121.
- Benedek H., E. (1998). *Út az életbe*. Kolozsvár: Stúdium Könyvkiadó.
- Benedek, Z. (1996). *Érmellék*. Orosháza: Helios Kiadó.

Berger, P. (1999). *The Desecularization of the World: A Global Overview*. In P. Berger. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids.

Berger, P. (1973). *The Social Reality of Religion*. Harmondsworth: Penguin Books.

Bihardiószezen elsődleges a lelki építkezés. (2014. 08 21). Letöltés dátuma: 2016. 02 03, forrás: <http://www.biharmegye.ro/node/4221>

Bíró, S., Bucsay, M., Tóth, E., & Varga, Z. (1940). *A magyar református egyház története*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

Bódi, E. (2005). *Érmellék mint néprajzi táj*. Letöltés dátuma: 2016. 06 19, forrás: <http://biharkutatas.hu/wp-content/uploads/2012/01/em102.pdf>

Bodnár, L. (2009). *Lakodalom a Kárpát-medencében*. Bodnár és Társa Geográfus Bt.

Bodó, M. (2015. május 13). Az iskolai vallásoktatás jelene és jövője. *Keresztény szó* .

Bolberitz, P. (dátum nélk.). *A vallás és erkölcs viszonya*. Letöltés dátuma: 2016. június 20, forrás: http://web.axelero.hu/kesz/jel/03_02/vallas.html

Borbély, G. (1993). Paraszti önkormányzat és közösségi rendtartás a hegyközségekben. (Biharfélegyháza-Roşiori és Jankafalva-Ianca példáján). *Látóhatár* , 177-188.

Borovszky, S. (Szerk.). (1901). *Magyarország vármegyéi és városai. Bihar Vármegye és Nagyvárad*. Budapest: "Apollo" Irodalmi Társaság.

Borsa, G. (Szerk.). (1971). *Régi magyarországi nyomtatványok*. Budapest: Akadémiai kiadó.

Borsányi, L. (1999). A megfigyelési technikák az etnológiai terepmunkában. *Ethnographia* (99. szám), 53-82.

Bunyitay, V. (1880). *Az Egyedi Apátság története*. Nagyvárad: Nyomatott Hügel Ottónál.

Burus, J. (1994). Temetkezési szokások a Kis-Küküllő menti Pipén. (K. Kós, & J. Faragó, szerk.) *Népismereti Dolgozatok* , 281-306.

Campbell, C. (1971). *Toward a Sociology of Religion*. London: Macmilian.

Casanova, J. (1994). *Public Religions in the Modern World*. Chicago-London: University of Chicago Press.

Christian, W. A. (1981). *Local Religion in Sixteenth-Century Spain*. New Jersey: Princeton University Press.

Csete, B. (1942). Temetés a kalotaszegi nyárszón. *Ethnographia LIII* (3-4), 200-215.

Czégényi, D. (1999). Magyar-román interetnikus kapcsolatok vallási vetülete. A román pap alakja egy erdélyi közösség hiedelemrendszerében. In É. Borbély, & D. Czégényi (szerk.), *Változó társadalom* (old.: 29-43). Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.

D. Mészáros, E. (2011. 11 22). *Isten hangszerei Bihardiószezen*. Letöltés dátuma: 2017. 06 21, forrás: Érmelléki Református egyházmegye: <http://ermellek.blogspot.ro/2011/11/isten-hangszerei-bihardioszezen.html>

Dánielisz, E. (2010). *Bihardiószezi táncalkalmak*. Letöltés dátuma: 2017. 09 16, forrás: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_06/pages/011_Bihardioszezi_tancalkalmak.htm

Darabont, S. (2003). A református egyház rövid története. In J. Szabó (Szerk.), *Bihardiószezi fejlődéstörténete* (old.: 84-89). Bihardiószezi: Pro Juventus Diosigensis Egyesület.

Dilthey, W. (1990). Vázlatok a történelmi ész kritikájához. In B. Béla, *Filozófiai hermeneutika* (old.: 61-90). Budapest.

Dukrét, G. (2013). Emlékjelek, emléktáblák Bihar megyében. *Honismeret*, 1, 44-49.

Dukrét, G. (Szerk.). (1999). Hol sírjaink domborulnak. Partiumi temetők. *Partiumi füzetek* 7.

Durkheim, E. (2003 [1912]). *A vallási élet elemi formái. A totemisztikus rendszer Ausztráliában*. Budapest: L'Harmattan.

Eriksen, T. H. (2006). *Kis helyek – nagy témák. Bevezetés a szociálanropológiába*. Budapest: Gondolat Kiadó.

Fejes, I. (2007). Vallási individualizáció a csíkszeredai katolikusok körében. *Erdélyi társadalom*, 73-101.

Fél, E. (1991). A saját kultúrájában kutató etnológus. *Ethnographia*, 102. évf. (1-2 szám), 1-7.

Froese, P. (2004). Forced secularization in Soviet Russia: Why an Atheistic Monopoly Failed. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43 (1), 35-50.

Gazdag, K. (1980). *Gyermekvilág Esztelneken*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

Geertz, C. (2001). „A bennszülöttek szemszögéből”: az antropológiai megértés természetéről. In C. Geertz, *Az értelmezés hatalma* (old.: 227-245). Budapest: Osiris.

Geertz, C. (2001). Sűrű leírás. Út a kultúra értelmező elméletéhez. In C. Geertz, *Az értelmezés hatalma* (old.: 194-226). Budapest: Osiris.

Gellért, G. (2011. március 17). *Diakónia a Bihardiószegi Református Egyházközségben*. Letöltés dátuma: 2017. június 13, forrás: Érmelléki Református Egyházmegye: <http://ermellek.blogspot.ro/2011/03/diakonia-bihardioszegi-reformatus.html>

Gergely, K. (2000). *"Sátorát letettem a romló testemnek..." Halottas és temetkezési szokások Gyergyószentmiklóson*. Csíkszereda: Pro-Prit Könyvkiadó.

Gill, S. D. (1987). Prayer. In M. Eliade, *The Encyclopedia of Religion 1–13*. (old.: 489–494.). New York – London: Collier Macmillan.

Glock, C., & Stark, R. (1965). *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally and Company.

Gog, S. (2007). Az ateizmus után. Románia a vallási újjászületés és szekularizáció között. (H. István, Szerk.) *Erdélyi Társadalom* (1), 51-63.

Gunda, B. (1985). A református vallási néprajz fogalma és mai feladatai. (I. Dankó, & I. Küllös, szerk.) *Vallási Néprajz I.*, 12-25.

Gunda, B. (1946). Munka és kultusz a magyar parasztságnál. *Erdélyi Néprajzi Tanulmányok* 6.

Gurevich, A. J. (1974). *A középkori ember vilásképe*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

Györgyi, E. (1990). A házasságkötés szokásai. In *Magyar Néprajz VII.* (old.: 32-66). Budapest: Akadémiai Kiadó.

Hamilton, M. (1995). *The Sociology of Religion. Theoretical and comparative perspective*. London: Routledge.

Heidegger, M. (2001). *Lét és idő* (2. kiad.). Budapest: Osiris.

Heiler, F. (1932). *Prayer. A Study in the History and Psychology of Religion*. Oxford.

Heit, L. (2003). Élő falu - halott falu. Temetkezési szokásaink. In J. Szabó (Szerk.), *Bihardiószeg fejlődéstörténete* (old.: 127-132). Bihardiószeg: Pro Juventus Diosigensis.

Hesz, Á. (2008). Néphit vagy helyi vallás: lélek- és túlvilág-képzetek Hidegségen. In É. Pócs (Szerk.), *„Vannak csodák, csak észre kell venni”. Helyi vallás, néphit és vallásos folklór Gyimesben I.* (old.: 15-75). Budapest–Pécs: L'Harmattan – Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék.

- Hollós, M. ((1995) 2000). *Bevezetés a kulturális antropológiába* (3. javított kiadás. kiad.). (L. Boglász, Szerk.) Budapest: Osiris.
- Hoppál, M. (1970). *Egy falu kommunikációs rendszere*. Budapest: Magyar Rádió és TelevízióTömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Hoppál, M., & Manga, J. (1977). Böjt. In *Magyar Néprajzi Lexikon I.* (old.: 361-362). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Horváth, I. (1971). *Magyarózdai toronyaljja*. Kolozsvár: Dacia Könyvkiadó.
- Horváth-Szabó, K. (2007). *Vallás és emberi magatartás*. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Illyés, E. (1941). *Egyházfegyelem a magyar református egyházban (XVI-XIX. sz.)*. Debrecen.
- Illyés, E. (1931). *A magyar református földművelő nép lelki élete, különös tekintettel vallásos világára*. Szeged: Hírlapkiadó és Nyomda.
- Illyés, E. (1936). *A magyar református földművelő ifjúság lelkigondozásának története*. Debrecen: Debrecen Szabad Királyi Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-vállalata.
- Illyés, E. (1941). *Egyházfegyelem a magyar református egyházban (XV-XIX. század)*. Debrecen: Debrecen sz. kir. város és Tiszántúli református egyházkerület könyvnyomdavállalata.
- Illyés, G. (1932. április 3). A református esperes és az egyházmegyei kormányzás a 17. és a 19. században. *Református Szemle* .
- Illyés, G. (1936). Papmarasztás az Erdélyi református egyházban. *Református Szemle* , 49, 110– 116.
- Imre, P. (2012. augusztus 12). Népünnepélyen emlékeznek a Győztes csatára Erdélyben. *Szabolcs Online* .
- Imreh, P., & Hoppál, M. (1977). Fejfák és temetők Erdélyben. *Folklór Archívum* 7. , 5-78.
- Istók, G., & Pozsony, F. (1998). Lakodalom a moldvai Klézsén. *Művelődés* , LI (7-8), 159-162.
- Jakó, S. Z. (2010. augusztus 16). Emlékünnep a Nyúzóvölgyben. *Érmelléki Református Egyházmegye* .

K. Kovács, L. (1944). *A kolozsvári hóstátiak temetkezése*. Kolozsvár: Minerva Irodalmi és Nyomdai R.-T.

Kandra, K. (1897). *Magyar mythológia*. Eger.

Kanyaró, F. (1903). A papmarasztás eltörlése. *Keresztény Magvető* , 216-217.

Kapros, M. (1990). A születés és kisgyermekkor szokásai. In T. Dömötör (Szerk.), *Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság* (old.: 9-31). Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kapros, M. (1986). *A születés szokásai és hiedelmei az Ipoly mentén*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke.

Kelemen, I. (1994). "Temető kapuja sarkig ki van nyitva". Temetési szokások a partiumi Hegyközben. (E. Bartha, I. Dankó, K. Imola, & M. Ambrus, szerk.) *Vallási Néprajz* , 9-20.

Kelemen, I. (1994). "Temető kapuja sarkig ki van nyitva..." (Temetési szokások a partiumi Hegyközben). (E. Bartha, I. Dankó, I. Küllös, & A. Molnár, szerk.) *Vallási Néprajz* 6. , 9-19.

Keszeg, V. (1995). A romániai magyar folklórkutatás öt évtizede (1944-1994). . *Erdélyi Múzeum* , 57 (2-4.), 99-111.

Kinda, I. (2005). A társadalmi kontroll és intézményei a moldvai falvakban. Normák, normaszegők és szankciók a csángó társadalomban. (I. Kinda, & F. Pozsony, szerk.) *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban* , 21-57.

Kiss, Á. (1881). *A XVI. században tartott magyar református Zsinatok végzései*. Budapest.

Kiss, D. (2010). Az erdélyi magyarság vallásosságának sajátosságai. *Erdélyi társadalom* , 71-87.

Kiss, D. (2014. május). Deszekularizáció Romániában. (K. K. György, Szerk.) *Korunk* , 4-14.

Kiss, D. (2009). Románia a szakralizáció útján. Három Romániai egyház profán társadalmi funkcióinak elemzése. *Erdélyi társadalom* , 123-135.

Komáromi, T. (1996). Rontásformák Aranyosszéken. A gyógyító román pap. *Néprajzi Látóhatár* , 1-2, 87-98.

Korherr, E. J. (2000). *A valláspedagógia fejlődéslélektani alapjai*. Budapest: Jel Kiadó.

Kós, K. (1972b). A székely sírfák kérdéséhez. In K. Károly, *Népélet és néphagyomány* (old.: 253-274). Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

Kós, K. (1974). Hagyomány és anyagi élet. A "lakodalmás nap" vizsgálata Mezőköbölkülton. *Korunk*, XXXIII, 745-752.

Kós, K. (1974). Sírjelek. In K. Kós, J. Szentimrei, & J. Nagy, *Szilágysági magyar népművészet* (old.: 114-123). Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

Kós, K. (1972a). Szerelem és halál a szilágysági népművészetben. In K. Kós, *Népélet és néphagyomány* (old.: 209-237). Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

Kósa, L. (1993). *Egyház, társadalom, hagyomány*. Debrecen: Ethnica.

Kósa, L. (1990). Protestáns egyházas szokások és magatartásformák. In *Magyar Néprajz VII.* (old.: 443-481). Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kósa, L. (2009). *Tartozni valahová*. Kolozsvár: Koinónia Kiadó.

Kósa, L., & Filep, A. (1983). *A magyar nép táji-történeti tagolódása*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kovács, R. (2006). *Érmihályfalvi temetők*. Nagyvárad: Nagyvárad, Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság.

Küllös, I. (1995). "Világ világossága". Küküllő menti adatok egy újkori szokás élettörténetéhez. (I. Küllös, Szerk.) *Vallási Néprajz 7. Gyülekezeti élet és vallási szokások a Küküllői Református Egyházmegyében. Tanulmánygyűjtemény*, 223-235.

Kunt, E. (1990). Az antropológia keresése. *Valóság*, XXXVI. (4.), 73-88.

Kunt, E. (2005). *Az utolsó átváltozás*. Letöltés dátuma: 2016. szeptember 25, forrás: <http://mek.oszk.hu/04800/04830/html/#6>

Kunt, E. (2003). *Temetkezési szokások Pákonyon*. (A.-K. J. Bán, Szerk.) Letöltés dátuma: 2016. október 5, forrás: http://www.uni-miskolc.hu/~btkvat/doc/pub/konyvek/kunt_erno_valogatott_tanulmanyok.pdf

Kurucz, A. (1964). *Az észak-bihari szőlőművelés és borgazdálkodás*. Debrecen.

Kustán Magyarai, A. (2015. február 26). Hitoktatás: kötelezőből választhatóvá. *Erdélyi riport*.

L. Juhász, I. (2002). *Rudna I. Temetkezési szokások és a temető kultúra változásai a 20. században*. Komárom – Dunaszerdahely: Fórum Társadalomtudományi Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó.

Lackovits S, E. (1985). Református keresztelési szokások. *Confessio* , IX (4), 15-24.

Letenyei, L. (2006). *Településkutatás I*. Budapest: Ráció Kiadó.

Luckmann, T. (1967). *The Invisible Religion: the problem of religion in modern society*. New York: MacMillan.

Madar, I. (1998). *A Sóvidék vallásosságáról*. Mentor Kiadó: Marosvásárhely.

Magyari, T. (2005). *Adatfelvételi módszerek a társadalomkutatásban*. Kolozsvár: Presa Universitară Clujană.

Malinowsky, B. (1922/2003). *Argonauts of the Western Pacific: An account of native enterprise and adventure in the archipelagos of Melanesian New Guinea*. London: Routledge.

Malonyai, D. (1907). *A kalotaszegi magyar nép művészete*. Budapest: Franklin Társulat.

Mályusz, E. (1939). *A türelmi rendelet. - II. József és a magyar protestantizmus*. Letöltés dátuma: 2017. szeptember 17, forrás: <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=763>

Marjai, M., & Bartha, E. (1980). Sírfeliratok, temetői költészet Hajdú-Biharban. In G. Szöllösi (Szerk.), *Hajdú-Bihar temetőművészete* (old.: 269-287). Debrecen.

Martin, D. (1978). *A general theory of secularization*. Oxford: Basil Blackwell.

Martin, D. (1991). The Secularization. Issue: Prospect and Retrospect. *British Journal of Sociology* .

Mauss, M. (1971). Az imádság. In Z. Ferge (Szerk.), *A francia szociológia* (L. Mária, Ford., old.: 132-160). Budapest: KJK.

Mikecs, L. (1940). *Románia*. Budapest: Bolyai Akadémia.

Miklós, J. (1978). A születéssel kapcsolatos népszokások Csernátonban és Ikafalván. *Aluta* , 277-286.

Molnár, A. (1994). Adatok temetési szokásaink eredetéhez: a virrasztás mai gyakorlata a Küküllő és Nyárad menti református és unitárius gyülekezetekben. (E. Bartha, I. Dankó, I. Küllös, & A. Molnár, szerk.) *Vallási Néprajz* 6 , 21-40.

- Molnár, A. (1996. január-február). Lelkészhívás és marasztás a Református Egyházban. *Theologiai Szemle* , 14-20.
- Molnár, J. (1885). *A Bihar Diószegi Ev. Ref. Egyház Multja és Jelene. Egyháztörténeti monográfia*. Nagyvárad: Laszky Ármin könyvnyomdája.
- Munkácsi, B. (1900. március). Adalékok a magyar halotti szokások pogány hagyományaihoz. *Ethnographia* .
- Nagy, I. (2015. július 30). *Vakációs gyermek bibliahét*. Letöltés dátuma: 2017. június 21, forrás: <http://ermellek.blogspot.ro/2015/07/vakacios-gyermek-bibliahet.html>
- Nagy, J. (1984). Temetés, temető és halotti tor. *Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok* , 120-130.
- Nagy, O. (1990). Az egyházi tanítástól eltérő szokások az erdélyi református népi vallásosságban. In Z. Fejős, & I. Küllös (szerk.), *Vallási Néprajz 4. Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl* (old.: 124-131). Budapest: ELTE Folklór Tanszéke.
- Nagy, Ö. (1995). Halál és temetkezés Hariban. (E. Zakariás, Szerk.) *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3* , 92-98.
- Nagy, Ö. (1992). Temetési szokások a Maros megyei református gyülekezetben. *Néprajzi Látóhatás I.* , 53-63.
- Nastasa, L. (2009). A történelem vége. A romániai zsidóság (1945–1965). In A. Z. Jakab, & L. Peti (szerk.), *Folyamatok és léthelyzetek - kisebbségek Romániában* (old.: 159-204). Kolozsvár: Kriterion.
- Orosz, O. V. (2009). *Műemlék orgonák az Érmelléki Református Egyházmegyében*. Nagyvárad: Imprimeria de Vest.
- Orosz, O. V. (2009). *Téged, ó Isten, dicsérünk. Kórusok az Érmelléki Református Egyházmegyében*. Nagyvárad: Imprimeria de Vest.
- Ortutay, G. (Szerk.). (1979). *Magyar Néprajzi Lexikon* (II. kötet. kötet). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ötvös, L. (1985). A konfirmáció néprajza. *Vallási Néprajz I.* , 110-131.
- P. Madar, I. (1991). Ima, imádkozás és az ima hatása. (E. S. Lackovits, Szerk.) *Népi vallásosság a Kárpát - medencében 1. Az 1990. december 8-9-én Sepsiszentgyörgyön megrendezett konferencia előadásai* , 121-126.

P. Szalay, E. (2013). A református egyházművészet jelentősége a magyar ötvösség kutatásában. (E. Pilipkó, Szerk.) *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 8. Konferencia Balatonfüreden, 2009. október 1-3.* , 604-616.

Palkó, A. (1995). Halál és temetés Magyarón. *Néprajzi Látóhatár IV* , 3-4, 150-189.

Pásztor, R. G. (2016). Érmelléki diákok továbbtanulási szándéka. (P. Tóth, Szerk.) *Empirikus kutatási tanulmányok a közép-és felsőoktatásban* , 128–142.

Petercsák Tivadar (szerk.): A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások. II. Budapest, 1. L. A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások (1982–1988). In P. Tivadar (Szerk.), *A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások II.* (old.: 79-112). Budapest.

Pócs, É. (1980). Népi vallásosság. In *Magyar Néprajzi Lexikon III.* (old.: 731-733.). Budapest: Akadémiai Kiadó.

Pócs, É. (2005). Vízkereszt és Szent György napja Gyimesközéplekon. (D. Bárh, Szerk.) *Folcloristica 9, Ünneplő. Írások Verebélyi Kincső születésnapjára* , 149–164.

Pozsony, F. (2002). *Ceangăii din Moldova*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.

Pozsony, F. (2006). *Erdélyi népszokások. Egyetemi jegyzet*. Kolozsvár: KJNT-BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.

Pozsony, F. (1994). *Szeret vize martján. Moldvai csángómagyar népköltészet*. Kolozsvár: Kriza János Társaság Könyvtára 2.

Primiano, L. N. (1995). Vernacular Religion and the Search for Method in Religious Folklife. *Western Folklore 54* , 37–56.

Radcliffe-Brown, A. (2004). *Struktúra és funkció a primitív társadalmakban*. Debrecen: Csokonai Kiadó.

Redfield, R. (1965). *The Little Community. Peasant Society and Culture*. Chicago: University of Chicago Press.

Róheim, G. (1925). *Magyar néphit és népszokások* (18. kötet). Budapest: Élet és Tudomány 18.

S. Lackovits, E. (1982). Egy hagyományos kézfogó és lakodalom változása Kalotaszentkirályon. In *Népismereti Tanulmányok* (old.: 689-724). Debrecen.

S. Lackovits, E. (1993). Református keresztelési szokások a Dunántúlon. *A Veszprém megyei múzeumok köleményei* (19/20 szám), 399-418.

S. Lackovits, E. (1997). Református templomi ülésrendek Közép-Dunántúlon. (E. S. Lackovits, Szerk.) *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 2. A hasonló című, 1991-ben Veszprémben megrendezett konferencia előadásai és hozzászólásai*, 345-366.

Sámuel, A. (1918). Kisküküllő vármegye református népének temetkezési szokásai. *Ethnographia XXIX*, 1-4, 91-104.

Sámuel, A. (1918). Kisküküllő vármegyei református népének temetkezési szokásai. *Ethnographia*, XXIX (1-4).

Sășianu, A. (1986). Ezüst- és ónművesség a XVI-XIX. században. A nagyvárad református egyházmegye kegyszerei. Nagyvárad: Nagyvárad Református Egyházkerület.

Sass, S. (2009). Temetkezési szokások és a halállal kapcsolatos hiedelmek Borzsován. In E. Kötél (Szerk.), *Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium*, (old.: 64-84). Budapest.

Seres, A. (1984). *Barcasági magyar népköltészet és népszokások*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

Somlai, P. (1997). *Szocializáció. A kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata*. Budapest: Corvina.

Stewart, C. (1991). *Demons and the Devil. Moral imagination in modern greek culture*. New Jersey: Princeton University Press.

Sz. Tóth, J. (1990). Az Ung-vidéki reformátusság vallásos szokásai. (S. Lovik, & P. Horváth, szerk.) *Néphit, népi vallásosság ma Magyarországon*, 117-137.

Szabadi, I. (Szerk.). (2016). *Tiszántúli református lelkész-önéletrajzok 1942-1944* (I. kötet). Debrecen-Nagyvárad: A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Levéltárának közös kiadványa.

Szabó, J. (2017). *Szólészet–borászat régen és ma*. Letöltés dátuma: 2017. 12 19, forrás: <https://muvelodes.net/m/szoleszet-boraszat-regen-es-ma>

Szacsvay, É. (1998). Konfirmáció Kalotaszegen. Egy szokás jelrendszerének értelmezésilehetőségei. *Néprajzi Értesítő LXXX*, 173-192.

Szacsvay, É. (2006). Tér, emlékezet, identitás. A kalotaszegi konfirmáció tere és szimbólumai. *Kriza János néprajzi Társaság Évkönyve 14*, 226-247.

Szathmáry, B. (2015. 06). *A presbitériumok a magyar református egyházban*. Letöltés dátuma: 2017. 03 16, forrás: <http://srta.hu/wp->

content/uploads/2015/06/A_presbiterek%C5%91l_%C3%A9s_a_presbit%C3%A9riumokr%C3%B3l_r%C3%B6viden.pdf

Szendrey, Z., & Szendrey, Á. (1937). Szokások. Születés és gyermekkor. In *A magyarság szellemi néprajza. A magyarság néprajzának negyedik kötete*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

Szilágyi, G., & Tolnai, T. (2009). *Vallásszociológia*. Nagyvárad: Partium Kiadó.

Szilágyi, J. (2014. május). Visszaemlékezés Gellért Gyula tiszteletes úr nyugdíjba vonulásának alkalmából. *Református Érmellék*, 14-15.

Szilvási, J. (1985). Egervölgyi harangok és harangozási szokások. In *Vallási néprajz I.* (old.: 236-259). Budapest: ELTE Folklóre Tanszék.

Szodoray, L. (1956). Néhány adat az 1848–49-i szabadságharc venereás helyzetéhez. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei 4*, 34-40.

Szűcs, E., & Tolnai, T. K. (2016). Szociális szakemberképzés a Partiumi Keresztény Egyetemen. Egy képzés története. In I. Péntek, N. Szállassy, & M. J. Zsoldos (Szerk.), *A PEDAGÓGUSKÉPZÉS XXI. SZÁZADI PERSPEKTÍVÁI* (old.: 39-48). Kolozsvár: Babeş-Bolyai Tudományegyetem Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézet, Doceo Egyesület.

Szűcs, E., & Tolnai, T. (2014). The situation of the graduates in the labour market. In B. Iulian (Szerk.), *Globalization and intercultural dialogue: multidisciplinary perspectives* (old.: 592-597). Tîrgu-Mureş: Arhipelag XXI.

Szűcs, S. (1942). *Néprajzi vonatkozások Bihar vármegyében. A régi Sárrét világa. Egy kihalt világ néprajza*. Bolyai könyvek: Budapest.

Takács, B. (1985). A református temetők fejfáinak népi ornamentikája. *Vallási Néprajz I.*, 199-221.

Tánczos, V. (2007). Magyar vallási néprajzi kutatások Erdélyben (tudományörténeti összefoglaló és könyvészet). In M. Cseri, & E. Füzes (szerk.), *Ház és ember. 20. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve. A 2006. november 22-23. között Szentendrén megrendezett "Tájegység születik? Erdély és a Partium a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban" című konferencia szerkesztett anyaga* (old.: 79-119). Szabadtéri Néprajzi Múzeum.

Tánczos, V. (2001). *Nyiss kaput, angyal! Moldvai csángó népi imádságok. Archetipikus szimbolizáció és élettér*. Budapest: Püski Kiadó.

Telenkó, B. M. (2002). Kistáj - Vallási identitás. Szempontok a nagypaládi görög katolikusság és az itt élő pravoszláv vallásúak identifikációs kérdéseikhez. *Néprajzi Látóhatár*, XI. évf, 209-216.

Tolnai, T. K., & Györbíró, A. (2018). Change of Religiosity in the light of attendance of worship services in Diosig, Bihor. In I. Boldea, C. Sigmirean, & D.-M. Buda (Szerk.), *Arhipelag XXI Press* (old.: 175-181). Tirgu Mures: The challenges of communication. Contexts and strategies in the world of globalism, Section: History, Political Sciences, International Relations.

Tolnai, T. K., & Györbíró, A. (2019). Traditions related to birth in Diosig. (I. Boldea, Szerk.) *Journal of Romanian Literary Studies*, 16, 1522-1525.

Tolnai, T. K., & Szűcs, E. (2018). A református vallásoktatás szerepe a vallásos nevelésben Bihardiószegen. In P. Tóth, E. Maior, K. Horváth, A. Kautnik, J. Duchon, & B. Sass (szerk.), *Kutatás és innováció a Kárpát-medencei oktatási térben, III. Kárpát-medencei Oktatási Konferencia, Tanulmánykötet* (old.: 365-378). Budapest: Óbudai Egyetem.

Tolnai, T. K., & Szűcs, E. (2016). Elhelyezkedési lehetőségek és képzési stratégiák a szociális szférában. In I. Péntek, N. Szállassy, & M. J. Zsoldos (Szerk.), *A PEDAGÓGUSKÉPZÉS XXI. SZÁZADI PERSPEKTÍVÁI* (old.: 87-94). Kolozsvár: Babeş –Bolyai Tudományegyetem Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézete és a DOCEO Egyesület.

Tolnai, T. (2012). Managementul conflictelor în cadrul grupurilor de elevi. In G. Szilágyi, & G. Flóra (szerk.), *Felnőttképzés és társadalmi esélyegyenlőség a Bihar – Hajdú-Bihar Eurorégióban/Educația adulților și egalitatea de șanse în euroregiunea Bihor - Hajdú-Bihar* (old.: 393-399). Nagyvárad: Partium Kiadó.

Tomka, M. (2005). *A legvallásosabb ország? Vallásosság Szatmárban, Erdélyben, Romániában*. Budapest - Piliscsaba: Pázmány Társadalomtudomány.

Tomka, M. (1996. május). A vallásszociológia új útjai. *Replika*, 21-22.

Tomka, M. (2005). Társadalom és vallásosság Romániában. In M. Tomka, *A legvallásosabb ország? Vallásosság Szatmárban, Erdélyben, Romániában*. Piliscsaba: PPTE.

Tomka, M. (1992). Vallás és iskola. *Educatio*, 1., 13-25.

Tomka, M. (2006). *Vallás és társadalom Magyarországon*. Budapest Piliscsaba: Pázmány Péter KE BTK.

Tomka, M. (2000). *Vallásszociológia*. Letöltés dátuma: 2009. 09 29, forrás: <https://www.scribd.com/document/176370942/Vallasszociologia>

Turner, V. (2002). *A rituális folyamat. Struktúra és antistruktúra. A Rochesteri Egyetemen (Rochester, New York) 1966-ban tartott Lewis Henry Morgan-előadások*. Budapest: Osiris.

Ujváry, Z. (1975). Halál és temetés két turóc-völgyi faluban. *Varia Folkloristica* , 129-162.

van Gennep, A. (2007). *Átmeneti rítusok*. Budapest: L'Harmattan.

Varga E., Á. (1999). *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. II. Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye. Népszámlálási adatok 1850/1869–1992 között*. Csíkszereda: Pro-Print Kiadó.

Varga, A. (2005). Vallás, társadalom és állam viszonya a 21. század elején. (J. Elemér, Szerk.) *Magyar kisebbség* , 3.- 4., 223-235.

Varga, G. (1993). *A népi táplálkozás Hajdú-Bihar megyében a XX. század első felében*. Debrecen: A Hajdú-Bihar megyei múzeumok közleményei.

Varga, G. (1988). Érmelléki szőlőhegyek rendszabályai a XIX. század végéről. In I. Rácz (Szerk.), *Szabó István- emlékkönyv*. Debrecen.

Vasas, S. (1994). *Népi jelvilág Kalotaszegen*. Budapest: Kráter Műhely Egyesület.

Vasas, S. (1993). Ősi elemek a kalotaszegi temetkezésben. *Néprajzi Látóhatár II.* , 4, 87-90.

Vasas, S., & Salamon, A. (1986). *Kalotaszegi ünnepek*. Budapest: Gondolat.

Verebély, K. (2004. szeptember). *Vizualizáció és fogalmi rendszer a néprajzban* . (K. Verebély, Szerk.) Bölcsész konzorcium. Letöltés dátuma: 2017. december 4, forrás: http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Neprajz/82Vereb%E9lyi/nepszokas/nepszokas_7.html#1

Verebélyi, K. (2009). Átmenetek — rítusok. In K. Lajos, & Z. M. Tapodi (szerk.), *A hagyomány burkai Tanulmányok Balázs Lajos 70. Születésnapjára. Kriza Könyvek 33*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.

Vidák, T. (2001). A születés. In É. Pócs (Szerk.), *Két csiki falu néphite a századvégen* (old.: 81-136). Budapest: Európai Folklór Intézet - Osiris.

Virág, M. (1994). *Temetés a tövisháton. Haldoklóhoz, halotthoz és temetőhöz kapcsolódó szokások és hiedelmek három szilágysági faluban*. Debrecen: Györffy István Néprajzi Egyesület.

Viski, K. (1913). Szalontai fejfák vésett díszítése. (V. Semayer, Szerk.) *A Magyar Nemzet Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője*, 14. évfolyam (1-2), 68-76.

Vitányi, I., Sági, M., & Lipp, M. (1982). *A kultúra közvetítése a családban*. Budapest: Művelődéskutató Intézet.

Voigt, V., & Balogh, L. (1974). *A népköltési (folklór) alkotások kritikai kiadásának szabályzata*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Wilson, B. (1976). *Contemporary Transformations of Religion*. London: Oxford University Press.

Zakariás, E. (1994). A születés körüli néphagyományok Erdővidéken. *Népismereti Dolgozatok*, 266-280.

Zakariás, E. (1986-1987). Az erdővidéki terhes asszony tabui a múltban. *Korunk Évkönyv*, 214-221.

Zakariás, E. (1997). Vallásosság az emberélet fordulóihoz fűződő szokásokban Erdőfűlében. *Népi vallásosság a Kárpát-medencében*, 443-454.

Zsók, B. (1994). A halálra való felkészülés a dévai (bukovinai) csángó telepen. (E. Bartha, I. Dankó, I. Küllös, & A. Molnár, szerk.) *Vallási Néprajz* 6, 91-99.

Egyéb források

A Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve. (1922-1958).

A Bihardiószegi Református Egyházközség - Konfirmáltak anyakönyve. (1908-1935, 1936-1972, 1973-2016).

A Romániai Református Egyház szervezetéről és kormányzásáról. (2006).

Lelkészi jelentés a 2008. év gyülekezeti életéről

12. MELLÉKLET

Képek jegyzéke

1. kép: A református templom 1940-ben.....	499
2. kép: A református templom ma.....	51
3. kép: Az énekkar 1954-ben. A képen középen Papp István kántor.....	101
4. kép: A kórus 1993-ban a református templom előtt. A képen bal oldalon Gellért Gyula tiszteletes, középen Törő Gyula kántor.....	1022
5. kép: Iskolai csoportkép 1935-ből Asók István kántortanítóval.....	1188
6. kép: Konfirmáció 1936-ban. A képen középen Fias Kálmán lelkész, bal oldalán Asók István kántortanító.....	1677
7. kép: Konfirmáció 1943-ban. A képen Fias Kálmán lelkész és Ferenczi Ernő segédlelkész.....	1677
8. kép: Konfirmáció 1961-ben, Osváth Ernő tiszteletessel.....	1688
9. kép: Eljegyzés, gyűrűhúzás 1978-ban.....	1733
10. kép: Eljegyzés 1946-ban.....	1744
11. kép: Ifjú pár 1926-ból.....	18282
12. kép: Ifjú pár 1965-ből.....	18282
13. kép: Lakodalmi csoportkép.....	1877
14. kép: Templomi szertartás 1979-ben.....	1888
15. kép: Lakodalmi menet 1979-ben.....	1888
16. kép: Csónak alakú fejfa a Hegyaljai temetőben.....	206
17. kép: Temetés 1940-ben.....	2199
18. kép: Temetési menet 1945-ben.....	2211